

151
448

45.000R

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇUKUROVA BÖLGESİNE YAPILAN
ÜLKESEL YATIRIMLARIN
CEYHAN KENTİNE ETKİLERİ VE
KENT GELİŞİMİ STRATEJİK PLANI

YÜKSEK LİSANS-TEZİ

MİMAR HAMDİ TURAN

İSTANBUL 1991

YILDIZ UNIVERSİTESİ
GENEL KİTAPLIĞI

Kot : R 151/448
Alındığı Yer : Fen Bilimler Enst.
Tarih : 27/3/1992
Fatura : -
Fiatı : 45.000.-TL
Ayniyat No : 1/3
Kayıt No : 48278
UDC : 711
Ek : 1 adet Nazım Plan
26 Harita

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇUKUROVA BÖLGESİNE YAPILAN
ÜLKESEL YATIRIMLARIN
CEYHAN KENTİNE ETKİLERİ VE
KENT GELİŞİMİ STRATEJİK PLANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİMAR HAMDİ TURAN

İSTANBUL 1991

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇUKUROVA BÖLGESİNE YAPILAN
ÜLKESEL YATIRIMLARIN
CEYHAN KENTİNE ETKİLERİ VE
KENT GELİŞİMİ STRATEJİK PLANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİMAR HAMDİ TURAN

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Ayşenur ÖKTEN
Jüri Üyesi : Prof.Dr.Orhan GÖÇER
Jüri Üyesi : Prof.Dr.Hüseyin KAPTAN

İSTANBUL 1991

-İ Ç İ N D E K İ L E R-

ÖNSÖZ.....	VIII
TÜRKÇE ÖZET.....	X
İNGİLİZCE ÖZET.....	XI
GİRİŞ.....	XII
 BÖLÜM 1- KURAMSAL YAKLAŞIM.....	 1
1.1. Bölge Kavramı.....	1
1.2. Planlamaya Temel Oluşturan Bölge Türleri..	3
1.2.1. Homojen Bölgeler.....	3
1.2.2. Nodal (Polarize, Kutuplaşmış) Bölgeler.....	4
1.2.3. Planlama (Programlama) Bölgeleri....	6
1.3. Bölge Planlama.....	8
1.4. Bölgesel Kalkınma Politikası.....	9
1.5. İktisadi Açından Bölgesel Gelişme Teorileri.....	10
1.5.1. Kaynak Gelirleri Teorisi.....	10
1.5.2. İşgücü Hareketliliği Teorisi.....	11
1.5.3. Ekonomik Büyüme (Kalkınma) Açısından Şehirlerin Fonksiyonu.....	13
1.5.4. Kutuplaşmış Bölgesel Büyüme Teorisi.....	13
1.5.4.1. Motor Firma.....	15
1.6. Şehirselsel Bölge ve Teorileri.....	16
1.6.1. Tanımlama ve Etki Alan Sınırları...	16
1.6.2. Şehirselsel Bölgenin Oluşum Etapları..	17
1.6.3. Selül ve Band Şehir.....	18
1.6.3.1. Uydu Kent ve Yatakhane Kent.....	20
1.6.4. Şehirselsel Bölge Teorileri.....	20
1.6.4.1. Thünen Kuramı.....	21
1.6.4.2. Christaller Kuramı.....	21
1.6.4.3. Böventer Kuramı.....	23
1.6.4.4. Gelişme Aksları Teorisi...	24
1.6.4.5. Gravitasyon Modeli.....	24
1.6.4.6. Şehirselsel Bölgeyi Sınırlan- dıran Diğer Teoriler.....	26
1.7. Türkiye'de Bölge Planlama Süreci.....	28
1.7.1. Yabancı Ülkelerde Bölge Planlaması.	31
1.7.2. Planlı Dönemde Gerçekleşen Bölgesel Planlama Denemeleri.....	33
1.7.3. Çukurova Bölge Planlama Çalışmaları	36

BÖLÜM 2- METODOLOJİ VE HİPOTEZLER.....	39
2.1. Çalışma Konusunun Oluşturulması ve Hedefler.....	39
2.2. Metodoloji ve Kaynak Toplama Yöntemleri.....	41
2.3. Hipotezler.....	42
 BÖLÜM 3- ÇUKUROVA BÖLGESİ VE CEYHAN KENTİ.....	48
3.1. Genel Konum.....	48
3.1.1. Tarihçe.....	49
3.1.2. Doğal Yapı.....	50
3.1.2.1. Topoğrafya.....	50
3.1.2.2. Jeolojik Yapı ve Deprem.....	52
3.1.2.3. Akarsu ve Yeraltı Su Kaynakları.....	55
3.1.2.4. Doğal Bitki Örtüsü, Ormanlar ve İklim.....	57
3.1.2.5. Doğal Kaynaklar ve Toprak Kabililiyeti.....	58
3.2. Nüfus.....	59
3.2.1. Bölgesel Nüfus.....	59
3.2.2. Adana İli İlçeleri ve Ceyhan Yerleşimi Nüfus Büyüklükleri.....	64
3.2.3. Çukurova Bölgesinde ve Ceyhan İlçesindeki Göç Olgusu.....	70
3.2.4. Çukurova'da Alt Bölgeler.....	72
3.2.4.1. Mersin, Tarsus ve Erdemli Alt Bölgesi.....	73
3.2.4.2. Adana Kentsel Alt Bölgesi.....	74
3.2.4.3. İskenderun Körfezi Alt Bölgesi.....	74
3.2.5. Kentsel Kademelenme.....	77
3.2.6. 2010 Yılı Projeksiyon Nüfusları...	80
3.3. Ekonomik Yapı.....	90
3.3.1. Çukurova Bölgesinin Ekonomik Yapısı.....	90
3.3.1.1. Çukurova Bölgesinde Tarım.....	94
3.3.1.2. Çukurova Bölgesinde Sanayi.....	98
3.3.1.2.1. Hammaddesi Pamuk Olan Endüstriler.....	101
3.3.1.2.2. Giyim-Deri ve Ayakkabı Endüstrisi.....	105
3.3.1.2.3. Besin Endüstrisi.....	106
3.3.1.2.4. Tütün Mamülleri Endüstrisi.....	108
3.3.1.2.5. Orman Ürünleri Endüstrisi.....	108
3.3.1.2.6. Taş ve Toprağa Dayalı Endüstriler.....	108
3.3.1.2.7. Kimya Endüstrisi.....	109

3.3.1.2.8. Diğer Endüstri Kolları.....	110
3.3.1.3. Çukurova Bölgesinde Hizmetler Sektörü.....	111
3.3.2 Ceyhan Kentinin Ekonomik Yapısı...	113
3.3.2.1. Ceyhan'da Tarım.....	113
3.3.2.2. Ceyhan'da Sanayi.....	117
3.3.2.3. Ceyhan'da Hizmetler Sektörü.....	119
3.4. Ceyhan Kenti.....	122
3.4.1. Kırsal Alan Kullanımı.....	128
3.4.2. Kentsel Alan Kullanımı.....	130
3.4.3. Ulaşım ve Altyapı.....	136
3.4.3.1. Ulaşım.....	136
3.4.3.2. Altyapı.....	137
3.4.4. Bölge Ölçeğinde Bütüncül Planlamalar ve Ceyhan Nazım İmar Planı....	141
BÖLÜM 4- ÜLKE ÖLÇEĞİNDEKİ BÖLGESEL YATIRIMLAR.....	149
4.1. Serbest Bölgeler ve Yumurtalık Serbest Bölgesi.....	149
4.1.1. Serbest Bölgelerin Genel Özellikleri ve Türleri.....	151
4.1.2. Türkiye'de Serbest Bölgelerin Gelişim Süreci.....	152
4.1.3. Serbest Bölge Yer Seçimi Kriterleri	154
4.1.4. Mersin ve Yumurtalık Serbest Bölgeleri.....	156
4.1.4.1. Mersin Serbest Bölgesi....	156
4.1.4.2. Yumurtalık Serbest Bölgesi.....	158
4.2. Misis Organize Sanayi Bölgesi.....	160
4.3. E-5'e Paralel İkinci Otoyol-E-6.....	165
4.4. Botaş.....	170
4.5. GAP Bölgesinin Çukurova'ya ve Ceyhan'a Etkileri.....	171
4.6. Iskenderun Demir Çelik Sanayii.....	174
BÖLÜM 5 - SONUÇ.....	176
EKLER.....	189
KAYNAKÇA.....	197
ÖZGEÇMİŞ.....	203

HARİTA, TABLO, GRAFİK DİZİNİ

HARİTALAR

Harita 1-	Karayolu Trafiği Yoğunluğu-Bölgelerarası Kutuplaşma Hiyerarşisi.....	6
Harita 2-	Türkiye'deki 16 Polarize Alan.....	7
Harita 3-	Çukurova Bölgesi Arazi Kullanış Haritası.....	53
Harita 4-	Ovalar ve Akarsular Haritası.....	53
Harita 5-	Çukurova Bölgesinin Basitleştirilmiş Topografyası.....	54
Harita 6-	Jeoloji Haritası.....	54
Harita 7-	Arazi Kabiliyet Sınıfları.....	55
Harita 8-	Ceyhan Fiziksel Sınırlamalar.....	56
Harita 9-	Çukurova ve Ceyhan'da Yaşanan Göç Akım Yönleri.....	71
Harita 10-	Çukurova Bölgesi Alt Bölgeler Sınırı.....	76
Harita 11-	Çukurova Bölgesi Karayolu Taşıt Yoğunluğu.....	92
Harita 12-	Çukurova Bölgesinde Tarımsal Sulama Yapılan Alanlar.....	96
Harita 13-	Çukurova'da Çırcır ve Prese Endüstrisinin Dağılışı.....	102
Harita 14-	Çukurova'da İplik ve Dokuma Endüstrisinin Dağılışı.....	105
Harita 15-	Çukurova'da Bitkisel Yağ Endüstrisinin Dağılışı.....	107
Harita 16-	Ceyhan Kenti.....	123
Harita 17-	Ceyhan Kenti Mahalle Sınırları.....	126
Harita 18-	Ceyhan Arazi Kullanışı.....	135
Harita 19-	Ceyhan Pissu Arıtma Tesisi Yeri Seçenekleri....	140
Harita 20-	Çukurova Kentsel Gelişim Projesi Kapsamında Yapılan Nazım Plan.....	147
Harita 21-	İller Bankasının 1988 Onaylı Ceyhan Nazım Planı	148
Harita 22-	Mersin Serbest Bölge Alanı.....	157
Harita 23-	Yumurtalık Serbest Bölge Alanı.....	158
Harita 24-	Misis Organize Sanayi Bölgesi.....	163
Harita 25-	İskenderun Körfezi Alt Bölgesi ve Ceyhan.....	167
Harita 26-	İstenderun Körfesi Alt Bölgesinin 2010 Yılı Durumu.....	168
Harita 27-	Ceyhan Kentsel Büyümesi.....	187
Harita 28-	Ceyhan Kenti Makroformu.....	188

TABLOLAR

Tablo 1-	Bölge Yapısının Sistematiik Bir Şekilde Tipleştirilmesi.....	8
Tablo 2-	G.A.P.Kalkınma Hedefleri.....	34
Tablo 3-	G.A.P.Kalkınma Stratejisi.....	35
Tablo 4-	Çukurova Bölgesi Morfolojik Özellikler Çetveli.....	51
Tablo 5-	Projeksiyon ve Gerçekleşen Nüfus.....	62
Tablo 6-	Projeksiyon Artış % - Gerçekleşen Artış %	62
Tablo 7-	Kentsel Nüfus.....	62
Tablo 8-	Kırsal Nüfus.....	62
Tablo 9-	Yıllık Nüfus Artış Hızı.....	63
Tablo 10-	Kent-Kır Nüfus Oranları.....	63
Tablo 11-	İl Nüfuslarının Bölge İçindeki Dağılımı.....	63
Tablo 12-	İl Merkezleri Kentsel Nüfus/Bölge Nüfusu....	63
Tablo 13-	Adana İlçelerinin Toplam Nüfusları ve Kent-Kır Ayırımı.....	66
Tablo 14-	Kentsel Nüfuslar ve Adana İl Bütünündeki Oranları.....	67
Tablo 15-	Kırsal Nüfuslar ve Adana İl Bütünündeki Oranları.....	68
Tablo 16-	1960-1986 Nüfus Artış Hızları.....	69
Tablo 17-	İskenderun Körfezi Alt Bölgesi Kentsel Nüfus Artışı.....	77
Tablo 18-	Türkiye 1950-2010 Nüfus Paylaşımı ve Projeksiyonu.....	83
Tablo 19-	Çukurova 1950-2010 Nüfus Paylaşımı ve Projeksiyonu.....	84
Tablo 20-	Adana 1950-2010 Nüfus Paylaşımı ve Projeksiyonu.....	85
Tablo 21-	Hatay 1950-2010 Nüfus Paylaşımı ve Projeksiyonu.....	86
Tablo 22-	İçel 1950-2010 Nüfus Paylaşımı ve Projeksiyonu.....	87
Tablo 23-	İskenderun Körfezi Alt Bölgesi Kentsel Nüfus Projeksiyonu.....	88
Tablo 24-	İskenderun Körfezi Alt Bölgesi Genel Nüfus Projeksiyonları.....	88
Tablo 25-	İskenderun Körfezi Alt Bölgesi Nüfus Artış Hızları.....	89
Tablo 26-	Çukurova Bölgesi Sektörel Dağılımı.....	94
Tablo 27-	Çukurova Bölgesi Tarla Ürünleri ve Türkiye Genelindeki Oranları.....	97
Tablo 28-	Çukurova Bölgesinde Meyve Üretimi ve Türkiye Genelindeki Oranları.....	97

Tablo	29- Adana ve İçel illerinde Endüstrinin Gelişimi.....	99
Tablo	30- Çukurova'da Çirçır ve Prese Fabrikaları-1980.....	101
Tablo	31- Çukurova'da İplik ve Dokuma Endüstrisinin Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı.....	103
Tablo	32- Çukurova Dokuma Endüstrisi ve Türkiye 1980.....	104
Tablo	32-A- Çukurova İplik ve Dokuma Endüstrisinde Çalışanlar-1980.....	104
Tablo	33- Çukurova Bitkisel Yağ Endüstrisi-1980....	106
Tablo	34- Çukurova'da Endüstri-1980.....	112
Tablo	35- Ceyhan'da İşgücünün Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı.....	114
Tablo	36- Ceyhan İlçe Topraklarının Niteliği.....	114
Tablo	37- Ceyhan İlçesinin Yıllara Göre Yıllık Ekim Alanları. (Da).....	116
Tablo	38- Ceyhan'da Faaliyet Gösteren Sekiz Meslek Grubu.....	120
Tablo	39- 2010 Yılı İtibariyle Ceyhan İçin Gerekli Kentsel Alan, Konut Sayısı ve Aile Projeksiyonu.....	125
Tablo	40- Mahalle Ölçeğinde Nüfus Projeksiyonları..	127
Tablo	41- 1986 Kentsel Alan Kullanımı Dağılımı.....	132
Tablo	42- Ceyhan'daki Eğitim Tesisleri Toplam Kapasiteleri.....	133
Tablo	43- Merkez ve Kasaba Belediyeleri ile Köylerin 1990 Yılı Gelir ve Gider Bütçeleri.....	142
Tablo	43-A- 2001 Kentsel Alan Kullanımı Dağılımı.....	145
Tablo	43-B- 2001 İşgücünün Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı.....	146
Tablo	44- Türkiye Otoyol Güzergahları.....	166
Tablo	45- Çukurova Bölgesindeki Otoyol Güzergahları..	169
Tablo	46- G.A.P.Bölgesi ve Türkiye'nin Seçilmiş Göstergelerle Karşılaştırılması-1985.....	171

GRAFİKLER

Grafik	1- Homojen ve Nodal Bölgeler.....	5
Grafik	2- Selül ve Band Şehirler.....	18
Grafik	3- Bandsal Yoğunlaşma (Kontraktion) Süreci.....	19
Grafik	4- Thünen-Christaller ve Lösch Kuramları.....	22
Grafik	5- Gelişme Aksları Modeli.....	24
Grafik	6- Lausmann Çekimi Kanunu.....	26
Grafik	7- Şehirsel Bölge Modelleri.....	27

Grafik 8-	Çukurova, Adana, İçel, Ceyhan (kentsel) Göç Eğilimi.....	71
Grafik 9-	Kentsel Kademelenme.....	78
Grafik 10-	Çukurova Kentleri Projeksiyon Nüfus Eğrileri.....	81
Grafik 11-	Çukurova Elektrik A.Ş.'nin Elektrik Üretimi.....	91
Grafik 12-	Ceyhan-Türkiye Yaş Piramiti-1985.....	125
Grafik 13-	Seçilmiş Ürünlerin Üretiminde G.A.P. Bölgesinin Payı-1985.....	172
Grafik 14-	Kent Gelişimi Stratejik Planı.....	183

-Ö N S Ö Z-

İnsanların hayatını etkileyen unsurlardan birisi de doğup-büyüdükleri kentlerdir. Geldikleri veya gelecekleri mevkiler ne olursa olsun başarısının temelinde bu kentin izleri görülür. Ve insan o kente, kendisine düşen görevi zamanı geldiğinde yapmak zorundadır.

Bu duygularla 1989 Ocak ayında başlayan çalışmam, Çukurova Bölgesi ve Ceyhan kenti üzerine olmuştur. Son on yıldır ülkede yaşanan yapısal değişiklikler mekana yansımıştır. Bu yansımanın olumlu veya olumsuzluğunu zaman gösterecektir. Çukurova Bölgesine yapılan ülkesel yatırım kararlarından bazıları Ceyhan kentini direkt etkilemektedir. Temelde amacım, Ceyhan'ın bu yatırımlardan maksimum derece de yararlanmasının yollarını aramaktır. Bu yöntem dahilinde de bu etkiler karakterize edilebilinirse Ceyhan'ın bölge içindeki konumu olumlu yönde değişecektir.

Eğitim hayatım boyunca her zaman maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve bu çalışmamda bana yardımcı olan danışmanım Sn.Doç.Dr.Ayşenur Ökten'e teşekkürü borç bilirim.

Çalışmamın gelişmesinde tecrübe ve bilgileriyle yardımcı olan Sn.Necdet Vidinlioğlu'na, Sn.Yalçın Ünal'a ve Sn.İclal Dinger'e ve diğer hocalarıma ayrıca teşekkür etmek isterim.

Alan çalışmam da bana kolaylıklar sağlayan Çukurova Bölgesi Kentsel Gelişim Proje Bürosuna, Sn.Yaşar Varol şahsında ve Ceyhan Belediyesi yetkililerine teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimimizde ve tez çalışmamızda daima bilgi alış-verişinde bulunduğumuz Sn.Özlem Kamlı'a, Sn.Seda Yenerer'e, Sn.Zuhal Özcan'a ve Sn.Hakan Taşçı'ya desteklerinden dolayı ayrıca teşekkür ederim.

Çalışma süresince gerek döküman temin etmede ve gerekse mülakat yoluyla bana yardımcı olan aşağıda ki kurumlara da ayrıca teşekkür ederim.

- Ceyhan : Belediye ve Meclis Üyeleri, Milli Eğitim Müdürlüğü, Kaymakamlık, Konut Kooperatifleri Başkanlığı, Harita ve Kadastro Müdürlüğü, Ticaret Odası, Sanayi Odası, B.O.T.A, Ş Tarım ve Ziraat Müdürlüğü, Şöförler Derneği,
- Adana : Büyük Şehir Belediyesi, Tarım ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ticaret Odası, Sanayi Odası, Misis Organize Sanayi Bölgesi Merkez ve Şantiye Büroları, Otoyol Müteahhiti TEKFEN Genel Merkezi, Çukurova Metropolitan Bölgesi Kentsel Gelişim Proje Merkez Bürosu,
- Mersin : Mersin Serbest Bölgesi Başkanlığı, Bölge Karayolları Müdürlüğü, Sanayi Odası, Ticaret Odası.
- Ankara : D.P.T. Serbest Bölgeler Müdürlüğü, İller Bankası.

Hamdi TURAN

Şubat-1991.

-Ö Z E T-

Çalışmanın amacı, ülke ölçeğinde alınan yatırım kararlarının bölgeye ve dolayısıyla bölgedeki yerleşmelere etkilerini araştırmaktır.

Bir bölgenin sağlıklı kentleşmesi açısından, çeşitli sektörlerdeki yatırım kararlarıyla bölge planlaması kararları eşgüdüm içinde olmalıdır. Bu kararların yaratacağı nüfus yoğunluğu ve diğer etkiler bağlamında fizibilite araştırmaları ve projeksiyonlar yapılmalıdır.

Bölgesel yatırım kararlarının orta-büyükölçekteki kentlere etkilerini incelemek amacıyla Çukurova Bölgesi'nde bulunan Ceyhan kenti ele alınmıştır. Bu kentin gelecekte bölge içindeki konumunu belirlemek ve stratejiler saptamak amacıyla yönelik "Kent Gelişimi Stratejik Planı" adı altında kent planlaması ile bölge planlaması arasında bir kademe oluşturulmak istenmiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Bölüm 1. :Konuyla ilgili kuramsal bilgiler verilmiş, Bölge Planlama üstünde durulmuştur.

Bölüm 2. :Kuramsal bölümle ilişkili olarak geliştirdiğimiz hipotezler sunulmuş, çalışmanın amacı, yöntemi ve materyalleri tanıtılmıştır.

Bölüm 3. :Çukurova Bölgesi ve Ceyhan Kentin fiziki ve sosyolojik karakterleri verilmiş, Bölge içinde Ceyhan kenti incelenmiştir.

Bölüm 4. :Çukurova Bölgesine son on yıldır yapılan ülkesel yatırım kararları incelenmiş ve Ceyhan kentini doğrudan etkileyen yatırımlara ağırlık verilmiştir.

Bölüm 5. :Bu bölüm tüm veriler ışığında hipotezlerimizin çeşitli değişkenlere göre test edilerek "kent gelişimi stratejik planı"nın çizildiği sonuç bölümüdür.

-S U M M A R Y-

The aim of the study is to investigate the effects of the investment agreements (which are taken on country measures) on the region and consequently on the regional locations.

According to the fact that a region should have a healthy city-planning, the district plan agreements should be the same as the investment agreements of the various sectors. Fizibility investigations and projections should be made by taking into consideration the density of population and other effects caused from these agreements.

Ceyhan, the city located in Çukurova Region, has been taken to investigate the effects of the district plan agreements to the medium sized cities.

The study is composed of five sections:

Section 1 : Theoric informations about the subject are given and a great importance is given to the Regional Schedule.

Section 2 : This section supplies the hypotheses which we advanced according to theoric section, and introduces the aim, method and materials of the study.

Section 3 : This section shows the physical and sociological characteristics of Çukurova Region and Ceyhan town and Ceyhan town is examined in the Region.

Section 4 : This section studies makro investment decisions for last ten years and big emphasis has been given to investments which directly effect Ceyhan town.

Section 5 : This section is the final section. At the light of all observations, according to a lot of variable, our hypotheses have been tested and "The Strategic Plan of the Development of the Region" have been drawn.

- G İ R İ Ŗ -

Dünya haritasında Akdeniz'de kıyısı olan ülkelere bakıldığında, tarih içinde ekonomik ve siyasi platformlarda daima bir canlılık gözlenir. Burası her zaman dünyanın ilgi merkezi olmuştur. Bu sıcak denizin içinden çıkan Yunan, Anadolu ve Roma medeniyetleri dünya kültürlerine damgasını vurmuşlardır.

19. Yüzyıldaki sanayi devriminden sonra, Ortadoğu'daki zengin petrol kaynakların saptanmasıyla Doğu Akdeniz'in önemi daha da artmıştır.

Türkiye'nin dünya içindeki stratejik konumu, yönetim biçimi, sosyal yapısı ve Ortadoğu'ya denizden son durak olması Çukurova'nın Akdeniz'deki önemini son yüzyılda daha da artırmaktadır. Çukurova Bölgesi, Türkiye'nin güneyinde Adana, Hatay ve İçel illerinin bir kısmından oluşan, geniş verimli tarım topraklarına sahip, Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan bir ovadır.

Bu bölge ülkenin tarımsal ürünlerinin ambarı durumundadır. Tarla ürünlerinde ülke ekim alanının %6'sını, üretimde de %8'ini karşılamaktadır. Buğday üretiminde sadece Adana ili ülke ihtiyacının %5.3'ünü karşılarken mısır üretiminde bu pay %12'ye, pamuk üretiminde %21'e, soya üretiminde ise %83'lere kadar yükselmektedir. Sadece Adana ili verilerine dayanarak bölgenin ülke ekonomisine katkısı anlaşılabılır.

Bölgede son yirmi yıldır hızlı bir kentsel nüfus artışı yaşanmaktadır. Kıt-kaynak olan verimli tarım toprakları bu hızlı, çarpık kentleşmeyle ve sanayinin getirdiği kirlilikle yok olmaktadır. Toprağın kaybolmaması için bölge içindeki kentlere bütüncül yaklaşmak, ülke yatırım kararları ışığı altında bilinçli - programlı bir bölge planı yapmak şarttır. Ülke politikalarının ve buna bağlı olarak bölge ve kent politikalarının iyi saptanmaması, bu politikaların istikrarlı ve sürekli olması, sanayileşmenin ve tarımın verimini artıracak en önemli faktördür.

1980'den bu yana Türkiye'de önemli siyasi ve ekonomik değişiklikler olmaktadır. Bu değişikliklerin kentlerin fiziki

ve sosyal yapısını etkilemesi kaçınılmazdır. Bu yapısal değişikliğin kentlere yüklediği görevler, kavramlar çok hızlı gelişmekte ve bu hızlı gelişmenin yarattığı çarpık kentleşme, hızlı göç olayı toplumun sosyal yapısını olumsuz yönde etkilemektedir.

24 Ocak 1980'de alınan ekonomik kararlarla ülkenin ekonomik stratejisi, ilkeleri değişmiş, dışa açılım ve serbest piyasa ekonomisi gündeme gelmiştir. Bu stratejinin bir parçası olan Serbest Bölge kavramı sonon yılda büyük bir gelişme göstererek beş bölgede açılması planlanmış ve ilk kez Mersin'de faaliyet göstermiştir.

Daha çok bu kavram ekonomiyle ilgili olduğu için, doğru orantılı olarak bu kavrama ilgi gösteren ülkeler de gelişmiş ülkeler olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde toprak rantının yüksek oluşu, çevre bilinçinin tam oturmasından dolayı koruma önlemlerinin maliyeti artırdığı, işçi haklarının ve sendika sisteminin işlerliğinden dolayı işçinin pazarlık gücünün olması ve işçi maliyetini artırması, ekonomik kârın azalmasına neden olmaktadır. Oysa az gelişmiş ülkelerde çevre koruma bilinçinin olmaması ve önlem almaması, işçinin işsizlikten dolayı bol, ucuz ve istekli olması, kadın-erkek ayırımının çalışma ekonomisine yansiyarak kadın işçinin az ücret alması, işçilerin sendikal haklarının sınırlı olup, pazarlık gücünün zayıf olması, toprak rantının düşük olması, gelişmiş ülkeleri az gelişmiş ülkelerde yatırım yapmaya teşvik etmiştir.

Serbest bölge, bir ülkenin fiziki sınırları içinde yer alıp birçok vergi ve iktisadi muafiyetlerden yararlanarak gümrük sınırı dışında tutulan bir alandır. Bu alanda her ülke sermayedarı yatırım yapabilir. Kısaca tanımlamak gerekirse serbest bölge dünya içinde evrensel sanayi alanları anlamına gelir. Serbest piyasa ekonomisinin kurallarına göre ülkenin serbest bölge olayından maksimum olumlu olarak yararlanması için çok iyi bir ön çalışma yapılmalı, fiziki mekana etkileri düşünülmelidir. Serbest bölgenin türüne göre fiziki mekana etkisi de değişmekte, daha çok üçüncü sektörü ve geleneksel sanayileri harekete geçirmektedir.

Serbest bölge için Akdeniz'de Antalya, Mersin ve Yumurtalık olmak üzere üç alan uygun görülmüştür. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinin denize çıkış kapısı olarak Mersin ve İskenderun limanlarının potansiyele cevap vermiyeceği düşünülerek Yumurtalık Serbest Bölgesi kapsamında bir liman öngörülmüştür. Bu serbest bölge Türkiye'nin en büyük serbest bölge alanı olup ağır sanayi yatırımları için planlanmaktadır. Ortaya çıkan imalat ürünleri için Ortadoğu ülkeleri önemli bir pazar olarak görülmektedir. Mersin Serbest Bölgesi ise yeni açılmış olup ticaret, depolama ve ambalaj sanayi ağırlıklıdır. Antalya'daki Serbest Bölge alanı ise henüz proje halindedir.

Çukurova'yı etkileyen unsurlar içinde Serbest bölge alanlarından başka Güneydoğu Anadolu Projeside yer almaktadır. Güneydoğu'da sulu tarıma geçilmesi, sanayinin çeşitli yollarla teşvik edilmesi ile her yıl yaşanan Çukurova'ya gelen tarımsal göç bir ölçüde duracak, bölgeye marjinal işgücü yerine, kaliteli kalifiye işgücü göç edecektir. Ayrıca Güneydoğu'daki tarımsal verimin bir kaç kat artması ile bu bölgenin dünya pazarlarına açılması Mersin, İskenderun ve Yumurtalık limanlarından sağlanacaktır. Çukurova'nın ürün desenini de değiştirebilecek potansiyele sahip olan Güneydoğu üretimi İskenderun Körfezi Alt Bölgesinde işlenerek ihraç edilebilecektir.

Ülke Ulaştırma politikasının karayolu ağırlıklı olması, ülkenin bel kemiği olan E-5 karayolunun yetersizliğini gündeme getirmiş ve E-6 kod ismiyle E-5'e paralel bir otoyol ağı kurulması planlanmıştır. Ülke otoyol ağının %30'unun Çukurova'da planlanması bölgenin ülke içindeki önemini bir başka açıdan da ortaya koymaktadır.

Bölgeden geçen E-5 karayolunun uluslararası taşımacılık niteliğinin kentler arası dağıtıcı yol niteliğine dönüşmesi ile bu karayolundaki trafik yoğunlaşmıştır. Bölge de yapımı devam eden otoyolon 1992'de bitirilmesi ile Çukurova'nın Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Suriye ile ilişkisi daha da güçlenecektir.

Otoyolon bir başka önemli etkisi ise Organize Sanayi Bölgelerinin gelişmesini sağlamasıdır. Bölgedeki yol ağının

yapımına paralel olarak Çukurova'da Türkiye'nin en büyük Organize Sanayi Bölgesi kurulmaktadır. Ceyhan'ın 18 km. batısında yer alan Misis Organize Sanayi Bölgesinde 40.000 işçinin istihdam edilmesi planlanmaktadır.

Kısacası bölgede bir çok gelişim aynı anda ve hızlı bir şekilde yaşanmaktadır. Çukurova'nın bugünkü durumu son 35 yıldaki büyüme hızının bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmıştır. Ceyhan, Çukurova bölgesinde geçmiş süreç içinde olduğu gibi bugün de etkinliği korumaktadır. Özellikle tarımsal ürünleriyle ülke içinde önemli bir paya sahiptir. Ülke soya üretiminin %15'i, pamuk üretiminin ise %7'lik bir bölümü bu ilçeden sağlanmaktadır. Bu tarımsal üretimlere bağlı olarak, Ceyhan Sanayisi de gelişmiştir. Ceyhan yüzyılın başından beri Adana'nın en büyük yerleşimlerinden birisi olmuştur. Bugün Ceyhan, İskenderun ve Adana arasında bir kırsal merkez görevi üstlenmiştir.

Son derece dinamik bir yapıya sahip Doğu Akdeniz Çukurova Bölgesi içinde makro ölçekteki politikalar kuşkusuz bu yerleşmenin kaderini önemli ölçüde etkileyecektir. Mersin-Tarsus-Adana-Ceyhan-İskenderun kentsel gelişme aksı içinde Ceyhan'ın rolünün şimdiden belirlenmesi, geleceğe dönük uzun dönemli, tutarlı planlar yapılmasını ve sağlıklı bir kent yaratılmasını sağlayabilir.

Hamdi TURAN

BÖLÜM 1

KURAMSAL YAKLAŞIM

1.KURAMSAL YAKLAŞIM

1.1.BÖLGE KAVRAMI:

II.Dünya Savaşından sonra dünya haritasının değişmesi, yıkılan, harap olan şehirlerin yeniden yapılaşma çalışmaları Şehir planlama disiplini gündeme getirmiştir. Sanayileşmenin etkisi ile göçler hızlanmış, hızlı şehirselleşmeler ağırlaşmıştır. Ekonomik ve istihdam açısından dengesizlikler meydana gelmiştir. Dünyada bu gelişmeler izlenirken problemlere şehir ölçeğinden büyük bir ölçekte bakmak zorunluluğu doğmuştur. Önce Ülke Planlaması çalışmaları başlamış, daha sonra bu plan kararlarını fiziki mekana indirmek için şehir planları araç olarak görülmüştür. Fakat aradaki ölçek farkı yeni bir disiplini ortaya çıkarmıştır.

Bölge, üstünde çok tartışılan bir kavramdır. Her disiplinin konuları çerçevesinde bölgeyi tanımlamış ve sınırlarını tayin etmiştir. Bölge,.. "toplumsal bilimlerde, seçilmiş tanımlayıcı ölçütler bakımından türdeşlik ve bütünlük taşıyan, çevresindeki alanlardır bu ölçütlerle ayırt edilen alan,, diye tanımlanmaktadır.(Ana-Britannica, Cilt 4,1989,syf.541)

Bölge ile alan arasındaki fark ise "Bölge kavramı, alan kavramıyla karşılaştırıldığında daha az genel olmasıdır. Tek fark, bölgenin bitişik coğrafi öğelerden oluşmasıdır. Söz konusu edilen öğeler ise ortak sınırları olan alansal birimlerdir,,(Z.-Dinler,1986,syf.85.)

Çalışma konumuzla ilgili olarak yapılan tanımlama da ise (İşbir,1986,syf.144) "Bölge en genel anlamda şehirden büyük,ülkeden daha küçük bir mekan parçasıdır. Bölgelerin belirlenmesinde nüfus, işgücü ve bölgeye göre hizmet imkanları kriter olarak kullanılabilir. Diğer taraftan bölge sınırları da coğrafi,ekonomik,sosyal ve idari ölçütlere göre çizilebilir,, denilmektedir. Bölge kavramını diğer kavramlardan ayıran özellikler şu şekilde sıralanabilir.(Tekeli,1972,syf.118): Bölge kavramında bir devamlılık, ayırım, benzerlik ve bütünlük fikirleri vardır. Bir genelleştirmeyi içlerinde bulundurlar. Öte yandan, ekonomik mekanın sürekliliğine işaret eden Rutledge Vining, Jere V.Clark

gibi bazı yazarlar bölge kavramını reddetmektedirler. (Polatkan, 1968) "Rutlenge Vining'e göre bir ekonominin mekan yapısı, devamlı bir yapıdır. Bir merkezden itibaren yoğunluk azalır, diğer bir merkeze yaklaştırmaya başlayınca yoğunluk artmaya başlar. Şu halde mekan sistemi, ulaşım ve haberleşme şebekesiyle birbirine bağlı yoğunluğun yüksek olduğu şehirlerden müteşekkildir.

Bu görüşün geçerliliği, ne derece doğru olduğu tartışma konusudur. Bize göre en azından coğrafi ve sosyokültürel bakımdan basit bir bölgeleme görülmektedir. Ancak, bölge kavramı, her yazarın bakış açısına göre değişmektedir.

Pierre Bouchet'e göre, bölge bir eş-davranış alanıdır. Onu meydana getiren insan grubu sanayileşme, üretim ve tüketim karşısında karakterize edilebilir. Bölge kendi kendine yeterliliğe sahiptir. Bölgenin sınırları, hizmetlerin bir başka yerden karşılanabildiği yere kadardır. Bu tanımlama oldukça sabit ve pasif bir bölge ortaya koymaktadır.

Walter Isard'a göre, bölge ele alınan probleme göre değişir. Bu kabul edilirse, bölgenin kendine has bir varlığı olamayacağı açıktır. Kendi deyimiyle bölgeyi "genel ve elastiki bir kavram,, olarak kabul etmek gerekir. (Polatkan, T.1968)

Yukarıda açıklanan tanımlamalar, bölge kavramı konusundaki fikir ayrılıklarını ortaya koymaktadır. Bölge kavramı disiplinlere göre bir çok bakımdan görelî bir kavramdır. İlhan Tekeli bu konuda aşağıdaki kriterleri getirmiştir. Bölge tanımı konuya, seçilen kriterlere, ölçeğe, zamana ve tanımlama amacına göre izafidir. (İ. Tekeli, 1972)

J.F. Gravier çalışmalarında bölgesel boyut üzerinde durmuş ve bir takım kriterler saptamıştır. (Tekeli, 1972, syf. 12) Gravier'e göre bir bölge $10-12.000 \text{ km}^2$ 'lik bir alanı kapsamaktadır. Bazı özel kıyı bölgeleri ve yarımadalar istisna kabul edilerek bu boyutun altına düşmemektedir. ($10-12.000 \text{ km}^2$ 'lik alan minimum 60 km^2 'lik bir yarı çapa denk.) Birbirinden 100 ile 120 km. aralıklarla yerleşmiş büyük şehirlerin, etki alanlarının birbirleri içine girdiği gözlenmektedir.

1.2. PLANLAMAYA TEMEL OLUŞTURAN BÖLGE TÜRLERİ

Bölge kavramının çeşitli disiplinlere göre tanımlanabildiğini daha önce belirtmiştik. Sınıflandırılmasında aynı şekilde farklılık göstermektedir. 1961 Yılında yapılan Bellagio Konferansında François Perroux'a göre bölgesel problemlerin çözülmesinde bölge kavramını üç tipte incelemiştir. Ve bu tipler bu güne kadarki Bölge Planlama Disiplininin temelini tesbit etmiştir. (Tekeli, 1972, 122):

- 1) Homojen (Türdeş) bölgeler.
- 2) Nodal (Polarize-Kutuplaşma) Bölgeler.
- 3) Planlama (Programlama) Bölgeleri.

1.2.1.HOMOJEN BÖLGELER:

J.R. Boudeville Homojen Alanı, bütün noktaları kendi aralarında mümkün olduğu kadar yakın özellikleri temsil eden alan olarak tanımlar. Homojen bölge ise sürekli bir homojen alana karşılık olan bölgedir. (Z.Dinler, 1986, syf.85)

Konumuz açısından bu tip bölgeler daha çok coğrafi ve tarımsal karakteri yüksek alanlara uygun düşer. Benzer karakterdeki yerleşme ünitelerinin birleşmesi sonucu meydana gelen bu bölgelerin benzerliğini belirleyen ölçütler şunlardır:

Belirli bir ürün tipinin ağırlığının olması, Doğal bitki örtüsü, Toprak cinsi, Tarımsal gelir oranı, Yağış durumu, Nüfus yoğunluğu, Yerleşme-İskan şekli, Tarım tekniği, Ürün kullanışı. Bu tür bölgelerde şu karakteristikler görülür.

- Bölge şehirlerinde farklılaşma ve yöneticilik fonksiyonu yoktur.
- Genellikle şehir fonksiyonları tarımsal ürünlerin toplama ve dağıtımı ile ilgilidir.
- Şehirsel hizmetlerde farklılaşma azdır.
- Sanayi daha çok tarıma dayanır ve genellikle küçük sanatlar şeklindedir. İstihdam sorunu önem kazanır. Üretimde ihtisaslaşma yoktur.

Homojen bölge içindeki farklılaşmaları ayırtedebilmek

için üç gösterge grubundan yararlanılır. (Taneri, 1986, syf. 23):

a) Yapılan göstergeler: Şehirli nüfus oranı, tarım dışı işgücü oranı, sendikalaşma oranı, mali kurumlar yoğunluğu, nüfus ve kent birim alanı başına yol uzunluğu.

b) Verimlilik göstergeleri: Sanayide işçi başına katma değer, kişi başına gelir, kişi başına yıllık gıda üretimi, kişi başına kapital.

c) Tüketim ve sosyal refah göstergeleri: Ücret düzeyi tasarruf mevduatı, okur-yazarlık oranı, motorlu taşıtlar, hastanedeki yatak sayısı, dergi, mecmua ve gazete sayısı.

Homojen bölgeler için ülkemizde, İstanbul ili dışında tutularak, Trakya Bölgesi örnek gösterilebilir.

1.2.2. NODAL (POLARİZE, KUTUPLAŞMIŞ) BÖLGELER,

Nodal Bölgeler, yönetici bir odak şehrin etrafında kümelenmiş büyüklük ve fonksiyonlarına göre kademelenmiş, esas ilişkilerini odak şehirle yürüten ve onunla sosyo-ekonomik açıdan bütünleşen bir alanı ifade eder. (E. Taneri, 1986, syf. 24) Homojen bölgelerin aksine, kutuplaşmış bölge, çeşitli kısımları birbirine tamamlayan ve kendi aralarında ve özellikle hakim kutup veya kutuplarla, komşu bölgeye nazaran daha çok değişimde bulunan heterojen bir mekandır.

Jacques R. Boudeville nodal bölgenin önemini şu şekilde açıklamıştır. (A. Tekin, 1972, syf. 161) "Çağımız şehircilik çağıdır. Karşılıklı bağıllık kavramı, şehirsiz ağılomerosyonların ticaret fonksiyonu ve donatım yönünden işinsal bir tarzda gelişmesinin gözlenmesinden doğmuş polarize bölge aracılığı ile anlaşılabilir ve tanımlanabilir" demektedir.

Fonksiyonlarına göre, nodal bölgedeki yerleşmeler arasında metropol şehir, kasaba, köy hiyerarşisi vardır. Bu tip bölgelerdeki özellikler şunlardır. (Taneri, 1986, syf. 25)

-Merkezi bir yönetici şehir vardır.

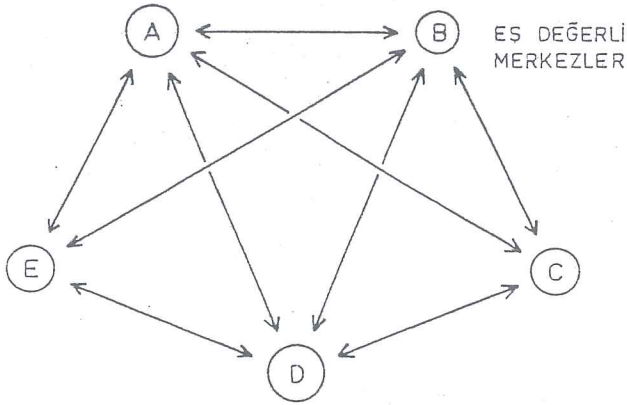
-Bölge büyüklükleri ve gördükleri fonksiyonlara göre

kademelenmiş 2.ve 3. derecede merkezler bulunur.

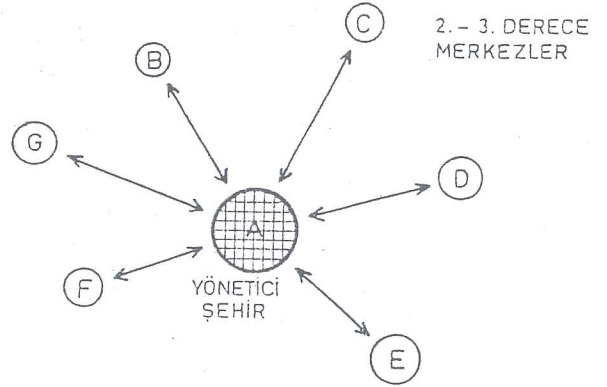
- İhtisaslaşma gelişmiştir.
- Merkezi şehirle, diğer yerleşmeler arasında fonksiyonel açıdan sosyo ekonomik ilişki vardır.
- Üretim gücü ve ülke ilişkileri yüksek düzeydedir.
- Yaşama standartları gelişmiştir.

Grafik 1. Homojen ve Nodal Bölgeler (Taneri,1986)

HOMOJEN BÖLGELER

NODAL BÖLGELER

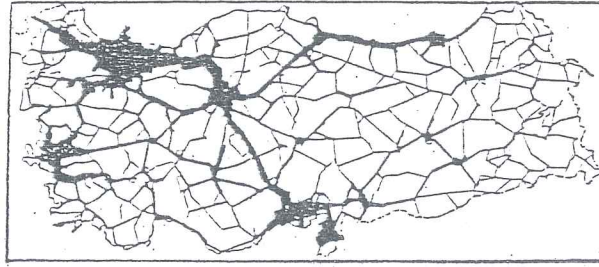

Kutuplaşmış Bölgelerde, yerleşmeler ve bölge karakterinde mal ve hizmet değişimi büyük bir ağırlık kazanmaktadır. Kutup, iktisadi imkan içinde bir bütünleşme noktasıdır ve çevresel alanlar veya hinderlantı ile yoğun bir mal ve hizmet değişimi halindedir. Ancak bu değişim ve bütünleşme kendine yeterlilik anlamı taşımaz. Bu bölge türündede iktisadi ve kentsel hiyerarşi sözkonusudur. Tüm bölge içinde fonksiyonel bir iç bağıllılık mevcuttur. Bölgesel gelişme bakımından diğer önemli bir unsur, bölgenin ihraç ettiği mal ve hizmet akımının tutarı ve bu akımın bölge içinde yarattığı ilave değerlerdir. İlişkilerinin şiddeti hesaplanan kent yada bölgelerden hangisi en yüksek değere erişmişse, o yerleşme merkezi, hiyerarşinin en üzerinde bulunmaktadır.

Bu akımların saptanmasında en güvenileni, sektörler arasındaki alış-verişler olmasına karşın, uygulamada bunun güçlüğü göz önüne alınarak, karayolu ulaşım yoğunluğu, şehirlerarası telefon konuşması vb. gibi az gelişmiş ülkelerde bile saptanması kolay akımlar göz önüne alınmaktadır.

Buna örnek olarak karayolu trafiği yoğunluğuna göre bölgeler arası kutuplaşma hiyerarşisi görülmektedir. Bu örneğe göre en kutuplaşmış bölge, merkezi İstanbul olan Doğu Marmara Alt bölgesidir. Bunu, merkezi İzmir olan Ege Bölgesi ile merkezi Ankara olan Ankara Alt Bölgesi izlemektedir. Hiyerarşide dördüncü derecede, merkezi Adana olan, Çukurova Bölgesi yer almaktadır.

Harita 1. Karayolu Trafiği Yoğunluğu (Bölgelerarası kutuplaşma hiyerarşisi) (Dinler, 1986)

Kutuplaşmış bölgeyi belirten unsurlardan birisinin şehirler hiyerarşisi ve şehrsel etki alanlarıdır. Gerçekte ülkeye nüfus homojen şekilde dağılmamış, çeşitli büyüklükte heterojen özellik göstermiştir. Bu merkezler büyüklüklerine göre yakın çevreleri için belirli fonksiyonlar üstlenmiştir.

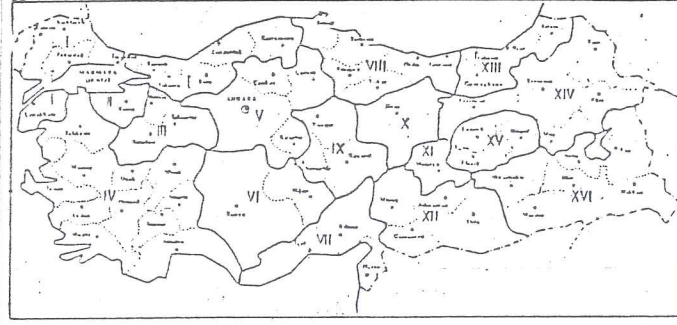
En küçük merkezler, yakın çevrelerine mahalli ölçekte mal ve hizmet sağlar. En önemli merkezler her türlü mal ve hizmet üreten ve dağıtan bölgesel veya ulusal metropolitenlerdir. Küçük merkezler belirli bir veya birkaç mal üretiminde ihtisaslaşmış olduğu gibi, metropoliten merkezler farklılaşmış kozmopolit bir yapıya sahiptir. Ülkemizde Yerleşme Merkezleri Kademeli çalışmasında 16 polarize bölge saptanmış ve 7.nolu Adana, İçel ve Hatay illeri ile birlikte ele alınmıştır.

1.2.3. PLANLAMA (PROGRAMLAMA) BÖLGELERİ:

Verilen bir sosyo-ekonomik hedefe, belirli bir süre içinde, erişmek için işleyen bir alet ve uygun coğrafi araçların seçiminde kullanılan bir çözümleme bölgesidir. (Taneri, 1986) Bir

bakıma planlama bölgeleri, değişik bölümleri aynı kararlara bağılı birbirine bitişik bir mekanlar bütünüdür.

Harita 2. Türkiye'de ki 16 polarize bölge (Dinler,1986)

Değişik sorun sayısı kadar planlama bölgesi bulunmaktadır. Bundan önceki iki tür, mevcut ilişkilere göre tanımlanıyordu. Oysa Planlama Bölgelerinde amaç, süregelen ilişkileri değiştirerek, planlama sonunda ulaşılması beklenen hedeflerdir. Bu duruma göre, bölge sınırlarını plan hedefleri sınırları tayin eder. Planlama açısından, uygulamaları kolaylaştırmak, ekonomik kararlar arasında tutarlılık sağlamak, planın hedeflerini saptamak açısından bu tür bölgeler seçilmektedir. Planlama bölgelerini konulara göre ayırmak da mümkündür. Bir su havzası, bir maden kaynağı veya pilot bölge konu olarak seçilebilir. (Taner, 1986, syf. 27)

Bölge yapısının tanımlanmasında şu esasların belirlenmesi gerekir.

- Bölge gelişme hızı ve perspektifi
- Bölgede üretken sektörün gelişmesi ve mekandaki düzenlenmesi. Genel arazi kullanım kararları.
- Nüfusa göre şehirselle büyüklükler, işgücü ve istihdam.
- Şehirselle fonksiyonlar ve şehirselle hiyerarşi.
- Ana ulaşım aksları ve önemli sanayi kümelenmeleri.

Kısacası Plan Bölgenin temelde üç inceleme alanı vardır; Şehirlerin planlanması ve düzenlenmesi, anahtar sektörlerin incelenmesi ve su havzalarının düzenlenmesidir. Konuyla ilgili otoritelerin temelde birleştiği sonuç şudur; Homojen

bölge tarımsal faaliyetlerin, polarize bölge ticari ve endüstriyel faaliyetlerin örgütlenmesi için elverişlidir. Planlama bölgesi ise gelecek için zorunlu bir planlamayı getirmektedir. Homojen ve polarize bölgeler plan bölgenin emrine tahsis edilmiş stratik çözümleme araçlarıdır. Bu bakımdan her üç bölge tipine de ihtiyaç vardır.(E,İşbir,1986,syf.146)

1.3. BÖLGE PLANLAMA

Bölge planlama, ülke planlama ilkelerini fiziki mekana kısmen indiren bir ana plan niteliğindedir. Bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yönden planlanması, en rasyonel biçimde düzenlenmesi ve bu düzenlenmenin gerektiği şekilde donatılmasıdır. Bunun içinde devletin elinde bulunan sulama ve enerji kaynakları, ulaşım, krediler, konut yatırımları, organize sanayi teşvikleri gibi tüm araçlardan yararlanma olanaklarını en iyi şekilde kullanma amacını güder.(Taneri,1986,syf.5)

Aynı literatürde bir başka tanımlama daha yapılmaktadır. "Faaliyetlerin, bölgeyi belirleyen mekanlarda ve zaman içinde sıralanmasında sosyo-ekonomik hedeflerin açıklığa kavuşturulması ve formüle edilmesi süreci olarak da tanımlanabilir.

Her ülkede göreceli olarak görülen geri kalmış bölgelerin kalkındırılması yönünden ve büyük şehir problemlerinin artık klasik şehir planlaması tekil anlayışıyla çözümlenmeyişi bölge planlama çalışmalarını başlatmıştır. Her iki yaklaşımda Tablo 1'de oluşturulan faktörlerde farklı özellikler göstermektedir.

Tablo 1-Bölge Yapısının Sistematiik Bir Şekilde Tipleştirilmesi.(İ.Tekeli,1972,syf.9)

	BÜYÜK ŞEHİR	GERİ KALMIŞ BÖLGE
HEDEF	Problem Çözümleme	Kalkınma
YAKLAŞIM	Normatif	Fonksiyonel
BÖLGE SEÇİMİ	Nodal Bölge	Homojen Bölge
PLANLAMA TİPİ	Fiziksel	Ekonomik
KUVVET İLİŞKİLERİ	Çok merkezli	Tek merkezli
KONU	Şehirselsel	Kırsal
FİZİKSEL YAPI	BÖL.Endüstriyel	Tarımsal

Bu tipleşmeyi bir çok konuda devam ettirmek mümkündür. Her tipleştirme gibi bu tipleştirmenin de hataları ve ara tipleri olabilir. Bu tabloya göre tanımlama yaparsak, Bölge planlama çok farklı karakterde de olsa birbiriyle ve diğer olgularla ilişkili olan olguların planlanmasında belirli bir yaklaşım biçimidir.

Bölge Planlaması; Ülke Planlaması ve Şehir Planlaması arasındaki bir disiplindir. Bölge Planlamasının da alınacak kararlar, hedefler ve ilkeler her iki disipline de ters düşmemelidir. Tüm planlama kademelerinde eşgüdüm sağlanmalı planlamaya veri teşkil etmelidir.

1.4. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI:

Her ülke kendi içinde heterojen yapıya sahiptir. Yapısındaki bu farklılık tarihsel süreç içinde belirli bölgeleri ön plana çıkarmış, diğer bölgelerin gelişme hızını geçmiştir. Bu gelişme hızı uygulanan politikalara bağlı olduğu gibi, bölgenin stratejik ve coğrafik özelliklerinede bağlıdır. Ulaşım gibi önemli bir bağlayıcı unsuru da gözönünde bulundurursak bu dengesizlik hızla artmıştır.

Çukurova Bölgesi zengin tarım topraklarına sahip, stratejik önemi büyük, açık denize ulaşma şansına sahip, mevcut uluslararası demiryolu ve karayolu bağlantıları ile kalkınmış bir bölge durumundadır.

Kuramsal açıdan ülke ölçeğinden, bölge ölçeğine inilmek istenmiştir. Bölge sınırları makro kabul edilerek, bölgedeki yerleşmelerin ekonomik ve sosyal yönden dengesini kurmak ilişkileri saptamak için bölgesel kalkınma ve bölgesel gelişme teorilerine kuramsal bazda kısaca bilgi vermek gerekmektedir.

İlkeler;

- Kıt üretim kaynaklarının dağıtımında sosyal faydayı ve toplum yararını gözetmek.

- Geri kalmış bölgelerin mekansal ve ekonomik altyapısının ekonomik kâr'a bakılmaksızın kamu teşebbüslerince hızla gerçekleştirilmesi.

- Gelişme için şart olan sürükleyici bir teşebbüsün yatırıma dönüştürülmesi.(Kalkınma kutbunun oluşturulması).

- Kalkınma planlarının ve Bölge Planlarının oluşturulmasında ve uygulanmasında halkın katılımını sağlamak.

Amaçlar ise şöyle özetlenebilir:

- Bölgesel dengesizliğin azaltılması
- Her türlü kaynağın, ekonomik faaliyetlerin ve nüfusun coğrafi bölgeler arasında uyumlu dağılımının kolaylaştırılması.
- Bölgenin değerlendirilmesi, düzenlenmesi.
- Gelişmenin ülkeye homojen şekilde yayılması.
- Bölgesel ekonomilerin entegrasyonu.
- Ulusal ekonomik gelişmeden adil payın daha az verimli yörelere yöneltilmesi.
- Bölgelerde sıhhatli büyümenin teşviki.

ARAÇLAR ;

Her ülkenin gelişmişlik düzeyi farklıdır. Ülke içindeki bölgesel gelişmişlikte farklıdır. Bundan dolayı uygulanan politikalarda farklı olabilir. Fakat 1964'de A.E.T tarafından hazırlanan raporda, bölgesel kalkınma politikasının araçlarını global olarak üç ana başlık altında toplamıştır.(Dinler,1986.-syf.212)

a)Ekonomik faaliyetlerin mali ve vergisel teşvik tedbirleriyle belirli yörelere yönelmesinin sağlanması.

b)Bölgesel kalkınma için gerekli kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi.

c)Yönetimsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına gerçekçi yaklaşımı ile adaptasyonun sağlanması.

1.5.İKTİSADİ AÇIDAN BÖLGESEL GELİŞME TEORİLERİ:

1.5.1. KAYNAK GELİRLERİ TEORİSİ,

Bu teoriye göre, bölgesel gelişme bölge dışına ihraç edilebilecek malların üretimine elverişli kaynakların bulunmasına dayanır. Bu teorioyi destekleyenlerden Perlgrf ve Uingo

"tipik olarak bölgesel gelişme, bir bölgenin ekonomi tarafından talep edilen hizmetleri üretme ve diğer bölgelere nazaran yarışabilir avantajlar içinde ihraç etme kapasitesiyle harekete geçer" demektedir. (Polatkan, 1968)

Bir bölgedeki iktisadi faaliyetler milli pazarlar (temel faaliyet) ve mahalli pazarlara (bağımlı faaliyet) üretimde bulunan faaliyetler olmak üzere ikiye ayrılır. Temel faaliyetlerdeki belirli bir artış, yani ihracat artışı, bağımlı faaliyetlerde belirli bir artış doğurur. İhraç faaliyetleri dolayısıyla bölge içinde bir gelir akımı doğar. Bu gelir akımı milli ve bölgesel ölçekte mal ve hizmet pazarlarını genişletir. Bölgenin sanayi yapısı, imalat tekniği, ileriye dönük yatırımlar, sanayiler arası ürün alışverişi, bağlantılar bölgedeki ekonomik akımları güçlendirecektir.

Ayrıca ihraç sanayisindeki işgücü kalitesi, ücret seviyesi ve bölgedeki gelir dağılımı da bölgesel büyüme bakımından önemlidir. Bir başka etken ise, ürünlerin diğer bölge ürünleriyle kalite ve maliyet açısından yarışabilir duruma gelmesidir. Böylelikle bölge içinde bir ihtisaslaşma meydana gelecektir. Bu ihtisaslaşma bölge kaynaklarına ve diğer faktörlere dayanabilir. Ayrıca komşu bölgelerdeki fert başına gelir seviyesinin ve ithalatın yüksek olması, düşük ulaşım maliyetleri, ulaşım ağının durumu, bölgedeki iktisadi büyümenin diğer şartlarıdır.

Teori, ihracat ve ihtisaslaşma gibi iki önemli faktörün bölgesel büyümede oynadığı rolü açıklamak bakımından büyük bir gerçek payı taşır. Ancak bu görüş kısmi bir analize dayanır. Diğer teorilerde görüleceği gibi bölgesel büyümede rol oynayan faktörler daha çok ve çeşitlidir.

1.5.2. İŞGÜCÜ HAREKETLİLİĞİ TEORİSİ

Fert başına gelirin seviyesini ve bu gelirin gelecekte göstereceği eğilimi tayin eden faktörler, iktisat biliminin başlıca uğraştığı konulardan biridir. Bernard W. Richardson'a göre bir bölgede nüfus azaldığı zaman fert başına düşen gelir azalıyorsa, o bölgedeki nüfus yeterli değildir. Eğer nüfus ar-

tışı, fert başına gelirin azalmasına neden oluyorsa, o bölgede nüfus fazladır. Aslında nüfusun az veya çok oluşu, bölgedeki tabii kaynak arzına, sermaye stokuna, teknolojik seviyeye, işgücü büyüklüğüne göre değişen nisbi bir durumdur. (Polatkan, 1968.)

Bölgedeki nüfus büyüklüğü, özellikle bölgeler arasındaki fırsat farkları dolayısıyla bölgesel gelişme bakımından önem taşır. Bu teoriye göre, fırsatların az olduğu bölgelerden, fırsatların çok olduğu bölgelere doğru meydana gelecek nüfus hareketleri bölgesel gelişmeyi etkiler. Ancak bölgeler arası göç hareketlerinin göç veren ve göç alan bölgeler üzerindeki etkileri, bölgelerin içinde bulundukları iktisadi duruma göre değişir.

1- Düşük gelir seviyesinde ve durgun bir ekonomiye sahip bölgeler, düşük gelir seviyesinde yavaş gelişen bölgelere nüfus verirlerse, bölgelerarası gelir farkları kısa vadede azdır. Ancak uzun vade için aynı şey söylenemez. Çünkü göç alan bölge uzun vadede gelişmeye devam edebilir.

2- Düşük gelir seviyesinde durgun ekonomiye sahip bir bölgenin hızlı gelişen bölgelere göç vermesi durumunda, yine göç veren bölge bundan yararlanır. Göç alan bölge, gelen nüfusun kalitesine ve miktarına göre kısa vadede olumlu yönde etkilenir. Uzun vadede, göç eden nüfusun yeni şartlara ve tekniklere intibakı ile göç alan bölge hızlı büyümeye devam edebilir.

3- Nüfusun hareketleri, yüksek gelir seviyesinde durgun ekonomiye sahip bölgelerden, hızlı büyüyen bölgelere doğru olabilir. Bu iki tip bölge arasındaki gelir farkı artmaya devam edecektir.

4- Düşük gelir seviyesinde durgun ekonomiye sahip olan bölgelerden, yüksek gelir seviyesinde durgun ekonomiye sahip olan bölgelere olan düşük kaliteli işgücü akımı, göç alan bölgeyi olumlu ve olumsuz yönde etkiler. Göç alan bölgedeki yüksek kaliteli işgücü, hızlı büyüyen bölgelere göç ederek bölgenin iktisadi gelişmesini yavaşlatabilir. Gelir işgücünün kalitesinin düşük oluşu yine göç alan bölgeyi olumsuz etkiler.

5- Yavaş büyüyen bölgelerden hızlı büyüyen bölgelere işgücü hareketinde ise, kısa vadede göç veren bölge verdiği işgücünün kalitesine bağlı olarak olumlu veya olumsuz etkilenir. Bu teori, bölgesel büyümeyi göç hareketlerine dayandırmaktadır. Göç hareketlerinin bölgelerarası gelir farkları üzerindeki etkileri, göç alan nüfusun kalitesine ve göç ettiği bölgenin iktisadi durumuna göre değişmektedir. Ancak bu teori, bölgesel büyümenin tüm mekanizmasını açıklamaktan uzak, kısmi bir analize dayanır.

1.5.3. EKONOMİK BÜYÜME (KALKINMA) AÇISINDAN ŞEHİRLERİN FONKSİYONU:

İktisadi büyüme, azalan bir işgücü ile daha fazla çıktı sağlamaktır. Bu teknolojik gelişmeye, kalifiye işgücüne ve sermaye stokuna bağlı olarak değişir.

Teknolojik gelişme, pazar genişlemesiyle birlikte büyük çapta bir işbölümüne yol açmıştır. Bir yandan iktisadi işbölümü mekana yansırken, bir yandan ihtisaslaşma doğmuştur. İşbölümünden doğan ihtisaslaşma kültür gelişmesinin dinamiğini açık olarak ortaya koymaktadır. İhtisaslaşmış faaliyetler birbirleri arasındaki sosyal ve ekonomik bağlılığı artırır. Bu bağlılıktan yeni iş alanları doğmaktadır.

Bu gelişmeler mekana yansiyarak şehirlerin desenini şekillendirir. Sanayi devrimi öncesi homojen şehir deseni yerine, farklılaşmış bir şehir deseni ortaya çıkmaktadır.

İktisadi bir zorunluluk olarak şehir nüfus artışı, yeni kaynakların keşfi veya eski kaynakların tükenmesi, teknolojik gelişmeler, gelir seviyesi ve dağılımındaki değişimler gibi nedenlerle iktisadi faaliyetler birleşme eğilimindedir. Bu birleşmenin meydana getirdiği şehirlerde, daha iyi ulaşım kolaylıkları, daha geniş ve esnek işgücü pazarları, banka ve sigorta hizmetleri, diğer şehirselsel hizmetler büyük avantaj sağlar. Ve yeni faaliyetlerin doğmasına yol açar.

1.5.4. KUTUPLAŞMIŞ BÖLGESEL BÜYÜME TEORİSİ

Bölgesel gelişme teorileri içinde bilim adamları tara-

fından geniş bir kabul gören teoridir. Büyüme mekanizmasını sanayiler arası ilişkiler ve bölge içi gelir akımlarına bağlamıştır. François Perroux, ekonomik kalkınmanın her yerde aynı değil, önce bazı noktalarda farklı yoğunluklarda belirlemekte ve buradan çeşitli hızlarda, farklı yollardan ekonominin tümüne yayılmakta olduğu görüşündedir. (Z.Dinler, 1986, syf. 295)

Bu kavram için çeşitli yorumlar yapılmakta ve zaman zaman Perroux'un kastettiğinden farklı şeyler düşünülmektedir. Ekonomik kalkınmanın belli bir noktada başlama olayını tarihsel bir rastlantıya, coğrafi mevkiye bağlayanlar olduğu gibi, bu- luşlara, stratejik etkenlere bağlayanlarada rastlanmaktadır. Büyüme kutbu, bir takım altyapı yatırımlarının yoğunlaştırıldığı noktalar olarak algılanmaktadır. Aslında Perroux'un getirdiği kavram bu düşünceden de farklıdır.

Perroux'un anlayışı içinde gelişme kutbu, belirli bir coğrafi ve iktisadi mekan içindeki diğer bütünler üzerindeki sürüklemeye etkisi yapan motor firmaların bütünüdür. Bu sürükleyici etken ile o yerleşim gelişme kutbu sürecine girebilir.

Bir başka literatürde de şöyle açıklanmıştır. (T.Polatkan, 1968) ". . . doğurduğu mal ve gelir akımlarıyla kendisine teknik bakımdan bağlı sanayilerin gelişmesini ve büyümesini şartlandıran (teknik kutuplaşma), yarattığı gelirle üçüncü sektörün refahını tayin eden (gelirlerin kutuplaşması) ve bir takım üretim faktörlerini elde edebilmeyi ümit eden yeni faaliyetlerin belirli bir alanda merkezleşmesini sağlamak suretiyle (coğrafi ve psikolojik kutuplaşma) bölgesel gelir artışı oluşturan bir sanayi, gelişme kutbunu teşkil eder.,,

Gelişme kutbu, bağımlı sanayiler üzerinde devamlı bir sürüklemeye etkisi doğurarak, onlara gittikçe artan bir faaliyet temposu empoze ettiği zaman aktiftir. Eğer, gelişme kutbu sürüklemeye etkisini ancak bir takım şartların gerçekleşmesi halinde icra edebiliyorsa, potansiyel bir kutup teşkil eder. Bu ana gelişme kutuplarının yanında, yeni kutuplar oluşmaktadır. Bu kutupların ölçeği küçük olmasına karşın sanayi verisi olarak birbirlerini tamamlar. Böylece teknik bağlantıların gelişimine ters yönde yaratılmış temel sanayilere dayanan bir kompleks

doğar ve büyür bir kuvvetle bütün bölgeye hakim olur.(İ.Tekeli, 1979)

Açık olarak görülmektedir'ki gelişme kutbu, kutuplaştırma veya sürüklenme etkisi kuvvetli olan bir sanayi veya sanayiler bütünüdür. Gelişme kutuplarının genel özellikleri şu şekilde açıklanabilir.(T.Polatkan,1986)

- İşgücü başına katma değer yüksektir ve artmaya elverişlidir.
- Üretim hızı bir tempoda artar ve teknik gelişme hızlı bir seyir takip eder.
- Otomasyon en kolay şekilde uygulanabilir.
- Diğer faaliyetlerle olan mal ve hizmet değişimi yoğunudur.
- Maksimum sürüklenme etkisi gösterir ve maksimum bir teknik ve ticari prodüktivite gerçekleştirebilir.

1.5.4.1. MOTOR FİRMA:

İşbölümü ve ihtisaslaşma sanayiler arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmiştir. Firmalardan her biri, diğer firmaların üretim veya satış miktarı, satın aldıkları mal ve hizmet miktarı ve uyguladıkları teknolojiye etkilenirler. Bazı firmalar, satış miktarlarını ve diğer sektörlerden aldıkları mal ve hizmet miktarlarını artırdıkları zaman, diğer firmaların satış miktarlarını ve satınalma miktarlarını artırırlar. Hatta bu artış kendi satış artışından fazla olabilir.

Hakim firma faaliyet hacmini artırdığı zaman bölgede katma değer önemli oranda artar. Bunun üzerine hakim firma, gelecekte artmasını tahmin ettiği talebi karşılamak üzere yatırım yapabilir.

Motor firmanın bir başka etkisi ise, firmanın üretim tekniğinde yaptığı yeniliğe dayanarak sanayiler arasındaki fiyat ilişkilerini etkilemesidir. Üretim tekniği sayesinde azalan maliyetten elde edeceği kazancı ürünün fiyatını düşürerek ekonomik devreye sokabilir. Eğer bu indirim, diğer firmalara sattığı mal ve hizmetler konusunda olursa, diğer firmaların üretimleri artabilir. Bir başka alternatif ise, bu ekonomik girdiyi kendi

bünyesinde yatırım yapmak için kullanabilir. Böylece motor firma bölge içinde yeni bir itici kuvvet teşkil eder. Kısacası motor firma, gelişme kutbu bölgesinde her zaman bir itici güç durumundadır.

1.6.ŞEHİRSEL BÖLGE VE TEORİLERİ

1.6.1.TANIMLAMA VE ETKİ ALAN SINIRLARI

Şehirsel bölge kısaca, bir şehrin şehirsel hayatının etkilendirdiği bölgesi diye tanımlanabilir.(O.Göçer,1990,syf. 63) Yerleşmeler yurt içinde ve bulunduğu bölgede üstlendiği işlevlere, nüfusa, stratejik ve coğrafik konumuna, kentsel donatımlarına, sosyal ve ekonomik yapısına bağlı olarak bir etki alanı oluşturlar. En küçük yerleşmeden,metropollere kadar, kriterlerin yoğunluguna bağlı olarak şehirsel kademede yerlerini alırlar. Gereksinimlerin şekline ve önemine göre şehirlerin etki alanları değişir.

Şehirsel Bölge sınırının saptanmasında merkez ile sınırın uç noktası arasındaki uzaklık ve ulaşılabilirlik olgusu en önemli etkendir. Ulaşımın her türündeki yolcu ve araç sayıları, sefer sayıları, saatteki frekansları, iki yerleşme arasındaki telefon konuşması vs. hep bu ilişkinin göstergesidir.

Bir şehirsel merkezin etkilediği banliyo ile arasındaki zaman birimi bir çok kaynaga göre 45 dakika olarak alınmıştır. Büyük metropollerde ise bu zaman birimi 60 dakika olarak kabul edilmiştir.

Bir şehrin etki alanı sınırı kesin olarak saptanamaz. Kırsal bölge ve şehirsel bölge arasındaki farklılaşmayı doğuran sosyo- ekonomik tanıma göre, belirli sınırlar içinde tarım dışı nüfusun, tüm nüfusa oranı %70'den fazla olan yerler şehirleşme alanlarıdır. Merkezde ise bu oran %90-95'i bulmaktadır.(C.Arkan,1989)

Bugün nüfusun toplandığı yerler Şehirsel Bölgelerdir. Planlamada Şehir ve etki alanı birbirinden ayrılmazlar. Gelişme şehirde ve etki alanında aynı anda olmaktadır. Her ikisine bütünlük olarak bir planlama getirmek zorunludur.

1.6.2. ŞEHİRSEL BÖLGENİN OLUŞUM ETAPLARI

Konutlar küçük gruplar halinde köyleri meydana getirdiğinden bugüne kadar, şehirselleşme olgusu çeşitli aşamalar katetmiştir. Sanayi devrimine kadar gösterilen şehirleşme aşaması uzun zaman alırken, sanayi devriminden sonra, şehirlerin yapısındaki farklılaşma şehirleri tutulamaz hale sokmuştur. Bugün bütüncül planlara yaklaşımıyla bu sağlıksız büyüme kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Şehirselleşme Bölgenin oluşum etapları üçe ayrılabilir. (O.Göçer, 1972, syf.8)

a) At Arabası Şehiri: Bu devre sanayileşme öncesine ait olup, Orta Çağ'da şehirlerin sınırlarını aşarak dışa yayılmalarıyla başlamıştır. Uzun yıllar aynı binada bulunan işyeri ve konut bu devirde birbirinden ayrılmıştır. Şehirin yakın çevresi ile ilişkileri AT ARABALARI ile. Bu taşıtlar 30 dakikada 2-3 km.yol alırlar. Şehirin etki alanı r-4 km olarak düşünülebilir.

b) Tramvay-tren şehiri: Bu dönemde gelişmiş bir sanayileşme vardır. Bütün şehir merkezi bir işyeri olarak kullanılmıştır. Konutlar küçük sanatların yapıldığı bölgelere doğru kaymış, çalışma yerleri ile konut alanı ayrılmıştır. Şehir kamu taşıtlarının güzergahı boyunca büyümüştür. 30 dakikalık erişme süresi ve r-7 km'lik bir etki alanına sahiptir. Ayrıca bu dönemde Şehirselleşme Bölge de tali merkezler gelişmeye başlamıştır.

c) Otomobil Şehiri: Bu dönemde, kamu taşıtları ile özel taşıtların kullanılmasından doğan şehirdeki doku değişimi görülmektedir. Gelişmiş endüstri, yeni bir ekonomik düzen getirmiştir. İş bölümü ve ihtisaslaşma artmış, birbirine yakın karakterli iş grupları yeni bir ekonomik grup doğurmuştur. İşyeri ve konut arasındaki mekansal komşuluk bugün zamanla ölçülmektedir. Zaman fonksiyonunun planlamadaki önemi, şehirin santirifuj çekimi kuvvetine bağlıdır. Bu dönemde 30 dakikalık kamu taşıtı erişme süresi 25 km'ye uzamıştır. Şehirselleşme Bölgenin çapı 50 km'ye kadar yükselmiştir

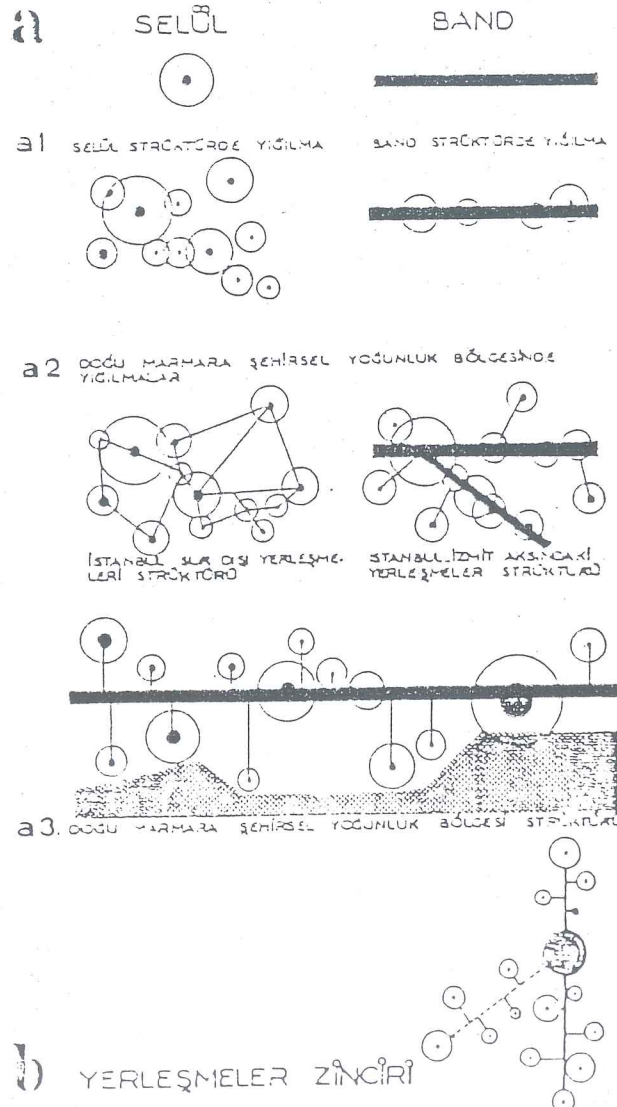
d) Bilgisayar Şehri: Hızlı gelişen teknoloji fiziki mekana yansıdığı gibi, mekânları oluşturan toplumada yansımıştır. Günümüzde uzaklık-yakınlık ölçüsü kentler arası masafeye

göre değil, erişebilirlik zaman birimine bağlıdır. Kentiğin de de donatılan bilgisayar çağından etkilenmiş ve bir sistem dahilinde kentin yapısını değiştirmiştir.

1.6.3. SELÜL ve BAND ŞEHİR

Şehirsel bölgelerin yerleşme strüktürlerinin incelenmesinde, iki tip strüktüre rastlanılmaktadır. Selül Strüktür, yerleşmelerin tekil olarak kendi kırsalıyla birlikte yaşamasıdır. Band strüktür ise selül şehirlerin gelişerek ortak etki alanları oluşturması ve yoğun bir ulaşım ağının etkisiyle bir gelişme aksı oluşturmalarıdır. Selül strüktür daha çok eski çağların şehirsel yerleşmelerine, band strüktür ise endüstri devriminden sonraki zamana aittir.

Grafik. 2. Selül ve Band Şehirler. (O.Göçer, 1977)

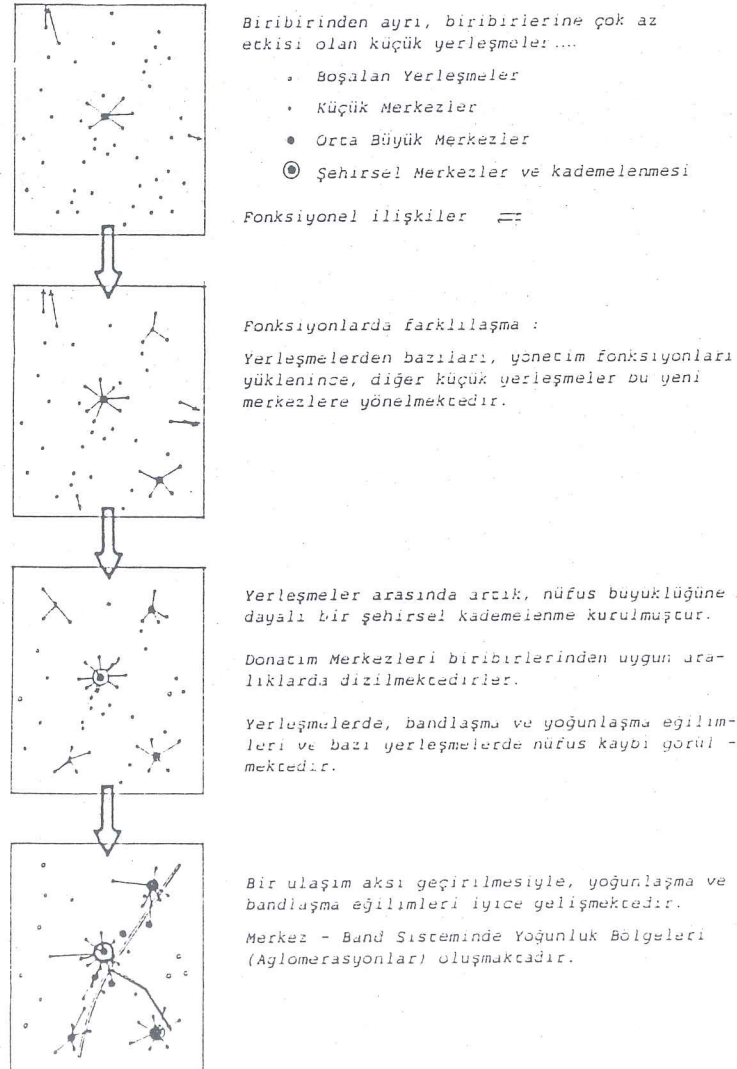

Ayrıca II.Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan bir başka strüktür daha vardır. (Yerleşme üniteleri Zinciri) Selül ve band strüktür prensiplerinin uygun fonksiyonel karakterleri birleştiren ve "şehir selülleri" adı verilen yerleşmelerin bir merkez etrafında, bu merkeze gelen ulaşım aksları üzerinde dizilmelerinden oluşmuştur. (O.Göçer,1972,syf.28) Yerleşimlerin merkeze uzaklığı taşıt zamanı olarak 45-60 dakikadır.

Endüstri toplumlarında, yoğunlaşma (konsantrasyon) olayı incelenirse, gereksinmelerin tek şehirselle merkezlerde karşılandığı görülür. Toplumun bünyesi endüstri toplumundan refah toplumuna dönüştükçe, şehirselle merkezler birbirine yaklaşır, yerleşmeler band doku haline dönüşürler. (O.Göçer,1977,syf.72)

Grafik. 3. Bandsal Yoğunlaşma (Kontraktion) Süreci:

(O.Göçer,1977) (K.Fischer-1970'den alıntı)

1.6.3.1. UYDU KENT VE YATAKHANE KENT

Kentlerin içinde veya çevresinde, plansız bir biçimde türeyen ve genellikle kendine yeterlilik özelliği bulunmayan, ekonomik ve toplumsal gereksinimleri bakımından, bağlı bulundukları anakente dayanan topluluklara uydu kent denilmektedir. (F.Yavuz,1973,syf.148) Bazen yatakhane kent ile karıştırılmaktadır. Aralarındaki fark ise; Yatakhane kentte nüfusun %85'i gündüzleri anakente gider. Bu akım içinde eğitim, sağlık gibi kentsel donatılar içinde geçerlidir. Fakat uydu kent kendi içinde kentsel donatıya sahiptir. Sadece ekonomik olarak anakente bağımlıdırlar.

Uydu kent ve Yatakhane kentin Anakent ile aralarındaki mesafe önemli bir kriterdir. Bu mesafenin az oluşu yatakhane kent özelliğini güçlendirir. Mesafenin çok oluşu ise yerleşimi uydu kent statüsüne sokar. Uzaklık kriteri tek başına ele alınmamalıdır. Bağlantı, ulaşım türü ve yoğunluğu gibi kriterler kentin karakterini bu konuda belirleyen unsurlardan birkaç tanesidir.

Uydu-Yatakhane ve köy kentler yerleşmeler sistemi içinde selül kentlerdir. Bu selül kentlerin yapılmalarından band-sal doku meydana gelir.

1.6.4. ŞEHİRSEL BÖLGE TEORİLERİ

Yerleşmeler, bölge içinde bir sistem oluşturduğu için, planlamanın ülke planlaması içindeki mikro yaklaşımı, şehirselleme yoğunluk bölgeleri bazında olmuştur. Soruna kuramsal açıdan yaklaşıldığında, kuramın tanımı dahilinde bir düşünce zinciri oluşmuştur. Kuram, olgularının nedenlerini, bir düzen içinde oluşup oluşmadıklarını ve aralarındaki ilişkileri aydınlatmaya ve bunların bağlı olduğu yasaların bulunup bulunmadıklarını ortaya koymaya çalışan bir düşünce sistemi olarak tanımlanır. (R.Keleş,1984,syf.51)

Konu ile ilgili çeşitli otoritelerin yaklaşımlarını şu şekilde özetleyebiliriz.

1.6.4.1. THÜNEN KURAMI:

Johann Heinrich von Thünen, ülke planlaması alanındaki çalışmaların da ekonomik ilişki ve eylemlerin, sosyal dokuya olan etkilerini incelemiştir. Kuramı bazı kabullere dayanır.

1) Pazar Şehir Kavramı: Belirli bir bölgesi olan ve her türlü tarımsal ürününü bu bölgeden karşılayan, pazar fonksiyonunu yüklenmiş bir yerleşme birimidir.

2) Çalışma yöntemi olarak karşılaştırma yaptığı yerleşimlerin tüm özelliklerini aynı kabul etmiştir.

Buna göre, bir tarımsal bölgenin ortasında bulunan "Pazar Şehir" den yararlanma, çevreden merkez şehire yaklaştıkça çoğalan çember bölgeler halindedir. Bu çember bölgelere "Thünen Çemberleri" denilmektedir. (Grafik 4) Ülke Planlaması için şu ana fikri savunmuştur. "Çeşitli büyüklükte ve birbirine göre çeşitli uzaklıkta olan şehirler, ülke yüzeyine öyle dağılmalıdır ki, bu dağılıştan milli ekonomi en karlı çıksın."

Thünen kavramında fazla ayrıntı yoktur. Kademeleşme açıkça ortaya konmamıştır. (Z.Dinler, 1986, syf.14) Thünen kavramının eksik kalan konularıyla, geliştirdiği şehirselleşme teorisi ile WALTER CHRISTALLER ilgilenmiştir.

1.6.4.2. CHRISTALLER KURAMI:

Walter Christaller, şehirselleşmelerin ülke yüzeyinde dağılışı üzerine yaptığı çalışmasında, üç ilkedden hareket etmiştir. (O.Göçer, 1977, syf.19)

a) Altyapı ve pazar gereksinmelerine göre yerleşmelerin dağılışı ve yerleşmelerin bu gereksinmelere göre çekim alanlarının saptanması.

b) Kamu donatımları yönünden yerleşmelerin etki alanlarının saptanması.

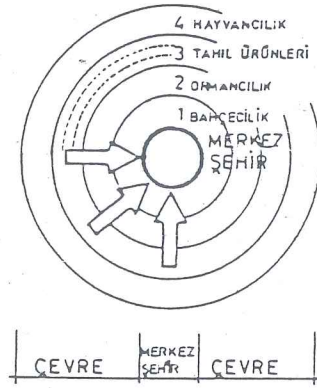
c) Ulaşım olanaklarına göre şehirlerin dağıtılması.,

Christaller'e göre, şehirselleşmede, ekonomik bir yol şebekesine mümkün olduğu kadar fazla şehirselleşme bağlanmalı; buna karşılık önemli olmayan yerleşmeler bu sistemin

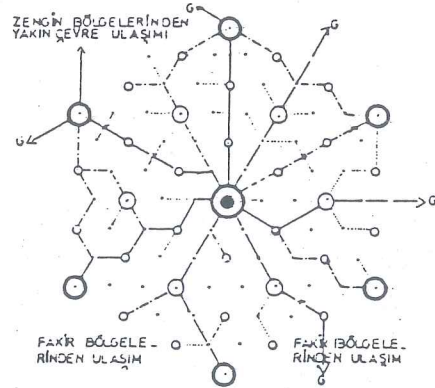
dışında tutulmalıdır. Planlamanın temel elemanı uygun ve ucuz bir yol sistemidir. Şehirsel yerleşmeler birbirleriyle düz, yıldızsal akslarla birleştirilmeli ve şehirsel merkezler bu akslar üzerinde eşit aralıklarla bulunmalıdır. (Grafik 4)

August Losch, Christaller'ın çalışmalarından habersiz bu üç topluluğun aynı yerleşmede bulunduğunu varsayarak çalışmalarını sürdürmüştür.

Grafik 4. Thünen, Christaller ve Lösch Kuramları.
(O.Göçer, 1977)

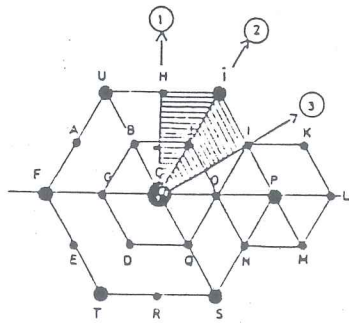

Şekil 1 - THONEN Çemberleri

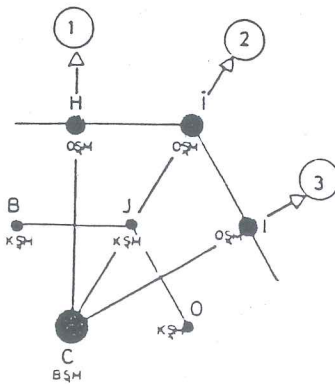

- G BÜYÜK ŞEHİRLER
- B
- A
- K İLÇE
- M PAZAR ŞEHİRİ
- ESAS AKSLAR
- YARDIMCI AKSLAR
- LOKAL AKSLAR
- İSTASYON YERLERİ

Şekil 2 - Walter CHRISTALLER Kuramında Ulaşım Aksları

Şekil 3 - August Lösch kuramı

Şekil 4 - August Lösch Kuramında detay

1.6.4.3. BÖVENTER KURAMI

Edwin Von Böventer çalışmalarını, August Lösch'ün sonuçları üzerine kurmuştur. Buna göre:

a) Christaller'den beri söz konusu olan yerleşmelerin homojen dağılması zamanla daha karışık düzen yaratırlar. Zira her yerleşmeye aynı alanda fonksiyonlar yüklemek mümkün değildir.

b) Bütün koşullar aynı bile olsa, bazı şehirler bazı özel fonksiyonları yüklenirler.

c) Eger bu merkezlerdeki eylemler ölçülürse, bazı yerleşmelerde yoğunluk göze çarpar.

d) Planlama birimi, coğrafi veya topografik ilişki ve benzerliklerden doğan birim değil, tersine merkezlerin yüklenedikleri fonksiyonların hizmet ettiği alanlardan doğan birimdir.

Bu kabullere göre Böventer'in ekonomik mekanı tanımlayan (bir anlamda yer seçimi faktörleri) faktörleri şu şekildedir:

a) Mekanda donatılardan sağlanan dış faydalar: Eger bir mekan, altyapı ve donatılar yönünden zengin, kalifiye işçi bol, arsa fiyatları uygun vs. ise, burada yatırım yapmak isteyenlerin sayısı çoğalacaktır.

b) Taşıma (Nakliye) ücretinin önemi: Bir işletme mal ettiği malı, pazara en ucuz şekilde götürebileceği yeri seçer. Ulaşım olanakları bu yönde zengin olan yöreler, malın taşıma maliyetini düşürür.

c) Arsa ve topraga bağımlılık: Yatırımcılar arsa maliyetine önem verir. Fakat maliyeti artsada hammadde faktörü etkili olabilir.

Her üç modelde de (Christaller, Lösch ve Böventer) yukarıda sözü edilen hususların sağlanması, ancak homojen dağıtılmış bir şehirselleşme ile mümkün olacağı fikri savunulmaktadır. Lösch kuramıyla (birbirlerinden belirli uzaklıkta teklif edilen pol noktaları geliştirmesi fikri) Gravitasyon ve Potansiyel model yöntemini geliştirmiştir.

1.6.4.4. GELİŞME AKSLARI TEORİSİ,

Aralarında en çok 4 km. uzaklık bulunan kara, demir, su ulaşım yolları ile kanalizasyon, içme suyu şebekesi, yüksek gerilim enerji nakil hattı, tabii gaz ve petrol boru hattı güzergahı boyunca potansiyel nüfusa sahip olan yerleşim birimlerinin birbirine bağlanması yoluyla bandsal struktur oluşturan sistemdir.

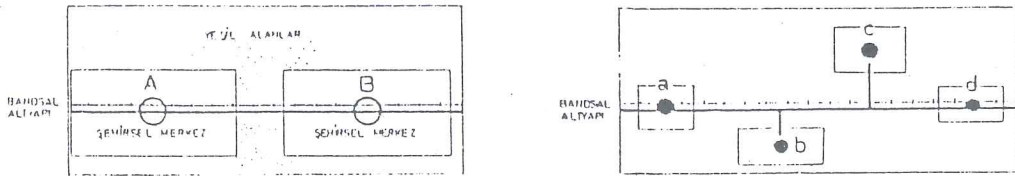
Bu güzergah boyunca yer alan kentler anakentin etkisi altında olduğu gibi iş-konut ilişkisinin kolay ve rantabl olmasından dolayı uydu veya yatakhane kent karakterinde de olabilir.

Gelişme Aksları boyunca gelişecek yerleşmeler iki şekilde biçimlenebilirler:

1) Özellikle Şehirsel Yoğunluk Bölgesi olarak gelişmiş yerlerde görülen yerleşme türü. Bu halde yanyana bulunan yerleşmeler yeşil bandlarla birbirinden ayrılmaktadırlar.

2) Gelişme Aksı boyunca, bu aksa yakın yada komşu yerleşmeler, aks boyunca zincir halinde dizilirler. Bu yerleşmeler bu aksa yakınlıkları nedeniyle gelişme dışının bütün avantajlarına sahiptirler. Bu tür yerleşmeler, hemen nüfus çekerler. Merkezler, donatımların kurulması için uygun yerler olarak belirlenir. Bir anlamda, bu küçük yerleşme merkezleri, şehirsel çalışma merkezi fonksiyonlarını yüklenirler. Bu merkezlerin yönetim merkezleri, sınırları ile hiçbir ilgisi olmayabilir. Çekim alanları da yönetim sınırlarını aşabilir. (Grafik 5)

Grafik 5. Gelişme Aksları Modelleri (O.Göçer, 1977, syf.32)

1.6.4.5. GRAVİTASYON MODELİ

Yerleşmeler, sahip oldukları kentsel donatıya, ticari birikimine ve daha birçok kritere göre belirli bir çekim alanına ve gücüne sahiptir. Bu çekim Reilly kanununa göre "gravite", modeli ile hesaplanır. Fiziksel olarak, iki cisim birbirlerini kitlelerinin çarpımıyla doğru; aralarındaki mesafenin karesiyle

ters orantılı olarak çekerler. Bu duruma göre, bir şehirin oluşturduğu çekim kuvveti, şehirin büyüklüğünün arttığı ve diğer merkezlere olan uzaklığın azaldığı nisbette daha, büyüdüğü söylenebilir. (E.Taneri, 1986, syf.30). ($M_1 \times M_2 : L^2$) Alınan her kriter ayrı ayrı hesap yapılmalı ve matrisde yerlerine konmalıdır. Kriterlerden bazıları ise, nüfus, çalışan nüfus, donatımlar, resmi kurumlarda çalışan nüfus olarak alınabilir.

Bir şehirin bölgesel merkezliyetinin gelişebilmesi için, önce o şehirin belirli bir nüfus büyüklüğüne sahip olması gereklidir. Bunun yanı sıra, o şehirin diğer şehir merkezlerine olan uzaklığı şehrin gelişme olanaklarını artıran bir husustur. Bu uzaklık için optimum bir mesafe vardır.

Elizabeth (auschmann'in görüşüne göre ise birbirini çeken iki birim arasında üçlü çekim vardır. (O.Göçer, 1977, syf.16)

- 1) Merkez - Merkez Çekimi.
- 2) Merkez - Kır Bölgesi yerleşmeler çekimi.
- 3) Kır - Kır çekimi.

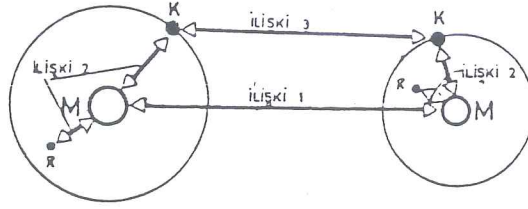
Merkez ile kırsal bölgelerdeki yerleşmeler arasındaki ilişki (ilişki 2), ürünün bu bölgelerden merkeze götürülmesi için eğer taşıma ücreti çok artarsa, o zaman kırsal merkez fonksiyonunu yükleneyecek yeni bir merkez doğar. Bu önerinin tersi doğrudur. Yani, merkezde bulunan bir işletme:

a) Gelişmesi gerekiyor, genişlemiyorsa (arsanın küçük oluşu)
b) Genişlemek için gerekli arsa, fiyatının yüksek oluşu yüzünden veya yokluğu nedeniyle bulunamıyorsa.

c) Ürünün çeşitli nedenlerle (kırsal bölgelere taşınma ücreti vb.) yan giderlerinin çoğalması ve bundan dolayı pahalıya satılması gerekiyorsa.

d) Kırsal bölgede işletme için daha çekici faktörler (vergi indirimi, ucuzluk ve bolluk, altyapı vs.) varsa, merkez şehirden çevreye, yani kırsal alanlara göç edebilir.

Grafik: 6. Lauschmann çekim kuramı. (Göçer, 1972)

1.6.4.6. ŞEHİRSEL BÖLGEYİ SINIRLANDIRAN DİĞER TEORİLER,

Thünen, Christaller, Lösch ve Böventer'den başka diğer otoritelerde şu görüşleri savunmaktadır.

Lenort, şehirselle bölgenin bir büyük şehir etrafındaki yerleşmelerin ortak dokusal benzerliğinden çok " birbirleriyle fonksiyonel ilişkileri olan alan,, görüşünü ortaya koymuştur. Lenort'a göre şehirselle bölge bir "sosyo-ekonomik,, mekan birimidir. Bu birimin özellikleri; yerleşme şekillerindeki benzerlik, ortak sosyal doku, ekonomik yönden bağımlılık olarak özetlenebilir.

Müller-Ibold'da Lenort'a katılmakla birlikte, şehirselle bölgeyi "Merkezi şehirin fonksiyonel ilişkilerinin görüldüğü yerler,, olarak kabul etmektedir. Müller-Ibold bu kavramı geniş anlamda alarak, şehirselle kısım, yakın etki alanı ve uzak etki alanı olarak üç bölüme ayırmaktadır. (Grafik 7.)

Boustedt'de şehirselle bölgeyi Lenort gibi algılar. Merkez, şehirleşmiş bölge ve kenar bölge olarak önerir. Sınırlandırma da ise yoğunluk, ekonomik strüktür, merkeze çalışmaya gelenlerin çalışan tüm nüfusa oranı, tarım dışı sektörde çalışan nüfusun tüm çalışanlara oranını faktör olarak alır. (Grafik 7).

Voigt'e göre merkezin dışındaki şehirselle bölge geçiş bölgesi ve şehirin etkisi altındaki bölge olarak ikiye ayırır. (Grafik 7). Werner Hebebrand Hamburg Şehir Planlamasında, somut örnek üzerinde çalışmıştır. Bu çalışmasında Hamburg Şehirselle Bölgesini dört kısımda incelemiştir.

- Yarı çapı 600 m. olan çekirdek bölge (şehir merkezi)
- 6 km'lik yarı çaplı kuşak bölge
- 20 km'lik yarı çaplı şehirselle bölge
- 40-20 km'lik yarı çaplı kuşak bölge

- konut
- yeşil alanlar
- Endüstri bölgeleri
- Konut bölgeleri
- Konut bölgeleri
- Geçiş bölgesi
- Merkez

Birinci kuşakta, şehirin tüm fonksiyonunun en yoğun olduğu alandır. İkinci kuşakta ise yine yoğunluk fazladır. Üçüncü kuşakta, yeni mahallelerin kurulması için en uygun bölge olarak düşünülmüştür. Dördüncü kuşaktaki düzenlemeler komşu şehirsellerle birlikte yapılacaktır. Bu bölge genelde rekreasyon amaçlı kullanılacaktır.

1.7. TÜRKİYE'DE BÖLGE PLANLAMA SÜRECİ

Bölge Planlama kavramı, Dünyadaki bir çok örneğinde de görüldüğü gibi Türkiye'de II.Dünya Savaşından sonra şehir planlama içinde bir kaç küçük karar ile girmiştir. Asıl fiili başlangıç ekim 1957'de kurulan Bayındırlık Bakanlığı, Yapı ve İmar İşleri Reisliğindeki Bölge Planlama Müdürlüğü ile başlamıştır. Buradaki kısa vadeli amaç, şehir gelişmelerinin belediye sınırları dışında kontrolü ve boşluğun kapatılmasıdır. Bununla beraber bu müdürlük ileride Planlama Dairesi haline getirilerek daha kapsamlı çalışmalar üretilmesi için kurulmuştur.

Aynı dönemde, doğan ekonomik sıkıntıların politik baskıları, büyük şehirde yapılan, imar faaliyetlerini birer gösteri olarak kullanarak, hafifletmek isteyen bir politik tutum içinde iki yeni bakanlık kuruldu. İmar ve İskan Bakanlığı ile Turizm Bakanlığı (1958) (İ.Tekeli, 1972, syf.129) Bölgesel planlar yapmak görevi o dönemin politik anlayışından dolayı verilen yetki ve mali kısıtlamalara rağmen İmar ve İskan Bakanlığına verilmişti. O dönemde daha çok fiziki bölgesel planlar üzerinde çalışılmıştır.

27 Mayıs 1960'daki siyasi otoritenin değişiminden sonra Bölgesel Plan yapmak görevi 30 Eylül 1960'da kurulan Devlet Planlama Teşkilatına verilmiştir. Bölgesel dengesizlikten çıkan sorunların çözümlenmesini özellikle geri kalmış Doğu Bölgesinin kalkınmasını başlıca hedef almıştır. Ülkenin her türlü kaynak ve olanaklarını tespit ederek, uygulanacak ekonomik ve sosyal politikayı tayinde hükümete bilgi vermek, bakanlıklar arası koordinasyonu sağlayıcı önerilerde bulunmak, hedefleri gerçekleştirecek planlar yapmak, planın uygulanmasını izlemek gibi görevleri yüklenmiştir. 1963'ten itibaren beşer yıllık kalkınma plan-

ları yapılmaya başlanmış olup, şu anda "(1990-1994) altıncı kalkınma planı,, yürürlükte dir.(E.Taneri,1986,syf.14.)

Planlı dönemden bugüne kadar yapılan beşer yıllık Kalkınma Planlarını kısaca değerlendirecek, ülkenin Bölge Planlama konusundaki istikrarsızlığını daha iyi anlamış oluruz.

1.) I.Beş Yıllık Kalkınma Planı: (1963-1967)

Bölgelerarası dengesizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik olan plan, ulusal kalkınma planı ile bölge planlarının birbirinden bağımsız olacağı belirtilmiştir. Fakat her iki plan arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı açık değildir. İlk plan olmasının verdiği deneyimsizlik, plan kararlarının fiziki-mekana yansımaları güçleştirmiş, konuyla ilgili kalifiye eleman yetiştirmekten öteye gidememiştir. Bu plan sadece geri-kalmış bölgeler için değil; büyük şehirseller yoğunluklar içinde politikalar saptanmıştır. Fakat bu politikalarda ayrıntıya inilememiş olmasına rağmen bölge planlama kavramının ülkede gelişmesi ve gerekli zemin oluşturması bakımından bu plan dönemi önemlidir.

2.) II.Beş Yıllık Kalkınma Planı.(1968-1972)

I.B.Y.K.P'nin saptadığı, bölgelerarası dengesizliği önleyici temel politikalar aynen korunmuştur. Amaç, sektörlere ait yatırım programlarının, bazı büyüme merkezleri gözönünde bulundurularak, bölgelere göre düzeltilmesinden ibarettir.(F.Yavuz,R.Keleş,1973,syf.192) Fakat, büyüme merkezleri için yapılacak işlerin ve örgütlenmenin nasıl olacağına değinilmemiştir.

3.) III.Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1973-1977)

Bu dönemde o günün siyasi hayatının getirdiği etkilerle bölge fikri terkedilerek, yerini "yöre,, görüşü almıştır. Bu plandaki ana fikir, geri kalmış tüm yörelerin, gelişmiş yada az gelişmiş bölgede bulunup bulunmamasına bakılmaksızın,geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu dönemde, o ana kadar inşa edilen bölge planlama çalışmasının yıkıldığı görülür.(Z.Dinler,1986,syf.171)

4.) IV Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

IV.B.Y.K.P'inde, planlı dönemde bölgeler arası geliş-

menin, geri kalmış bölgeler aleyhine olduğu vurgulanarak, geçmiş plan dönemlerindeki uygulamaların başarısız olduğu belirtilmektedir. Fakat, yeni ve olumlu bir çözüm getirmekten uzak kalınmıştır. (Z.Dinler, 1986, syf.174)

5.) V.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984-1989)

Bu planda, on sene önce terkedilen bölge planlaması yeniden benimsenmiştir. Fakat yine de, bu bölgesel planlama ilkelelerinde, merkezi plan ile bölgesel plan arasındaki ilişkilerin ne olacağı konusunda açıklık yoktur. İktisadi açıdan gelişmekte olan bölgelerle belirli sektörler açısından potansiyel gösteren bölgelerde, bölge planlamasına gidileceği belirtilmektedir. Bu planı diğer planlardan ayıran en önemli özellik "Türkiye'de yerleşme merkezleri kademeleşmesi,, çalışmasına dayalı olarak saptanan 16 bölgeyi ayırmanın benimsenmiş olmasıdır.

6.) VI.Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1990-1994)

Yöresel gelişme anlayışı tekrar gündeme gelmiştir. Teknolojik gelişmeden faydalanarak konuyla ilgili bilgi arşivi oluşturulacaktır. Bölge Planlamaya bütüncül bakmayıp alt sektörler dahilinde yatırımlar ele alınmıştır.

Altı Kalkınma Planında da plan kademeleri arasında bir bütünlük yoktur. Bölgelerarası dengesizliği azaltmayı amaçlayan kalkınma planları son yıllarda uygulamaya geçen G.A.P haricinde pek başarılı olamamıştır. Planlama kademesinde verilen iyi saptanmalı, iletişim kurulmalı ve çalışmalar tüm ülkeyi kapsamalıdır.

Ülkemizde Bölge Planlamaya karşı olan görüşler şu şekildedir. (İ.Tekeli, 1972, syf.10)

a) Bölge planlamasının fiziki planlama özelliğinden dolayı, politik karşıt görüşler, bölge planlama disipliniyi yıpratmıştır. Arazi kararları da alınabilen planlamada, bölgede çıkan spekülasyonlar en güzel örnektir.

b) Kalkınmayı etkileyen disiplinler arası çalışma hassasiyeti karşıt görüşler olarak ortaya çıkmaktadır.

c) Bölge Planlamanın mevcut gelişiminde seçtiği hedeflerin kısırlığından anti-pati doğmaktadır. Bölge Planlama disiplini

sadece bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırmaya yönelik alet olarak görülmüştür.

d) Bölge Planlama teriminin, çeşitli ideolojik görüşlere bağlı olarak, bölgecilik ile karıştırıldığı izlenmiştir. Bölgelerarası bağı artıracak yerine aksi görüş kamuoyunda hakimdir.

e) Türkiye'de örneğin az oluşu, kamuoyunun planlamaya grafik olarak bakmasına neden olmuş ve güvenmemiştir.

1.7.1. YABANCI ÜLKELERDE BÖLGE PLANLAMASI

a) Güney İtalya'da Mezzogiorno Denemesi:

A.B.D'deki büyük birlik hareketinide benzetilen bu planda, İtalya'nın kuzeyi ile güneyi arasındaki ekonomik dengesizliği ortadan kaldırmaya yönelik hedefleri vardır. Bu dengesizlik 19.y.y.'lın ortalarından bugüne kadar gelmiştir. Toplumsal benzerliklerin az oluşu da bu iki bölgeyi birbirinden ayırmaktadır. (F.Yavuz,1973,)

İtalya Parlemtosu 1950 yılında bu dengesizliği ortadan kaldırmak görevi ile yükümlü "Cassa per il Mezzogiorno-Mezzogiorno Sandığı,, nı kurdu. Bu kuruluş 1950'lerde İtalya nüfusunun %38'ine sahip olan Mezzoglorno bölgesinin sosyal ve ekonomik kalkınması için gerekli politikayı saptayıp, uygulama ile yükümlü olup her yıl Parlemtoya bilgi vermişlerdir. (Z. Dinler,1986,syf.331)

Çalışma üç döneme ayrılmıştır.

- Endüstrileşme öncesi dönemi sekiz yıl sürmüştür. Altyapının tamamlanması ve endüstriyel gelişme için gerekli kuruluş koşullarının araştırılmasını öngörmektedir.

- Endüstriyel gelişmeye yönelik kutupların oluşturulması dönemidir. Özel sektör yatırımlarını özendirici teşviklerle devlet kamu yatırımları ile belirli bölgelerde motor firmaların kurulması hedeflenmiştir.

- Bu dönem hızlı endüstrileşme için kalkınma kutuplarının teşvikini ve temeline oturmasını öngörmektedir. Güney İtalya'nın sanayi yatırımları için Kuzey İtalya kadar cazip hale getirilmesi hedeflenmiştir. Ve başarıya ulaşılmıştır.

b) Fransa'da Bölge Planlama:

Fransa'da büyük şehirler az, küçük yerleşmeler ise çok ve dağınık bir yapıya sahiptir. Nüfus ülke yüzeyine dengesiz bir şekilde dağılmıştır. Fransa'da milli planlama politikası, Paris'teki yığılmayı, karşıt çekim merkezleri olarak önleyecek olan milyonluk birkaç taşra şehrinin geliştirilmesine yöneliktir. (Çeşitli Ülkelerde Pl.İm. ve İs.Bk.1969.).

Fransa'da II.Dünya savaşıdan sonra Bölge Planlama çalışmaları şu şekilde örgütlenmiştir. (N.Vidinlioğlu-Söyleşi-1990) Temelde Başbakanlığa bağlı iki kuruluş bölge planı yapma sorumluluğunu yüklenmiştir. Bunlardan birisi, Türkiye'deki D.P.T karakteristiginde beş yıllık kalkınma planı yapan Merkezi Plan Teşkilatıdır. Diğer kuruluş ise DATAR kısa yazımı ile Arazi Düzenlemesi ve Bölgesel Kalkınma Planlarını yapmakla yükümlüdürler.

Planlamanın temeli şudur. Paris Fransa'yı çölleştirmektedir. Bu çölleşmeyi; Paris'teki fonksiyonları ülkedeki belirli potansiyele sahip yerleşmelere ve yeni yaratılacak şehirlere yüklemekle engellemek mümkündür. Bu temel felsefeyle Paris kentinin etrafında sekiz metropol daha oluşturarak çeşitli fonksiyonlarla yüklenmesi planlanmıştır.

Bu plan için uygulama araçları da şu şekilde geliştirilmiştir. Ekonomik faydanın gözardı edildiği, sosyal faydanın ön plana çıkarıldığı kamu kuruluşları kurulmuştur. Fakat bunlar "şirket,,statüsünde faaliyetlerini yürütmektedir.

Bunlardan en önemlisi SCET'tir. Bu şirket arazi elde edip, her türlü altyapısını yapmakla yükümlü olup, kentsel alanlar yaratmaktadır. Tüm bölgelerde teşkilatı mevcuttur. Ayrıca hukiki tedbirler ve dayanaklar da kanunlarla saptanmıştır. Arazi spekülasyonlarına olanak vermemesi için öncelikle gelişecek şehirseller alanlar ZUP bölgesi ilan edilecek arazi fiyatları dondurulmuştur. Bu saptanan sekiz bölgenin ülke genelindeki fonksiyonları belirlendikten sonra Paris metropolü yeniden planlanmıştır. Paris'in yoğunluğunu azaltması bakımından yakın çevresinde nüfusu 300.000-500.000 arasında değişen uydu kentler kurulmuştur. Bu uydu kentler kendi içinde havayı ve çevreyi kirletmeyici sa-

nayi sektörü ile Paris'e olan göçü bir anlamda engellemiştir. (29.Dünya Şehircilik Günü 1978)

1.7.2. PLANLI DÖNEMDE GERÇEKLEŞEN BÖLGESEL PLANLAMA DENEMELERİ,

Ülkemizde henüz planlı dönemden önce 1959 yılında, ilk bölgesel planlama çalışması Antalya Bölgesinde başlatılmıştır. D.P.T.'nin kuruluşuyla daha da hızlanan bölgesel planlama çalışmaları, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulamaya girdiği 1973 yılında durdurulmuştur. 1959-1973 yılları arasında dokuz bölge projesi geliştirilmiştir.

a) Antalya Bölgesi Projesi: 1961 yılında başlayan projenin amacı; Antalya, Isparta ve Burdur illerini içine alan bölgede iktisadi ve sosyal, dengeli bir gelişmeye temel olacak yatırım öncesi araştırmaları yapmaktır. (F.Yavuz, 1973, say. 184) Bu bölge pilot bölge olarak görülmüş, 1963 yılında DPT'nin arzusuyla yön değiştirmiş ve 1965 yılında bitirilmiştir.

b) Doğu Marmara Planlama Projesi: 1964 yılında başlayan bölge planı daha çok metropoliten alan planlamasının bir ürünüdür. Amaçlar ise şu şekilde belirtilmiştir. "Alt yapı yatırımlarının, bir yandan verimliliği ve geliri arttıracak bir hızla yapılması ve uygulanabilir olmasıdır.,, (F.Yavuz, 1973, syf. 182) Disiplinlerarası diyalogun iyi kurulamaması ve deneyimsizlik yüzünden proje başarıya ulaşamamıştır. (Z.Dinler, 1986, syf. 168)

c) Zonguldak Bölgesi Projesi: Ereğli'de kurulacak ikinci demir-çelik endüstrisinin yaratacağı sorunları bölge açısından incelemek amacıyla, 1961-63 arasında hazırlanmıştır. Ülkemizde hazırlanan ilk çok yönlü bölgesel plandır. Plan yürürlüğe konmamıştır. Buna rağmen, daha sonraları yapılan fiziki plan çalışmalarında temel kaynak olarak kullanılmıştır.

d) Ege Bölgesi Projesi: 1963-1969 arasında İzmir Metropoliten alan planlama çalışmalarına yönelik olarak başlamıştır. Turistik alanlar için çevre düzeni planları ve koruma kararları önermektedir. (E.Taneri, 1986, syf. 13)

e) Orta Anadolu Bölge Projesi: Ankara, Eskişehir, Kayseri, Konya ve Sivas alt bölgeleri olmak üzere 13 ili kapsamak-

tadır. Bölgenin tarım sorununa, hızlı kentleşmeye çözüm aranmaktadır. Ankara nazım imar planına katkıda bulunan bir projedir. (E.Taneri, 1986, syf.13)

f) Doğu Karadeniz Bölge Projesi: 1967-1970 yılları arasında, toprak yapısının yetersiz olmasından dolayı devamlı göç veren bölgenin sorunlarına eğinilmiştir. Samsun'un bir metropol olarak gelişmesi, Trabzon'un ise hizmetler ve kültür merkezi durumuna getirilmesi önerilmiştir.

g) Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Projesi: Öncelikle ele alınması gereken bu proje ile ilgili çalışmalar 1964 yılından sonra Keban Barajı nedeniyle çıkan sorunların çözümüne yönelik bir şekilde sürdürülmüştür. Ülkemizde, öbür bölgelerle karşılaştırıldığında göreceli olarak en geri kalmış bölgedir. Hedefler bu dengesizliği ortadan kaldırmaya yönelik olmuştur.

h) Çukurova Bölgesi Projesi: Hızlı kentleşen, gelişen ve belirli bir potansiyele sahip Çukurova Bölgesi'nin gelirini daha da artırmaya yönelik yatırımların saptanması amaçlanmıştır. Bu proje 1.7.2'de yeniden ele alınacaktır.

1) Güneydoğu Anadolu Projesi. (G.A.P.): Türkiye'deki uygulamaya geçmiş en büyük kalkınma projesidir. Dünya içinde de büyük bir öneme sahiptir. G.A.P, öncelikle sulama ve hidroelektrik üretimine yönelik 13 büyük projenin toplamından oluşmaktadır. Diğle ve Fırat nehirleri ile kolları üzerinde 21 baraj ve 17 hidroelektrik santrali planlanmıştır.

Tablo 2. Kalkınma Hedefleri (Nippon & Yüksel, 1990)

Kalkınma Amaçları		
Genel Kalkınma Hedefleri	Tarımsal Kalkınma Hedefleri	Sınai Kalkınma Hedefleri
(1) Ekonomik yapıyı geliştirerek GAP bölgesindeki gelir düzeylerini yükseltmek ve böylece GAP bölgesi ve diğer bölgeler arasındaki gelir farklılığını daraltmak.	(1) Tarımsal verimliliğin artırılması ve çiftçilik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi yoluyla kırsal bölgelerdeki gelir düzeylerini yükseltmek	(1) Bir yandan, GAP bölgesinin ekonomik kalkınmasında ilici bir güç rolü oynayarak; diğer yandan, eğitim/öğretim ve teknolojik gelişme için bir talep yaratıcı rolünü oynayarak GAP bölgesinin imajını, toplumsal refahını ve halkın motivasyonunu geliştirmek
(2) Kırsal alandaki verimliliği ve istihdam olanaklarını arttırmak	(2) Tarımsal sanayilere yeterli girdiyi sağlamak	(2) Yüksek gelirli istihdam olanaklarını genişleterek, bölgelerarası gelir eşitsizliklerinin giderilmesine katkıda bulunmak
(3) GAP bölgesindeki büyük kentlerin nüfus emme kapasitesini arttırmak	(3) İstihdam olanaklarını artırarak kırsal nüfusun dışı göç etme eğilimlerini en aza indirmek	(3) İhracatın teşviki ve döviz gelir ve tasarruflarının artırılması konusundaki ulusal amaçlara katkıda bulunmak
(4) Bölge kaynaklarının etkili kullanımı yoluyla, kendi başına ekonomik büyüme, sosyal istikrar ve ihracatın teşviki gibi ulusal amaçlara katkıda bulunmak	(4) İhracat edilebilir ürünlerin üretilmesine katkıda bulunmak	

Tablo 3. Kalkınma Stratejisi (Nipton + Yüksel, 1990)

Temel Kalkınma Stratejisi	Tarım Kalkınma Stratejisi	Sınai Kalkınma Stratejisi
(1) Sulama, kentsel ve sinai kullanımlar açısından toprak ve su kaynaklarını geliştirmek ve yönetmek	Genel (1) Olumsuz tarım şartlarının (agro-ekolojik) üstesinden gelmede etkili olacak yerlerde sulama olanaklarının sağlanması (2) Gübre, tarımsal ilaçlar, maddeler ve sulama suyunun uygun bir bileşimi içinde tarımsal mekanizasyonu geliştirmek (3) Daha iyi güdüleri yeterli miktar ve kalitede zamanında dağıtmak (4) Toprak mülkiyet sistemini iyileştirmek (5) Çiftçilerin teşviki için, fiyat ve pazarlamayı geliştirmek	(1) Mevcut yerel hammaddeleri kullanan ve ihracata yönelik sanayileri saptamak ve aşamalı olarak geliştirilmelerini teşvik etmek
(2) Daha iyi tarımsal işletme yönetimi, tarımsal pratikler ve bitki desenleri uygulamaları arazi kullanımını geliştirmek	Sulama (1) Agro-ekolojik koşullar ve pazarlama dikkate alınarak stratejik ürünleri saptamak ve teşvik etmek (2) Yüksek ürün yoğunluğunu sulama ücretlerini ayarlayarak ve ürün rotasyonlarını yerleştirerek teşvik etmek (3) Sulanan alanlardaki çiftçileri su kullanımı ve tarımsal yayını için teşkilatlandırmak	(2) Üretim ve yönetim teknolojilerini, sermaye teminini, girişimciliğin geliştirilmesini ve uluslararası pazarlara açılmayı göstermek için stratejik önemdeki endüstrileri örnek alarak değerlendirmek
(3) Tarımla ilişkili ve yerel kaynaklara dayalı üretime özel ağırlık vererek imalat sanayilerini teşvik etmek	Hayvancılık (1) Hayvancılıkta verimliliğin artırılması için: a) Suni ve tabii tohumlama ile yerli sığır ırklarının geliştirilmesi, b) Mer'a yönetimi, yem bitkileri ve konsantre yem üretimi yoluyla hayvanların beslenmesini iyileştirmek, c) Veterinerlik hizmetlerinin geliştirilmesi (2) Ticari hayvancılık üretimini geliştirmek için, fiziksel altyapıyı iyileştirmek	(3) Karşılaştırmalı yerseçimi avantajları ve illerarası ilişkileri gözönüne alarak, az gelişmiş beş ilin herbirinde en az bir tane stratejik sanayi kurmak
(4) Yöre insanların ihtiyaçlarına cevap verecek, teknik ve yönetici personelin bölgede kalmasını teşvik edecek şekilde sosyal hizmetleri sağlamak	Balıkçılık ve ormancılık (1) Baraj göllerinden yararlanarak iç su balıkçılığını teşvik etmek (2) Kuluçka tesisleri, balık yavrusu üretimi, eğitim ve araştırma, ürün işleme, pazarlama ve fiyatlandırma dahil olmak üzere su ürünleri üretimi için bir destek hizmetleri paketi sunmak (3) Orman alanlarında ve baraj gölleri çevresinde yoğun bir ağaçlandırmaya faaliyeti sürdürmek ve işletme bazında ağaç dikimini teşvik etmek	(4) İlgili kamu kuruluşlarının fonksiyonlarının iyileştirilmesi (5) Kredi, bilgi ve teknik destek sağlayarak, yerel girişimcileri teşvik etmek

1960'dan sonra yapılan bölge planlama çalışmaları kalkınma planı çerçevesinde yapılmış ve uygulama olanağı sağlanamamıştır. (G.A.P hariç) Bölge Planlarının ortak özellikleri şunlardır.

- Yapılan tüm planlar fiziksel problemlere ağırlık vermiştir.

- Her planlama çalışmasında, belirli bir bölgenin sorununu çözmek için farklı yaklaşımla (amaca yönelik pratik yöntemle) yapılmıştır.

- Bu projeler yabancı uzmanların da önerileriyle genellikle merkezden yürütülmüştür.

Bugüne kadar, Antalya, Zonguldak, Marmara, Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Ege, Orta Anadolu, Karadeniz ve Çukurova Bölge planları çalışmaları yapılmıştır.

Bunlar içinde Zonguldak Bölgesi Planı, ilk çok yönlü bölgesel çalışmadır. (1961-1963) Bu çalışma diğerlerine temel oluşturmuştur. (E.Taneri, 1986, syf.13)

1.7.3. ÇUKUROVA BÖLGE PLANLAMA ÇALIŞMALARI:

I.B.Y.K.Planının ana ilke ve politikalarına uygun, Türkiye bütününde "potansiyel gelişme bölgelerinden,, biri olarak kabul edilen Çukurova Bölgesi için çalışmalar 1963 yılında başlamıştır. Proje için gerekli teknik ve mali yardım A.İ.D ve O.E.C.D tarafından sağlanmış ve 1966 yılında Proje Ön Raporu bitirilmiştir.

Projenin hazırlanmasında önce hedefler belirlenmiş, makro modeller kurulmuş, sektörel hedeflerin tanımı ve proje analizleri yapılmış, bir senteze gidilerek çok yönlü programa ulaşılmıştır. Fakat merkezi plan içindeki yerinde, yatırımların dağılımında ve uygulama yöntemindeki belirsizlikler uygulamayı olanaksız kılmıştır.

1966 yılında hazırlanan bölge plan kararlarını kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

1) Nüfus artış hızı yıllık %4.1 olacaktır. Bu projeksiyon 1985'de il topraklarında doğru, alt yerleşmelerde farklılıklar olmuştur.

2) Adana coğrafi konum ve ulaşım bağlantıları ile 1960-66 döneminde merkez olarak görülmüştür. Ülke ve bölge bağlantılarının gerektirdiği fonksiyonları yüklenmesi açısından geliş döneminde olduğu vurgulanmış ve en kısa zamanda bölgede ağırlıklı bir kutupsal merkez olacağı öngörülmüştür. Bu görevi Adana günümüzde yüklenmiştir.

3) İskenderun ve Mersin limanlarının görev ve hinderlantları konusunda doğru karar verilmiştir. Bölgede yaşanan yatırımlar ile Yumurtalık limanında gündeme gelmiştir.

4) Tarımda izlenen politikalar; tarımın mekanizasyonu, sulu tarıma geçilmesi, verimin çeşitliliği ve sağlıklı ürün alma yöntemi, verimin çoğaltılması şeklindedir.

5) Mersin ve Antalya illerinin Adana'ya bağımlı, kendi kırsalına hizmet veren bir karakterde olacağı düşünülmüştür. Antakya için bu düşünce doğru çıkmıştır. Fakat Mersin'in gelişimi daha hızlı olmuş, karakteri ve hinderlantı tam saptanamamıştır.

Ayrıca bir başka önemli nokta ise, Adana'nın büyük merkez durumuna geçmesi ile kırsal merkez görevini Tarsus ve Ceyhan'ın yükleneceği öngörülmüştür. Tarsus bu görevi üstlenirken Osmaniye Ceyhan'ın görevini üstlenmiştir. (T.Baykal, 1966, syf.77)

6) Endüstri konusunda ise tarıma dayalı sanayi dallarının geliştirilmesi yönünde olmuş bir eşgüdüm sağlanmak istenmiştir.

1966 Yılında tamamlanan çalışmanın hedefleri bu şekilde gelişmiştir.

Çukurova Bölgesi için Bölgesel Planlama denilebilecek karakterde bir başka çalışma ise Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) çerçevesinde ele alınmıştır. Bu çalışmanın gelişimi şu şekilde ele alınmıştır.

1985 Yılında D.P.T tarafından başlatılan Çukurova Metropolitan Bölgesi Kentsel Gelişim Projesi ile Türkiye'de ilk defa şehir ve metropoliten bölge planlamasında uygulamanın, ihtiyaçların önüne geçirilmesi hedef alınmıştır. Hızlı şehirleşme yaşanmasına rağmen, uygulamada şehir altyapısı ve hizmetleri açısından yetersiz kalan Adana, İçel, Tarsus, İskenderun, ve Ceyhan'

da şehir altyapısına ve mekan düzenlemesine dönük olan bu proje tamamlanmıştır. Proje kapsamında kentsel gelişme, imarsız konut alanlarının islahı, konut geliştirme yöntemi, altyapı, belediyenin örgütlendirilmesi ve eğitimi gibi konular ele alınmıştır. 1994 yılında bitmesi planlanan projenin toplam maliyeti 673 milyar lira olup, 1987 fiyatlarıyla 99 milyar lira tutarındaki dış kredi temin edilmiştir.

31 Ağustos 1987 tarihli Resmi Gazetede projenin ana hedefleri şu şekilde belirtilmiştir;

- a) Hizmet eksiklerinin üstesinden gelebilmeleri ve şehirsiz gelişmeyi yönetebilmeleri için belediye ye yardımcı olmak.
- b) İller Bankası içerisinde belediye programlarının değerlendirilmesini yapacak ve izleyecek bir kapasite oluşturmak.
- c) Planlama ve uygulama, harcamaların geri dönüşü, mahalli yönetim ve personelin geliştirilmesi için uygun kuramsal düzenlemeler çerçevesinde bazı belediye yatırımlarını finanse etmektir.

Bu çalışma teorik açıdan bir Bölge Planlama çalışması değildir. Bazı yerleşmeleri içine almaktadır. Fakat olaya bütüncül yaklaşımları, bir model oluşturup ülke genelinde uygulama çabaları dikkat çekicidir. Yerel seçimlerin sonuçlarına bağlı olarak merkezi yönetimin farklı olmasından ve açıklanmayan yönetsel sorunlardan dolayı Ceyhan Belediyesi'nin iste miyle Ceyhan Kenti bu proje kapsamından ayrılmıştır.

BÖLÜM 2

METODOLOJİ VE HİPOTEZLER

2.METODOLOJİ VE HİPOTEZLER

2.1.ÇALIŞMA KONUSUNUN SEÇİMİ VE HEDEFLER

Çukurova Bölgesi bugüne kadar Türkiye'nin tahıl ambarı durumunda gelişen ve gelecekte de ülke içindeki mevcut kapasitesini geliştirmesi beklenen bir bölgedir. Bugün Türkiye'nin mısır,pamuk,soya,buğday,baklağil ve narenciye ihtiyacının büyük bir kısmı buradan karşılanmaktadır. Teknolojinin tarıma dayalı sanayiye yansması, gübreleme ve tohum sektöründeki biyolojik gelişme, hasat tekniğinin birim alana göre maliyeti düşürmesi verimi arttırmış ve tarımsal mamül ve yarımamül maliyetinin düşmesini etkilemiştir.

Çukurova Bölgesi tarım mevsimi olan Haziran-Eylül ayları arasında önemli ölçüde tarımsal işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu işgücü açığı da Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinden sağlanmaktadır. Dünya boyutunda yatırımlar arasında sözedilen G.A.P., Çukurova'yı doğrudan etkileyecek bir niteliktedir. Örneğin, bugün Güneydoğu'da çalışma olanağı bulamayan vasıfsız işçinin orada iş bulup göç etmiyeceği ileri sürülebilir.Fakat bu tarımsal işgücü göçünün azalması, tarımdaki mekanizasyon ile teknolojiye bağlı olup, aralarında ters orantılı bir ilişkinin bulunduğu düşünülmelidir.

Ayrıca Güneydoğu'nun sulu tarıma geçmesi ve orada ki ürün deseninin zaman içinde istikrara kavuşması, Çukurova'nın ürün desenini etkileyecek, belki de iki bölge arasında bu konu da bir işbölümü gerçekleşecektir.

Çukurova'nın mevcut sanayileşme eğilimi ise bölgenin ve Güneydoğu Anadolu'nun tarımsal ürününü işlemeye yöneliktir.Mersin, Iskenderun ve yakın gelecekte Yumurtalık limanının devreye girmesi, Güneydoğu üretiminin dünyaya açılan kapısı olabilecek ve bu limanların mevcut kapasitesi artacak, yeni fonksiyonlar yükleneceklerdir. Mersin limanının Güneydoğu'ya olan uzaklığı gözönüne alınırsa, Iskenderun ve Yumurtalık limanları ön plana çıkmaktadır.

24 Ocak 1980'de alınan ekonomik kararlar doğrultusunda devlet politikasının dışa açılma ve yabancı sermayeyi davet

etme yönünde değişmesi fiziki mekanda ve iktisadi çevrede serbest bölge kavramını gündeme getirmiştir. İhracat artışına destek vermek ve yabancı sermayenin ülkemizde yatırım yapmasını sağlamak yollarından birisi olarak kabul edilen serbest bölge ilk defa Mersin'de uygulanmış olup, gelecekte ülke boyutunda en büyük denemesi de Yumurtalık'da planlanmaktadır.

Mersin Serbest Bölgesi ticaret, depolama, ambalaj ağırlıklı olup, Yumurtalık ise ağır sanayi yatırımlarına açık bir bölge olarak düşünülmektedir. 5200 hektarlık bir alanda minimum 100.000 işçinin istihdam edilmesi planlanmıştır.

E-5 karayolu boyunca Adana-Osmaniye arasında ki dağınık sanayi tesislerini biraraya getirmek için Türkiye'nin en büyük Organize Sanayi Bölgesi Ceyhan'ın 18 km. batısında Misis'de yer almaktadır. 1100 ha'lık bir alanda 40.000 işçinin istihdam edileceği planlanmaktadır.

E-5 karayolunun uluslararası taşımacılık niteliğini bu bölgede yitirmesi ve diğer nedenlerden dolayı ülke genelinde otoyol ağı planlamasını gündeme getirmiştir. Ülkede ki toplam otoyol ağının %30'nun Çukurova Bölgesinde olması, ülke içindeki değer ve önemini ortaya koymaktadır. Otoyol, E-5 Karayoluna kısmen paralel olarak ve bölgede ki sanayi yatırımlarıyla bağlantısı kurularak planlanmıştır. Otoyol (E-6), Adana'nın kuzeyinden, Misis Org. San. Bölgesinin içinden geçerek, Ceyhan'ın 10 km. güneyinden, Yumurtalık Serbest Bölgesine ve oradan da İskenderun'a ulaşmaktadır. (Harita 25.)

Çukurova Bölgesi son on yıldır önemli bir yapısal değişikliğe sahne olmuş bir bölge olarak kabul edilebilir. Gelecekte planlanan yatırımlar bu görüşü desteklemektedir. Bu süreç içinde bölge yerleşimleri hızlı fakat sağlıklı bir şekilde gelişmektedir. Bu gelişimi kontrol altına alarak izlemek ve potansiyel kaynaklardan maksimum seviye de yararlanmak için çalışmalar yapılmalıdır.

Ceyhan bölge içinde, Adana ile İskenderun arasında geniş tarım topraklarına sahip bir ovada konumlanmıştır. Bu ovada yer alan kırsal yerleşmelerin tarım ürünlerini bünyesinde

bulundurduğu tarıma dayalı sanayi tesisleri ile işleyen bir merkez durumundadır. Zaman içinde nüfus gelişimi istikrarlı olmamış, 1975-80 döneminde kent nüfus kaybetmiştir. 1985 nüfusu 77.000'dir. Ceyhan kentinin yakın çevresinde Misis Organize Sanayi Bölgesi, Yumurtalık Serbest Bölgesi, B.O.T.A.Ş ham petrol dolum tesisi, iplik ve çirçir fabrikaları, gıda fabrikaları bulunmaktadır. Kentin kuzeyinden E-5, güneyinden otoyol geçerek sanayi alanları ile diğer yerleşmelerle bağlantısı güçlenecektir.

Tüm bu verilerin ışığı altında çalışma konusu ve hedefleri şu şekilde belirlenmiştir.

Geçmişte yapılan hatalardan dolayı yavaş gelişme gösteren Ceyhan kenti son on yıldır çevresinde gerçekleşen (veya planlanan) ülke boyutundaki yatırımlardan etkilenecektir. Bu etkilenenin maksimum derecede olumlu olması için politikalar saptamak, uygulama araçlarını tartışmak ve gelecekteki konumu ve yükleneceği fonksiyonlar üzerinde alternatifler üretmek diye özetlenebilir.

Bir başka deyişle; değişen ülke ve bölge koşullarında, nüfusu 50.000 ile 100.000 arasında değişen kentlerin yakın çevrelerine gelen otonom yatırım kararlarından etkilenme boyutlarını tartışmaktır.

2.2. METODOLOJİ VE KAYNAK TOPLAMA YÖNTEMLERİ

Çalışma süresince bilgi toplama iki yönde gerçekleşmiştir. Bunlardan birisi, ikincil kaynakların taranmasıdır. Bu süreçte, yerel ve merkezi kütüphaneler taranarak, konu ile ilgili olabilecek yayın ve tezler sistemli bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışmada konu sınırlarının dışına çıkılmamasına özen gösterilmiştir. Kişisel yayın ve tezlerin yanısıra resmi kurum yayınlarında çalışmaya önemli bir kaynak oluşturmuştur.

Birincil kaynak çalışması olarak; alan çalışması sırasında aktif gözlemlere, konu ile ilgili yerel ve diğer uzmanlarla mülakat yapılmıştır. Yöre insanıyla katılımlı ve katılımsız olarak grup söyleşilerinde bulunulmuştur. Ayrıca çalışma süresi boyunca sistemli bir şekilde meslektaşlarla grup tartışmalarında fikir alış-verişi yapılmıştır.

Ceyhan kentinin nazım plan çalışması 1988 yılı sonunda onaylandığı için analitik çalışma referans kabul edilerek anket çalışması yapılmamıştır. Bu analitik çalışma, alandaki gözlemlerle geliştirilerek yorumlanmıştır. Ayrıca konunun bütüncül bölgesel yaklaşım getirmesi nedeniyle, kent analitik çalışmasında ayrıntıya inilmemiştir.

Çalışmada izlenen yöntem ise şu şekilde açıklanabilir. Çalışma konusu kentin çevredeki yerleşim ve yatırımlarla ilişkisinin kurulmasıdır. O nedenle, bölge açısından ilgili kuramlar incelenmiştir. Bu aşamada, bölgenin sadece fiziki mekanda var olmadığı, yerleşmelerin birbirleriyle iktisadi ilişkilerde de bulunduğu dikkate alınarak bu kuramsal bilgilerden sonra Türkiye'nin bölge planlama açısından bugünkü yeri 1950'lerden buyana kronolojik olarak incelenmiştir. Çukurova Bölgesi hakkında yapılan bölge planlama çalışmaları ayrıntılı olarak verilmiş ve geçmişte yapılan planların bugün hedeflerine ulaşip ulaşmadığı tartışılmıştır.

Çalışmanın bu aşamadan sonraki bölümünde bölge ve yerleşimi tanıtmak için ülke-bölge ve kent ölçeklerinde karşılaştırılmalı bilgiler verilmiştir. Bu bölümde Ceyhan kentinin bölge içinde ki yeri belirlenmiş, kapasitesi konusunda gelecekte ne tür fonksiyonlar yüklenebileceği tartışılmıştır.

Daha sonra ki aşama ise ; Ceyhan'ı yakından etkileyen yatırımlar konusunda bilgi verilirken, ilgili kuramsal incelemede "Serbest bölge,, kavramına ağırlık verilmiş, ülkedeki gelişimi üzerinde durulmuştur. Bu bilgilerin ışığında Yumurtalık Serbest Bölgesi'nin yeri değerlendirilmiştir.

Yatırımlara ait mali tablo günün koşullarında çok yanıltıcı olduğu için bu konu fazla irdelenmemiş, proje bitim süresi de birincil kaynaklardan alınan bilgilere göre global olarak verilmiştir. Özellikle Serbest Bölge konusu yıllık hükümet kararlarına bağlı olduğu için, temel ilke olarak benimsenmiş fakat ayrıntılı bir çalışma D.P.T tarafından yapılmamıştır. Çukurova Bölgesinde ki diğer yatırımlara kısaca alt başlıklar halinde değinilmiş, fakat ayrıntıya girmek Ceyhan'a etkisi bakımından gereksiz görülmüştür.

Sonuç bölümünde ise hipotezler sanayi ve otoyol değişkenlerine göre test edilmeye çalışılmış, gelecekteki Ceyhan kentinin bölge içindeki görev alternatifleri tartışılmış, olumlu ve olumsuz yanları verilerek sonuca bağlanmıştır. Fakat bu bölümde değişkenlerin etkileri nicelik olarak saptanamamış, nitelik bakımından tartışılmıştır.

Ayrıca bu inceleme sonucunda gerekliliği ortaya çıkan politika ve ilkeleri gerçekleştirmek için uygulama aracı olarak zorunlu görülen bir planlama kademesi önerilmiştir. Bu planlama kademesi, klasik planlama anlayışı ile karşılaştırılmış, gerekliliği açıklanmaya çalışılmıştır.

2.3. HİPOTEZLER

Bu çalışmanın hipotezleri üç ana tema üzerine kurulmuştur;

a) Ceyhan kenti Çukurova Bölgesi'nin bir parçası olduğu için Çukurova Bölgesi gelişme modeli önerilmiş ve bu model içinde Ceyhan'ın yeri saptanmaya çalışılmıştır.

b) Ceyhan kentinin İskenderun Körfezi Alt Bölgesinde'ki yeri, yatırımlardan etkilenme derecesi ve gelecekte bölge içinde şehirselleşme kademesinde ki konumu alternatiflerle tartışılmış ve sonuca bağlanmıştır.

c) Ceyhan kenti ile ilgili, saptanan hipotezlerin gerçekleşmesine olanak veren, uygulama aracı niteliğinde yeni bir planlama kademesi ileri sürülmüştür.

HİPOTEZ A : Çukurova Bölgesinde mevcut kentleşme eğilimi, E-5 karayolu boyunca oluşan yerleşmeler doğrultusundadır. Bu gelişim bölgede band strüktür oluşturmaktadır. Mersin-Tarsus-Adana-Misis-Ceyhan-Osmaniye-İskenderun yerleşmeleri arasında (özellikle Osmaniye-İskenderun ve Tarsus-Adana) bu band strüktür açıkça görülmektedir. Band strüktür kavramı içinde gelişen Gelişme Aksları teorisi bu bölgede geçerli olabilecek bir teoridir. Konu ile ilgili kitabında O.Göçer Doğu Marmara Şehirselleşme Bölgesini inceleyerek bu ve buna benzer gelişme aksının "Ülkenin geliştirilecek olan altyapı iskeleti,, olduğunu

belirtmiştir. Yazara göre, gelişme aksı modelinin bir bölgede geçerli olabilmesi için gerekli kriterler şunlardır. (O.Göçer, 1977,syf.28):

a) Gelişme akslarının temel elemanları, aralarında en çok 4 km uzaklık bulunan kara,deniz,su,ulaşım yolları ile kanalizasyon, içme suyu şebekesi, yüksek gerilim enerji nakil hattı, tabii gaz ve petrol boru hattı güzergahlarıdır. Akslar geliştirilirken bugün var olan altyapının, gerekli eksikleri tamamlanarak kullanılacağı varsayılmıştır. Altyapının rantabl olabilmesi için kurulacak altyapının çok kullanılması sağlanmalıdır.

b) Şehirsel gelişme merkezleri, gelişme aksları bandsal altyapı elemenlerine, kuşuçuşu 8-10 km. uzaklıkta olmalıdır. Böylece eskiden beri kompakt olan şehir dokusu lineer hale dönüşecektir.

c) Gelişme akslarında devamlılık söz konusudur. Aglomerasyonları düzenleyici, geliştirici rolleri vardır.

d) Etki alanları içindeki yerleşmelerden Büyük Şehirsel Merkezlere hızla erişme olanağı verdiği için ülke içinde herkeşe eşit yaşama konforu ve donatım kullanımı sağlamaktadır. Sosyal faydası büyüktür.

e) Gelişme aksları, iş-konut ilişkisi açısından olumlu olup, kırsal alanda nüfus kaybını önleyip, yığılma dengesini kuracaktır.

f) Gelişme aksları, kendi içinde çeşitli kademelerde olmalıdır. Çeşitli önem ve büyüklükteki şehirsel gelişme merkezleri, aynı kademedeki gelişme akslarıyla bağlanmalıdır.

Konuya geniş açıdan bakınca, gelişme aksları:

- Sosyo-ekonomik homojen dağılımı sağlayan bir hedeftir.
- Şehirsel merkezlerdeki donatımların en iyi şekilde kullanılmasını sağlayan bir araçtır.
- Şehirsel merkezler ile diğer yerleşmeler arasında bir ilişki olarak tanımlanabilir.

Bu kriterlere göre Çukurova Bölgesi'nin durumu şu şekildedir; Bölgede şehirlerarası karayolu olan E-5 karayolu, buna paralel geçen demiryolu, E-5'e kısmen paralel olarak geçen

otoyol (E-6) ulaşım sistemi mevcuttur. Demiryolu gelecekte çift hatlı ve elektrikli banliyo taşımacılığı olarak planlanmaktadır. (D.P.T.,1990) Deniz ulaşımı bakımından bölge gelişmemiştir. Bandsal yapının başlangıç ve bitiş noktaları boyunca sahil şeridi paralel gitmektedir. Deniz ulaşımı daha çok ihracat ithalat için yük taşımacılığı amacıyla kullanılmaktadır.

Mevcut altyapıya paralel olarak yüksek gerilim enerji nakil hattı, uluslararası ham petrol boru hattı, içme suyu ve kullanma suyu şebekesi mevcuttur. Ayrıca bölge birinci sınıf tarım toprağı içermesinden dolayı sulama kanalı tüm bölgede homojen bir şekilde bulunmaktadır. Sulama kanalı bulunmayan alanlar ise gelecekte tamamlanması planlanmaktadır.

Bu bilgilerin ışığı altında Çukurova Bölgesi'nde E-5 karayolu güzergahında, gelecekte de Adana ili bölgesel merkez olmak üzere gelişme aksı modeli içinde şehirleşme devam edecektir. Ceyhan kenti bu altyapıdan yararlanmaktadır. Ve ikinci derecede yerleşim merkezi olarak varlığını sürdürecektir.

HİPOTEZ B: Gelişme aksı teorisi daha çok fiziki planlama ağırlıklıdır. Oysa Perlgrf ve Uingo bölgesel gelişmeyi, bölge sanayi tesislerinin ürettiğı ürünleri, diğer bölgelerle yarışabilir seviyede kaliteli olmasına ve ihraç etmesine bağlamaktadır. Tabii ki gelişme aksı teorisi de belirli ölçüde iktisadi açıdan olaya bakmakta ve temelde bölgenin gelişmesini yatırım maliyetlerini minumuma indirmeyi hedeflemektedir. Fakat kentlerin gelişmesi için belirlenmiş iktisadi yöntemleri içermemektedir.

Ceyhan sanayisi tarıma dayalı sanayidir. Gelişmesi de verimli, yılda bir kaç ürün alınabilen bu topraklara bağlıdır. Soya üretiminde ülke içinde %15'lik, pamuk üretiminde ise %7'lik bir paya sahiptir. Yılda 25 milyon dolarlık pamuk ve pamuk ipliğini Avrupa ve Ortadoğı ülkelerine ihraç etmektedir.

Kutuplaşmış bölgesel büyümeyi savunan F.Perroux'un teorisine göre de, Ceyhan kentinde bulunan mevcut sanayi yatırımları yeterli etkiyi yaratamayan motor firma görevindedir. (T.Polatkan,1968)

Ceyhan kentinin 20-25 km. yarıçaplı yakın çevresinde ülke ölçeğinde yatırım kararları alınmıştır. Her iki yatırımda (Misis Org.San.Böl. ve Yumurtalık Ser.Böl.) kendi konularında ülke içinde en büyük komplekse sahiptir. Organize Sanayi Bölgesi maksimum üç yıl, serbest bölge ise uzun vadede hizmete açılacaktır. Bu iki yatırım motor firma etkisi yapacak diğer sektörleri de canlandırabilir. Gelişme aksı modeli içinde bu motor firmaların önemi strüktür açısından büyüktür. Ve bandsal yapıdaki gelişmeyi hızlandıracaktır. Ayrıca bu motor firmalar ihracatı artıracak, Ceyhan'ın dünyaya açılan yakın bir kapısı olarak, nüfus bakımından istikrarsız olan bir kent istikrara kavuşacaktır.

Bu verilere göre kentin yakın çevresinde yaşanabilecek alternatif olaylar şu şekilde gelişebilir;

Her iki büyük yatırımın hemen yanında yeni yerleşim bölgeleri kurulabilir. Böylece Ceyhan kısa vade de ticari ve kültürel merkez görevini yine yürütecektir. Fakat uzun vade de bu merkez fonksiyonunun etkinliği, yeni yerleşmelerin kentleşme hızına, donatım yeterliliğine ve sosyal-ekonomik yapıya bağlı olarak değişebilir.

Fakat bu görüşte şu faktörler unutulmamalıdır. Böyle kapsamlı bir yeni-kent projesinin uygulaması için ülke ekonomik koşulları uygun değildir ve örnekleride yok denecek kadar azdır. Ayrıca yeterli finansman kaynağı sağlansa bile projelendirme, kamulaştırma, ihale ve uygulama uzun zaman alacaktır. Bu süre günümüz Türkiye'sinde minimum on yıldan aşağı değildir. Bu süre içinde barınma işlevini yine Ceyhan ve yakın çevresi yüklenecektir.

Kısacası, Ceyhan'ın orta-büyükölçekte bir kent olarak büyüme potansiyeli vardır. Ancak bunu sağlayacak yatırımlar ülkemizde bugüne kadar ki uygulamalarında çok uzun zaman aldığı için Ceyhan'ın Adana'ya bağımlı uydu-kent olmasını değiştirecek kısa vadeli bir etki beklenmemektedir. Fakat yinede kendi kırsalına hitap eden ticari ve kültürel merkez konumunu alacaktır. Zamanla kentsel donatıların çoğalması, verdiği kentsel

hizmetlerin kalite yönünden diğer yerleşmelerle yarışabilir hale gelmesiyle hinderslantını genişletecektir.

HİPOTEZ C: Nüfusu hızla artan her kent gelişmiş sayılmaz. Belirli ölçüde nüfusun artmasını sağlayan faktörler kentte ekonomik girdi sağlayacaktır. Fakat önemli olan mevcut ve gelecek nüfusun sağlıklı alanlarda, altyapısı ve donatıları standartlara eşit kentsel alanlarda yaşamalarını sağlamaktır.

Kentin gelişimi uzun zaman dilimlerinde çağın gelişmesine göre alınan stratejik kararlara bağlıdır. Özellikle yakın çevresinde yoğunlaşan ülkesel ve bölgesel yatırımlar mevcutsa bu zaman dilimleri kısaltmakta, gelişmeler dikkatle izlenmelidir.

1/25.000 Çevre Düzeni Planı ismi altında Bölge Planı anlayışı ile yapılan planlama çalışması ülke genelinde yaygınlaşmamıştır. Sözü geçen bu plan yapılırsa dahi, orta büyüklükteki kentlerin sorunlarına global çözümler aranarak 1/5000 ölçekli Kent Nazım İmar Planı arasında diyalog kurulamamıştır.

Çalışmanın hipotezlerinden birisi de, daha önceki hipotezlere bağlı olarak, orta büyüklükteki her kent (varsa) bölge planlarının ilkeleri ve kararları doğrultusunda, nazım plan aşamasından önce ve nazım plana veri teşkil eden bir planlama kademesinin olacağıdır. Bu plan kentin gelişmesi için stratejik hedefler ve ilkeler tayin edecek, şartlar değişmediği halde yerel yönetim değişse bile bu strateji çizgisinden çıkılmayacaktır. Ancak kent yatırımları ve gelişimi istikrara kavuşmuş olacaktır. Bölgede yaşanan değişimler varsa strateji ilkeleri o değişime göre revüze edilerek eylemci planlama anlayışı izlenecektir. Sonuç bölümünde bu plan kademesi detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

BÖLÜM 3

ÇUKUROVA BÖLGESİ VE CEYHAN KENTİ

3. ÇUKUROVA BÖLGESİ VE CEYHAN KENTİ

3.1. GENEL KONUM:

Çukurova bölgesi, Türkiye'nin güneyinde Adana, Hatay ve İçel illerini kapsayan bir bölgedir. Zengin tarım topraklarına sahip, ülkenin tahıl ambarı konumundadır. Çukurova kelimesi daha çok zengin ve düz alüvyol toprakları çağrıştırır. Dağlar ve deniz arasında kalan tüm ovaları içerir, ayrıca çevredeki tepelik alanları da kapsayan bir bölgeyi tanımlamak üzere kullanılmaktadır.

Türkiye alanının %5'lik bir bölümünü kapsayan Çukurova Bölgesi güneyinde Akdeniz, kara yönünde ise Antalya, Konya, Niğde, Kayseri, K.Maraş, G.Antep illeri ile Suriye sınırıyla çevrelenmiştir. Adana, eski çağlardan bu güne Avrupa'yı Asya'ya bağlayan ulaşım yolları üzerinde bulunmuştur. Bugün de Türkiye'nin Ortadoğu ile kara ve denizyolu bağlantısı Adana üzerinden geçer. Bu bağlantı geçit vermeyen Toroslar'da Gülek Boğazından sağlanır. Ayrıca Mersin ve İskenderun'da bulunan limanlar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun çıkış noktasıdır.

Çukurova yerleşmelerinin gelişmesi 1950'den sonra hızlanmıştır. Yörede "Akaltın,, ismi ile anılan pamuk üretimi ve tarıma dayalı sanayinin yoğunlaşması bu gelişmeyi hızlandırmıştır. Kentleşme lineer olarak gelişmiş, E-5 karayolu boyunca Mersin-Tarsus-Adana-Ceyhan-Osmaniye ve İskenderun kentlerini içine alan gelişme aksını oluşturmuştur.

Adana ili nüfusu 1985 sayımına göre 1.725.000 kişidir. İl nüfusu olarak Türkiye'de dördüncü sırada yer almaktadır. Kent nüfusu olarakta bu sırayı korumaktadır. Ceyhan ise Adana ili içinde toplam nüfus bakımından Osmaniye'den (154.000) sonra üçüncü sırada yer almaktadır. (147.000) Kent nüfusu olarakta bu sıra aynı kalmaktadır.

Adana iline bağlı 17 ilçe, 38 belde, 14 bucak, 718 köy, bulunmaktadır. Ceyhan ilçesi bölge içinde kırsal merkez konumunda olup, ilçeye bağlı 3 bucak ve 81 köy mevcuttur. Merkezin nüfusu artarken, köy ve bucak nüfusları göç vermektedir.

3.1.1. TARİHÇE

Çukorova Bölgesi'nde denizden 40 km. kadar içerde kurulmuş olan Adana, eski çağlardan Tarsus Limanı ile Misis arasında pek önemli olmayan bir konaklama yeri niteliğindeydi. Çukurovanın tarihi geçmişi M.Ö.700'lere kadar inmektedir. Asurluların eline geçmiş olan Adana, 600'lerde Pers Krallığına katılmıştır. M.Ö.333 tarihinde Büyük İskender tarafından alınarak Selevkos İmparatorluğuna dahil edilmiş, Bizanslılar döneminde Rum-Arap mücadelesine sahne olmuştur.

Adana'nın gelişerek bir ticaret bölgesi haline gelmesi, Bizans İmparatorluğu zamanına rastlamaktadır. 12.Y.Y.'da Adana, Konya Selçuklular'ın eline geçmiş, daha sonra 16.Y.Y'da Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı Devletine katılmış ve Adana Vilayetine dönüşmüştür.

Ceyhan yerleşim bakımından tarihi 19.Y.Y'lin ikinci yarısında varlık göstermiştir. Ceyhan Ovasında yaşayan aşiretler Ceritler, Sırkıntılar ve Auşarlardır. Bu aşiretler daha çok hayvancılıkla uğraşmışlardır. Hayvanlarını yazın yaylaya, kışın da ovada geçiren bu aşiretler 1965 yılı içinde meydana gelen Fırka-i İslahiye Olayı ile Çukurova Bölgesindeki diğer aşiretler gibi yerleşik hayata zorlanmışlardır. Bu olayın asıl nedeni, Ermeni komitacıların eylemlerini ve Fransızlar'ın bölgeyi sömürgeleri altına almalarını önlemek amacıyla yapılmıştır. (Milli Mücadele..., 1986, syf.15) Ceyhan ve köyleri bu olaya bağımlı olarak bu süreç içinde kurulmuştur. Tüm halka tapulu araziler dağıtılmıştır.

Ceyhan kentinin kurulmasında önemli bir rol oynayan olay ise, 1853-56 Kırım Savaşı sırasında Kafkasya'da yaşayan Nogayların Ruslar'ın yoğun baskılarından kaçarak Anadolu'ya, bir kısmında Çukurovaya göç etmeleridir.

Osmanlı Devleti, Hamite kalesi ile Misis arasındaki alanı Nogaylara iskan yeri olarak göstermiştir. Nogaylar asıl yurtlarındaki Koban nehrine benzettikleri Ceyhan nehrinin iki kıyısını benimseyerek yerleşmişlerdir. (Çiftlikler, Kelemeti, Toktamış, Yılankale, Altıkara, Mercimek, Büyük ve Küçük Mangıt, Yakşılar, Hamit Bey.)

Nogayların bir bölümü, yerleştikleri yere Noğayca; "Kopmuş, yurdundan ayrılmış,, anlamına gelen "Kopçak,, adını vererek, bugünkü Ceyhan'ın ilk yerleşik toplumunu oluşturmuşlardır. Nogayların ileri gelenlerinden Abdulkadir Ağa 1866 yılında bu yerleşime bir cami yaptırmıştır. (Bugün merkezde, belediye binasının karşısındaki cami.) Bu cami Ceyhan'ın ilk temel yapılarından birisidir. (S.E.Y. Ceyhan, 1985,syf.57)

1877.78 Osmanlı - Rus Savaşından (93 Harbi) sonra Kırımlar (Tatarlar), Çerkezler,Papaklar, Rumeli göçmenleri çeşitli zamanlarda bölüm bölüm gelerek, Ceyhan ovasına Osmanlı Devleti tarafından yerleştirilmişlerdir. (Sirkeli,Yassıca, Muradiye.) Zamanla Ceyhan Ovasını yurt edinen bu toplumlar arasında çeşitli ilişkiler sonucu ortak bir kültür oluşmuş ve bugünkü Ceyhan'ın sosyo-kültürel yapısı ortaya çıkmıştır.

İlçenin ismi ise Nogay'ların kente verdikleri "Kopçak,, ve daha sonra "Yarsuvat,, olarak değişmiş,1900'dan sonra "Hamidiye,, 1908'de "Urfiye,, ve enson olarak 1929'da da Ceyhan olarak resmi isim kabul edilmiştir. İlk önceleri Yarsuvat Köyü diye anılan Konakoğlu mahallesi, zamanla Kaltakiye, Aytemir, Civantayak, Bota, Caynak mahalleleri ile büyümüş bucak olmuştur. (Milli Müc.,1986,syf.18) Arkeolojik miras bakımından kent zengin değildir. Kent dışındaki Yılankale, Tumlukale, Anavarza, Dur Hasan Dede Türbesi önemli tarihi eserler olarak sayılabilir.

3.1.2. DOĞAL YAPI

3.1.2.1. TOPOĞRAFYA

Çukurova Bölgesi; 3. zamanda meydana gelen genç ve yüksek dağlarla çevrili, denizle geniş ölçüde teması olan büyük ovalar sahası olarak tanımlanır. Gerçekte, ovalık alanlar bölgenin %19,1'ini kapsamaktadır. Bölgenin %16.1'i hafif engebeli yamaç araziler (eşik sahalar) %64.8'i ise dağlık alanlardır.

Çukurova Bölgesi, Sahil Bandı, Ovalar, Eşik sahaları ve dağlık alanlar olmak üzere birbirinden çok farklı özellikler gösteren dört ayrı morfolojik yapıya sahiptir.(Tablo 4)Bölgenin alüvyon ovaları ülkenin en verimli toprakları arasında

yer alır. Alüvyon örtüsünün kalınlığı, toprağın çok eski tarihlerden beri iyi bir şekilde tarıma açılmış olması ve iklimin sulama şartları ile beraber pamuk, narenciye gibi çok yüksek gelir getiren ürünlerin yetişmesine olanak sağlamaktadır.

Dağlık sahalar bölgede eşik alanlardan itibaren genellikle dik bir meyille yükselirken. Geniş yaylalar görünüşünde olan bu dağlık alanlarda yüksek tepelerde yaylalar bulunmaktadır. Bölgeyi çevreleyen ve doruk hatları ile bölgenin sınırlarını çizen Toros dağları genişliği ortalama 50-100 km. olan geniş ve yüksek dağlardır. Bölgenin doğusunda ise, Iskenderun körfezinin doğu sahiline paralel olarak güneyden kuzeye doğru uzanan Amanos dağları Çukurovayı Hatay Ovasından Canik Ovası ayırmaktadır. Bölgedeki önemli geçitler arasında Gülek Boğazı, Top Boğazı ve Belek geçidi sayılabilir.

Tablo-4. Çukurova Bölgesi Morfolojik Özellikler Cetveli.
(Çukurova Böl.Geli.Pro.,1970)

İL ADI	YÜZ ÖLÇÜMÜ (ha)		OVALAR (Alüvyon sahalar)		EŞİK SAHASI			DAĞLAR		
		Alanı -ha-	Tüm ova- lara ora- nı %	İl alanı- na oranı %	Alanı -ha-	Tüm eşik sahaları- na oranı %	İl alanı- na oranı %	Alanı -ha-	Tüm Dağ-İl alanı- lara ora- nı %	İl alanı- na oranı %
Adana	1 724 900	476 540	64,9	27,6	397 200	64,4	23,0	851 160	34,2	49,4
İçel	1 585 300	109 400	14,9	6,9	95 400	15,5	6,0	1 380 500	55,4	87,1
Hatay	531 100	148 440	20,2	28,0	124 000	20,1	23,3	258 660	10,4	48,7
			Bölge alanına oranı %			Bölge alanına oranı %			Bölge alanına oranı %	
Bölge	3 841 300	734 380			616 600			2 490 320		
			19,1			16,1			64,8	

Not: Hatay iline ait 92 km² lik Amik gölü yüzölçümüne dahil edilmemiştir.

Ceyhan, akarsuların taşıdığı alüvyonlu topraklardan oluşmuş bir ova yerleşmesidir. Ceyhan Ovası bölgenin ikinci büyük ovasıdır. 205.000 Ha. alanı kapsamaktadır. Kuzeyde Kozan, Kadirli, doğuda Osmaniye, güneyde Yumurtalık dağları ile, batıda ise Kırmıt nahiyesi ile sınırlanmaktadır. Yüksekliği 20-25 m. arasında değişen ovanın eni 35-40 km.uzunluğu ise 40-50 km. arasındadır. Ova toprakları Çukurova'nın topraklarına

oranla 1. sınıf tarım toprağıdır. Ayrıca yağışlar bakımından da bu ova daha zengindir. Tüm artı değerler tarımsal faaliyetlerin yoğunlaşmasını getirmiştir. Ceyhan yerleşmesinin batısında 5 km. mesafede Yılan kalenin bulunduğu bir dağ vardır. Ceyhan yerleşmesinde eğim yok denecek kadar azdır. Bu özelliği kentsel altyapı bakımından ve ayrıca sulamada sorun yaratmaktadır.

3.1.2.2. JEOLojİK YAPI VE DEPREM

Çukurova Bölgesinde dağlık ve ovalık alanlar jeolojik yapı bakımından büyük farklılık gösterir. Dağlık alanlar kretoze, eosen, miosen ve piliosen tortularından ibaret kireç taşı tabakalarından meydana gelmiştir. Ovalar ise 4. zamanda başlamış olan alüvyon birikimlerinin eseridir.

Bölgenin muhtelif yerlerinde dere ve nehir yataklarında tatlı su taraçalarına, ova ile dağlık arasında ise deniz taraçalarına rastlanır. Adana 2⁰ deprem bölgesindedir. Bölgede başlıca dört büyük fay hattı mevcuttur. Bölge faal bir deprem sahası olmaktan çok uzaktır. Ceyhan yerleşimi ise 3⁰. deprem bölgesi üzerindedir. Tarih boyunca önemli (1944 hariç) bir deprem olmamıştır. (Harita 6)

30/12/1982 yılında İller Bankası 7. Bölge Müdürlüğü (Jeoloji yük. müh. M. Ali Utkan) tarafından hazırlanan Ceyhan Jeolojik raporuna göre, Ceyhan'ın jeolojik durumu şöyledir.

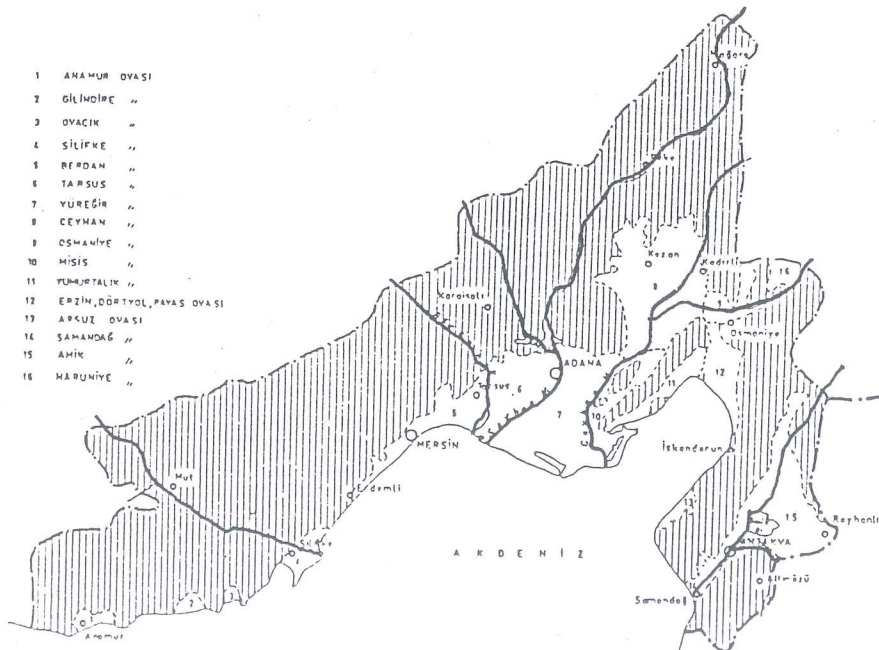
Görülen tek formasyon kuaterner yaşlı alüvyondur. Alüvyon; kil, silt, kum ve çakıldan ibarettir. Alüvyondaki kil ve silt, kum ve çakıla oranla daha fazladır. Genellikle üstte 0.8-1.0 m. kalınlığında nebati toprak, onun altında yarı sertleşmiş silt-kil karışımı, daha altta ise kumlu, çakıllı seviyeler görülür.

Yerleşmede heyelan, kaya düşmesi, tabii ve suni mağaral yönünden sakıncalı saha yoktur. Yeraltı suyu yönünden, Tuzlu Göl ve Kerpiç Gölü civarı hariç sakıncalı saha yoktur. Ceyhan nehrinin etrafları taşkın yönünden tehlikelidir. Halihazır haritada görülen seddelerden daha fazla Ceyhan nehrine yaklaşılmamalıdır.

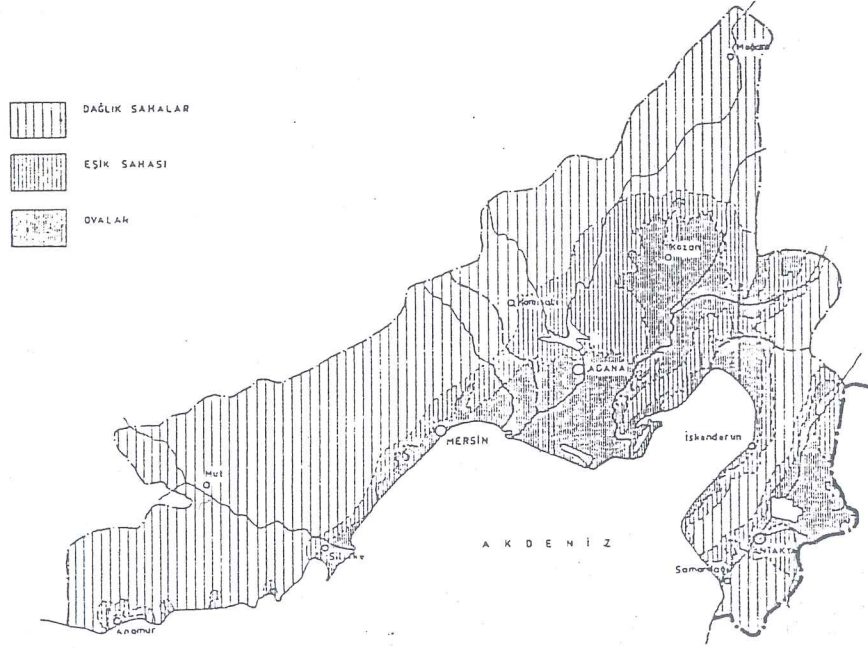
Harita 3. Çukurova Bölgesi Arazi Kullanış Haritası.
(11 Yıllığı,1970.)

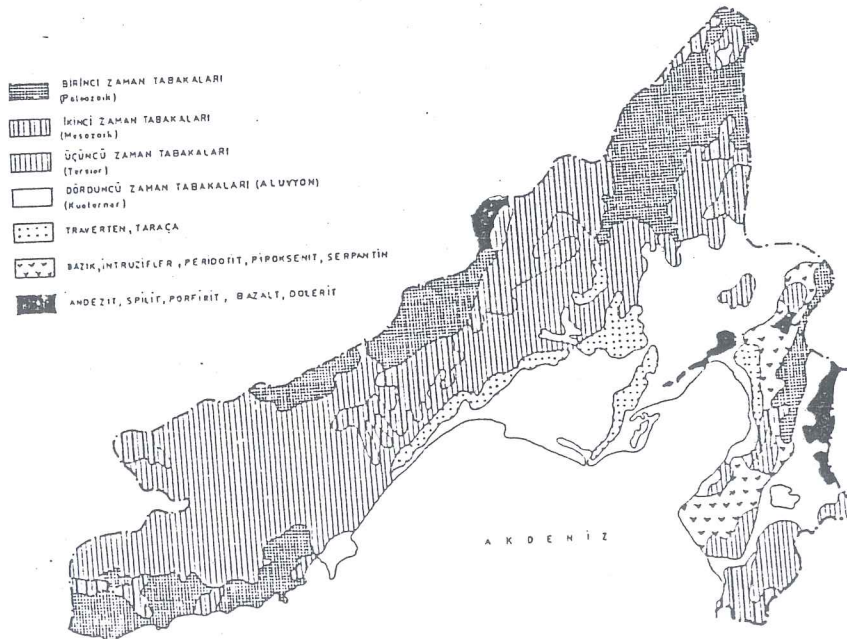
Harita 4. Ovalar ve Akarsular Haritası (C.Bektaş,
Peyzaj,1978)

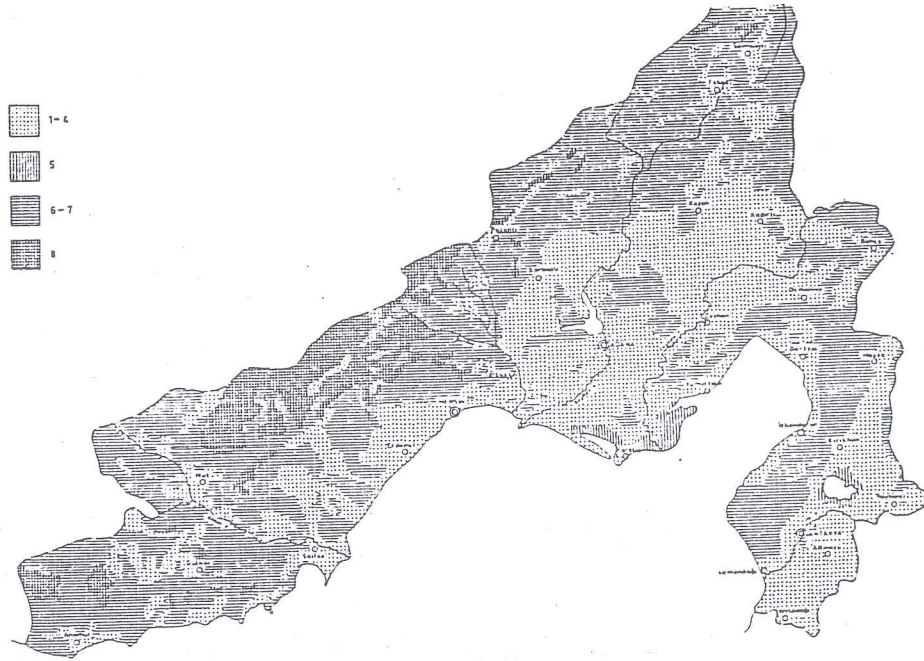
Harita 5. Çukurova Bölgesi'nin Basitleştirilmiş
Topoğrafyası. (T.Altan, Mimarlık 1981/2)

Harita 6. Jeoloji Haritası (T.Altan, mimarlık 1981/2)

Harita 7. Arazi Kabiliyet Sınıfları (Çuk.Böl.Gel.Proj.1970)

3.1.2.3. AKARSU VE YERALTI SU KAYNAKLARI,

Çukurova Bölgesi en az toplam debisi $170 \text{ m}^3/\text{sn}$ olan bir akarsu ağına sahiptir. Torosları aşan 516 km. uzunluğunda Seyhan ile 450 km. uzunluğundaki Ceyhan Irmağı başlıca önemli akarsulardır. Toroslar'dan doğan Seyhan Irmağı Adana'yı ikiye böldükten sonra, ovada akış hızı azalınca büklümler çizerek Akdenize dökülür.

Bir zamanlar mevsimlik sellerle taşan Seyhan Irmağı, Bugünkü durumda, şehrin kuzeyinde bulunan baraj ve setler tarafından kontrol edilmektedir.

Ceyhan Nehiri ise Karataş ve Yumurtalık ilçeleri yakınında Akdeniz'e dökülmektedir. Ceyhan kentinin gelişimini etkileyen en önemli topoğrafik eşik durumundadır. Zaman zaman meydana gelen sel taşkınları kentin en önemli problemlerinden birisidir. Harita 8. de de görüldüğü gibi şehir nehirin doğu kavisiyle şekillenmiştir. Nehirin batı kısmında sel tehlikesi olduğu için kent doğu kıyısına yerleşmiş ve zaman içinde batıya doğru gelişmemiştir.

Arslantaş Barajı devreye girdiğinde de Ceyhan Nehirinin taşkın durumunun devam edeceği D.S.İ ilgililerinden öğrenilmiş

Harita-8 Ceyhan Fiziksel Sınırlamalar (Ç.K.G.P.1985)

CEYHAN

FİZİKSEL SINIRLAMALAR

	I. SINIF TARIM TOPRAĞI
	II. SINIF TARIM TOPRAĞI
	III. SINIF TARIM TOPRAĞI
	DRENAJ SORUNLU ALANLAR
	SULAMA YAPILAN ALANLAR
	SULAMA KANALI
	TAŞKIN ALANLARI
	TAŞKIN ÖNLENE SEDDELERİ
	4373 SAYILI YASA ÜZERİNDE KISITLI GELİŞME ALANLARI

olunup, 1982 yılındaki "Jeolojik Etüd ve Yerleşim Yeri,,Raporda da belirtilmiştir. Bunun açıklaması da şu şekilde yapılmıştır. Arslantaş Barajı ile Ceyhan İlçe merkezi arasında bulunan ve Ceyhan nehrine bağlanan dereler(ki bu dereler Arslantaş barajının altında kalmaktadır.) Ceyhan nehirinin taşmasına neden olacaktır. Teknolojinin hızla geliştiği çağımızda kentin bu sorunu yeni bir baraj veya engelleyici set ile çözülebilecektir.

Bir başka topografik eşik sayılabilecek etken ise şehrin yerleştiği çok verimli tarım alanlarıdır. Şehrin mevcut yerleşim alanları bu sınırların yakınlarına ulaşmıştır. Tarım alanlarının sulaması D.S.İ tarafından yüzeyden oluşan sulama kanaalları ile olmaktadır.

Yeraltı suyu kışın 1-2 m, yazın ise yaklaşık 4 m.dir. Kaynak suları, yaklaşık 25 km. kuzeydoğudaki Tatarlı köyünde bulunmaktadır. Tatarlı köyü yakınındaki kaynaklar köy içme suyunda ve sulamada kullanılmaktadır. En önemli kaynak Tatarlı köyünün batısındaki Bağlama kaynağıdır. Çıktığı yerlerde göl meydana getiren ve sonra akışa geçen Bağlama kaynağının asgari debisi 2000 lt/sn'dir. Bu kaynaktan, Ceyhan Belediyesi içmesuyu ihtiyacı için 700 lt/sn'lik su almaktadır. Ayrıca, Ceyhan Belediyesi sığ sondaj kuyularından içme suyu ihtiyacını karşılamaktadır. Çevrede menba suyu, maden suyu ve kaplıca bulunmaktadır. Çevrede iki adet küçük göl bulunmaktadır. Bunlar Tuzlugöl ve Kerpiç Gölüdür.

Tuzlugöl kurutulmuş olmasına rağmen, yine de ağzı belli olup, çok az kaynama yapmaktadır. Belediyece doldurulan kısma inşaat ruhsatı verilmemektedir. Bu kısım meydan olarak bırakılmıştır. Kerpiç gölünün suyu ise hiç eksik olmamaktadır.

3.1.2.4. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ, ORMANLAR VE İKLİM

Çukurova'da ormanlık sahalara ancak yağışların nispeten fazlalaştığı yüksek yamaçlarda rastlanmaktadır. Bölgenin asıl tanınmış bitki örtüsü maki denilen bitki topluluğudur. Bunların dışında, meşe, defne, nane, kekik, levanta, zeytin, incir, limon ve portakal gerek insaneli ile gerekse tabiat gücü ile ken-

diliğinden yetişmektedir. Ormanlık sahalar Çukurova Bölgesi'nin %41.36'sını (1.592.500 Ha) kaplamaktadır. Bölge ormanlarının %26'sı koru, %15'i ise baltalık orman durumundadır. Global olarak, Çukurova orman alanlarının %56'sının saf ibreli, %30'unun saf yapraklı %14'ünün ise karışık ormanlarla kaplı olduğu söylenebilir. Ayrıca bölgede 7.715 ha'lık bir alana sahip Karatepe, Aslantaş, Milli Parkı bulunmaktadır.

Ceyhan yerleşmesine özgü bir bitki örtüsü bulunmamaktadır. Ancak Ceyhan'ın kuzeybatısında nehirin güneye kıvrıldığı bölgede Okaliptus Ormanı bulunmaktadır. Bu ağaç türü hızlı yetişen ve bakımı kolay bir türdür. Daha çok "kaba tahta,, tabir edilen görevi üstlenirler. (Meyva, sebze sandığı yapımı)

Ceyhan yerleşmesinin iklimi Akdeniz iklimidir. Yazları kurak ve sıcak kışları ise ılık ve yağışlıdır. Yerleşme en çok yağışı Aralık ayında, en az yağışı ise Temmuz ayında almaktadır. Ceyhanda en çok esen rüzgar, Ocak-Nisan arasında kuzeyden, Mayıs-Eylül arası güneybatıdan, Ekim-Aralık arası ise kuzeyden esmekte olup hakim rüzgar yönü kuzey ve daha sonra güneybatı rüzgarlarıdır.

3.1.2.5. DOĞAL KAYNAKLAR VE TOPRAK KABİLİYETİ,

Çukurova Bölgesi'nde 50'ye yakın önemli maden yatağı tespit edilmiştir. Ayrıca Bulgurlu dağı yöresinde 1600 m. derinlikte petrol olduğu bilinmektedir. Ceyhan yerleşimi çevresinde kaydadeğer bir doğal kaynak yoktur.

Çukurova Bölgesi'nde, tarıma elverişli arazi olarak tanımlanan ilk dört sınıf arazi 1.180.000 ha. alan kaplamaktadır. Bu alan bölge yüzölçümünün %30.8'ini teşkil etmektedir. (ha.7)

Bölgenin arazi sınıfları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Arazi sınıfları	0-600m. (Ha)	600m.den yukarı (ha)	Toplam Arazi (ha)	Toplam Tarım arazinin oranı %
I. Sınıf arazi	217 800	17 500	235 300	20
II. " "	277 880	130 300	408 180	35
III. " "	146 130	54 600	200 730	17
IV. " "	155 490	130 300	335 790	28
Toplam Tarım Arazisi	797300	382 700	1 180 000	100

çok fazla bir hareketlilik gözlenmemektedir. (%26-27) Bu verilerden şu sonuç çıkartılabilir; kent-kır nüfusu ayırımına bakılmaksızın, bölge içindeki iller toplam nüfus bakımından sürece içinde dengeyi korumuşlardır. (Tablo 11) 1966 yılında yapılan Çukurova Bölgesel Planındaki projeksiyon nüfuslar, gerçekleşen nüfusa oranla %2 ile %5'lik bir hata payına sahiptir. (N.Vidinlioğlu, 1984, syf.260) Bu bölgesel plan, yetkili organlarca bir yasal nitelik kazandırılmadığından yürürlüğe girmemiştir. Eğer yürürlüğe girmiş olsaydı kıt-kaynak olan tarım toprağı planlı bir şekilde daha iyi kullanılacak, yok olmayacak ve kentleşme bir ölçüde izlenebilecekti. Çünkü planın, bölgesel potansiyeli iyi tahmin etmiş olması, ilke ve projeksiyonların iyi saptanması, planın temelde olumlu yaklaşımlarda bulunduğu göstermektedir.

Türkiye ortalaması bakımından kentleşme hızı 1970-75 dönemi hariç %5'in altına inmezken, global bölge kent nüfus artışı 1960-70 döneminde %4.80, 1970-75 döneminde %6.62 olarak artış göstermiş, bu artış 1975-80 döneminde %4.19'luk bir seviyeye inmiş ve tekrar 1980-85 döneminde %6.17'ye yükselmiştir. (Tablo 7)

Adana İli'nin kent nüfus artışı 1960'dan bugüne, beşer yıllık dönemlerde iniş-çıkışlar göstermiş ve kendi içinde kent nüfus oranı kırsal nüfusa göre 1975'den buyana %57'lik bir hacmi koruyabilmiştir.

Adana İli'nin kentli nüfus artışı 1960/65 döneminde %5.24 iken, 1965/70 döneminde %4.88'e düşmüştür. 1970/75 döneminde tekrar %6.89'a çıkarak, kırdan kente göç olayının yoğunlaşması izlenmiştir.

1975/80 döneminde bu artış hızı %3.85'e inerken, 1980/85 döneminde rekor seviyeye ulaşarak %7.12 yıllık artışa sahne olmuştur. Kırsal nüfusu ise 1960'dan 1975'e kadar devamlı bir düşüş göstermiş, 1975/80 döneminde %4.04'lük bir artışla dengelilik göstermiştir. Bu dönemdeki artışın nedeni o dönemin siyasi atmosferine, yatırımların durmasından dolayı işsizliğin çoğalması ve geri dönüşün başlamasına bağlıdır. 1980/85 döneminde ise kırsal nüfus tekrar hızlı bir şekilde düşüş göstermektedir. (Tablo 8)

Hatay İli'nde kentleşme hızı 1970-75 dönemi hariç %3.5'lik bir seviyede kalmıştır. Yatırımların hızlanması ve faaliyete geçmesi tüm bölgede olduğu gibi Hatay ilinde de kırdan-kente göçü hızlandırmış ve %5.70'lik yıllık artış gerçekleşmiştir. Hatay İli'nin kırsal nüfus artışı 1960-85 döneminde daima Türkiye ortalamasının üzerinde olmuştur. Bölge içinde kent nüfusunun artması, kır nüfusunun azalması bakımından devamlılık gösteren tek il olan İçel, 1960/65 dönemi hariç (%4.32) kentli nüfus artışının yıllık ortalaması %6.0'nın altına inmemiştir. 1980'den sonra uygulanan ülke politikası bu il merkezine yeni görevler yüklemiş, serbest bölge kavramı ile birlikte hizmetler sektörünün bölge içindeki yüklenicisi konumuna gelmiştir. Potansiyel bir kent nüfus gelişimine (sektörler bazında) sahip olan İçel kenti, gelecekte de bu istikrarlı gelişimini sürdürecektir. (EK-4)

Çukurova Bölgesi'ndeki özellikle Adana ve İçel illerinde kentsel nüfus artışı devam edecektir. Bölge İstanbul ve Ankara'dan sonra (çok daha fazla yoğunlaşmış olan İzmir'inde ötesinde), bölge düzeyinde kentsel nüfus yığılmalarının bulunduğu üçüncü en büyük alan durumundadır. Gelecekte de bu konumunu koruyacaktır. Çukurova Bölgesinde 1960-85 yılları arasındaki kentsel ve kırsal nüfuslar incelendiğinde, bölgenin kırsal karakterinde önemli bir değişim olmadığı izlenmektedir. Tarım yine hakim sektör olarak ağırlığını korumaktadır. Aynı zamanda 1960'lardaki kentsel kademeleşmede de büyük bir değişiklik olmamıştır. Adana kenti diğer kentler üzerindeki etkinliğini artırmamıştır.

Odaklaşma yerine, geleneksel yaygın yerleşim biçimi sürmüştür. Özellikle Hatay ve İçel illerinde yoğun tarımın gelişmesi, kırsal nüfusun artış hızının İçel'de korunmasına, Hatay'da ise artmasına neden olmuştur. Adana ilinde ise, ova alanlarındaki yoğunluk artışı ortaya çıkmıştır. Belediye hudutları içinde yaşayan kentsel nüfus artışı İçel İli dışında 1966 projesinde öngörülen nüfusa erişememiştir.

Çukurova kentlerine bakıldığında Tarsus ve Mersin kentleri dışında, Adana, Ceyhan, Antalya, İskenderun kentlerinin

TABLO-5 PROJEKSİYON-GERÇEKLESEN NÜFUS (N.Vidinlioğlu, 1984, s.261)

	1960	1965		1970		1975		1980		1985	
		Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.
ADANA	761.000	920.000	920.000	1.110.000	1.035.377	1.035.377	1.240.475	1.520.000	1.485.743	1.950.000	1.725.940
HATAY	441.209	510.000	506.154	600.000	591.064	700.000	744.113	820.000	856.721	950.000	1.002.252
İCEL	444.523	520.000	511.273	610.000	590.943	730.000	714.817	850.000	843.931	1.000.000	1.034.085
ÇUKUROVA BÜLGE	1.647.082	1.950.000	1.920.139	2.320.000	2.217.384	2.770.000	2.699.405	3.290.000	3.185.945	3.900.000	3.762.277
TÜRKİYE	27.754.820	-	31.391.421	-	35.605.176	-	40.347.719	-	44.736.957	-	51.420.757

TABLO-6 PROJEKSİYON ARTIS % - GERÇEKLESEN ARTIS % (N.Vidinlioğlu, 1984, s.261)

	1965/1960		1970/1965		1975/1970		1980/1975		1985/1980	
	Proj.%	Nis.%	Proj.%	Nis.%	Proj.%	Nis.%	Proj.%	Nis.%	Proj.%	Nis.%
ADANA	20.89	18.56	20.65	14.59	20.72	19.30	20.90	19.77	20.37	16.16
HATAY	15.67	14.71	17.65	16.77	16.67	25.89	17.14	15.07	15.85	17.05
İCEL	16.85	15.01	17.31	15.58	18.03	20.96	16.43	18.06	17.65	22.65
BÜLGE	18.45	16.58	18.97	15.48	18.97	21.74	18.77	18.02	18.54	18.11
TÜRKİYE	-	13.10	-	13.42	-	13.31	-	10.87	-	15.00

TABLO-7 KENTSEL NÜFUS (N.Vidinlioğlu, 1984, s.262)

	1960	1965		1970		1975		1980		1985	
		Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.
ADANA	334.575	440.000	422.298	580.000	525.668	770.000	706.188	1.020.000	842.845	1.350.000	1.142.201
HATAY	167.885	220.000	203.610	280.000	242.052	360.000	311.307	400.000	366.550	590.000	482.845
İCEL	155.720	200.000	189.382	250.000	246.300	330.000	332.900	430.000	424.544	560.000	566.419
BÜLGE	658.162	860.000	815.290	1.110.000	1.014.000	1.460.000	1.350.393	1.910.000	1.633.939	2.500.000	2.137.465
TÜRKİYE	8.359.731	-	10.805.817	-	13.691.101	-	16.869.069	-	21.933.318	-	27.592.685

TABLO-8 KIRSAL NÜFUS (N.Vidinlioğlu, 1984, s.262)

	1960	1965		1970		1975		1980		1985	
		Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.	Projek.	Ger.Nüf.
ADANA	426.775	480.000	480.414	520.000	509.000	570.000	534.289	600.000	642.898	600.000	583.739
HATAY	273.324	290.000	320.544	320.000	349.012	340.000	432.806	360.000	489.721	360.000	573.407
İCEL	238.821	320.000	321.891	360.000	344.643	400.000	381.917	420.000	419.387	440.000	467.666
BÜLGE	988.920	1.090.000	1.104.849	1.200.000	1.203.364	1.310.000	1.349.012	1.380.000	1.552.006	1.400.000	1.624.812
TÜRKİYE	18.895.089	-	20.585.604	-	21.914.075	-	23.475.651	-	22.743.689	-	23.828.072

TABLO-9 YILLIK NUFUS ARTIŞ HIZI

	1960/65			1965/70			1970/75			1975/80			1980/85		
	Top.	Kent.	Kır.	Top.	Kent.	Kır.	Top.	Kent.	Kır.	Top.	Kent.	Kır.	Top.	Kent.	Kır.
ADANA	3.72	5.24	2.53	2.91	4.88	1.20	3.96	6.89	0.98	3.95	3.85	4.04	3.23	7.12	-1.83
HATAY	2.92	4.25	1.88	3.35	3.84	3.11	5.17	5.70	4.75	3.01	3.53	2.63	3.41	3.38	3.43
İCEL	3.00	4.32	2.29	3.11	6.03	1.43	4.19	6.99	2.15	3.61	5.54	1.99	4.53	6.69	2.29
Ç.OVA	3.31	4.77	2.34	3.09	4.88	1.79	4.34	6.62	2.42	3.60	4.19	3.00	3.62	6.17	0.92
TÜRKİYE	2.62	5.85	1.78	2.68	5.34	1.29	2.66	4.64	1.42	2.17	6.07	-0.62	3.00	5.09	0.95

TABLO-10 KENT-KIR NUFUS ORANLARI

	1965		1970		1975		1980		1985	
	Kent(%)	Kır(%)	Kent(%)	Kır(%)	Kent(%)	Kır(%)	Kent(%)	Kır(%)	Kent(%)	Kır(%)
ADANA	47	53	51	49	57	43	57	43	57	43
HATAY	40	60	41	59	42	58	43	57	46	54
İCEL	37	63	42	58	54	46	50	50	53	47
Ç.OVA	43	57	46	54	52	48	51	49	53	47
TÜRKİYE	34	66	39	61	42	58	44	56	47	53

TABLO-11 İL NUFUSLARININ BÖLGE İÇİNDEKİ DAĞILIMI

	1960	1965	1970	1975	1980	1985
ADANA	%46	%47	%46.68	%45.95	%46.62	%45.88
HATAY	%27	%26.35	%26.70	%27.56	%26.87	%26.63
İCEL	%27	%26.65	%26.62	%26.50	%26.51	%27.49
Ç.OVA	100 %5.93	100 %6.11	100 %6.22	100 %6.69	100 %7.12	100 %7.31
TÜRKİYE	100	100	100	100	100	100

TABLO-12 İL MERKEZLERİ KENTSEL NUFUS/BÖLGE NUFUSU

	1960	1965	1970	1975	1980	1985
ADANA	%50.84	%51.81	%51.84	%52.30	%51.61	%53.44
HATAY	%25.51	%24.98	%23.87	%23.05	%22.44	%20.06
İCEL	%23.65	%23.21	%24.29	%24.65	%25.95	%26.5
BÖLGE	100 %7.87	100 %7.54	100 %7.4	100 %8.00	100 %7.42	100 %7.74
TÜRKİYE	100	100	100	100	100	100

nüfusu Bölgesel Plandaki projeksiyonların altında kalmıştır. Diğer yandan Kadirli, Anamur, Kırıkhan ve Osmaniye beklenilenin üzerinde bir artış göstermiştir. Çukurova Bölgesindeki şehirsiz dizide önemli bir değişiklik doğmamış, tarım ağırlıklı bir kentsel organizasyona dayanan yerleşme biçimi devam etmiştir.

3.2.2. ADANA İLİ İLÇELERİ VE CEYHAN YERLEŞİMİ NÜFUS BÜYÜKLÜKLERİ,

Çukurova Bölgesinde, Adana İli sınırları çerçevesinde yeralan kentlerin bir kısmı Adana ve Ceyhan gibi ovalar da, bir kısmı da Kozan, Kadirli ve Osmaniye gibi ova ile dağların eşik alanlarının birleştiği yerde veya buralara yakın noktalarda yer almışlardır.

Adana merkez ilçesi kentsel nüfus bakımından 1960'da toplamın %69,2'lik bir bölümünü oluştururken, Ceyhan %9.4'lük, Osmaniye ise %8.2'lik bir paya sahiptir. (Tablo 14) Kırsal nüfus toplamının dağılımı ise kentsel nüfusa göre homojenlik göstermektedir. Kırsal nüfus toplam dağılımı (Tablo 15); Merkez ilçe %11.7, Ceyhan %14, Kozan %15, Osmaniye %3.7'lik bir orana sahiptir.

1960-1965 yılları arasında kentsel nüfus yıllık artış hızı merkez ilçede %5 olarak gerçekleşmiş ve 1965 yılı toplamından %69'luk bir pay almıştır. 1985 yılına kadar bu oran nüfus artışıyla orantılı olarak kendini korumuştur. Ceyhan kentsel nüfusu il toplamından 1970'de %9.7'lik bir pay alarak gelişimini sürdürürken, 1975'de %8.9'a ve 1985'de ise %6.6'ya düşmüştür.

Osmaniye'nin kentsel nüfus artışının çok olması 1960'daki %8.2'lik oranı 1980'de %10'a, 1985'de ise %9.2'ye kadar çıkarmıştır. 1985 yılı itibarıyla kentsel nüfus oranlarında Ceyhan ve Osmaniye'nin yanında Kadirli (%4) ve Kozan'ı da (%4.3) saymak gerekir. Diğer yerleşmeler %1.7'nin altında pay almışlardır.

Kırsal nüfus dokusu ise kentsel nüfustan daha değişik bir karakter göstermektedir. 1960'da toplam içinde %11.7'orana sahip olan merkez ilçe 1985 yılında %13.2'lik bir pay ola-

rak istikrarlı bir gelişim göstermiştir.

Kırsal nüfusun yoğun olduğu ilçeler sırasıyla Adana, Merkez Kozan, Ceyhan, Kadirli, Karahisarlı ve Osmaniye'dir. Fakat bu yerleşimlerin toplam içinden aldıkları pay birbirlerine çok yakındır. Geçen 25 yıl içinde de bu sıralama ve oranlar değişmemiştir.

Ceyhan 1985 nüfusu sayımın da 153.000'ni bulan nüfusu ile merkez ilçesinden sonra en kalabalık üç ilçe arasındadır. 1960 yılında kent.kır ayırımı %35-%65 oranındayken 1985'de bu oran %50-%50 olarak gerçekleşmiştir. Kentsel nüfusu 1979'a kadar ortalama yıllık %5 artış gösterirken, 1979-1980 döneminde nüfus kaybetmiştir. Ve tekrar 1980-1985 döneminde %6.86 ile gelişme göstermiştir. 1975-1980 dönemindeki nüfus kaybının nedenleri sosyo-ekonomik sorunlar yüzünden yerleşimin göç vermesine bağlanırken, nedenlerden bir kaçıda şu şekilde açıklanabilir.

1980 nüfus sayımı yapıldığı dönemde ülkenin içinde bulunduğu siyasi kaostan dolayı yerleşim içinde bulunan mevsimlik işgücü nüfusunun hızla öz-memleketlerine dönmesine bağlanabilir. Zira Ceyhan tarımsal işgücü göçü bakımından önemli derecede etkilenen bir yerleşmedir.

Adana'nın nüfus gelişmesi bakımından en ilginç yerleşimlerinden birisi olan Ceyhan, 1930'lu yıllar da ilin ikinci büyük yerleşmesi durumundadır. 1940-1950 döneminde ise ilin Kadirli'den sonra en hızlı büyüyen merkezi konumuna gelmiştir. Fakat kentin büyüme hızı 1950-1960'dan sonra görece olarak düşüş göstermiştir. 1979-1980 dönemleri arasında ise büyüme hızı tamamen gerilemiş, nüfus kaybetmiştir. 1960'larda İmar ve İskan Bakanlığı'nın hazırladığı Çukurova Bölgesel Gelişme Planında, 1980 ortalarında kentsel nüfusu 100.000'ni aşacağı tahmin edilirken 77.000'lerde kalmıştır. Bu gelişmeye karşıt olarak Osmaniye kenti 100.000 limitini aşarak 1960'lı yıllardaki çalışmanın hedef kenti konumuna gelmiştir. Çalışmamızda bu olumsuz gelişmenin Ceyhan kenti açısından nedenleri araştırılırken gelecekte hızlı gelişme yollarına değinilmiştir. Bölgedeki bölgesel yatırım kararlarının Ceyhan kentinin maksimum derecede yararlanma yolları aranmıştır.

TABLO-13 ADANA İLÇELERİNİN TOPLAM NÜFUSLARI VE KENT-KIR AYRIMI

	1960			1965			1970			1975			1980			1985		
	TOPLAM	Kent %	Kır %	TOPLAM	Kent %	Kır %	TOPLAM	Kent %	Kır %	TOPLAM	Kent %	Kır %	TOPLAM	Kent %	Kır %	TOPLAM	Kent %	Kır %
ADANA																		
MERKEZ	281.658	820	18	347.093	84	16	413.365	84	16	541.551	88	12	665.732	86	14	853.900	91	92
BAHÇE	38.256	5	95	46.401	5	95	57.730	7	93	74.085	14	86	89.036	14	86	33.417	60	40
CEYHAN	91.015	35	65	107.586	39	61	115.673	44	56	131.086	48	52	145.194	40	60	153.590	50	50
DOZİÇİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	62.860	54	46	74.410	53	47
FEKE	16.054	15	85	17.527	17	83	19.557	20	80	22.247	25	75	24.487	20	80	24.213	20	80
KADIRLI	64.259	17	83	74.979	21	79	85.139	33	67	93.033	37	63	99.517	41	59	105.238	45	55
KARAHİSARLI	44.531	4	96	47.443	4	96	48.642	3	97	52.592	4	96	54.694	5	95	60.865	11	89
KARATAŞ	28.813	11	89	32.705	11	89	39.746	10	90	36.164	15	85	66.640	9	91	53.942	15	85
KOZAN	78.819	19	81	92.885	22	78	104.559	25	75	115.679	28	72	130.800	32	68	145.128	35	65
OSMANIYE	59.559	46	54	71.660	47	53	82.688	56	44	100.320	61	39	127.958	66	34	158.096	68	92
POZANTI	12.310	21	79	12.855	23	77	13.554	28	72	15.541	35	65	17.716	36	64	17.328	42	58
SAİMBEYLİ	11.506	20	80	13.175	20	80	13.921	21	79	15.933	23	77	20.406	20	80	20.696	21	79
TUFANBEYLİ	18.410	13	87	20.334	14	86	22.919	17	83	23.050	17	83	23.862	21	79	25.669	24	76
YUMURTACIK	16.160	9	91	18.069	10	90	17.874	12	88	18.194	14	86	19.701	12	88	30.610	45	55
TOPLAM	761.350	44	56	902.712	47	53	1.035.377	51	49	1.240.475	57	43	1.485.743	57	43	1.757.102	67	33

TABLO-14 KENTSEL HÜFUSLAR VE ADANA İL BÖTÜRÜNDEKİ ÖRÜMLERİ

	1960		1965		1970		1975		1980		1985	
	KENTSEL NÜFUS	%	KENTSEL NÜFUS	%	KENTSEL NÜFUS	%	KENTSEL NÜFUS	%	KENTSEL NÜFUS	%	KENTSEL NÜFUS	%
ADANA MERKEZ	231.548	69.2	289.919	68.7	347.454	66.1	475.384	6.7	574.515	68.1	776.000	66.4
BAHÇE	1.859	9.5	2.264	0.5	4.182	0.8	10.212	1.4	12.366	1.5	20.254	1.7
CEYHAN	31.592	9.4	41.124	9.7	51.183	9.7	62.909	8.9	57.307	6.8	76.969	6.6
DÜZİÇİ	-	-	-	-	-	-	-	-	33.907	4	39.465	3.4
FEKE	2.446	0.7	3.030	0.71	4.006	0.8	5.567	0.8	4.932	0.6	4.905	0.41
KADIRLI	10.964	3.2	15.926	3.8	28.109	5.3	34.779	4.9	40.643	4.8	47.346	4
KARAHİSARLI	1.750	0.5	1.814	0.4	1.643	0.3	2.316	0.3	2.711	0.3	6.556	0.6
KARATAŞ	3.313	1	3.686	0.9	4.126	0.8	5.598	0.8	5.695	0.7	8.101	0.7
KOZAN	15.139	4.5	20.236	4.8	26.097	5.0	32.045	4.5	42.462	5	50.212	4.3
OSMANIYE	27.451	8.2	34.027	8.1	46.355	8.81	61.581	8.8	84.212	10	107.746	9.2
POZANTI	2.470	0.7	2.976	0.6	3.779	0.7	5.408	0.8	6.453	0.8	7.231	0.6
SAİMBEYLİ	2.188	0.6	2.616	0.6	2.637	0.5	3.622	0.5	4.361	0.5	4.341	0.4
TUFANBEYLİ	2.443	0.7	2.906	0.6	3.960	0.7	4.314	0.6	5.044	0.6	6.003	0.5
YUMURTALIK	1.392	0.50	1.774	0.4	2.137	0.4	2.442	0.3	2.244	0.3	13.946	1.2
TOPLAM	3.34.575	100.00	422.298	100.0	525.668	100	709.186	100	842.845	100	1.169.077	100.0

TABLO-15 KIRSAL NÜFUSLAR VE ADANA İL BÖTÖNÖNDEKİ ÖRANLARI

	1960		1965		1970		1975		1980		1985	
	KIRSAL NÜFUS	%	KIRSAL NÜFUS	%	KIRSAL NÜFUS	%	KIRSAL NÜFUS	%	KIRSAL NÜFUS	%	KIRSAL NÜFUS	%
ADANA MERKEZ	50.110	11.7	57.174	11.9	65.911	12.9	66.167	12.4	91.217	14.2	77.900	13.2
BAHÇE	36.397	8.5	44.137	9.2	53.548	10.5	63.873	12	76.670	12	13.163	2.2
CEYHAN	59.423	14	66.462	13.8	64.960	12.7	68.177	12.7	87.887	13.6	76.621	13.0
DOZICI	-	-	-	-	-	-	-	-	23.953	3.7	34.945	5.9
FEKE	13.608	3.2	14.497	3.0	11.551	2.3	16.671	3.1	19.555	3.0	19.308	3.3
KADIRLI	53.295	12.5	59.053	12.3	57.030	11.2	58.254	10.9	48.874	9.2	57.892	9.8
KARAHISARLI	42.781	10.0	45.629	9.5	46.999	9.2	50.276	9.4	51.983	8.1	54.309	9.2
KARATAŞ	25.500	6.0	29.019	6.07	35.620	7.0	31.566	5.9	60.945	9.5	45.841	7.8
KOZAN	63.660	14.9	72.649	15.2	78.472	15.4	83.634	15.6	88.338	13.7	94.916	16.1
OSMANIYE	15.967	3.7	37.643	7.8	36.333	7.1	38.739	7.2	43.746	6.8	50.348	8.56
POZANTI	9.840	2.3	9.879	2	9.775	2	10.133	1.9	11.263	1.8	10.097	1.7
SALIMBEYLİ	9.318	2.3	10.559	2.2	11.284	2.3	12.311	2.3	16.345	2.5	16.355	2.8
TUFANBEYLİ	15.967	3.7	17.428	3.6	18.969	3.7	18.736	3.5	18.818	2.9	19.666	3.3
YUNURTALIK	14.768	3.5	16.295	3.4	15.737	3.0	15.752	2.9	17.257	2.7	16.644	2.83
TOPLAM	426.775	100.0	480.414	100.0	509.709	100.0	534.289	100.0	642.898	100.0	588.025	100.0

TABLO-16 1960-1985 NÜFUS ARTIŞ HIZLARI

		1960-65	1965-70	1970-75	1975-80	1980-85
MERKEZ	Kent	5.04	3.97	7.36	4.17	7.01
	Kır	2.82	3.06	0.08	7.57	-2.92
	Toplam	4.65	3.82	6.20	4.59	5.65
BAHÇE İLÇE	Kent	4.36	16.94	28.84	4.22	12.76
	Kır	4.25	4.26	3.86	4.01	-16.57
	Toplam	4.26	4.88	5.67	4.04	-12.49
CEYHAN	Kent	6.03	4.89	4.58	-1.78	6.86
	Kır	2.37	-0.59	1.14	5.78	2.56
	Toplam	3.64	1.50	2.66	2.15	1.16
DOZİÇİ	Kent					3.28
	Kır					9.18
	Toplam					3.67
KARAHİSAR İLİ	Kent	4.78	6.44	7.79	-2.28	-0.11
	Kır	1.31	-4.06	8.87	3.46	-0.25
	Toplam	1.84	2.32	2.75	2.01	-0.22
KADIRLI	Kent	9.05	15.30	4.75	3.37	3.30
	Kır	2.16	-9.68	4.30	0.21	-0.33
	Toplam	3.34	2.71	1.85	1.39	1.15
KARAHİSAR İLİ	Kent	0.73	-1.89	8.19	3.41	28.37
	Kır	1.33	0.60	1.39	0.68	0.89
	Toplam	1.31	0.51	1.62	0.80	2.26
KARATAŞ	Kent	2.25	2.39	7.14	0.35	8.45
	Kır	2.76	4.55	-2.28	18.61	-4.96
	Toplam	2.70	4.31	-1.30	15.86	-3.81
KOZAN	Kent	6.70	5.79	4.56	6.50	3.65
	Kır	2.82	1.60	1.32	1.12	1.49
	Toplam	3.57	2.52	2.12	2.61	2.19
OSMANLI İLİ	Kent	4.79	7.25	6.57	7.35	5.59
	Kır	27.15	-0.70	1.32	2.58	3.02
	Toplam	4.06	3.08	4.26	5.51	4.71
POZANTI	Kent	4.10	5.40	8.62	3.86	2.41
	Kır	0.08	-0.21	0.73	2.23	-2.07
	Toplam	0.89	1.09	2.93	0.28	-0.44
SAMSAT İLİ	Kent	3.91	0.16	7.47	2.42	1.38
	Kır	2.66	1.37	1.82	6.55	0.01
	Toplam	2.90	1.13	2.89	5.61	0.28
TUFAN BEYLİ	Kent	3.79	7.25	1.79	3.38	3.80
	Kır	1.83	1.76	-0.24	0.09	0.90
	Toplam	2.09	2.54	0.11	0.70	1.51
YUNURTA İLİ	Kent	5.49	4.05	2.85	0.02	94.12
	Kır	2.07	-0.68	0.02	1.91	-0.71
	Toplam	2.36	-0.22	0.36	1.66	11.07
ADANA İLİ	Kent	5.24	4.90	6.98	3.77	7.74
	Kır	2.51	1.22	0.96	4.07	-1.71
	Toplam	3.71	2.94	3.96	3.95	3.65
TÜRKİYE	Kent	4.15	5.34	4.64	3.29	8.09
	Kır	1.89	1.29	1.43	1.37	-0.01
	Toplam	2.62	2.68	2.66	2.18	2.99

3.2.3. ÇUKUROVA BÖLGESİ'NDE VE CEYHAN İLÇELERİNDEKİ GÖÇ OLGUSU

Bölge içindeki yerleşimlerin göç olayını incelemek için en sağlıklı göstergelerden birisi kırsal-kentsel nüfus ayırımıdır. Oranların değişmesi bölge içindeki global kentleşmeyi yani bir anlamda kırsal kesimden kentsel yerleşimlere olan göçü belirler.

Çukurova Bölgesi'nde kentsel nüfusun toplam içindeki oranı 1965'de %43 iken, 1985'de bu oran %53'e yükselmiştir. Türkiye genelindeki bu oranlar ise 1965'de %43'den, 1985'de %47'ye olarak değişmiştir. Yani oranlar farklı olsada kentsel nüfus artış hızı hemen hemen aynıdır. (Ek 1) Çukurova Bölgesi'nde kırsal kısımdan kentsel kısımlara doğru olan göçlerin, Hatay ili haricinde devam edeceği görülmektedir. (Grafik 8)

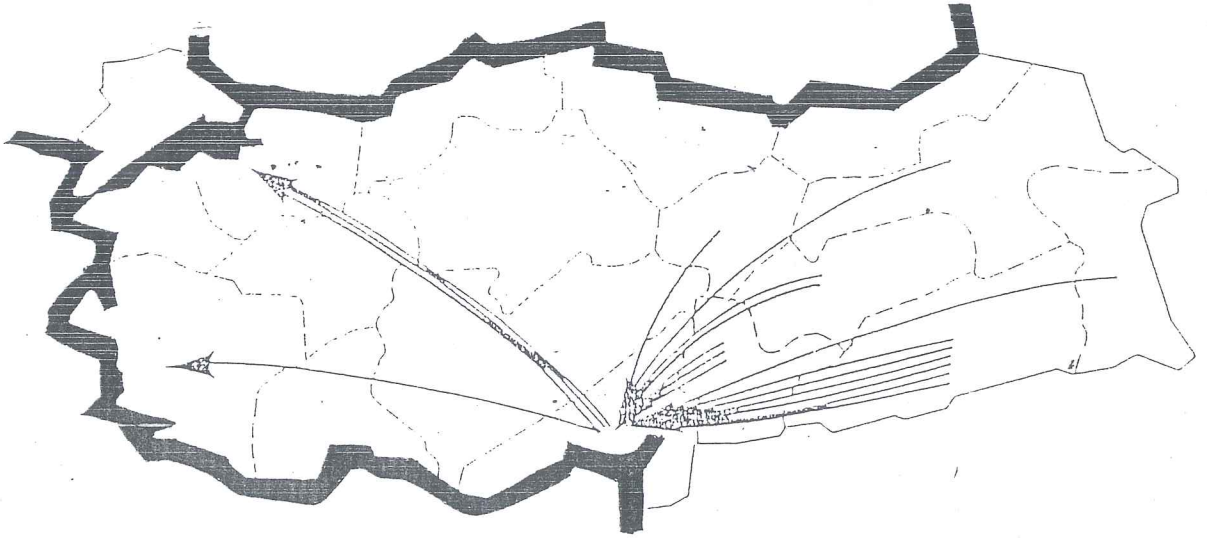
Ceyhan İlçesi'nin kuruluşu 1860'lı yıllarda Orta Asya'dan gelen göçmenlere dayanmaktadır. Günümüzde de bu göç olgusu Ceyhan kentini olumlu ve olumsuz yönde etkilemiştir. Emek yoğun tarımın ve tarıma dayalı sanayinin gelişmesiyle birlikte Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan ve çevre yerleşim birimlerinden göç almaya başlamıştır. Bir kısmı sezonluk (Haziran-Ekim) gelip, barınma sorununu çözebilirse Ceyhan'da ikâmet etmeye başlamıştır.

Tarım emek-yoğun çalışma olmasından dolayı mevsim başında tüm aile bireyleriyle gelenler de vardır. Kentte kalmaya karar vermiş olanlar kış aylarının ılık geçmesi nedeniyle; konut sorunlarını çözünceye kadar çadırlarda yaşamlarını sürdürürler.

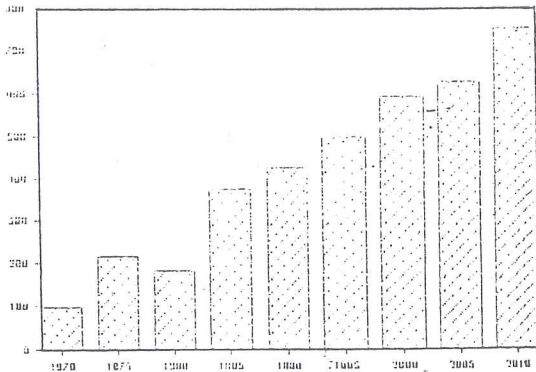
1988 yılında onaylanmış Ceyhan Nazım İmar Planına altlık oluşturan analitik çalışmanın verilerine göre (İller Bankası onaylı) ailelerin %33'ü Ceyhana göç yoluyla gelmiştir. Doğum yerleri incelendiğinde ise nüfusun %70'inin merkez, %30'unun ise merkez dışı doğumlu olduğu görülmektedir. (Grafik 8)

Ceyhan kentinde onsekiz yıllık yaşamımdan ve çalışma ile ilgili yaptığım mülakatlardan elde ettiğim izlenimlerden birisi, kentte belirli bir ekonomik refahı elde eden ailelerin başta Adana ve İstanbul olmak üzere büyük şehirlere göç etmesidir. Böylelikle devamlı olarak kent göç olayının alan ve veren merkezi durumuna gelmiştir.

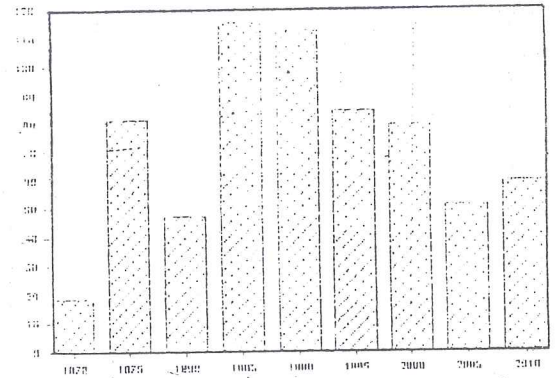
Harita 9. Ceyhan'da yaşanan göç akım yönleri.(Ç.K.G.Pro.1985)

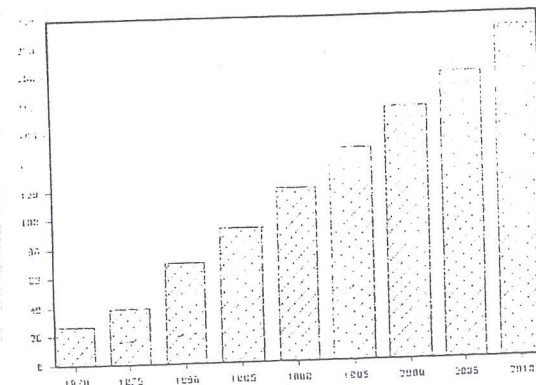
Grafik 8. Çukurova, Adana,İçel,Ceyhan(kentsel)göç eğilimi.
(Ç.K.G.Pro.,1985)

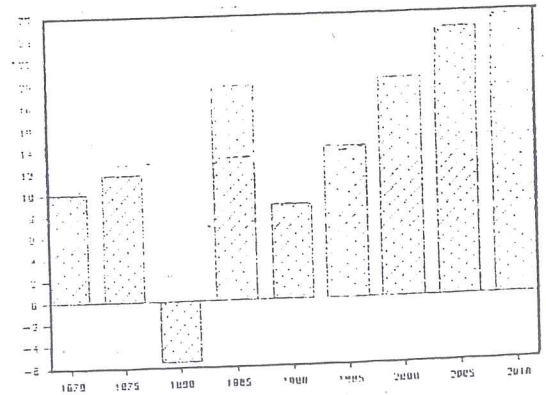
ÇUKUROVA

ADANA

MERSİN

CEYHAN

3.2.4. ÇUKUROVA'DA ALT BÖLGELER

Çukurova Bölgesi için önerilen başlıca projelerin hemen hemen tamamı ana ulaşım aksı boyunca, her iki liman çevresinde ve Adana kentinde yada yakınında yoğunlaşmıştır. Gelecekte de Adana kenti ile Mersin ve İskenderun limanları çevresinde konumlanmış olan üç alt bölgenin de, bir bütün olarak kentsel sistem içindeki etkilerini sürdürmeleri beklenmektedir.(Ha.10)

Ancak, bu üç alt bölge Çukurova kentsel ağının tamamını oluşturmaktadır. Kentsel ağ içinde üç ayrı sistem daha belirlenebilir.(Ç.K.G.Proj.1985,1 Rapor,syf.16)

- Ana yol boyunca devam eden tarımsal yerleşmeler zinciri. (Taşucu limanı ve merkez kenti Silifke ile adeta küçük ölçekte Çukurova'nın bir benzerini oluşturan Silifke Ovası.)

- Ceyhan Ovası'na hizmet veren ve Çukurova'nın sulanan ya da sulanabilir alanlarının önemli bölümü çevresinde toplanmış olan Kozan, Kadirli ve İmamoğlu yerleşmeleri.

- Yeni sulama projelerinin bulunduğu küçük ovalar üzerinde yerleşmiş olan ve hızla gelişen tarımsal karakterli Bahçe-Düziçi yerleşmeler grubu.

Özellikleri, büyüklükleri ve Coğrafi konumları nedeniyle, Silifke ile Bahçe-Düziçi grupları Çukurova Bölgesi'nin dış çevresini oluşturmaktadır. Ceyhan Ovasına hizmet veren kentler genellikle metropoliten bölgeden kopuk olarak kendi hinderlantları ile çalışan merkezler olarak işlev görmektedir.

Bunlar arasında hizmetler düzeyi en yüksek olan ve en dinamik yapıya sahip olan Kozan'dır. İmamoğlu geçmişte çok küçük bir nüfusa sahip olmasına rağmen, en yüksek büyüme hızını göstermiştir. Aslında Ceyhan'ın üç ana alt bölge içindeki yeri tam manasıyla açık değildir. Ceyhan kenti, Adana kentsel sisteminin ve İskenderun Körfezi sisteminin arasında ve ovada önemli bir merkez konumundadır.

Çalışmamızda Ceyhan'ı İskenderun Körfezi Alt Bölgesi içinde kabul ederek, (gerçektede sıkı ilişkileri mevcuttur.)ayrıntılı açıklamamızı bu bölümde yapmaktayız.

Adana, İçel ve Iskenderun Alt Bölgeleri içinde en karmaşık yapıya sahip olanı Iskenderun alt bölgesidir. Ceyhan yerleşimini bu alt bölgede incelediğimizden dolayı diğer alt bölgelere kısaca değinerek, Iskenderun alt bölgesine daha geniş yer verilmek istenmiştir.

3.2.4.1. MERSİN, TARSUS VE ERDEMLİ ALT BÖLGESİ:

İçel ili sınırları içinde, E-5 karayolu ayırımından itibaren E-24 yolu ve kıyı boyunca yayılmış olan Mersin, Tarsus ve Erdemli yerleşimleri alt bölgeyi oluşturmaktadır. Bu yerleşmeler, ortak noktaları Mersin olan iki gruba ayrılır. Doğuda, Mersin-Tarsus grubu, Mersin limanının karayolu ulaşımı ve bununla bağlantılı faaliyetlerinin (depolama, gövde ve şasi yapımı, montaj ve onarım), Seyhan ve Berdan ovalarının çok verimli toprakları üzerinde temellenen tarıma dayalı sanayinin ve esas olarak Mersin'in doğusunda yerleşmiş olan ağır sanayinin etkisi altındadır. İleriye dönük olarak, hızlı gelişme eğilimi gözlenmektedir. Bu arada, Huzurkent'te önerilmekte olan sanayi bölgesi de aksın önemini artıracaktır. Üç belediye tarafından ortaklaşa işletilecek olan bu sanayi bölgesinin yöredeki hızlı gelişme eğilimini kuvvetlendireceği yerel ticaret odaları tarafından da belirtilmektedir.

Batıda, Mersin-Erdemli grubu, esas olarak kıyı ve E-24 yolu boyunca gözlenen büyük ölçekli ikinci (yazlık) konut inşaatları ile belirlenen değişik bir karakter gösterir. Bu ikinci konutlar çoğunlukla yurt içi talebi karşılamak üzere üretilmekte ve talep alanı Ankara'ya kadar uzanmaktadır. (Ç.K.G.Proj.1985, 1.Rapor) Mersin-Tarsus-Erdemli aksında gözlenen sorunlar, küçük konut kooperatiflerinden, kamu ve özel sektör yatırımlarının sonucunda oluşan, hızlı ve rastgele büyümeden kaynaklanmaktadır. Bu aks içinde çok farklı büyüklük ve nitelikte gereksinimleride çok farklı olan on belediyenin bulunması, kentleşme kontrolünü daha da zor ve karışık yapmaktadır.

Özellikle Mersin son on yılda önemli bir gelişme göstererek Çukurova Bölgesi'nin hizmetler sektörü ağırlıklı bir merkezi konumuna gelmiştir. Gelecekte bu fonksiyonu daha da belirginleştirecektir.

3.2.4.2. ADANA KENTSEL ALT BÖLGESİ

Adana Bölgesi ile ilgili olarak yapılmış demografik çalışmaların sonuçlarına göre, Kent çevresinde çok yüksek bir büyüme hızı gözlenmektedir. Kırdan-kente olan göç Adana'da kendini belli etmekte ve bölge içinde yaşanan hızlı gelişim olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Adana Çukurova Bölgesi'nin en büyük kentidir ve ülkenin en dinamik kentlerinden birisidir. Bu nedenle, bir kent olarak gereksinimleri ve beklentileri coğunlukla ülkesel ve hemen her zaman bölgesel nitelikler göstermektedir. Adana'da daha doğrusu Çukurova'da hızlı kentleşmenin getirdiği en büyük sorun verimli tarım topraklarının yok olmasıdır. Adana Bölgenin sanayi ağırlıklı bir kenti olmasına karşın hizmetler sektöründe gelişmiştir.

3.2.4.3. İSKENDERUN KÖRFEZİ ALT BÖLGESİ

İskenderun, Osmaniye ve Ceyhan şehirleri, bu üçgen içindeki küçük yerleşimlerle beraber Çukurova'da ayrı bir alt bölge oluştururlar. Fakat bu bölgenin gerek coğrafi ve gerekse sosyo-ekonomik, sosyo kültürel bir çok özelliği Çukurova Bölgesi ile aynı özellikleri göstermektedir.

Alt Bölgenin sınırları batıda Ceyhan-Yumurtalık yolu, kuzeyde E-5 Karayolu ve belirli bir genişlikteki band alanlar, güneyde İskenderun körfezi kıyı bandı ve doğuda ise Osmaniye, Erzin, Dört Yol, Payas, İskenderun'u içine almaktadır.

İskenderun alt bölgenin merkezi konumunda olmasına karşın, Osmaniye ve Ceyhan kendi içinde bağımsız bir kırsal merkez özelliği gösterirler. İskenderun limanının varlığı ve Demir-Çelik Fabrikası gibi dev bir tesisin bulunması, İskenderun kentinin gelişmesinde büyük avantaj sağlamıştır. Alt Bölge, Adana ve Hatay gibi iki şehrin belirli kısımlarından oluşmuştur.

İskenderun Körfezi şehirlerinde, şehir büyüklüğünün karakteri çok çeşitli ve hızlı bir gelişme göstermektedir. 1950'ye kadar, İskenderun, Ceyhan ve Osmaniye başlıca tarımsal bölge için bütün hizmetler ve pazar merkezleri desteklenmiş merkezlerdi.

O yıllarda şehirin gelişimi yavaş fakat yoğunlaşarak olmuştur. Tüm kentlerde temel ölçüt yürüme mesafesindeydi. Yurdun diğer bölgeleriyle, alt bölgenin ulaşım bağlantıları çok zayıftı. Kalitesi düşük karayolu ve trenyolu Alt Bölgeyi Adana'ya, Güneydoğu Anadolu'ya ve Suriye'ye bağlamaktaydı. Alt Bölge içindeki şehir iskeletleri aşağı-yukarı yakın sistemlerdendi.

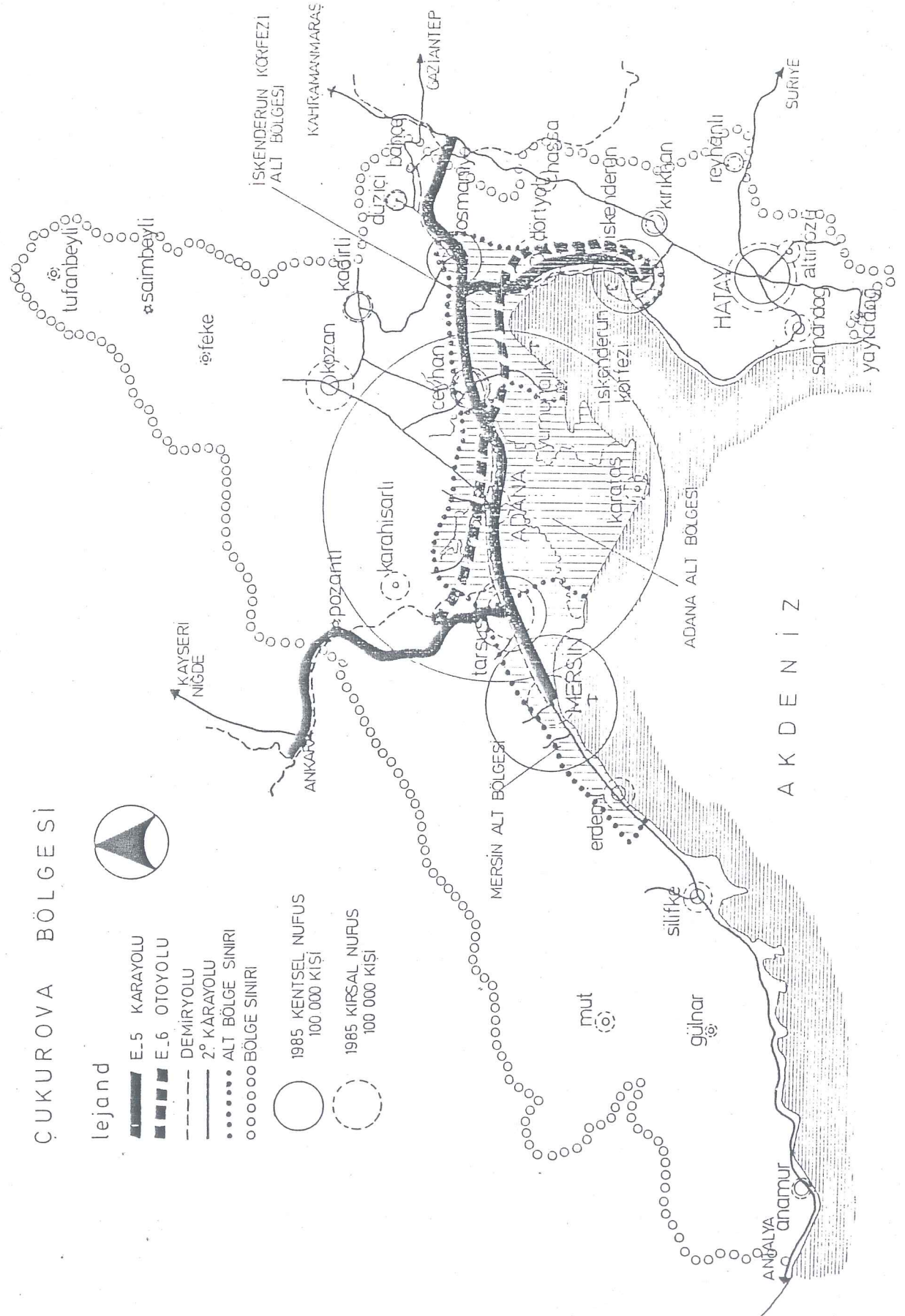
1950 yılı başlarında Alt-Bölge'de tarım yoğunlaşmaya başladı. İskenderun limanı, Alt Bölge genelinde sulama kanallarının yapımı, ana karayollar, 1950-1965 yılları arasında inşa edilmiştir. Bu alt yapının gelmesiyle bölgede endüstrileşme canlanmaya başlamıştır. İskenderun Demir-Çelik Fabrikasının yapımı gübre fabrikaları, petrol boruhattı ve daha çok Ceyhan ve İskenderun'da yoğunlaşan küçük ölçekli tarımsal endüstri tesisleri 1965-75 yılları arasında bölgeye gelmiştir. Osmaniye'nin Alt Bölgedeki fonksiyonu daha çok küçük ölçekli makina imalatı ve servisi şeklinde 1985'e kadar gelişimini sürdürmüştür. Hizmetler sektörünün gelişimi 1975'den sonra hızlanmıştır. Uluslararası ticaret, taşıma, haberleşme vs. gibi hizmetler bu dönemde yer almıştır.

Yumurtalık Ceyhan'ın, Belen İskenderun'un, Zorkun yaylasında Osmaniye kentinin dinlenme ve sayfiye kentleri olarak II. Konut olarak gelişimini sürdürmektedir. 1975-85 döneminde Osmaniye, İskenderun, Payas, Dört Yol, Belen hızlı bir kentsel nüfus artışı göstererek Alt Bölge içindeki yapısal değişikliğe sebep olmuştur. (Tablo 17)

Nüfus sayımlarında şu ayrıntıyı gözden kaçırmamak gerekir. Ülkemizde nüfus sayımları Ekim ayı içinde yapılmaktadır. Çukurova'nın iklim şartları gereği, bunaltıcı sıcakların ve aşırı nemin etkisiyle kent insanları sayfiye yerlerinden kente gelmemiş olanların çoğunluğu küçümsenemez. Yani nüfus sayımları sonuçları Çukurova Bölgesi'nde belirli bir hata payını içermektedir. Fakat bu hata payı hesaplanamaz.

Alt Bölge içindeki yeni ülkesel yatırım kararlarının faaliyete geçmesi ile Alt Bölgede ki mevcut küçük şehirlerin gelişimi hızlanarak, bölge nüfusu hızla artacaktır. 4.Bölümde bu artışın sebepleri ve Ceyhan örneği ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Harita 10. Çukurova Bölgesi Alt Sınırlar

Kentler	1955		1965		1975		1985	
	Nüfus	İndeks	Nüfus	İndeks	Nüfus	İndeks	Nüfus	İndeks
İskenderun	46,580	100	69,382	149	107,437	231	173,607	373
Ceyhan	23,284	100	41,124	177	62,909	270	76,969	331
Osmaniye	19,701	100	34,027	173	61,581	313	107,748	547
Yumurtalık	1,011	100	1,774	175	2,442	242	3,946	390
Erzin	7,736	100	10,257	133	15,266	197	27,174	351
Dört Yol-Y-K	11,352	100	17,563	155	29,629	261	51,617	455
Payas	2,831	100	4,102	145	25,489	900	34,980	1235
Belen	2,468	100	4,387	178	5,341	216	17,487	709
Arsuz	325	100	457	141	591	182	869	267
KENTSEL TOPLAM.	115,288	100	183,073	159	310,685	269	494,397	429

Tablo 17. İskenderun Körfezi Alt Bölgesi Kentsel Nüfus Artışı.

3.2.5. KENTSEL KADEMELENME

D.P.T'nin 1973-1976 yılları arasında yaptığı "Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi,, araştırmasında 7 tür yerleşme kademelenmesi bulunmaktadır.

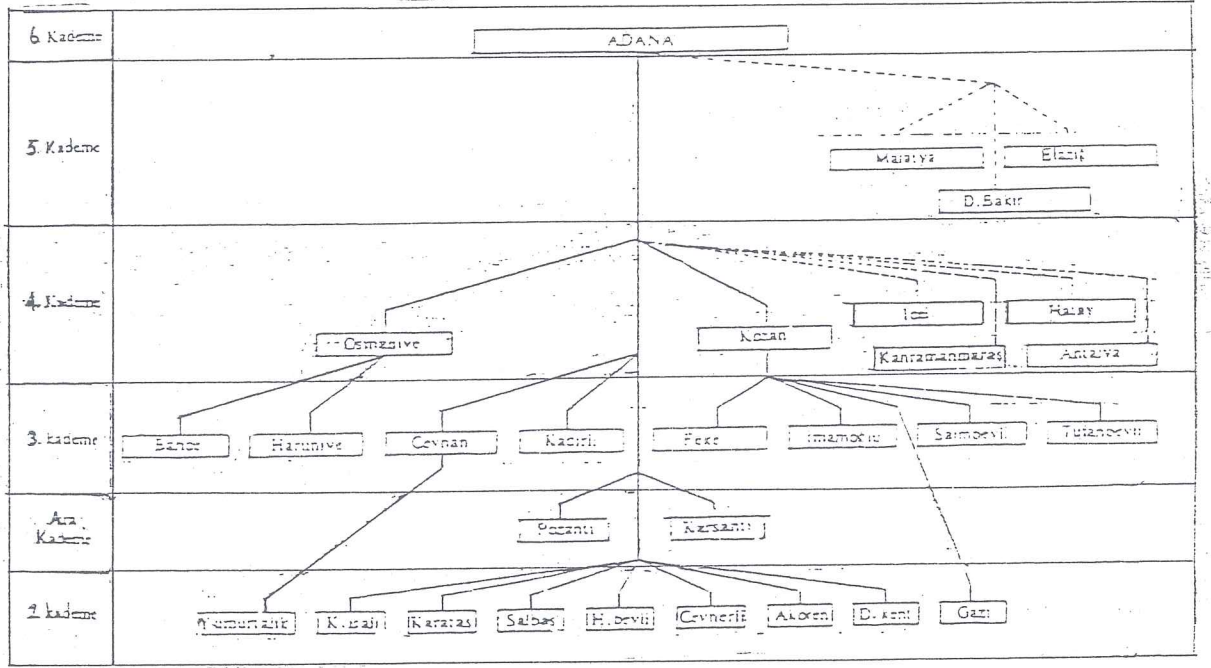
7. Kademe Merkez	İstanbul
6. " "	Ulusal Merkezler
5 ve 4" "	Alt Bölgesel Merkezler
3. " "	Yerel Merkezler
2. " "	Kırsal Merkezler

Bu kademelenme sistemine göre Adana Ulusal Merkez konumunda 6. kademe merkez durumundadır. Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'nun ticaret ve kültür merkezidir. Yakın çevresinde bu görevi Ankara ve G.Antep'le birlikte paylaşır. Adana'nın 6. kademe merkez görevinin gelişip, daralması G.A.P'in gelişimine bağlıdır. G.A.P geliştikçe Adana'nın fonksiyonu artacak, G.A.P pasif kaldıkça Adana'nın bugünkü merkez eğilimi devam edecektir. G.A.P'in bölgeye etkileri 4.Bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Merkez, çok büyük fark ile 6.kademede yer almaktadır.

Beşinci kademe etki alanı, altıncı kademe etki alanından daha dardır. Malatya, Elazığ ve Diyarbakır'ı nisbeten etkilemektedir. Dördüncü kademedeki bulunan Osmaniye ve Kozan'ı direkt etkilerken İçel, Hatay, Kahramanmaraş, Antalya'yı da dolaylı olarak etkilemektedir.

GRAFİK 9. KENTSEL KADEMELENME. (Yer.Mer.Kademe. 1977)

Ceyhan 1980'e kadar dördüncü kademedeki yer alırken 1980'den sonra üçüncü kademeye düşmüştür. Ceyhan'ın tam tersi olarak Osmaniye üçüncü kademedeki dördüncü kademeye yükselmiştir. Kozan dördüncü kademedeki yer almasına karşın kentsel nüfus paylarına göre, Ceyhan'dan sonra gelmektedir. (Grafik 9)

Üçüncü kademedeki ise Osmaniye'nin etkisi altında bulunan Bahçe, Haruniye, Adana'nın etkisi altında bulunan Ceyhan, Kadirli, Kozan'ın etkisi altında bulunan Feke, İmamoğlu, Saimbeyli, Tufanbeyli yerleşimleri yer almaktadır. Ara kademe olarak Adana'ya bağımlı Pozantı ve Karsanlı yerleşimleri bulunmaktadır. (Grafik 9) İkinci kademedeki ise Ceyhan'a bağımlı Yumurtalık, Adana'ya bağımlı Karaisalı, Karataş, Salbaş, H.Beyli, Cevherli, Akören, D.kent, Kozan'a bağlı Gazi yerleşimi bulunmaktadır.

Adana yerleşmesinde 719 tane birinci derecede merkez bulunmaktadır. Bunların 701'i köy, 14'ü ise bucak merkezidir. İdari birimler bakımından ise Adana'da 97, Bahçe'de 38, Ceyhan'da 83,

Feke'de 35, Kadirli'de 71, Karaisalı'da 95, Karataş'ta 71, Kozan'da 99, Osmaniye'de 41, Pozanti'da 17, Saimbeyli'de 26, Tufanbeyli'de 30, ve Yumurtalık'ta 30 tane birinci kademe merkez bulunmaktadır. Ceyhan kenti Adana yerleşmesine çok yakın olması nedeniyle, bu merkezden direkt etkilenmektedir.

Kademelenmeyi global yoğunluk olarak irdelersek Adana İli içerisinde şu sonuç çıkmaktadır. (Ek-2)

Adana İli'nin yüzölçümü 17253 km^2 'dir. (Göller hariç) 1985 verilerine göre km^2 'ye düşen kişi sayısı 100 kişidir. Bölge içinde bu değer 93 kişi/km^2 , ülke için ise 62.8 kişi/km^2 'dir.

1970 yılında km^2 'ye 100 kişiden fazla insan düşen tek ilçe, Adana merkez, 80-100 arası sayılan 2⁰ derecede yoğun yerleşmeler ise Ceyhan ve Osmaniye'dir. 3⁰ derecede 60-80 arası yoğunlukla Bahçe gelmektedir. 1975'de ikinci derecede kalan Ceyhan'a Bahçe eklenmiş, Osmaniye birinci derecede yoğun olan yerleşmeler statüsüne girmiştir.

1980'deki yoğunluk derecelenmesi ise şu şekilde gelişmiştir. Sırasıyla Adana, Merkez, Osmaniye ve Ceyhan birinci derecede yoğun yerleşme statüsünde bulunurken, Bahçe'deki idari düzenleme nedeniyle sıralamada yer almamıştır. 1985'de de bu sıralama bozulmamış, Merkez, Osmaniye, Ceyhan, Bahçe, Kozan, Kadirli diye derecelenmişlerdir.

3.2.6. ÇUKUROVA BÖLGESİ VE CEYHAN BÖLGESİ 2010 YILI PROJEKSİYON NÜFUSLARI.

Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankasının finansmanıyla beraber gerçekleştirilmiş oldukları Çukurova Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi kapsamında bölge yerleşimleri ile ilgili detaylı bir raporlar dizisi hazırlanmıştır. Bu proje kapsamında bölge için 2010 yılına kadar projeksiyonlar yapılmıştır. Çalışmam da bu komplike projenin projeksiyonları referans olarak alınmış ve projenin yakın zamanda sonuçlanmasına güvenerek değerlendirilmiştir.

Türkiye'nin 2010 yılı nüfusu bu çalışmada 90 milyon olarak bulunmuş ve genel olarak nüfus artış hızı yıllık %2 ile %2.5 arasında değişmiştir.

Yerleşimler ve ülke üç bölümde incelenmiştir.

- Nüfusu 10.000'den az olan yerleşimler
- 10001-25.000 arası nüfusa sahip yerleşimler.
- 25.001'den büyük nüfusa sahip yerleşimler.

1985 yılında ülkenin %51'i nüfusu 10000'den az olan yerleşimler de yaşarken ikinci grubun payı %7.5 olmuştur. Nüfusu 25.000'den büyük olan kentlerde yaşayanlar ise %41.5 olarak bulunmuştur. Bu oranlar 2010 yılında hızlı bir şekilde kırdan kente göç olayı ile 25.000'den büyük yerleşimler lehine %57.7 olarak artış göstermiştir. (Tablo 18)

Çukurova Bölgesi genelinde ise 2010 yılına kadar toplam da yıllık nüfus artışı %3 ile %3.6 arasında değişerek ülke nüfus artış hızını geçmiştir. 1985 yılında 3.8 nüfus ile ülke içinden aldığı pay %7.45 iken, 2010 yılında 9 milyon nüfusa sahip olarak ülke içindeki payı %9.9'a çıkarması düşünülmüştür.

Bu gelişmeye bağlı olarak nüfusu 25.000'den fazla olan yerleşimlerin oranı 1985'de %52 iken 2010 yılında bu oran %70'e yükselmiştir. Bu artışın şu sonuç çıkarılabilir; Çukurova yerleşimleri artık kırsal görünümünden kentsel görünüme geçecektir. Fakat kentin ekonomik yapısı modern tarıma bağlı olacaktır (tablo 19).

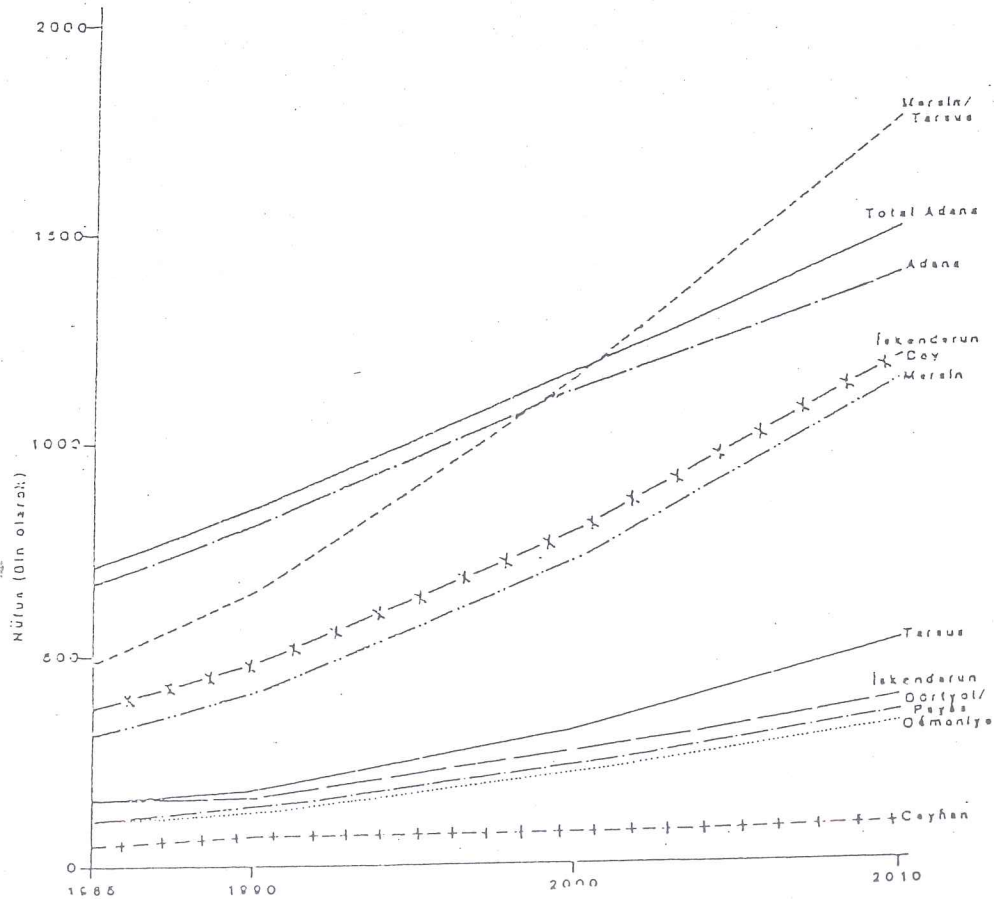
Adana ili sınırları içindeki yerleşimler de ise nüfusu

10000-25000 arasındakilerin yıllık nüfus artışı %7 ile %5 arasında değişecektir. Toplam nüfusu 1985 yılında 1.7 milyon iken 2010 yılında ortalama %3'luk artış ile 3.8 milyona çıkacaktır. 25.000'nin üzerindeki yerleşimlerin oranı Çukurova Bölgesi genelinde olduğu gibi %72'ye yükseleceği düşünülmüştür. (tablo 20)

Bütün projeksiyonlarda şu gözlenmiştir. Yerleşimlerin yıllık nüfus artış hızları 1995 yılından sonra göreceli olarak düşüş göstermektedir. Bu düşüş uygulanan matematiksel modelle ilişkilidir.

İçel ve Hatay illeri için Tablo 21. ve 22'de ayrıntılı bilgiler verilmiştir. 1985'de İçel toplam nüfusu 1.milyon iken 2010 yılında 2.6 milyon olarak düşünülmüştür. Yıllık artış hızı %4.2 ile %3.6 arasında değişmektedir. Hatay ili içinde aynı nüfuslar yaklaşık olarak aynı bulunmuştur.

Grafik 10. Çukurova Kentleri Projeksiyon Nüfus Eğrileri (Ç.K.G.Projesi,1985).

Ceyhan kentsel nüfusu yıllık %3 ile %3.8 arasında artış hızı göstererek 2010 yılında 170.000'ne ulaşacağı düşünülmektedir. Bu artış hızı Türkiye nüfus artışının üzerindedir.

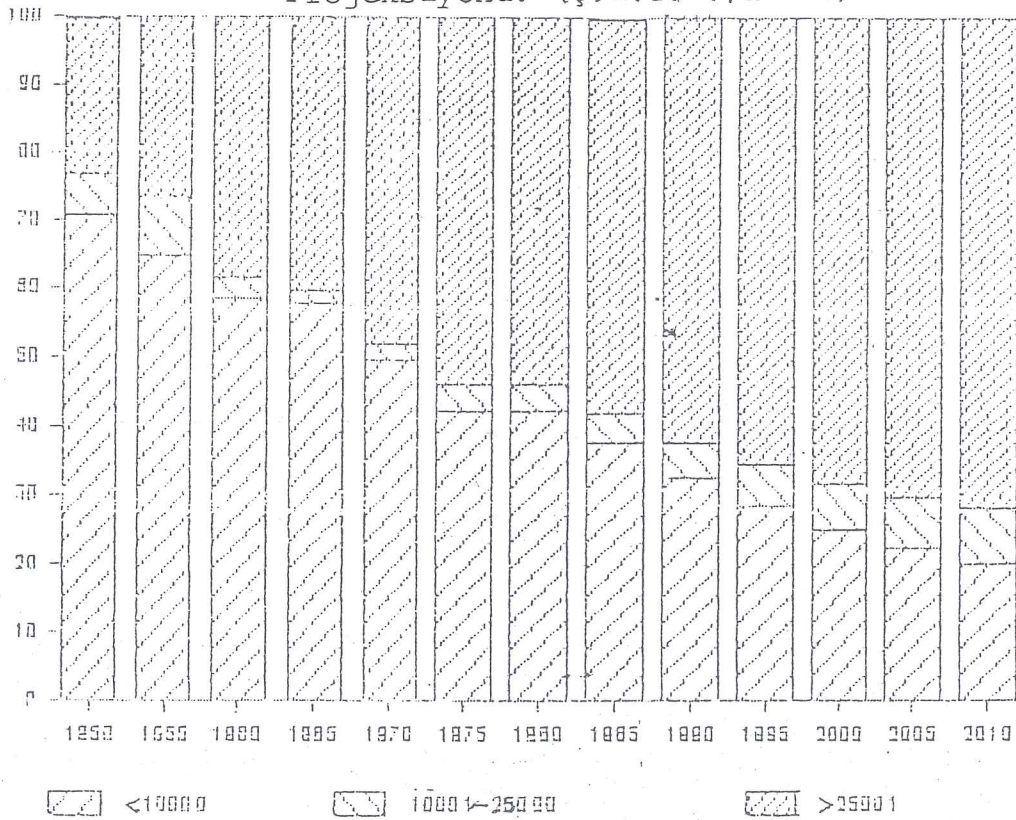
Kırsal nüfus artış hızında 1990-95 döneminde %2.77 olarak gerçekleşecek ve 1995 yılından sonra bu oran kademeli olarak %1.58'e inerek 126.000'ne ulaşacaktır.

Ceyhan'ın çevresindeki hızlı kentleşen şehirlerden birisi olan Osmaniye nüfusu istikrarlı bir şekilde yıllık nüfus artışı %5.50 olarak 410.000'ne ulaşacaktır. Kırsal nüfustaki artış ise %1.8 ile %2 arasında olmasına karşın 2010 yılında 77.000 gibi bir azınlıkta kalacaktır.

Osmaniye kentinin 1965'ten bugüne hızlı kentleşmesi, sanayi yatırımlarını bünyesinde toplaması, Ceyhan kentinin aleyhine olmuştur. 1975-80 döneminde Osmaniye'nin kent nüfusu yıllık %6 artarken, Ceyhan %1.85 oranında nüfus kaybetmiştir. Kırsal nüfusunda ise bu dönem için tam ters olay gerçekleşmiştir.

Projeksiyon tablolarında dikkati çeken bir başka yerleşim ise Dört Yol'dur. Bu yerleşim Erzincan, Yeşil ve Kuzuculu yerleşimleriyle birlikte incelenmiş ve dört yerleşimin 2010 yılı nüfusu %6 ila %9 arasında değişerek 580.000 olarak hesaplanmıştır. İskenderun körfezinde denize kıyısı olan bu yerleşmeler yatakhane kent olarak düşünülmüş ve İskenderun'a gelmesi muhtemel göçü engelleyici bir faktör olarak ele alınmıştır. İskenderun kentsel nüfusu da 2000 yılına kadar yıllık %5.6 olarak artmış ve daha sonra %4'e düşerek 560.000 nüfusa sahip olacağı düşünülmüştür. Kırsal nüfusta devamlı göç vereceği kabul edilerek 61.000 olarak bulunmuştur.

Tablo 20. Adana İli 1950-2010 Nüfus Paylaşımı ve Projeksiyonu. (Ç.K.G.P., 1985.)

nufu s

kent büy.	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
<10000	331133	410230	444087	521717	513124	525700	623936	637845	622999	703373	726310	747018	765891
10001-25000	30843	54157	26123	13926	21057	48077	60668	74731	103351	143198	159864	241942	303995
>25001	117342	165629	290591	363070	449196	666698	799139	1014286	1312020	1624610	1970603	2324046	2729135
toplam :	507699	630225	760693	902713	1033377	1240475	1453743	1747102	2100909	2473201	2886477	3312906	3801051

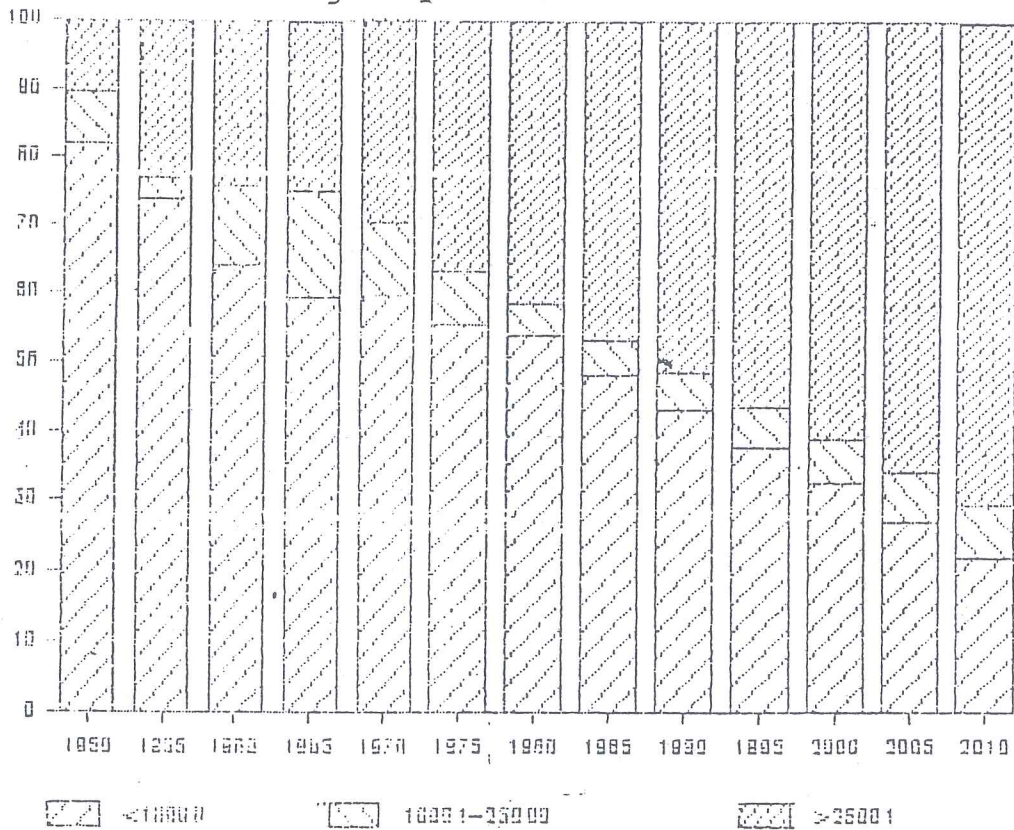
yıllık büyüme oranları %

10000	2.67	1.60	3.27	-0.25	-0.41	3.55	1.00	0.75	0.65	0.60	0.55	0.50
10001-23000	11.75	-13.64	-9.42	3.74	17.76	4.78	4.32	7.13	6.22	5.71	5.03	4.82
25001	7.47	11.50	4.67	6.46	5.85	3.67	4.88	3.26	4.37	3.94	3.33	3.27
ortalama	4.52	3.74	3.48	2.78	3.68	3.67	3.29	3.76	3.32	3.14	2.79	2.79

toplam il nüfusu içindeki %

[illegible]

Tablo 21. Hatay İli 1950-2010 Nüfus Paylaşımı ve Projeksiyonu. (Ç.K.G.P., 1985)

n u f u s

kent büy.	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
<10000	213473	267977	281677	301201	332162	412347	461751	477471	541010	576280	596300	591382	559343
10001-25000	22372	11177	51773	77716	62037	37244	39999	49846	67382	89709	117316	149977	128373
>25001	30494	89718	107735	127257	176363	274322	354321	486712	652704	863416	1122847	1428632	1786983
toplam	266779	369772	441209	506134	571164	744113	856271	1034029	1261096	1529405	1836463	2170211	2556704

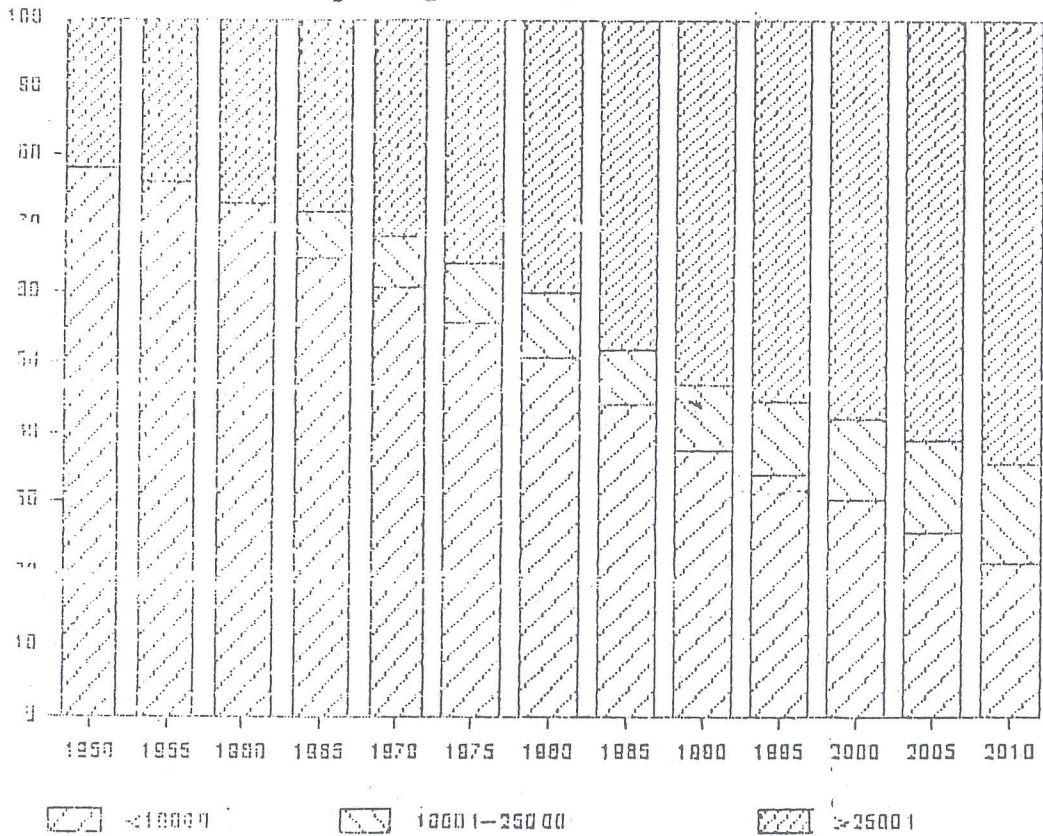
yıllık büyüme %

<10000	2.02	0.92	1.35	3.18	3.22	2.29	1.49	1.69	1.27	0.69	-0.17	-1.11
10001-25000	-13.31	33.94	9.46	-4.41	-1.63	-6.92	4.30	6.21	5.89	5.51	5.03	4.66
>25000	22.47	4.92	3.39	4.81	9.19	5.25	6.56	6.04	5.75	5.40	4.94	4.60
ortalama	4.22	3.87	2.78	3.15	4.71	2.85	3.84	4.05	3.95	3.73	3.40	3.17

toplam il nüfusu içindeki %

[illegible]

Tablo 22. İçel İli 1950-2010 Nüfus Paylaşımı ve Projeksiyonu. (Ç.K.G.P., 1985)

nufus

kent büyü.	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
<10000	247752	267546	324854	333400	359738	399727	430126	461090	478412	526184	565436	574412	563600
10001-25000	0	0	0	33444	43713	60663	76423	94617	118375	162510	219343	297401	373131
>25001	70167	89256	119469	144427	187492	234422	337382	502159	674649	854899	1068476	1343071	1686100
toplam	317919	356802	444323	511243	590943	714817	843731	1047866	1271136	1543884	1852277	2206884	2617000

5 yıllık büyüme %

<10000	11.43	14.53	2.63	7.90	11.12	7.60	7.20	3.76	9.99	7.46	1.59	-1.87
10001-25000				30.82	38.79	25.97	10.72	39.89	37.54	34.11	31.63	29.23
>25001	27.25	34.03	20.67	29.62	35.70	32.61	48.84	34.35	26.72	24.99	25.88	24.91
ortalama	17.00	19.20	15.01	15.39	20.56	26.06	24.18	21.34	21.43	17.58	17.11	18.38

toplam il nüfusu içindeki %

[illegible]

Tablo 23. İskenderun Körfezi Alt Bölgesi Kentsel Nüfus
Projeksiyonu. (Ç.K.G.P.,1985)

KENTLER	1990	İndeks	1995	İndeks	2000	İndeks	2005	İndeks	2010	İndeks
İskenderun	220,000	100	291,000	132	378,000	172	457,000	207	556,000	252
Ceyhan	85,500	100	100,000	117	120,000	140	145,000	170	170,000	200
Osmaniye	155,500	100	206,000	132	285,000	183	380,000	244	505,000	324
Yumurtalık	18,000	100	37,000	205	59,000	327	88,000	488	123,000	683
Erzin-Dört Yol										
Yeşil-Kuzuculu	134,000	100	214,500	160	321,000	240	433,000	323	584,000	435
Payas	53,000	100	76,000	143	106,000	200	123,000	232	168,000	317
Belen	22,000	100	27,500	122	34,000	154	43,000	195	53,000	240
Arsuz	1,500	100	2,500	166	4,000	266	7,000	466	12,000	800
KENTSEL TOPLAM	689,500		954,500		1,307,000		1,676,000		2,171,000	

Tablo 24. İskenderun Körfezi Alt Bölgesi Genel Nüfus
Projeksiyonları. (C.K.G.P.,1985)

		1990	1995	2000	2005	2010
Adana		990369	1199948	1424053	1639035	1879057
		93137	103526	113731	123406	131013
		1083506	1303474	1537784	1762441	2009070
Ceyhan		85745	99759	119792	144391	169917
		84670	97070	107166	117088	126609
		170415	196829	226958	261479	296526
Osmaniye	Kentsel	140816	184032	240511	314323	410788
		55133	60233	66714	72665	77755
		195949	244265	307225	386988	488543
Dört Yol	Kentsel	134000	214500	321000	433000	584000
Erzin	Kırsal	77011	92406	109100	122556	134847
Yeşil	Toplam	211011	306906	430100	562124	727391
Kuzuculu						
İskenderun	Kentsel	219465	288630	373732	461780	560196
	Kırsal	94421	98880	97456	84714	61772
Belen	Toplam	23917	31288	38028	44730	52614
	Toplam	337803	418798	509216	519224	674582

Tablo 25. İskenderun Körfezi Alt Bölgesi Nüfus Artış hızları.

		1990	1995	2000	2005	2010
Adana	Kentsel	3.91	3.48	2.85	2.76	—
	Kırsal	2.14	1.90	1.65	1.20	—
	Toplam	3.77	3.66	2.76	2.65	—
Ceyhan	Kentsel	3.07	3.73	3.81	3.31	—
	Kırsal	2.77	2.00	1.79	1.58	—
	Toplam	2.92	2.89	2.87	2.55	—
Osmaniye	Kentsel	5.50	5.50	5.50	5.50	—
	Kırsal	1.79	2.06	1.72	1.36	—
	Toplam	4.51	4.69	4.72	4.77	—
Dörtyol	Kentsel	9.87	8.40	6.17	6.17	—
	Kırsal	3.71	3.38	2.35	1.93	—
	Toplam	7.78	6.98	5.50	5.29	—
İskenderun	Kentsel	5.63	5.30	4.32	3.94	—
	Belen	5.52	3.98	3.30	3.30	—
	Kırsal	0.93	0.29	2.76	6.12	—
	Toplam	4.39	3.99	3.03	2.67	—

3.3. EKONOMİK YAPI

3.3.1. ÇUKUROVA BÖLGESİ'NİN EKONOMİK YAPISI

Çukurova Bölgesi 1960'dan bugüne kadar, tarımda üretim artışını sağlamış ve bu gelişmenin etkisiyle tarıma dayalı sanayide bölgede yoğunlaşmıştır. Tarımsal ürünler sanayi sektörüne temel girdi oluşturmuş ve bu sanayiler beraberinde yan sektörleride doğurmuştur.

Çukurova Bölgesi'nin ekonomik yapı karakterini açıklamadan önce, bölgede gerçekleşen hızlı endüstri yatırımlarını etkileyen faktörleri kısaca açıklamakta yarar görmekteyim.

a) Çukurovanın doğal özellikleri: Endüstri tesislerinin kurulup, gelişmesinde bölgenin yüzey şekilleri, iklimi, toprak ve akarsuları elverişli bir doğal ortam oluşturmaktadır.

b) Hammadde kaynakları: Bölgede kurulan endüstri tesislerinin büyük bir bölümü yerel hammaddelere, özellikle tarım ürünlerine bağlı olarak kurulmuştur. Kullanılan hammadde türleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Tahıl ürünlerinden buğday, arpa, çeltik, mısır.
- Endüstri kültür bitkilerinden susam, yerfıstığı, soya, pamuk.
- Sebze ve meyvelerden domates ve narenciye ürünleri.
- Hayvansal ürünlerden et, süt, yağ, peynir ve canlı hayvancılık.
- Orman ve orman ürünleri
- Yeraltı kaynaklarından demir, krom, petrol yatakları.

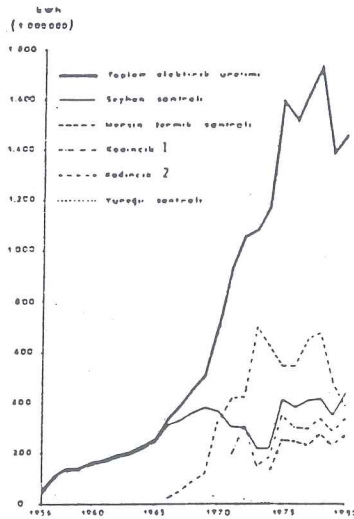
c) Nüfus ve İşgücü: Çukurova insanlar için elverişli doğal koşulları ve tarım için verimli toprakları nedeniyle, tarihin her döneminde yerleşmeye uygun bir ortam olmuştur. Geçmişte ve bugünde yaşanan (Güneydoğu Bölgesinden gelen) göç olayı ucuz, bol ve istekli işgücü şansını artırmış, yatırımlar için önemli bir faktör olmuştur.

d) Enerji Üretimi: Çukurova ve çevresinde enerji olarak kullanılabilecek bilinen önemli kömür, petrol ve doğal gaz kaynakları yoktur. Fakat bu yöre hidroelektrik kaynakları yönünden zengindir. Çukurova'yı katederek denize dökülen Ceyhan,

Seyhan ve Tarsus Çay üzerinde kurulan santrallerden enerji verilmektedir.(EK.3)

Çukurova'nın gelişmesi 1960'dan sonra olmuştur. 1956'da kurulan Seyhan hidroelektrik santrali büyük etken olmuştur. Günümüzde ise Adana ve İçel illeri sınırları içinde beş hidrolik ve bir termik santral toplam 434 MW güce sahiptir. 1975 yılından sonra Türkiye'nin enerji konusunda karşılaştığı sorunlar, Çukurova Endüstrisininide büyük oranda etkilemiştir. (H.Kara,1990, syf.201) Çukurova'daki akarsu potansiyelinden sadece %12 oranında faydalanılmaktadır.

Grafik 11. Çukurova Elektrik A.Ş.'nin Elektrik Üretimi.
(H.Kara,1990)

e) Sermaye ve Pazar: Modern büyük endüstri kuruluşları, giderek artan bir şekilde sermaye ve tüketim pazarlarına gereksinim duymaktadır. Modern endüstrinin kurulması için gerekli sermayenin karşılanması, Türkiye gibi kalkınmakta olan bir ülkede büyük sorun yaratmaktadır. Çünkü ülkemiz tasarruf olanakları oldukça sınırlıdır. Bütün bu güçlüklerle karşı Çukurova Endüstrisi 1950 yıllarından önce yerel sermayeyi kullanarak kurulmuştur. Bugün için ise yurtiçi ve yurtdışı sermayeye açılmış bir yatırım bölgesidir.

1985 nüfus verilerine göre bölgede 37 milyon kişi yaşamaktadır. Türkiye'nin %7.31'lik nüfusu burada bulunmaktadır. Artık tüketim toplumuna dönüşmüştür. Üretilen mallar özellikle Ortadoğu ve Avrupa olmak üzere tüm dünyaya ihraç edilmektedir.

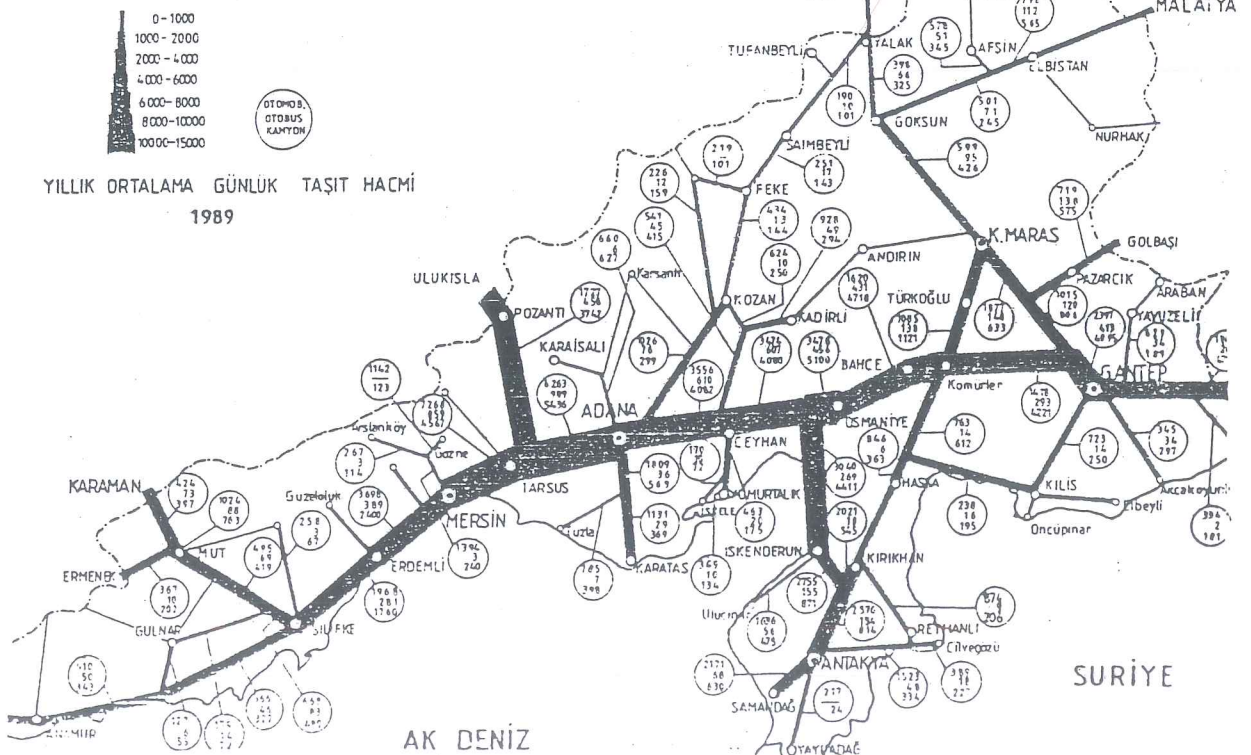
f) Ulaşım : Çukurova Bölgesi'nde ana yol ağı, İçel sınırından başlayarak sahile paralel uzanan Mersin-Adana-Ceyhan-İskenderun-Antalya üzerinden Suriye sınırına ulaşan ana hat ile, Silifke-Muş-Konya; Pozantı-Tarsus-Ceyhan-Osmaniye-G.Antep-Adana Karataş; Kozan-Feke-Saimbeyli; Ceyhan-Yumurtalık bağlantı karayollarından kuruludur.

Çukurova Bölgesi, ülkedeki toplam devlet yollarının %4.6' sına sahiptir. Çukurova'da 1610 km. Devlet yolu, 1470 km. il yolu mevcuttur. Geçit vermeyen yol yoktur. En yoğun yol güzergahı Mersin-Tarsus-Adana-Ceyhan-Osmaniye hattıdır. (Harita 11) Yeni açılması planlanan ve E-5 karayolunun yükünü hafifletmesi beklenen yeni otoyol ağı ülke otoyol sisteminin %30'nu kapsamaktadır. (Bölüm 4.3)

Bölgede ana karayolu güzergahına paralel olarak yapılan demiryolu şebekesi mevcuttur. Gelecekte bu demiryolu güzergahının Mersin-İskenderun- arasında çift hatlı banliyö taşımacılığı planlanmakta olup, iş-konut ilişkisi güçlenecektir. Ülke demiryollarının %4'ü Çukurova'dadır. Bölgede ki demiryolu uzunluğu 317 km'dir. 1912'de işletmeye açılan demiryolu, yabancı şirketler tarafından inşa edilmiştir.

Harita 11. Çukurova Bölgesi Karayolu Taşıt Yoğunluğu.

KARAYOLLARI 5. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
DEVLET ve İL YOLLARI TRAFİK HACİM HARİTASI

Adana'da kapsamlı bir havaalanı mevcuttur. Ülke içi ve ülke dışı bağlantıları kuvvetlidir. Ayrıca askeri amaçla kurulan ve NATO'ya bağlı olan İNCİRLİK HAVA ÜSSÜ Doğu Akdeniz'de Adana'nın stratejik önemini artırmaktadır.

Bölgede bulunan Mersin limanı, İç Anadolu ve Batı Akdeniz bölgesine hizmet verir. Daha çok kuru mal taşımacılığı etkindir. İskenderun limanı ise Güneydoğu ve Doğu Anadoluya hizmet vermektedir. Her iki limanda da ihracat ve ithalat servisleri bulunmaktadır. Yumurtalık limanında aktif hale dönüşünce bölgenin deniz ulaşımı kapasitesi daha da artacaktır.

Ulaşım ile endüstrinin gelişimi ayrılmaz bir ikilidir. Bölgenin stratejik konumu, uluslararası E-5 karayoluna ve yeni açılacak otoyol'a sahip olması, demiryolu ve karayolu ile İran, Irak ve Suriye'ye açılması, İskenderun ve Mersin limanlarının bulunması, Adana'da havaalanının bulunması endüstri gelişimi için daima artı değer olmuştur.

Çukurova Bölgesi illerinin fonksiyonlarına baktığımızda ilk anda İçel'in hizmetler sektörü, Adana'nın sanayi - tarım kenti, Hatay'ın ise tarım kenti olduğu görülmektedir. Ceyhan ise bu tablo içerisinde tarım kenti olarak görev yüklenmiştir.

Çukurova illeri olan Adana, İçel ve Hatay'ın sektörel dağılımı yıllara göre şu değişimi göstermiştir.

Tarım Sektöründe: Adana'da 1970 yılında çalışan nüfus oranı %63'tür. 1980'de ise bu oran %58'e, 1985'de ise %52'ye düşmüştür. Bu düşüşü kentleşmenin etkisiyle sanayi ve hizmetler sektörünün yoğunlaşmasına bağlayabiliriz. Mersin'de ise 1970'de %71, 1980 ve 1985'de %61 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektöründe çalışan nüfusun sebebi ise kentin hızlı bir şekilde kimlik değiştirmesine bağlayabiliriz. Hatay'da ise 1970'de tarım sektörünün payı %66 iken 1980'de %60 ve 1985'de ise %62 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektörünün payı Hatay'da küçük-iniş-çıkışlara rağmen sabit kalmıştır.

Sanayi Sektöründe ise; Adana ili 1970'de %13'lük bir paya sahipken 1980'de %16'ya, 1985'de ise %18'e yükselmiştir. Mersin 1970'de %10, 1980'de %14 ve 1985'de %14'lük bir pay almıştır. Hatay bu sektörde istikrarsızdır. 1970'de %12, 1980'de %17 ve 1985'de ise %14'tür.

Tablo 26. Çukurova Bölgesi Sektörel Dağılımı

	1970			1980			1985		
	ADANA	İÇEL	HATAY	ADANA	İÇEL	HATAY	ADANA	İÇEL	HATAY
TARIM	%63	%71	%66	%58	%61	%60	%52	%61	%62
SANAYİ	%13	%10	%12	%16	%14	%17	%18	%14	%14
HİZMETLER	%20	%17	%19	%23	%23	%22	%27	%25	%24
İYİ TANIMLAN MAYANLAR.	%4	%2	%3	%3	%2	%1	%3	-	-
TOPLAM	100	%100	100	100	%100	100	100	%100	100

Hizmetler Sektöründe ise; Adana istikrarlı bir şekilde, 1970'de %20, 1980'de %23, 1985'de %27'ye yükselmiştir. Tarım sektöründeki azalma hizmetler ve sanayi sektörüne kaymıştır. Bunun sebebi ise tarımda mekanizasyona gidilmesi ve sanayi yatırımlarının artışıdır. Mersin'de aynı sebeplerden dolayı ve ülke yatırım kararı olan serbest ticaret bölgesinin açılması ile son 15 senede bu sektör artış ve gelecekte de bu eğilimi devam edecektir. Mersin'de 1970'de %17, 1980'de %23, 1985'de %25'dir. Hatay ise 1970'de %19 olan hizmetler sektörü payı, 1980'de %22'ye, 1985'de ise %24'e yükselmiştir.

Bu sektörel dağılım il bazında olduğu, kır-kent ayırımına gidilmediğine dikkat çekmek isteriz. Sadece bölgenin karakterini çizmek açısından veri teşkil etmektedir. Temelde tarım sektörünün ağırlıkta olduğu bölge illeri, 1960-70' yılları arasında sanayi yatırımları ile merkez işgücü dağılımında sanayi sektörünün payı artmış, bu artışla doğru orantılı olarak hizmetler sektöründe etkin duruma gelmiştir. Fakat tüm illerin kırsalı halâ tarımla, emek-yoğun sistemiyle geçinmektedirler. Adana haricinde Hatay'da bu gelişim süreci yavaş olurken, Mersin'deki hizmetler sektörü hızlı gelişimi dikkat çekicidir. Adana'da hizmetler sektörünün gelişiminin beklenilenden az oluşu, 1966 Çukurova Bölgesel Planı projeksiyonlarına dayanarak söylenebilir.

3.3.1.1. ÇUKUROVA BÖLGESİ'NDE TARIM

Tarımsal açıdan Çukurova Bölgesi ülkenin en verimli topraklarına sahiptir. Verimin yüksek oluşu bir yana, bir yıl içinde

ikinci, üçüncü ürün alınabilme şansı vardır. Son yıllarda devlet desteği ile ikinci ürün olarak soya, yerfıstığı, mısır yetiştirilmektedir. Birinci ürün ise tarla tarımında genellikle buğday, pamuk, arpa dır.

1988 yılında D.İ.E. tarafından hazırlanan tarımsal üretim faaliyet raporuna göre (tablo-27 ve tablo-28) Adana, tarla ürünlerinde bölge ekim alanının %57,1'ine sahiptir. Ülke içinde ise %3.2'lik bir orana sahiptir. Hatay bölgede %17.4, ülkede ise %1 oranına sahiptir, İçel bölgenin %25.5, ülkenin ise %1.4'lük ekim alanına sahiptir. Üretimde de bu oranlar yaklaşık olarak geçerlidir. (Tablo 27)

Baklagillerde İçel %63.6 ile bölge içinde ağırlığını korurken, tahıl ürünlerinde %58.2 ile, Endüstriyel bitkilerde %54.4, yağlı tohumlarda %82 ile Adana ili etkin ekim alanı ve üretime sahiptir. Hatay ili ise yumru bitkilerde %55.2'lik paya sahiptir. Fakat bu dağılımda şu özelliğe dikkat etmek gerekir. Tablo 27 ve 28'deki veriler globaldir. Her ürün sınıfı kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. İller bu alt başlıklarda ele alınmamıştır. Çalışma konumuz gereği Adana ili ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Adana ili buğday, mısır, soya ve pamuk üretim ve ekim alanında ülke içinde önemli bir paya sahiptir. Buğday üretiminde Adana ülke içinde %5.3'lük bir pay alırken, ekim alanı bazında ise %3.15'lik bir pay almıştır. Ceyhan ise buğdayda Adana ekim alanının %16'na, ülkenin ise %0.6'na sahiptir.

Mısır üretiminde ise Adana ili ülkenin %12'lik üretimini karşılamakta olup, ekim alanı bazında Ceyhan Adana'nın %24'üne, Ülkenin ise %1.6'lık alanına sahiptir.

Soya ekim alanında ve üretiminde Adana ve Ceyhan'ın ülke içindeki önemi büyüktür. Adana ülkenin soya üretiminin %83'lük bir kısmını karşılar, Ceyhan Adana içinde %19'lük, ülke içinde ise %14'lik bir ekim alanına sahiptir. Son 10 yıldır soya üretimindeki gelişme çok hızlı gerçekleşmiştir.

Pamukta ise Adana ülkenin %21'lik ekim alanına, Ceyhan ise Adana'nın %32, ülkenin ise %6.8'lik ekim alanına sahiptir. Üretim değerlerine yaklaşık bir orandadır.

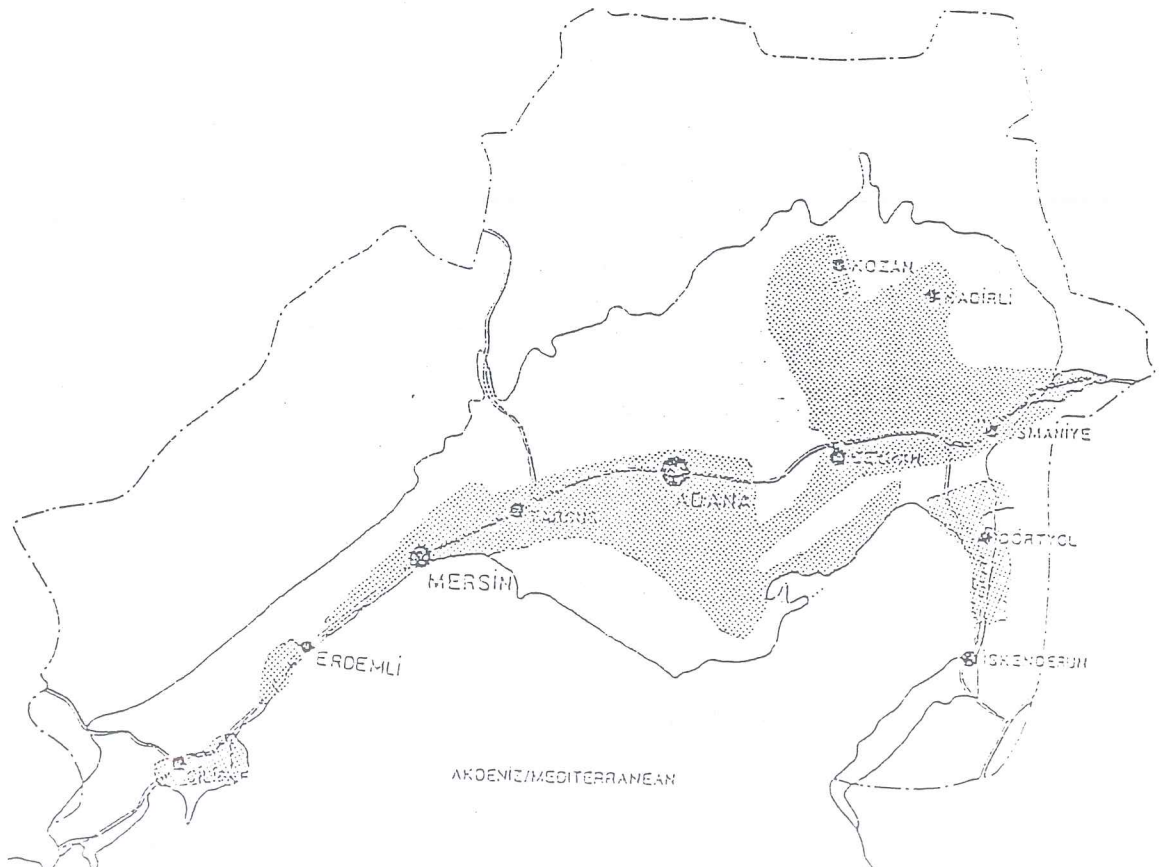
Meyve üretiminde ise Adana bölgede %23'lük, ülkede ise %3,3'lük bir paya sahiptir. Hatay İli'nde yaklaşık bu oranlara sahipken, İçel bu konuda uzmanlaşmıştır. Bölgenin %54'üne, ülkenin ise %7,2'lik üretimine sahiptir. (Tablo 28)

Çukurova Bölgesi'nde hayvancılık ekonomik açıdan önemli bir yer tutmaz. Tarımsal üretimin gelişmesi yanında hayvancılığın gelişmesi durağan sayılabilir. Adana ülkenin canlı hayvan varlığının %3'lük bir kısmına sahiptir.

Adana İli'nde tarım yapılan alanların yaklaşık %57'si sulanmaktadır. Ceyhan ilçesinde de bu oran geçerlidir. Sulamanın tarımda verimlilik artışı, ürüne ve yönetime bağlı olarak %250 ile %400 civarında değişmektedir. Çukurova Bölgesi'nin sulanan tarımsal alanları harita 12'de gösterilmiştir.

Çukurova tarımsal üretimi ülke içinde çok önemli bir yere sahiptir. Ayrıca üretimin bir kısmı bölgede oluşmuş olan sanayi tesislerine hammadde olarak veri teşkil eder. Diğer ürünler ise tüketime ayrılmıştır.

Harita 12. Çukurova Bölgesi'nde Tarımsal Sulama Yapılan Alanlar. (Çukurova Kentsel Gelişim Pro, 1985)

ABLO-27 CUKUROVA BÖLGESİNDE TARLA ÜRÜNLERİ VE TÜRKİYE GENELİNDEKİ ORANLARI (1988 D.İ.İ. TARİMSAL YAPTI)

	H A T A Y										Ç E L										CUKUROVA BÖLGESİ									
	EKİLEN ALAN(ha)	BÖLGE İÇİNDE (%)	ÜLKE İÇİNDE (%)	ÖRETİM TON	BÖLGE İÇİNDE (%)	ÜLKE İÇİNDE (%)	EKİLEN ALAN(ha)	BÖLGE İÇİNDE (%)	ÜLKE İÇİNDE (%)	ÖRETİM TON	BÖLGE İÇİNDE (%)	ÜLKE İÇİNDE (%)	EKİLEN ALAN(ha)	BÖLGE İÇİNDE (%)	ÜLKE İÇİNDE (%)	ÖRETİM TON	BÖLGE İÇİNDE (%)	ÜLKE İÇİNDE (%)	EKİLEN ALAN(ha)	BÖLGE İÇİNDE (%)	ÜLKE İÇİNDE (%)	ÖRETİM TON	BÖLGE İÇİNDE (%)	ÜLKE İÇİNDE (%)	EKİLEN ALAN(ha)	BÖLGE İÇİNDE (%)	ÜLKE İÇİNDE (%)	ÖRETİM TON	BÖLGE İÇİNDE (%)	ÜLKE İÇİNDE (%)
BAĞIÇLAR	354.000	53.2	2.6	1.360.000	68.6	4.4	82.300	13.5	0.6	241.000	12.1	0.8	172.000	28.3	1.2	380.000	19.3	1.2	608.300	100	4.4	1.981.000	100	57.7	608.300	100	4.4	1.981.000	100	67.7
BAĞIÇLILAR	18.500	30.6	0.8	16.500	35.1	0.7	3.500	5.8	0.2	5.500	11.7	0.2	38.400	63.6	1.7	25.000	53.2	1.1	60.400	100	2.7	47.000	100	5.7	60.400	100	2.7	47.000	100	11.6
BAĞIÇLILAR	160.000	54.4	11.12	122.000	55.2	1.0	98.000	29.9	6.1	65.000	29.4	0.5	46.000	15.7	3.2	34.000	15.4	0.27	294.000	100	20.4	221.000	100	20.4	294.000	100	20.4	221.000	100	1.8
BAĞIÇLILAR	66.000	8.2	7.0	332.000	66.0	13.5	3.000	3.8	0.3	95.000	13.9	3.8	11.600	14.2	1.2	76.000	15.1	3.1	80.600	100	8.6	503.000	100	7.6	80.600	100	8.6	503.000	100	20.40
BAĞIÇLILAR	3.800	35.5	1.34	52.000	30.4	0.9	5.900	55.2	2.1	106.000	62.0	1.8	1.000	9.3	0.35	13.500	7.6	0.2	10.700	100	3.8	171.500	100	1.1	10.700	100	3.8	171.500	100	3.0
BAĞIÇLILAR	602.300	57.1	3.2	1.802.500	64.4	3.5	182.700	17.4	1.0	512.500	17.5	0.9	269.000	25.5	1.4	528.500	18.1	1	1.054.000	100	5.6	2.923.500	100	100	1.054.000	100	5.6	2.923.500	100	5.4

TABLO-28 ÇUKUROVA BÖLGESİNDE NEYVE ÜRETİMİ VE YÖRKİYE'DEKİ ORANLARI (1988 D.İ.E. TARİNSAL YAPI)

	A D A N A			H A T A Y			I Ç E L			ÇUKUROVA BÖLGESİ															
	AGAC SAYISI	BÖLGE İÇİNDEKİ(%)	ÖRETİM	BÖLGE İÇİNDEKİ(%)	ÖRETİM	BÖLGE İÇİNDEKİ(%)	AGAC SAYISI	BÖLGE İÇİNDEKİ(%)	ÖRETİM	BÖLGE İÇİNDEKİ(%)	DLKE İÇİNDEKİ(%)	AGAC SAYISI	BÖLGE İÇİNDEKİ(%)	DLKE İÇİNDEKİ(%)	ÖRETİM	BÖLGE İÇİNDEKİ(%)									
MUSAK KIRDEKLI.	370.000	22,4 5,4	0,6	10.200	14,6	0,4	220.000	13,3 2,3	0,4	5.500	8,0	0,2	1.063.000	64,3 8,8	1,8	54.000	74,4	2,2	1.653.000	100	5,8	69.700	100	2,8	4,5
Ş KIRDEKLI.	1.470.000	14,5 21,5	1,1	32.000	15,0	1,5	1.125.000	50,8 5,9	3,9	76.500	35,9	3,5	3.500.000	34,7 29,0	2,7	105.000	49,1	4,7	10.095.000	100	35,8	213.500	100	7,7	13,7
Ş KIRDEKLI.	4.420.000	31,6 64,6	18,5	267.000	27,0	18,5	3.065.000	21,9 32,9	12,8	230.000	23,3	15,9	6.500.000	46,5 53,9	27,3	490.000	49,7	33,9	13.985.000	100	49,6	987.000	100	58,6	63,3
Ş KIRDEKLI.	86.700	15,5 1,3	0,03	1.500	14,0	0,2	84.000	15,0 10,9	0,02	2.300	28,0	0,4	388.000	69,5 3,2	0,1	4.800	58,0	0,8	558.000	100	2,0	8.250	100	0,2	0,5
Ş KIRDEKLI.	490.000	25,4 7,2	2,8	43.000	15,3	1,1	831.000	43,0 8,9	4,8	62.000	22,0	1,6	612.000	31,6 5,1	3,5	176.000	62,7	4,5	1.933.000	100	6,8	281.000	100	11,1	18,0
Ş KIRDEKLI.	6.836.700	24,2 100	1,2	353.350	22,6	3,3	9.325.000	33,0 100	1,7	376.300	24,1	3,3	12063.000	42,8 100	2,2	775.8000	53,3	7,2	28.224.000	100	100	1.559.450	100	5,1	100

3.3.1.2. ÇUKUROVA BÖLGESİ'NDE SANAYİ

Çukurova endüstrinin tarihi gelişimi incelendiği zaman, Cumhuriyet öncesine ait bilgilerin oldukça dağınık olduğu bilinmektedir. İlk bilgiler Osmanlı Devletinin son döneminde, ticaret ve ziraat nezareti tarafından yapılan ve 1913-1915 yıllarını içeren endüstri sayımlarıdır. İstanbul ve İzmir çevresinden sonra, endüstrinin yoğun olduğu yörelerden biriside Adana'dır. O zamanki sayımlardan tesislerin daha çok tarım ürünlerini değerlendirmeye yönelik, yerel tüketimi karşılayan, küçük kuruluşlar olduğu bilinmektedir.

Ovada ilk modern işletme Adana'da 1864 yılında kurulmuş ve bu tesise 1889 yılında 2700 iğlik bir iplik ve 1901 yılında ise dokuma tezgahıda eklenmiştir. Bu eski kuruluş halen Sümerbank Pamuklu Dokum Fabrikası adıyla üretime devam etmektedir. (H.Kara,1990,syf.203) Adana'daki ikinci iplik fabrikası 1906 yılında 1800 iğ kapasite ile kurulmuştur. Bu fabrikaya 1911 yılında 400 iğ ve 51 dokuma tezgahıda eklenmiştir. Tarsus'ta ise ilk iplik fabrikası 1887 yılında kurulmuş ve günümüzde Çukurova Mensucat Sanayi adıyla üretime devam etmektedir.

Çukurova'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında, endüstrinin kullandığı teknik olanakların ilkel bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. "Özel girişimle sanayileşme,, adıyla anılan 1923-1932 yılları arasında, ülkede olduğu gibi, Çukurova'da da büyük bir gelişme olmamıştır. Sadece kurulmuş olan tesisler modernize edilmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve özel girişimle endüstrileşmeden iyi sonuç alınmaması, devleti "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı,, yapmaya zorlamıştır. Fakat Çukurova o günün şartlarında kalkınmış bir yöre kabul edildiği için,devlet eliyle yatırım yapılmamıştır.

Çukurova endüstrisi kuruluşları hakkında ilk sürekli bilgileri 1964 yılında yayınlanan ve 1940-1963 yılını içeren verilerden öğrenmekteyiz. 1940 yılında Adana ve İçel'de,10 ve daha yukarı işçi çalıştıran, 19 büyük işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin %74'e yakını dokuma, gıda ve içki iş kolunda üretim yapmaktadır. 1978 yılında tesis sayısı %1300 oranında bir artış göstererek, işletme sayısı 19'dan 271'e yükselmiştir.

Aradan geçen 40 yıla yakın bir zamanda, Çukurova'da üretim yapan büyük endüstri kuruluşlarının yinede %50'ye yakın bir bölümü dokuma, gıda ve içki üreten kuruluşlardan oluşmaktadır.

Ülkemizin bu yöresinin özelliğine bağlı olarak, 1970 yıllarından sonra, makina ve taşıt araçları üreten tesislerin gelişme gösterdiği görülmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen, hammaddesi tarıma dayalı geleneksel endüstri kollarının yörede önemini koruduğu açıktır.

Tablo 29. Adana ve İçel illerinin Endüstrinin gelişimi.
(10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri)
(H.Kara,1990)

Endüstri Grupları	YILLAR				
	1940	1949	1959	1972	1978
Gıda ve İçki	5	8	16	51	65
Dokuma	9	22	49	76	67
Makina	-	2	3	18	21
Taşıt Aracı	-	1	2	8	14
Diğerleri	5	5	24	72	104
T O P L A M	19	38	94	225	271

Bölgedeki endüstriyel tesislerin yer seçiminin fiziki mekana yansımada şu şekilde olmuştur; Endüstriyel tesisler Mersin-Tarsus-Adana-Ceyhan-Osmaniye ve İskenderun aksında yoğunlaşmıştır. E-5 karayolunun önemi burada çok önemli bir faktördür. Ülke taşımacılık politikasında karayolu ile sağlanırken bu faktör giderek kendini daha çok hissettirmiştir. Daha önce tanımladığımız alt bölgelere göre sanayileşme şu şekilde gerçekleşmiştir. (D.P.T.,1988)

a) Adana Alt Bölgesi:

Adana Alt Bölgesi'nde gelişmede temel itici güç iç dinamiklerdir. Bu bölgede özel sektör yatırımları ağırlık kazanmaktadır. Tarımda oluşan sermaye birikimi sanayi sektöründeki yatırımları finanse etmekte ve bölge giderek hem tarıma dayalı hemde tarıma dayalı olmayan sanayiler bakımından zenginleşmektedir. Arazi kullanımı ve denetim fonksiyonlarının yetersizliği nedeniyle sanayileşme mekanda düzensiz oluşmuş ve kentsel öl-

çekte yarattığı sorunlar (ulaşım,kirlenme vb.) yanında verimli tarım alanları üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Bu sorunlardan ve kent üzerindeki baskının yönlendirilmesi ve yerel ekonomilerinden yararlanmak amacı ile Adana kentinin 18 km. doğusunda Miss Organize Sanayi Bölgesi kurulması çalışmaları sürdürülmektedir. (Bkz.Bölüm. 4.2)

b) İçel Alt Bölgesi:

İçel Alt Bölgesi, Metroliten alt merkezi Mersin ile birlikte özellikle limanın sağladığı olanaklar nedeniyle hem kamu hemde özel yatırımlara çok çekici gelmektedir. Mevcut liman içinde serbest liman kurulması kararı bölge dinamiğini ve çekiciliğini artırmıştır. Şehirin yıllık kentleşme oranıda yüksektir.(%7) Bundan dolayı, Adana ve İskenderun da görüldüğü gibi yeni kentsel gelişme düşük kaliteli konutlar (gecekondulaşma) ile gerçekleşmektedir.

c) İskenderun Alt Bölgesi:

Bu alt bölgeyi diğerlerinden ayıran en önemli özellik bölgenin sanayileşmesinde kamu sektörü yatırımlarının ağırlıklı olarak pay almasıdır. İskenderun kenti kuzeyinde, Yakacık yerleşmesi batısında yer alan Demir-Çelik endüstrisi 10 yıldan fazla bir süredir faaliyet halindedir. İskenderun Körfezi kuzeyinde yer alan alanlar, potansiyel sanayi gelişme alanlarıdır. Demir çelik endüstrisinin bölgede yer seçmesi ile birlikte bölge hızlı bir şekilde göç almış ve hızlı nüfus artışı sonucu mevcut yerleşmeler çevresinde sağlıklı gecekondulaşma oluşmuştur. Metroliten bölge ölçeğinde planlama çalışmaları yeni konut gelişmelerinin iki amaca hizmet etmesini öngörmüştür.

1) Demir çelik endüstrisi çevresinde gecekondu alanlarında yaşayan nüfusun konut gereksinimlerini karşılamak.

2) Yeni yatırımlar sonucu bölgeye gelecek nüfusun konut gereksinimlerini karşılamak..

İskenderun alt bölgesinde, İskenderun kenti bir metroliten alt merkez fonksiyonları göstermektedir. Ceyhan kentide bu alt bölgede yer almaktadır. Ceyhan bölgede tarıma dayalı sanayisi ile bu konuda etkin bir yerleşmedir. Çukurova Bölgesi

içinde Ceyhan'ı incelerken, bölge sanayisi alt başlıklarında Ceyhan'ı aramak metodoloji bakımından doğru bulunmuştur. Bu yaklaşımla Çukurova sanayisi alt sektörleri şu şekilde gelişmiştir.

3.3.1.2.1. HAMMADDESİ PAMUK OLAN ENDÜSTRİLER

a) Çırçır ve Prese Endüstrisi:

Çırçır ve prese endüstrisi, kütlü pamuğu çigit ve elyaf-tan ayıran kuruluşlardır. Bu kuruluşlarda elyafından ayrılan çigit, bitkisel yağ endüstrisinin, lif pamuk ise iplik fabrika-larının hammaddesi olmaktadır. Adana'da bu anlamda ilk tesis 1864 yılında Justin Daudet adında bir Fransız tarafından kurulmuştur. Yıllar geçtikçe Adana'da çırçır ve prese sanayi tesis-lerinin sayısı artarken, pamuk üretiminin Tarsus ve Ceyhan ova-larında yoğunlaşması ile bu kentlerde çırçır ve prese tesisle-ride artmıştır.

Çırçır ve prese fabrikaları yılın belli bir döneminde çalışabilmektedir. 1980 yılı verilerine göre sayıları 131'e ulaşmıştır. Bu tesislerin %45'i Adana'da, %27'si Tarsus'ta ve 21 tane ile %16'sı da Ceyhan'da bulunmaktadır. 1985 Ceyhan Ti-careti Odası yayınında ise Ceyhan'da çırçır ve prese fabrikaları-nın sayısı 27 olarak verilmektedir. Bu tesislerin hızlı artışı yörenin tarıma dayalı ekonomisinin göstergesidir.

Tablo 30. Çukurova'da Çırçır ve Prese Fabrikaları 1980,
(1980 A.S.Odası)

Kuruluş yeri	Kuruluş sayısı	%
Adana	59	45
Tarsus	35	27
Ceyhan	21	16
Osmaniye	7	5
İmamoğlu	5	4
Diğerleri	4	3
T O P L A M	137	100

Günümüzde çalışanlar sayısı, üretim değeri, yatırım ve enerji tüketimi gibi ölçütler esas alınır, Çukurova'da en gelişmiş endüstri kolunun iplik ve dokuma endüstrisi olduğu görülür. Bu endüstrinin gelişmesini üç döneme ayırarak inceleyebiliriz.

- 1.ci dönem: 1950'ye kadar olan dönemi içermektedir. Endüstrinin bu dönemde daha çok yerel tüketim için üretim yaptığı söylenebilir.

- 2.ci dönem: 1950-1970 yılları arasını içermektedir. Bu dönemde yerel tüketim yanında, ülke pazarları içinde üretim yapıldığı anlaşılmaktadır.

- 3'üncü dönem: ise 1970'den sonraki yılları kapsamaktadır. Bu dönemde Çukurova endüstrisinin ülke pazarları yanında dış pazarlara da açıldığı bilinmektedir.

Tablo 31'de de görüldüğü gibi dönemler belirgindir. Tesisler daha çok Mersin-Osmaniye aksında kurulmuş olup, Adana'da yoğunlaşmıştır. Tarsus ve Ceyhan daha sonra iplik ve dokuma bakımından bölgenin önemli merkezleri konumundadır.

Tablo 31. Çukurova'da İplik ve Dokuma Endüstrisinin Kuruluş Yıllarına göre dağılımı.
(Sanayi Odaları kayıtları.)

KURULUŞ YERİ	1950 yılından Önce	1950-1970 Arası	1970'ten Sonra	Kuruluş Halinde
ADANA	2	6	6	4
TARSUS	2	-	3	1
CEYHAN	-	1	1	-
MERSİN	1	-	-	-
T O P L A M	5	7	10	5

Çukurova'da iplik üreten 21 tesis vardır. (1980 kayıtlarına göre) İplik fabrikalarının 6'sı sadece iplik üretirken, 15'i iplik yanında dokuma da yapmaktadır. 1980 verilerine göre tesis başına iş sayısı Türkiye ortalaması 23.353 iş'ken, Çukurova'da tesis başına 38.613 iş sayısı düşmektedir. Çukurova Türkiye iş kapasitesinin büyük bir kısmını elinde bulundurmaktadır. 1950 yılına kadar ülke iş kapasitesinin %32,7'sini elinde

bulunduran bu yörenin payı, 1950-70 yılları arasında %22,2'ye düşmüş ve 1970 yılından sonra kurulan yeni fabrikalar sayesinde 1980 yılında %30'a yaklaşmıştır.

Dokuma endüstrisinde üretim yapan 16 fabrika mevcuttur. Tüm fabrikalar tükettiği pamuk ipliğini kendi bünyesinde üretmektedir. Yöre dokuma endüstrisi toplam tezgah sayısı ve üretim kapasitesi devamlı artmış olmakla beraber, Türkiye içindeki payı giderek azalmıştır. (Tablo 5) Bu durum, dokuma endüstrisinde tezgah sayısının, İplik endüstrisine göre, daha yavaş artmasının bir sonucudur. Ayrıca bugün mevcut dokuma tezgahları, iplik endüstrisinin ürettiği pamuk ipliğini işleyebilecek kapasiteye hiç bir zaman ulaşamamıştır. Bugün üretilen ipliğin ancak %25'ini tüketebilecek bir kapasite vardır.

Tablo 32. Çukurova Dokuma Endüstrisi ve Türkiye.
(4.Beş Yıllık Kalkınma Planı.)

Yıllar	Çukurova endüstrisi			Türkiye
	Tezgah say.	Kapasite (ton)	Türkiye'ye oranı%	Tezgah say.
1923	262	1.060	34,4	762
1949	937	3.768	16,8	5.553
1955	2.971	12.015	24,4	12.181
1964	3.642	18.490	19,8	18.407
1970	4.487	21.633	15,3	29.250
1980	6.231	35.271	15,5	40.244

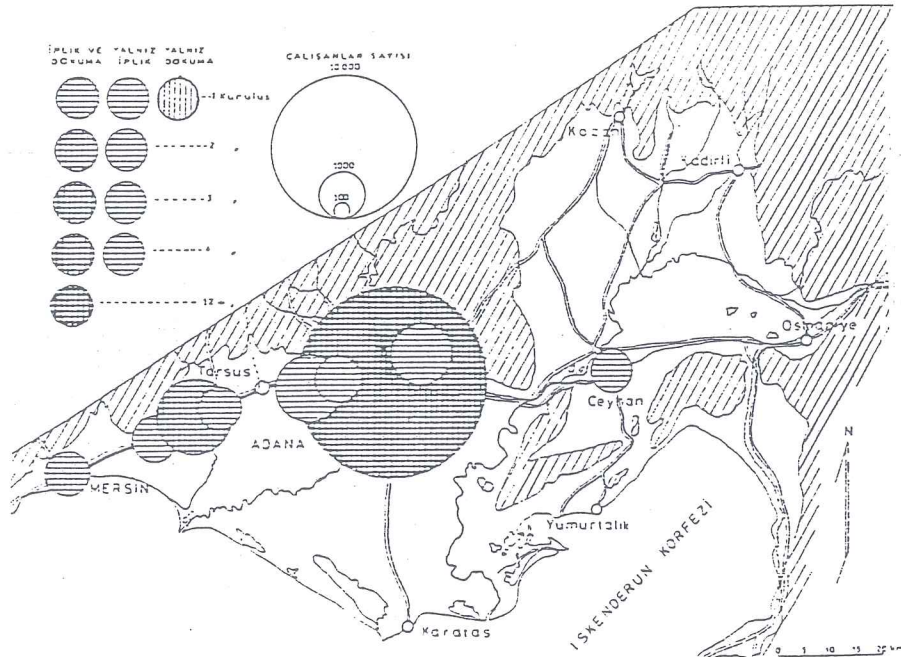
Tablo 32.A Çukurova İplik ve Dokuma Endüstrisinde Çalışanlar, 1980. (San. Odaları kayıtları)

Kuruluş yeri	Kuruluş say.	%	Çalışan say.	%
Adana	14	63,6	23.600	74,9
Tarsus	5	22,7	5.900	18,8
Ceyhan	2	9,1	1.050	3,3
Mersin	1	4,6	950	3,0
T O P L A M	22	100,0	31,500	100,0

Dokuma endüstrisinin kuruluş sayısı ve kapasitesi esas alınırsa, Adana'nın büyük bir öneme sahip olduğu görülür. Çünkü

Adana kuruluş sayısının %62.5'ini, tezgah sayısının ise %75'ini tek başına toplamıştır. Tarsus kuruluş sayısı bakımından %23, Ceyhan ise %10'luk bir paya sahiptir. Çukurova'da iplik ve dokuma endüstrisi ülke içinde önemli bir paya sahiptir. Gelecekte de bu önemi sürdürecektir.

Harita 14.Çukurova'da İplik ve Dokuma Endüstrisinin
Dağılışı. (H.Kara,1990)

3.3.1.2.2. GİYİM-DERİ VE AYAKKABI ENDÜSTRİSİ

Çukurova'da giyim endüstrisi istenilen düzeyde gelişmemiştir. Oysa bu endüstrinin gelişebilmesi için, çeşitli kalitede hammadde üretebilecek bir tekstil endüstrisi bulunmaktadır. Ayrıca nüfusu 2.5 milyona yaklaşan Adana ve İçel illeri önemli bir tüketim potansiyeline sahiptir. Bu endüstrinin istenilen düzeyde gelişmemiş olması, Türkiye'de giyim endüstrisi merkezinin İstanbul'da toplanmasına bağlanabilir. Yörede çoğunluğu Adana'da toplanmış olan 10 kadar kuruluş bulunmaktadır. Toplam 350 kişinin çalıştığı ve daha çok iş elbisesi üreten tesislerin, endüstrinin gelişmesine bağlı olarak son yıllarda kurulduğu bilinmektedir.

Deri ve ayakkabı sektörü de,giyim sektörü özellikleri göstermektedir. 5 ham deri atölyesi Adana'da bulunmaktadır.

Ve bunlara bağılı olarak ayakkabı üretim tesisleride sınırlı sayıdadır.

3.3.1.2.3. BESİN ENDÜSTRİSİ:

a) Bitkisel Yağ Endüstrisi: Çukurova; pamugun bir yan ürünü olan çigitten (pamuk tohumu) ham yağ çıkaran endüstrilerin toplandığı bir yöredir. Elde edilen ham yağ, genellikle yine aynı tesislerde rafine edilerek sıvı ve margarin haline getirilmektedir. Yörede ilk bitkisel yağ fabrikası 1924 yılında kurulmuştur. Fakat günümüz tekniğine uygun yağ çıkarımı ancak 1945 yıllarından sonra başlamıştır. Son yıllarda bitkisel yağ tüketiminin artmasına bağılı olarak, sayıları artan yağ fabrikalarının yerel hammaddeyi fazlasıyla tüketecek kapasiteye ulaştığı bilinmektedir. 1980 verilerine göre tesis sayısı 18'i bulmuştur.

Çukurova'da bitkisel yağ endüstrisi doğal olarak, çır-çır ve prese fabrikalarının yoğun olduğu Adana'da toplanmıştır. Bu kent dışında Tarsus, Ceyhan ve Mersinde de yağ fabrikaları vardır. (Harita 15) Ama kuruluş ve işçi sayısının %75'i, rafine ve margarin yağ kapasitesinin %90'nı yalnız Adana'da bulunmaktadır. Ceyhan ise bölgede %5.5'lik bir paya sahiptir. (tablo 33)

Tablo 33. Çukurova Bitkisel Yağ Endüstrisi, 1980.
(Sanayi Odaları)

Kuruluş Yeri	Kuruluş say.	%	İşçi say.	%	Yağ kapasitesi (ton)	%
Adana	14	77,8	1.907	77,6	265.257	91,0
Tarsus	2	11,0	228	9,3	14.313	5,0
Ceyhan	1	5,6	131	5,3	7.152	2,5
Mersin	1	5,6	193	7,8	4.200	1,5
T O P L A M	18	100,0	2,459	100,0	290.922	100,0

b) Un ve Unlu Mamüller Endüstrisi:

Çukurova'da un fabrikaları dışında unlu mamüller endüstrisi gelişmemiştir. Motor gücüne dayalı ilk un fabrikası 1939 yılında Tarsus'ta kurulmuştur. Fakat diğer un fabrikalarının 1950 yılından sonra kurulduğu bilinmektedir. 1980 verilerine göre, yörede 11 büyük un fabrikası vardır. Bu fabrikaların %50'den fazlası, işçi ve yıllık öğütme kapasitesinin %70'i Adana'da toplanmıştır. Diğer fabrikalardan ikisi Tarsus'ta, Ceyhan,

Mersin ve Osmaniye'de birer fabrika bulunmaktadır. Ceyhan %9' luk bir paya sahiptir. Son yıllarda kent nüfusunun ortalamasına paralel olarak modern un fabrikalarının sayısı ve kapasitesi artmıştır.

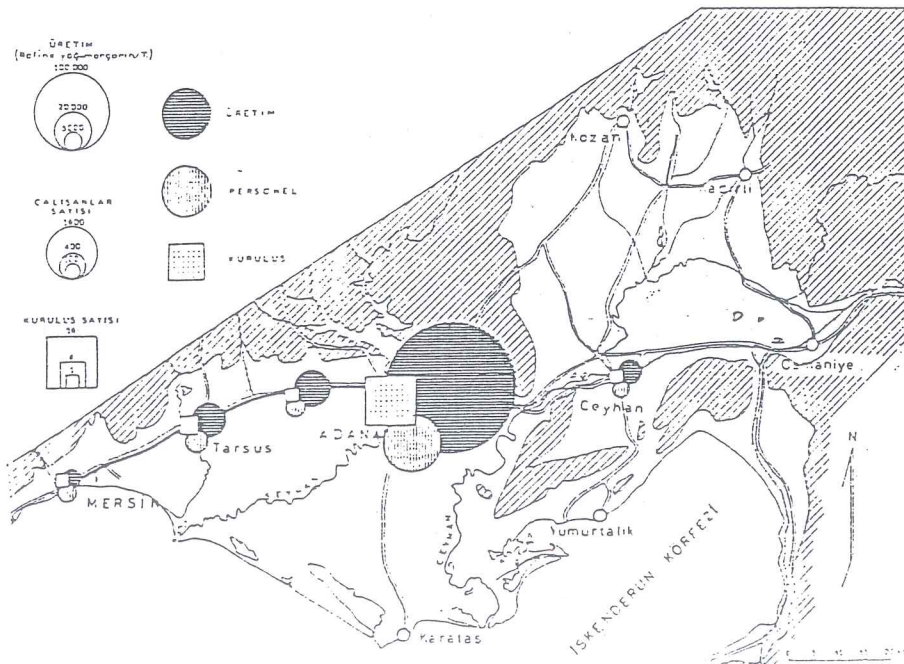
c) Meyve ve Sebze İşlem Endüstrisi:

Çeşitli sebze ve meyveleri hammaddede olarak kullanan ve bunları dayanıklı kaplar içerisinde korumayı amaçlayan kuruluşlara meyve ve sebze işleme endüstrisi adı verilmektedir. Çukurova'da bu konuda üretim yapan endüstrilerin başında domates salçası, meyve suyu ve gazozlu içki endüstrileri bulunmaktadır. Domates salçası konusunda Adana, Mersin, Osmaniye'de olmak üzere üç büyük kuruluş vardır. 1980 yılı verilerine göre, sayıları 9'a yükselmiş olan meyve suyu ve gazozlu içki endüstrisinin 6 tanesi Adana'da, üçü ise Mersin'de bulunmaktadır.

d) Diğer Besin Endüstrisi:

Çukurova'nın süt ve süt ürünleri gereksimi, kır kesimi veya son yıllarda kentler çevresinde üretim yapan küçük mandralar tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca bölgede Çeltik ekimi yapıldığı için, Adana, Ceyhan ve Tarsus'ta Çeltik Fabrikaları da kurulmuştur. Tahin ve Helva endüstrisi de Adana, Ceyhan ve Tarsus'ta yoğunlaşmıştır. Ceyhan'da birer tane helva ve makarna fabrikaları vardır. Ayrıca yabancı sermaye ortaklığı ile kurulmuş Türkiye'nin ikinci büyük maya fabrikası bulunmaktadır.

Harita 15. Çukurova'da Bitkisel Yağ Endüstrisinin Dağılımı. (H.Kara.1990)

3.3.1.2.4. TÜTÜN MAMÜLLERİ ENDÜSTRİSİ

Türkiye'nin önemli sigara fabrikalarından biri de Adana'da kurulmuştur. 1895 yılında kurulan fabrika 1976'da modernize edilmiştir. Hammaddesi Güneydoğudan gelmektedir. Bu tesisin yıllık kapasitesi 10.000 ton olup, 1980 yılı verilerine göre 1790 işçi çalışmaktadır.

3.3.1.2.5. ORMAN ÜRÜNLERİ ENDÜSTRİSİ

Akdeniz Bölgesi için zengin bir orman varlığına sahip olan Toros Dağları güneyinde bulunan Çukurova, orman ürünleri endüstrisinin gelişmesi için elverişli bir coğrafi konum oluşturmaktadır. Fakat yörede kereste ve ambalaj endüstrisi dışında diğerk orman ürünleri endüstrisi gelişmemiştir. Orman rnleri endüstrisi önemli bir tüketim merkezi olan Adana, Tarsus ve Mersin'de kurulmuştur. Bu merkezler aynı zamanda yöre sebze ve meyvelerini de pazarlayan kentler olduğu için, ambalaj endstrisinininde geliştiği kentlerdir. Ceyhan'daki sınırlı okalıptus ormanında bu tesislere hammadde teşkil etmektedir. Yrenin en önemli orman ürünleri endüstrisi Tarsus'ta 1978 yılında kurulan, 45.000 ton yıllık kapasite ile çalışan Yonga levha endüstrisi-dir.

3.3.1.2.6. TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI ENDÜSTRİLER

Taş ve toprağa dayalı endüstrilerin kurulup gelişmesi ile yörenin kentleşmesi ve kalkınması arasında yakın bir ilişki vardır. Fakat Çukurova'da tuğla, kiremit, biriket, karo-mozaiik, mermer levha üreten büyük işletmelerin, küçük işletmeler yanında az olduğu görülür. Nitekim yörede 6 büyük tuğla, bir kiremit 13 biriket, karo-mozaiik, 3 mermer levha üreten tesis bulunmaktadır. Ceyhan'da küçük işletmeler görülürken büyük tesisler Adana, Mersin ve Tarsus'ta yoğunlaşmıştır.

Türkiye'de ilk ĉimento üretimi 1912 yılında başlamış olmasına karşın, Çukurova'da ĉimento üretimi ancak 1957 yılında Adana ve 1975'de Tarsus'ta üretime geçen iki fabrika ile başlamıştır. Bu iki fabrika ülke üretiminin %13.3'n karşılamaktadır. Ulaşım bakımından demiryolu ve denizyolu ile Ortadoğu ülkelerine ĉimento ihracatı yapılmaktadır.

Türkiye'de Marmara Bölgesi dışında ilk cam fabrikası Mersin'e 15 km. uzaklıkta 1973 yılında kurulmuştur. 160.000 ton yıllık kapasiteye sahip olan bu tesis üretimini düz cam ve şişe sanayi kap üzerine yapmaktadır.

3.3.1.2.7. KİMYA ENDÜSTRİSİ

Çukurova'da tarım ve endüstrinin isteklerinin artması sonucu, kimya endüstrisinin 1970 yıllarından sonra kurulduğu görülmektedir. Yörede bu endüstri kolunda üretim yapan soda, sentetik elyaf ve iplik, gübre, plastik, petrol ve diğer bazı endüstriler üretim yapmaktadır.

a) Soda Endüstrisi: Soda endüstrisi ürünleri başta cam olmak üzere, sabun ve deterjan, dokuma, deri, bitkisel yağ, kâğıt ve diğer bir çok endüstrinin değişik oranda hammaddesi olmaktadır. Türkiye'de soda üretimi geç başlamıştır. Ülkede soda tüketiminin giderek artması sonucu ilk fabrika 1975'de Mersin'de kurulmuştur. Mersin'deki bu tesis ülkenin ihtiyacını karşıladığı gibi, henüz soda üretimi yapılmayan Ortadoğu ülkelerine de ihraç edilmektedir.

b) Sentetik elyaf ve iplik üretimi bölgede 1968 yılında başlamıştır.

c) Gübre Endüstrisi: Bu sektör üretime 1972'de Mersin Limanında kurulan fabrika ile başlamıştır. Yerseğiminde hammad- denin deniz yoluyla dış ülkelerden gelmesi kriter olarak alınmıştır. Ceyhan-Yumurtalık yolu üzerinde, denize cephesi olan TOROS GÜBRE fabrikası 1981 yılında faaliyete geçmiştir. Bu tesis ile Ceyhan, Çukurova Bölgesinde ve Türkiye'de dikkat çekmiştir. Tesiste yurt içi ihtiyaç için her türlü kompaze gübre üretimi yanında, muhtelif gübre ve gübre hammaddeleri ile petrol ürünlerinin transit sevkiyatı yapılarak önemli ölçüde döviz geliri elde edilmektedir.

d) Plastik Endüstrisi: Adana ve Mersin'de 15 tesis 40000 ton üretim kapasitesine sahiptir. Plastik endüstrisi, tarımın modernizasyonuna, inşaat sektörünün isteklerine ve gelişmesine bağlı olarak gelişme gösterecektir.

e) Petrol Ürünleri Endüstrisi: Çukurova'da petrol ürünleri endüstri ile ilgili üç tesis vardır. 1962 yılında Mersin Li-

manı yakınında kurulan petrol rafinerisi ve buna bağılı olarak kurulan (1977) tüp gaz fabrikasıdır. Bir diğér tesis ise dünya-
nın en uzun petrol boru hattı ünvanına sahip, Ceyhan'ın güne-
yinde 20 km. uzaklıktaki BOTAŞ tesisleridir. (Bkz.Bölüm.4.4.)

f) Diğér Kimya Endüstrileri: Yukarıda açıklanan alt sek-
törlerinin dışında sabun, deterjan, mensucat boyları, çeşitli
gaz ve bazı tıbbi ilaç üreten tesisler mevcuttur. Sabun ve De-
terjan fabrikalarından birisi Ceyhan'da bulunmaktadır.

3.3.1.2.8. DİĞER ENDÜSTRİ KOLLARI

Çukurova'da birkaç fabrika dışında metal endüstrisi ge-
lişme göstermemiştir. Çünkü ovada daha çok tüketim malları en-
düstrisi gelişmiştir. Önümüzdeki yıllarda İskenderun demir-çe-
lik endüstrisinin gelişmesine bağılı olarak metal endüstrisinin
gelişeceği söylenebilir. Ceyhan 10 km. kala kurulmuş olan Cive-
ta fabrikası bölgeye hizmet vermektedir. Ayrıca bölgede tarım
alet ve makineleride gelişmiştir. Fakat modern yapıya sahip o-
lan bir kaç kuruluşun dışında diğérleri atölye niteliğindedir.
Genellikle traktör, biçerdöver, römork, çeşitli mibzer, harman
makinası ve pülvarizatör gibi makineler üretilmektedir.

Çukurova Bölgesi, gelişmeye en elverişli bir bölge ola-
rak ülkemizde önemini sürdürmesine rağmen, kendi içerisinde he-
nüz dengeli bir kalkınmışlık yapısına kavuşmamıştır. Çukurova'
nın ulaştırma sektörü açısından önemli bir kavşak ve değişim
noktası olması ve tarım sektöründeki yüksek mekanizasyon düzeyi
gelecek için Çukurova'nın önemini artıran unsurlardır. Bunun
yanında, endüstrinin kullanabileceği tarım ürünlerinin bol olu-
şu, hızlı nüfus artışıyla beraber gelen ucuz ve bol işgücü böl-
genin önemini artıran diğér unsurlardır.

Uluslararası ve ulusal ekonomik istikrarın devamı, Sanayi
Sektörünün Çukurova ekonomisi içindeki yerini koruması yada ge-
liştirmesi ve bu sektörde çalışan işgücünün artması beklenmek-
tedir. Hizmetler Sektörün de sanayi sektöründeki gelişmeyi iz-
lemesi kaçınılmazdır.

Endüstrinin coğrafi dağılışıında eski tesislerin genellikle-

le kentler içinde kaldığı görülmektedir. Oysa son yıllarda kurulan (1970'den sonra) büyük kuruluşların kentler dışında, genellikle Mersin-Ceyhan-Osmaniye aksında kurulmuştur. Endüstrinin bu aksda kurulmasında, karayoluna kuzeyden ve güneyden birleşen, ikinci derecedeki karayollar ile demiryolunun etkisi fazla değildir. Fakat kentler dışında kurulan endüstri tesisleri, geniş tarım alanlarını üretim dışı bırakmaktadır. Ayrıca endüstrinin getirdiği çevre kirliliği tarımsal alanları ve üretimi etkileyen diğer önemli bir faktördür.

Çukurova'da üretim yapan endüstriler içinde, tüketim malları endüstrisinin önemi büyüktür. Çünkü iplik, dokuma ve besin endüstrisinde çalışan işgücü, toplam sanayi işgücünün %75'ini, tesis sayısının %58'ini toplamaktadır. Gelişme gösteren diğer endüstriler ise kimya, alet ve makina (özellikle tarım alet ve makina) endüstrileri olarak sıralanabilir.

3.3.1.3. ÇUKUROVA BÖLGESİ'NDE HİZMETLER SEKTÖRÜ

Bölgenin merkezi olarak tarihi geçmişi bulunan Adana hizmetler sektöründe beklenen gelişmeyi sağlayamamıştır. Kentin deniz ulaşımı konusundaki dezavantajı ve kırsalının tarım yoğun olması kentide etkilemiştir. Fakat bunun yanında, kentin doğusunda bulunan Incirlik NATO Hava Üssü kısmen de olsa bu sektörde etkili olmuştur.

Mersin son onbeş senedir bölgenin prestij kenti konumundadır. Limanın bulunması depolama, sigortacılık, bankacılık ve buna bağımlı olarak kamu servislerinin de beraberinde getirmiştir. Serbest Ticaret Bölgenin açılması kenti ülke düzeyinde önemli kılmıştır. Mersin Serbest Bölgesi Müdürlüğünden aldığımız bilgilere göre, tesisin direkt istihdam kapasitesi sınırlıdır. Fakat kamuoyunda oluşan yargıdan dolayı hizmetler sektöründe önemli yatırımlar mevcuttur. Bölge içinde Mersin kenti bu konuda odaklaşmış sayılabilir. Fakat Adana'da ki hizmetler sektörü de küçümsenemez. Ülkede varolan 36 resmi kurumun 35'i kentte mevcuttur. Hatay tarım ağırlıklı bir kenttir. Tarımın beraberinde getirdiği sanayi ve hizmet tesisleri sadece "il,, statüsünde olduğu için zorunlu gelişme göstermiştir. Hatay ilinde ise hizmetler sektörünü ağırlıklı olarak bünyesinde bulunduran kent

İskenderun'dur. Sanayinin yoğunlaşması, limanın bulunması, hızlı kentleşmeyi sağlamış ve doğal olarak bu sektörde bir çok tesis kendiliğinden kurulmuştur.

Ceyhan bölgede tarım ağırlıklı bir kenttir. Fakat bir kırsal merkez olmasından dolayı Adana'da ki resmi kurum ve bankaların şubeleri kentte mevcuttur. Birçok resmi kurumda alt bölgede merkez konumunda olup Osmaniye ve yakın çevresini etkisi altında bulundurmaktadır.

Tablo 34. Çukurova'da Endüstri, 1980. (Sanayi Odaları)

Endüstri kolları	Kuruluş say.	Çalışanlar sayısı	%
Çırçır ve prese endüstrisi	131	6.900	11,1
İplik ve dokuma endüstrisi	22	31.500	50,7
Giyim ve deri endüstrisi	15	336	0,5
Bitkisel yağ endüstrisi	18	2.459	4,0
Un ve unlu mamüller endüstrisi	11	642	1,0
Domates salçası endüstrisi	3	366	0,6
Meyvesuyu ve gazozlu içki endüstrisi	9	963	1,5
Süt ve süt ürünleri endüstrisi	1	120	0,2
Diğer besin endüstrisi	43	1.403	2,3
Tütün ve tütün ürünleri endüstrisi	2	1.750	2,8
Orman ürünleri endüstrisi	30	1.153	1,9
Pişmiş kilden ve çimentodan gereç endüstrisi	31	1.546	2,5
Çimento endüstrisi	2	1.350	2,1
Cam endüstrisi	1	1.650	2,7
Soda endüstrisi	1	850	1,4
Sentetik elyaf ve iplik endüstrisi	2	2.600	4,2
Gübre endüstrisi	1	802	1,3
Plastik işleme endüstrisi	15	1.155	1,9
Petrol ürünleri endüstrisi	3	745	1,2
Sabun ve deterjan endüstrisi	24	—	—
Diğer kimya endüstrisi	12	510	0,8
Metal endüstrisi	13	750	1,2
Çeşitli alet ve makine endüstrisi	26	1.500	2,4
Tarım alet ve makineleri endüstrisi	17	975	1,6
Elektrikli alet endüstrisi	6	120	0,2
TOPLAM	439	62.100	100,0

Tablo 35. Ceyhan'da İşgücünün Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı. (Nazım, İm.Pl.An.Rapor.1988)

Faaliyet Kolu	Sayı	%	
TARIM	1640	15.86	Tarım %16
SANAYİ	1503	14.54	
KÜÇÜK SANATLAR	922	8.92	Sanayi %23.5
İNŞAAT	1280	12.38	
TİCARET	1657	16.03	
ULAŞTIRMA	800	7.74	Hizmetler %60.5
RESMİ-İDARİ KURUM	1434	13.87	
BANKA-KREDİ	199	1.93	
EĞİTİM	717	6.94	
SAĞLIK	185	1.79	
T O P L A M	10337	100.00	

Tablo 36. Ceyhan İlçesi Topraklarının Niteliği. (Nazım, İm.Pl.An.R.1988)

Arazinin Niteliği	Alan (dekâr)	
KÜLTÜR ARAZİSİ	1.085.160	%75.80
ORMANLIK	39.850	%2.78
DAĞLIK-TAŞLIK	151.550	%10.58
KUMSAL	5.000	%0.35
ÇAYIR-MER'A	25.000	%1.75
MESKÜN YERLER	25.000	%1.75
AKARSU YATAKLARI	49.000	%3.42
YOLLAR-CADDELER	15.000	%1.05
DRENAJ KANALLARI	36.000	%2.52
T O P L A M	1.431.560	%100

Adana'da tarım yapılan 6.750.000 dekar alanın %57.3'ü sulanmakta, %42.7'sinde ise kuru tarım yapılmaktadır. Ceyhan' da ki sulu tarım ile Adana genelindeki sulu tarım oranları birbirine yakındır. Sulananın tarımda verimlilik artışı, ürüne ve yönteme bağlı olarak %250 ila %400 arasında değişmektedir.

D.S.İ'den alınan faaliyet raporlarına göre Adana ili sınırları içinde işletmeye açılan beş baraj vardır. Bunlardan Seyhan ve Arslantaş Barajları Sulama, Taşkın Önleme ve Enerji elde etmeye yöneliktir. Kesiksuyu, Kozan ve Kilecik Barajları ise sadece sulama amacına yöneliktir. (Bkz.Ek.3)

Arslantaş Barajı yörenin sulama sahası yönünden ikinci büyük, enerji üretimi bakımından ise en büyük barajıdır. Ceyhan nehirinin üzerine kurulmuştur. Zaman zaman kenti tehdit eden taşkın sele karşı bir önlem olarak düşünülmüştür. Fakat barajın su toplama göletinden sonra nehre eklenen su kaynakları yine Ceyhan kentini tehdit etmektedir. Kentin tarihi gelişimi sürecinde de kent batıya doğru gelişmemiş, yüksek setlerle taşkından korunmaya çalışmıştır.

Ceyhan arazi yapısı genel olarak düz, tesviye edilmiş, sulanabilir, derin karakterli, birinci sınıf tarım arazisidir. İlçede ekilen ve hasat edilen ürünlerin başında buğday ve pamuk gelmektedir. Ceyhan üretimi Adana ili içinde %15,7'lik paya sahiptir. Ülke genelinde ise %0.5'lik pay almaktadır. Ceyhan'ın ülke ekonomisinde asıl etkili olan ürünleri soya ve pamuktur. Soya üretiminde ülke genelinde %15'lik bir paya sahiptir.

Çukurova Bölgesi'ndeki tarım alanlarının bir özelliği de yılda bir kaç ürün alınabilmesidir. Son yıllarda devlet desteği ile ikinci ürün olarak soya, yer fıstığı, mısır ekim alanlarında artış görülmektedir. Pamuk ve Buğdayın yıllara göre farklı ekim alanına sahip olmasının nedeni de bu iki ürünün dönüşümlü olarak ekilmesinden kaynaklanmaktadır. (tablo 37.)

1981 yılında ekilen arazi büyüklüğü (I ve II. ürün olarak) 1.228.314 da. iken 1988 yılında %87 artarak 1.335.662 dekara ulaşmış ve 1989 yılında ise bu artış %16.7'ye ulaşmıştır. 1989 da I ve II. ürün olarak ekilen arazi büyüklüğü 1.433.820 dekarıdır. Toprak parçası kıt kaynaktır. Bu artış bu kıtkaynaktan yıl içinde birden fazla ürün olarak gerçekleşmiştir. (Tab.37)

1989 itibariyle 1.433.820 dekarlık alanın %30'u kuru tarım, %70'i sulu tarım olarak gerçekleşmiştir. Toplam üretim miktarı da 512.924 ton'dur. (Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı

Ceyhan Müdürlüğünden mülakat yoluyla alınmıştır). Kısacası Ceyhan Ovasında sulu tarım ve ikinci ürün yöntemi ile büyük bir ürün artışı olmuştur. Bu artış ovanın kapasitesinin altındadır.

Bununla beraber kuraklık, taşkın gibi doğal afetlerde ilçenin ekonomik durumunu yakından ilgilendirmektedir. 1989 yılı itibariyle kuraklıktan etkilenen toplam arazi 230.848 dekadır. Bu alan toplam ekilen alanın %16'sına denktir. Bu alanında büyük bir kısmı %40'ın üzerinde zarar görmüştür. Kent içinde ve çevre çiftliklerde büyük hacimli tarımsal depolar 7.5 ha'lık bir alanı kapsayan depo vardır.

Tablo 37. Ceyhan İlçesi Yıllara Göre Yıllık Ekim Alanı (Da)
(Ziraat Odası).

Ürünün Cinsi	Ekim Al.	Ekim Al.	Ekim Al.	Ekim Al.	Ekim Al.	Ekim Al.	Ekim Al.
	1981	1982	1983	1984	1985	1988	1989
Buğday	481.000	630.300	701.500	622.000	488.250	468.570	548.438
Pamuk (Sulu)	299.000	232.650	220.000	394.450	481.400	305.690	311.960
Pamuk (Kuru)	335.000	224.850	167.400	139.650	98.600	195.681	90.540
Karpuz	65.000	90.000	46.000	37.130	43.100	36.222	40.665
Yerfıstığı 1.	1.965	5.045	1.645	1.350	730	1.015	1.182
Yerfıstığı 2.	2.335	5.800	1.188	1.964	4.523	2.660	25.000
Soya 1.	-	3.030	3.650	8.451	17.040	42.993	53.250
Soya 2.	14.914	38.059	61.620	68.908	174.011	194.000	260.000
Mısır 1.	550	920	-	40	8.784	16.350	33.785
Mısır 2.	800	2.390	4.920	2.170	13.977	63.000	60.000
Arpa	17.850	15.300	18.000	11.112	6.560	5.928	3.620
Sebze	9.900	13.000	11.530	2.248	4.210	3.553	5.380

T toplam (da) 1228314 / 1261344 / 1237453 / 1289503 / 1341185 / 1335662 / 1433820

Çukurova Bölgesi genelinde olduğu gibi Ceyhan'da da tarımla geçinen çiftçileri genelde iki grupta toplayabiliriz. Toprak sahibi ve toprak sahibi olmayan çiftçiler. Büyük toprak alanlarının miras yoluyla küçük parçalara ayrılması verimi nispeten azaltmış, geçimini sağlayamaz hale getirmiştir. Bu tür aileler zorunlu olarak bir başka iş koluna geçmiştir.

Bölgenin ve Ceyhan'ın yapısı bu bağlamda son yıllarda değişmektedir. Ceyhan için bu ayırımı yapmak mümkün değildir. Fakat toprak sahibi olmayan kişiler ortakçılık, kiracılık veya tarım işçiliği yaparak bu sektörde çalışmaktadırlar. Toprak sahibi çiftçi ailelerin ise sahip oldukları toprak büyüklüğü genelde 25-100 dekar arasında değişmektedir.

Hayvancılık, Ceyhan'da ekonomik açıdan önemli bir yer tutmaz. Tarımsal üretimin gelişmesi yanında, hayvancılığın gelişmesi duragan sayılabilir. Göçebe yaşamın giderek sona ermesi ile birlikte bu yaşamın ürünü olan hayvancılık da değişime uğramış; at, deve gibi taşıyıcı hayvanların sayısı azalırken tavuk, koyun gibi evcil ve günlük ürün veren hayvanların sayısı artmıştır.

Ceyhan'da hayvancılıkla ilgili kayda değer tek tesis 12 km. uzaklıkta Mercimek Köyünde bulunan Çukurova Hara'sıdır. Hara'da atçılık, sun'i tohumlama, sığircılık, koyunculuk, tavukçuluk ve tarım şubeleri vardır. Hara'daki üretim tüm Çukurova Bölgesinin ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamaktadır.

Adana hayvan varlığı Türkiye'nin %3'üne eşittir. Ceyhan'daki hayvan varlığı ise Adana'nın yaklaşık %10'na eşit sayılabilir. Adana içinde önemli sayılabilecek tür inektir. Adana içinde %20'lik bir paya sahiptir. Diğer türler %12 ile %4 arasında değişmektedir.

3.3.2.2. CEYHAN'DA SANAYİ

Ceyhan'da ki sanayi temel ürün olan pamuğun işlenmesine yöneliktir. 27 adet tesis tarladan toplanan pamuğu iplik fabrikalarının kullanabileceği hale getiren çırçır ve prese fabrikaları mevcuttur. Çırçır fabrikaları, pamuğun çekirdekten ayırma işlemini yapar. Prese fabrikaları ise pamuğun sıkıştırılarak balyalanması, ambalajlanmasını sağlar. Ceyhan'da tarıma özellikle pamuk işlemeye dayalı sanayileşme 1950 ve 1960'larda gelişimini tamamlamıştır. Ceyhan'dan İsviçre, Batı Almanya, İtalya, Romanya, Fransa, Belçika, Portekiz, Yunanistan ve İspanya ya preseli pamuk ve ipliği ihraç edilmektedir.

Ceyhan'da sanayi kuruluşları tüm kente yayılmış durumdadır. Fakat büyük bir bölümü Eski Adana Yolu üzerinde (kent kuzeybatısında) toplanmıştır. Pamuğu yarı mamül hale getirdikleri için çevresel kirlilikleri yoktur. Bu nedenle kent içindekiler de bugüne kadar yerlerinde kalabilmişlerdir.

Çırçır ve Prese fabrikalarında 1500 işçi sürekli olarak çalışmaktadır. İşin niteliği gereği kampanya süresince mevsimlik işçide çalıştırılmaktadır. Kampanya Eylül-Nisan ayları arasındadır. Kampanya süresinin ilk üç ayı (Eylül-Ekim-Kasım) fabrikalar üreticiden yoğun olarak pamuk alımı yaptığı için, fabrikalar üç vardiye halinde çalışmaktadır. Bu aylarda daimi işgücünün en az iki katı kadar geçici işgücüne daimi işgücüne eklenmektedir. Kampanya süresinin ilk dört ayından sonra iş yoğunluğu azalmakta ve geçici olarak istihdam edilen işgücü işten çıkarılmaktadır. Nisan-Ağustos ayları arasında, fabrikalar bakıma girmektedir.

Ceyhan ve çevresinde şu sanayi tesisleri bulunmaktadır.

- 1- Botaş Boru Hattı ile Petrol Taşıma A.Ş.
- 2- Toros Gübre ve Kimya A.Ş.
- 3- Ceytaş İplik Fabrikası.
- 4- Ceyhan Sanayi ve Ticaret İşletmesi A.Ş.(Çukobirlik yağ san.)
- 5- Özmaya.
- 6- Mosaş Metal Ofset Ambalaj Sanayi A.Ş.
- 7- Garipoğlu İplik Fabrikası.
- 8- Çırçır Fabrikaları (27 Adet).
- 9- Toktaş/Toktamış Tarımsal Endüstriyel Ürünler Emprenye San. Tic.A.Ş.
- 10- Plastik-Bakalit-Kauçuk ve Metalden yapılan yedek parça imalatçıları.
- 11- Tarım Alet ve Makinaları İmalatçıları.
- 12- Ceyhan Kireç Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti.
- 13- Güneş Enerjisi imalatçıları.
- 14- Dökümcüler
- 15- Un Değirmenleri (5 Adet)
- 16- Hayat Un-Makarna Ticaret ve Sanayi Ltd.Şti.

Kentteki küçük sanatlar, Hürriyet Mahallesiindeki küçük sanayi sitesinde toplu halde bulunmaktadır. Ayrıca, kent içinde de yer yer tamirciler ve marangozlar dağınık bir biçimde yer seçmişlerdir. Küçük sanayi sitesinde; tarım aletleri (pulum, mibzer, vs.) imalatçılar, tarım makina ve aletleri tamirhaneleri, otomobil boya-kaporta ve tamircileri yer almaktadır.

Son yıllarda Osmaniye'nin hızlı gelişmesi nedeniyle Ceyhan'daki küçük sanatların tarım aletleri imalatı ve oto tamirattı kesimi başta olmak üzere, genelde bir duraklama olmuştur. Ceyhan bu konuda hizmet verdiği alanın büyük bir kısmını Osmaniye'ye kaptırmıştır.

Küçük sanatlarda toplam 922 kişi çalışmaktadır. Toplam işgücünün %8.9'unu oluşturmaktadır. Üretilen mal ve hizmetin %94'ü kent içinde %3'ü çevredeki kırsal yerleşmelere, %3'ü ise diğer bölgelere gitmektedir. Üretim için gerekli hammadde veya yarı mamul maddenin %48.24'ü Ceyhan'dan, %38.82'si bölgeden, %12.94'ü yurt içinden temin edilmektedir. (Nazım İm.Pl.Ana.Rap.)

Kentteki sanayinin daha fazla işgücü vermesi sanayinin ihtisaslaşmasına ve çeşitlenmesine bağlıdır. Sanayinin çeşitlilik gösterebilmesi için gerekli hammadde yakın çevrede bulunmamaktadır. Mevcut hammaddenin geliştirilmesi, çeşitliliği artıracaktır.

3.3.2.3. CEYHAN'DA HİZMETLER SEKTÖRÜ

Ceyhan ekonomisinin, ülke ve bölge içindeki yeri çalışmamda çeşitli vesilelerle anlatılmıştır. Kentin ekonomik refahı ne yazıkki fiziki mekana ve sosyal yaşantıya yansımamıştır. Kent halkı eğlence ve kültür etkinliklerini Adana'da yürütmektedir. Hizmetler sektörünün bütün alt sektörlerinde Adana'nın Ceyhan'a yakın oluşu hissedilir.

Ceyhan ekonomisine önemli girdi sağlayan tarıma dayalı ürünler başta Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri olmak üzere bütün dünya ülkelere ihraç edilmektedir. 1984 yılı verilerine göre 28.8 milyon A.B.D. dolar döviz elde edilmiştir. 1985 yılında ise bu rakam 26 milyon dolara düşmüştür.

Ceyhan Ticaret Odasından alınan bilgiye göre kentte ticaretle uğraşan kayıtlı şirket sayısı 200'dür Bunların dağılımı şu şekildedir. (C.T.O., 1985, syf.22.)

Kollektif Şirket	141.
Komandit Şirket	8.
Limited Şirket	6.
Anonim Şirket	49.
İktisadi Devlet Teş.	6.
T O P L A M	200.

Hizmetler Sektöründe Ticaret Odasına kayıtlı olarak faaliyet gösteren sekiz meslek grubu dağılımında tarımsal ürün alım-satımı yapanlar (tüccar) %30.8'lik bir payla ilk sırayı almaktadır. İkinci sırada inşaat malzemesi satanlar %16.7'lik bir oranla yer almaktadır. Yumurtalık Serbest Bölgesinin aktif hale geçmesi ile kentte bu sektörde önemli bir patlama beklenmektedir. Üçüncü sırada %15.2'lik pay ile sanayici ve atölye işletenler yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla yiyecek eşyası satanlar, ev eşyası, giyecek eşyası satanlar yer almaktadır. (Tablo 38)

Tablo 38.Ceyhan'da Faaliyet Gösteren Sekiz Meslek Grubu.
(Ceyhan Ticaret Odası)

Meslek Grubunun Adı	Gerçek Adet	Tüzel Kişi Adet	Top.	%
1. Toprak mahsülleri alım-satım yapanlar.(Tüccar)	378	36	414	%30.8
2. Canlı Hay. ve Kasaplık yapan.	99	2	101	%7.5
3. Giyecek eşyası satanlar.	95	11	106	%7.9
4. Ev eşyası satanlar.	97	20	117	%8.7
5. Yiyecek eşyası satanlar.	123	17	140	%10.4
6. İnşaat malzemesi satanlar.	207	17	224	%16.7
7. Sanayiciler, atölye işletenler.	139	66	205	%15.2
8. Sigortacılar, Kop. Bankalar.	6	31	37	%2.8
T O P L A M	1144	200	1344	%100

Hizmetler sektöründe kayıtlı işyeri sayısının faaliyet kollarına göre dağılımı yönünden temel etkinliği ticaret almıştır. Ticaret ekonomik refahla orantılı olarak gelişmiştir.

Tarımsal ürünün yarı-mamül ve mamül hale kent içinde dönüşmesi ve ekonomik girdinin çoğalmasıyla ticaret-pazarlama ve hizmetler sektörü göreceli olarak gelişmiştir. Fakat Adana'nın yoğun ticaret baskısı, metropole 40 km. uzaklıkta olması Ceyhan'ın ticaret alt sektöründe çeşitini kısıtlamış, dayanıklı tüketim malları yerine haftalık tüketim malları ağırlık kazanmıştır. Ekonomik girdisi büyük olan ticari konularda Adana'nın egemenliğine boyun eğmişlerdir.

Kent içinde dönen kapital büyüklüğün ve haftalık tüketime hitap eden ticarethanelerin kapasitesini gösteren bir başka ölçüt ise kent merkezinde 15 değişik banka şubesinin bulunmasıdır.

Ticarethanelerde satılan mallar ortalama %40'ı kent içinden, %38'i bölge içinden, %22'side yurt içinden temin edilmektedir. Bu malların %90'ı kent içine, %5'i Ceyhan'ın kırsal alanına ve diğer %5'ide çevre yerleşmelere satılmaktadır.

3.4. CEYHAN KENTİ

Ceyhan kenti, Ceyhan nehirinin doğu kıyısında, Adana'nın yaklaşık 40 km. batısında verimli ve düz bir arazi üzerine kurulmuş tarihi geçmişi 140 yıl olan bir ova yerleşimidir.

Ceyhan 19.Yüzyılın ikinci yarısında bir göçmen şehiri gibi kurulmuş, son yirmi yılda sulu tarıma ağırlık vererek, tarımsal üretimini artırmış ve yan gelirlerini çoğaltmıştır. 1985'te bir çoğu tekstil ve pamuk üretimi olan sanayi tesis sayısını 53'e çıkarmıştır. 1980 yılında ülkedeki ekonomik yapısal değişiklikler, Ceyhan'a da yansiyarak tarımsal üretimi dış pazarlarda yer almıştır. İhracatı başta Avrupa ve Ortadoğu olmak üzere bütün ülkeleri kapsamaktadır.

Yerleşim alanları genellikle şehir merkezinde yoğun bir şekilde yer almıştır. Kent batı dışında bütün yönlerde doğru genişlemektedir. Batıdaki genişlemesi nehir ve taşkın alanlarla sınırlanmaktadır. Ayrıca kentin yakın çevresi 1.derece tarım toprağı ve buna bağlı olarak sulama kanallarıyla çevrili olduğu için kentleşme etkisi tarım topraklarını tehdit etmektedir. Büyüme dağınık yapıda değildir. Fakat buna oranla şehirin mevcut doygunluğu bu gelişime paralel olarak tam sağlanamamıştır. (Harita 8 ve 16.)

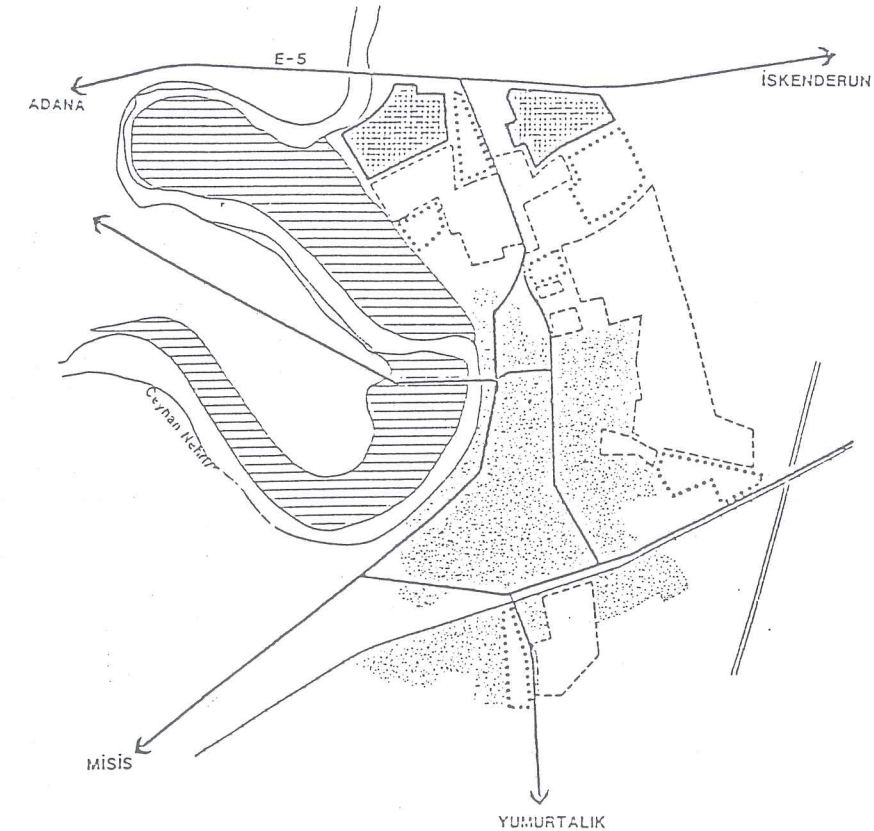
Şehirin ulaşım ağı büyüme eğilimine paralel olarak kuzey-güney yönünde gelişmiştir. Ana aksın başlangıcı E-5'ten güneye doğru olan bu ulaşım ağı kentin belkemiğidir.

Güneybatıdaki yeni yerleşim alanları eski Adana yolu boyunca sanayinin büyümesiyle birlikte gelişmiştir. Eski Adana yoluna kısmen paralel olarak, kentin kuzeyinden geçen E-5 karayolu sanayi alanlarının bu akışta lineer olarak gelişmesini hızlandırmıştır. Buna rağmen geçmişte yerleşim olan eski Adana yolundaki pamuk fabrikaları mevcudiyetini korumaktadır. Misis Organize Sanayi Bölgesi aktif hale geçinceye kadar her iki eğilim de devam edecektir. Şehirin kuzeyinde sanayi tesisleriyle ilişkili olarak kamyon ve tır parkları, benzin istasyonları mevcuttur. Kentsel donatı alanlarının bir kısmı da burada yer almaktadır. (Stadyum, eğitim yapıları v.s.)

Şehir merkezi lineer olarak kuzey-güney doğrultuda gelişmiştir. Yeni otoyolun güneyden geçmesi, demiryolunun gelecekte elektrifikasyonu ve çift hatlı olması mevcuttaki güneye eğilimi daha da artıracaktır. İskenderun Körfezindeki yeni yoğun çalışma alanları, demiryolunun güney kısmındaki gelişimi doğuya doğru çekmektedir.

Kuzeydeki E-5 karayoluna kadar olan bölge potansiyel kentsel alandır. Bu bölgede yer alan, sanayi sitesi ve 18 km. uzaklıkta bulunan Organize Sanayi Bölgesi bu potansiyel alanın kısa zamanda dolması için yeterli nedenlerdir. Bu alandaki tarımsal faaliyet son 10 yıldır karakterini yitirmiştir.

Harita 16. Ceyhan Kenti (Çukurova Kentsel Gelişim Proj.)

CEYHAN

LEJAND

- Rezerv alan
- Kentsel sınır içerisinde yapılaşmamış alanlar
- Yapılaşmış alan içerisindeki boşluklu konut bölgeleri
- Taşın alan
- Meskun bölge

KAYNAK: ÇUKUROVA KENTSEL
GELİŞİM PROJESİ

1950 yılında 17.900 kentsel nüfusa sahipken 50.ha.'lık kentsel alanda 355 kişi/ha.'lık yoğunluk vardır. 1975 yılında ise yoğunluk 241 kişi/ha.'a, 1980'de 220 kişi/ha.'a ve 1985'de ise 718 ha.'lık kentsel alana sahip olarak 107 kişi/ha.'lık yoğunluk gerçekleşmiştir. Yoğunluğun azalması kentsel alanın çoğalması ile ters orantılıdır.

Yıl	Kentsel Nüfus	Yoğunluk	Alan
1950	17.900	355 kişi/ha.	50 ha.
1975	63.000	241 kişi/ha.	260 ha.
1980	57.300	220 kişi/ha.	260 ha.
1985	77.000	107 kişi/ha.	718 ha.

Mevcut konut gelişimi şehir merkezi çekirdeğinden dışarı doğru büyümektedir. Merkezin son on yıldır yenilenme çabasıyla yüksek yoğunluğa erişmesi dikkat çekicidir.

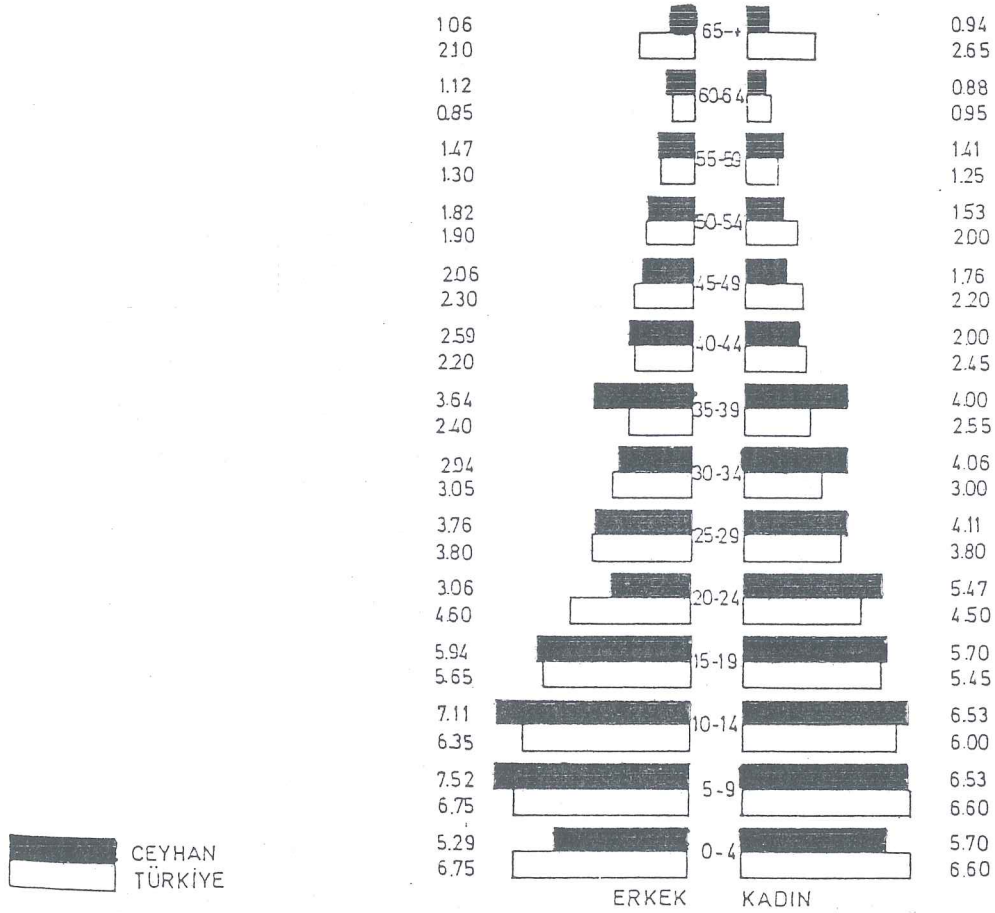
Yerleşim alanlarındaki dağılım, sosyal grupların konumunu açıkça göstermektedir. Orta ve yüksek gelirli gruplar güney-doğu kesmiyle şehir merkezinin saygın alanlarında yerleşmişlerdir. Konut kooperatifleride bu kesimler de yoğunlaşmıştır. Orta-düşük ve düşük gelirli gruplar şehrin kuzey, kuzey-doğu ve güneybatısında yerleşmişlerdir. Bu bölgedeki gelişim 1970'deki sanayi sitesinin kurulmasıyla başlamış ve ulaşımın yoğun olması bu gelişmeyi desteklemiştir.

Ceyhan'da nüfusun %49.4'ü erkek, %50.6'sı kadındır. Ülke genelindeki oranlara eşittir. Nüfus piramidine bakıldığında zaman nüfusun genç olduğu, yaşlı nüfusun az olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise; dışarıdan aldığı göç ve aile yapısının çok çocuklu olma özlemidir. (Grafik 12) Ceyhan'da ortalama aile büyüklüğü 4.8'dir. Ortalama hane büyüklüğü ise 5.42 olup, hane aile sayısı da 1.13 olarak analitik çalışmada yer almıştır. Toplumsal gelişmeye bağlı olarak gelecekte aileler çekirdek aileye dönüşecektir.

Mahalle sınırlarının (alanlarının) dengeli olmaması nedeniyle; mahalle nüfusları arasındaki farklar da yüksek çıkmaktadır. Nüfus fiziki mekanda dengeli bir biçimde dağılmamıştır. Nüfus açısından en yoğun olan mahalleler Bota, Kaltakiye, ve Aytemuroğludur. (Tablo 40).

Grafik 12. Ceyhan - Türkiye Yaş Piramidi, 1985.
(Analitik Çalışma).

CEYHAN YAŞ GURUPLARI PİRAMİDİ

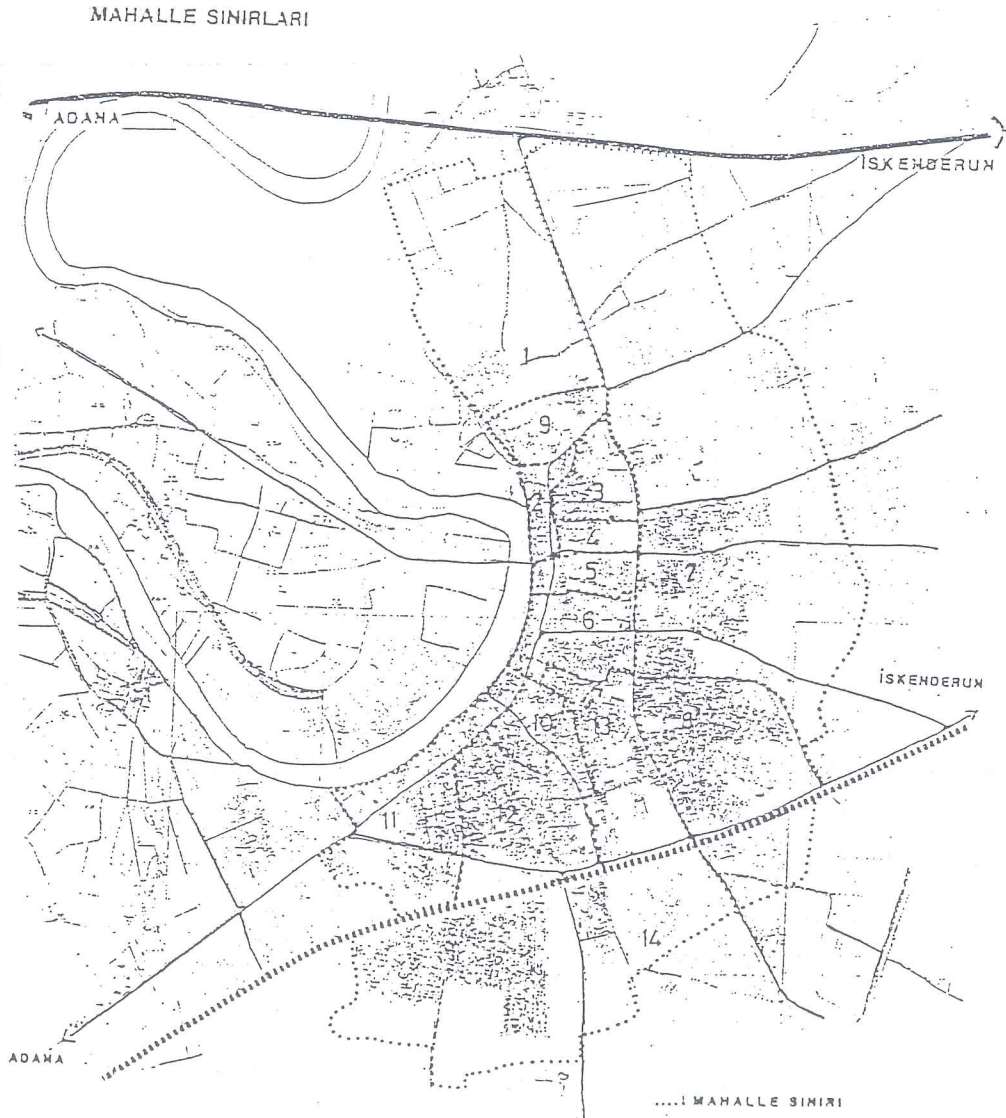

Tablo 39. 2010 Yılı itibariyle Ceyhan için gerekli kent-
sel alan, konut sayısı ve aile projeksiyonu.(Çukurova Kentsel
Gelişim Projesi).

	NÜFUS	AİLE	GEREKLİ EK KONUT	YOĞUNLUK (Kişi/ha.	ALAN (ha)
1985	76969	13929	-	116	718
1990	85745	16397	2468	118	730
1995	99759	20133	3735	122	820
2000	119792	25494	5361	124	970
2005	144391	32406	6912	127	1140
2010	169917	40246	7840	130	1310

Çukurova Kentsel Gelişim Projesine göre yapılan nüfus projeksiyonunda Ceyhan 2010 yılı için 170.000 kişi olacaktır. Buna göre yapılan kentsel alan projeksiyonunda ise 590 ha'lık yeni kentsel alana ihtiyaç vardır.(Tablo 39.)

Harita 17. Ceyhan Kenti Mahalle Sınırları.
(Çukurova Kentsel Gelişim Projesi)

TABLO-40 MAHALLE ÖLÇEĞİNDE NÜFUS PROJEKSİYONLARI (ÇUKUROVA KENTSEL GELİŞİM PROJESİ)

MAHALLE NO	İSİMLERİ	1985			1990			1995			2000			2005			2010		
		Alan	Nüfus	Yoğ. Kişi/ha	Nüfus	Yoğ. Kişi/ha	Nüfus	Yoğ. Kişi/ha	Nüfus	Yoğ. Kişi/ha	Nüfus	Yoğ. Kişi/ha	Nüfus	Yoğ. Kişi/ha	Nüfus	Yoğ. Kişi/ha			
1	KOÇUKKIRIM	86.7	8921	103	11174	129	16017	185	17300	200	17300	200	17300	200	17300	200			
2	CİVANLAYAK	6.6	1429	217	1644	249	1849	280	2112	320	2112	320	2112	320	2112	320			
3	HALİLİBRAHİM	10.5	2032	194	2336	222	2686	256	3360	320	3360	320	3360	320	3360	320			
4	AYTEMÜROĞLU	6.4	1450	227	1667	260	1875	293	2048	320	2048	320	2048	320	2048	320			
5	KALTAKE	13.0	3484	268	4006	308	4160	320	4160	320	4160	320	4160	320	4160	320			
6	KONAKOĞLU	14.0	1637	117	1842	132	2118	152	3418	244	4480	320	4480	320	4480	320			
7	HORRİYET	215.7	14671	68	16505	77	18981	88	24981	116	33171	154	40987	190	40987	190			
8	MİTHATPAŞA	141.8	8314	59	9353	66	11224	79	13224	93	19224	136	26938	190	26938	190			
9	BOTA	14.7	4803	327	4803	327	4803	327	4803	327	4803	327	4803	327	4803	327			
10	BOYÜKKİRİM	16.7	1886	113	2074	124	2385	143	2785	167	3458	207	5344	320	5344	320			
11	TORLUBAŞ	28.2	4621	164	5083	180	5591	198	6391	227	7391	262	9024	320	9024	320			
12	MURADIYE	33.4	5527	165	6080	182	6840	205	7740	232	9040	271	10688	320	10688	320			
13	ESKİHAMAM	27.2	4553	167	5008	184	5798	212	6559	241	7559	278	8704	320	8704	320			
14	GAZİOSMANPAŞA	156.2	12882	82	14170	91	15471	100	20911	135	26285	168	29969	190	29969	190			
TOTAL		718.0	76210		85745		99759		119792		144391		169917		169917				

3.4.1. KIRSAL ALAN KULLANIMI

Ceyhan'a bağılı 7 belediye ve 78 köy bulunmaktadır. Merkez dahil 5 belediyenin imar planı mevcut olup, yeni kurulan Mercimek ve Sarımaşı belediyelerinin imar planları yoktur.

Köyler ile yerleşim merkezleri arasında çiftlikler bulunmaktadır. Mezra ve kom nitelikli yerleşim birimleri bölgede yoktur.

Adana Tarım ve Köy İşlerinden alınan 1988 envanter etüdüne göre Ceyhan kırsal yerleşiminin özellikleri kısaca şöyledir.

. Ceyhan İlçesine bağılı 78 köyün yüzölçümü toplam ilçe yüzölçümünün %7'si olup bunun, %74,5'i düz, %13'ü hafif meyilli, %5,5'i orta meyilli, %7'si dik ve sarp arazide konumlanmıştır. Adana İlçeleri içinde Ceyhan, Yumurtalık ve Karataş'la birlikte düz araziye yerleşen köyler bakımından önde gelmektedir.

. İlçeye bağılı köylerin %18'i nehir kenarında, %47'si ovada, %14'ü sırtta, %4'ü vadi de, %17'si etekte konumlanmıştır. %85'i toplu, %6'sı yol boyu, %9'u ise dağınık ve seyrek olarak yerleşmişlerdir. Adana ili köyleriyle konumlanış bakımından homojen özellik gösterip, Adana ili köylerinin seyrek yerleşim özelliğine karşılık %85'i toplu yerleşimlerdir.

. Bütün köy yollarının %34'ü asfalt, %44'ü karışık, %22'si stabilizedir.

. Doğal ve tarihi değerler: Toplam il köylerinde bulunan 96 av sahasının 20'si merkezde, 12'si Ceyhan'dadır. Toplam 27 mesire yerinin ikisi Ceyhan köylerinde bulunmaktadır. Tarihi değerler bakımından da Ceyhan 58 eski eserler bölgesinin, 5'ini köylerinde bulundurmaktadır.

Şifalı ılıca ve içme bakımından Ceyhan oldukça zengindir. 9 kaynağın 4'ü Ceyhan'da bulunmaktadır.

. Ceyhan İlçesine bağılı bütün köyler de elektrik mevcuttur. %87 (68 köy)'sinde kullanma ve içme suyu bulunup, diğerleri kendi imkanlarıyla kuyu suyu kullanmaktadır. İlçeye bağılı 78 köyün 53'ünde sulama suyu bulunup, %75'i devlet, %25'i köylü imkanlarıyla arazilerini sulamaktadır.

. İl Ölçeğinde köylerde bulunan vakıf ve hazine arazilerinin %10'unu merkezde, %39'u ise Ceyhan'da bulunmaktadır. Bu rakam toplamda en yüksek değerdir. Köy halkının %80'ni tarımsal araziye sahiptir.

Ceyhan ilçesine bağlı 22 köyde mevzi, 8 köyde kadastrol ölçüm yapıldığı tespit edilmiştir.

78 köyde 980.000 dk. kültür arazisi bulunup, bunun %2'si mera, %0.1'i orman, %1'i fundalık, %73,3'ü kuru tarım, %23.48'i sulu tarım, %0,1'i bahçe, %0.02'si zeytinliktir. Nadassız tarımın daha yaygın olduğu görülmektedir. Köylerde buğday, arpa, pamuk, yer fıstığı, susam, darı, mısır, patates, soğan, domates fasulye, salatalık, karpuz, portakal, şeftali, nar, elma, zeytin yetiştirilmektedir.

Hayvancılık tarla ziraatının arkasından gelen en önemli geçim kaynağıdır.

. Ceyhan'a bağlı 3 köyde ilkökul çağı nüfusunun bulunmaması nedeniyle ilkökul bulunmamaktadır. Yaklaşık her öğretmene 23 öğrenci, her sınıfa 33 öğrenci düşmektedir. 8 köyde ortaokul mevcuttur.

. Köylerde %90.8'i bir katlı, %9.17'sinde iki katlı konut bulunmaktadır. İki ve üç odalı konutlar çoğunlukta olup, yapım sistemleri yığma, ahşap, b.arme ve karışık tip olmak üzere oranları eşit denilebilir. Konutların %47'si sağlam, %25'i çürük, %28'i onarılabilir.

. İlçeye bağlı köylerin birinde karakol, 13'ünde P.T.T., 85 cami, 30'unda köy odası, 5'inde köy kitaplığı, 12'sinde motorlu değirmen ve çeşitli esnaf grupları bulunmaktadır.

Sonuç olarak envanter etüdünden alınan bilgilere ve gözlemlerimize dayanarak Ceyhan köylerinin, Türkiye köylerinin refah düzeyinin oldukça üzerindedir. İklim ve toprak kabiliyetinin verimli olması ekonomik refahı beraberinde getirmiş ve kentle ilişkisini güçlendirmiştir.

3.4.2. KENTSEL ALAN KULLANIMI

Kentsel alan kullanımında baz olarak mevcut imar planı analitik çalışması referans kabul edilmiştir. Çalışma süresince elde ettiğim bilgiler, analitik çalışma ile karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Mekansal yapı, kentin tarihi geçmişine, topoğrafya ya, ulaşım akslarına bağlı olarak şekillenmiş, sosyo-kültürel yapının mekana etkisi bu kentte önemli bir faktör olmuştur. Ceyhan; göçlerin etkisiyle sosyal yapı bakımından heterojen özellik göstermektedir. Dolayısıyla bu yapı farklılığı kendisini göstererek kentin bugünkü makro-formunu oluşturmuştur.

Tüm kentsel alanda ortalama brüt yoğunluk 68 ki/ha, net yoğunluk ise 189 kişi/ha'dır. Brüt yoğunluğun düşük olmasının nedeni kentsel alan içindeki tarım alanı, nehir vs. alanlarının hesaplamaya dâhil edilmesindendir. Yapı yoğunluğu ise ortalama TAKS 0.40 ve KAKS 0.50'dir. Bu değerler alanın karakterine bağlı olarak değişmektedir.

Kentteki gözlemlerimize göre üç tip konut oluşmuştur;

a) Kentin eski dokusu içinde yer alan, bahçeli, kırsal nitelikler taşıyan, tek katlı ve düşük kaliteli yapılardır. Bu tip konutlar aile bireylerinin sayılarının artmasına, hanenin büyümesine (evlenme yoluyla) göre aynı bahçe içinde yatayda büyüyerek gelişmiştir.

b) İkinci doku ise: Kentin merkezinin sınırından başlayıp yeni yapılaşan çok katlı dokuya kadar kalan alandır. Yapıldığı dönemin özelliklerini taşıyan tek veya iki katlı, küçük bahçeli dokudur. Bu küçük bahçelerde bitki kültürü yapılmamaktadır. Genelde kalite açısından orta derecelidir.

c) Üçüncü tip konut dokusu: Çok katlı apartmanlar şeklinde gelişmiştir. Kat yükseklikleri 5-8 arasında değişmektedir. Bu kat yüksekliklerini sağlayan bir planın olmamasına rağmen, belediye yol genişliklerine dayanarak inşaat ruhsatlarını vermiştir.

Kentteki konut standartları ve konfor durumu ise şöyledir; Ortalama olarak bütün konutlarda 3 oda mevcut olup, oda

başına 1.75 kişi düşmektedir. Her evde su ve elektrik mevcuttur. Banyo, mutfak, wc gibi servis hacimleri bütün konutlarda bulunmaktadır. İklimden dolayı yüksek tavan yaygındır.

Kentte toplam 40 konut kooperatifi vardır. 2900 konut adedinden 890'nı tamamlanmış, 1517'sinin de inşaatı devam etmektedir. (Ceyhan Konut Koop Birliği) Ayrıca belediyenin önderliğinde ve Adana Kentsel Gelişim Projesi kapsamında kurulan 2000 konutluk ve 7 ayrı kooperatif yasal yönden kurulmuştur. Fakat eski Belediye Başkanının vefatı ve yerel yönetimin değişmesi ile, daha önce izlenen kooperatif politikasının değişmesine neden olmuş ve bu faaliyet durdurulmuştur.

Merkez: Kentin ticaret merkezi lineer olarak Atatürk Caddesi ve buna bağlanan sokaklar boyunca gelişmiştir. Ticaret, türü nedeniyle zemin katlarda yatay olarak yayılmış ve büro mesleki hizmetlerin gelişmesinden dolayı üst katlar henüz kullanılmamaktadır. Ceyhan, kendi nüfusuna hizmet verdiği gibi, etkisi altındaki yakın yerleşim merkezlerinede hizmet vermektedir. Merkezin niteliği ağırlıklı olarak günlük tüketime dönüktür. Adana'nın etkisi nedeniyle dayanıklı tüketim malları satışı gelişmemiştir. (Harita 18)

Gaziosmanpaşa Mahallesindeki alt merkez dışında bir başka merkez gelişimi yoktur. Bu alt merkezin gelişmesinin ana nedeni, mevcut merkeze uzak oluş ve demiryolu gibi bir eşik olmasındandır. Kent içindeki toplam ticaret alanı 11. ha', net alan ise 6 ha'dır. Brüt alandan işletme başına 83 m^2 , net alandan ise 42 m^2 alan düşmektedir. (Tablo 41)

Sanayi Alanları: Tarımsal sanayinin Ceyhan'da ki işlevi çevreyi kirletmediğinden dolayı, bugüne kadar kent içinde kalmıştır. Ancak gelecekte planda önerilen bölgede organize olmaları gereklidir. Sanayi alanları kentsel alanın %10'unu oluşturmaktadır. İşletme başına ortalama 4 hektarlık bir alan düşmektedir. Kentteki küçük sanayi sitesi Hürriyet Mahallesinin kuzeyinde yer almıştır. Tarım aletleri imalatı ve bakım-onarımı bu sanayi sitesindeki ağırlıklı iş koludur. İşletme başına brüt 270 m^2 , net 85 m^2 alan düşmektedir.

Tablo 41. Kentsel Alan Kullanımı Dağılımı.
(Analitik Çalışma)

Kullanım	Alan (Ha.)	%
KONUT	360.23	36.20
TİCARET	11.15	1.12
KÜÇÜK SANATLAR	11.70	1.18
SANAYİ	99.94	10.04
EĞİTİM	14.83	1.49
SAĞLIK	1.78	0.18
RESMİ-İDARİ KURUM	28.00	2.81
DİNİ TESİS	1.58	0.16
YEŞİL ALAN	3.03	0.31
SPOR ALANI	4.41	0.44
DEPOLAMA	1.83	0.18
TARIM ALANI	35.80	3.60
NEHİR	49.36	4.96
MEZARLIK	11.37	1.14
DEMİRYOLU	15.31	1.54
DEVLET YOLU	16.00	1.61
KENT İÇİ YOLLAR	110.71	11.12
ORMAN ALANI	10.35	1.04
BOŞ ALANLAR	207.83	20.88
T O P L A M	995.21	100.00

Kütüphane ve Halk Eğitim Merkezi eğitime dahil edilmiştir.

Resmi Kurum: İlçe merkezi olması nedeniyle merkezi yönetime bağlı tüm resmi kurum şubeleri mevcuttur. Kentsel alan içinde %3'lük bir paya sahiptir. İşgücünün sektörlere göre dağılımı açısından dördüncü sırada yer alan bu sektör, nüfusun ve yükleneceği işlevin türüne bağlı olarak önem derecesi artacaktır.

Kentsel Yeşil Alanlar: Ceyhan'da mevcut nüfusun gereksinimlerini karşılayacak düzeyde yeşil alan bulunmaktadır. 3.03 hektarlık yeşil alandan kişi başına ortalama $0.45m^2$ alan düşmektedir ki bu oran standartların çok altındadır. Mesire yeri olarak kullanılan, kentin kuzeybatısındaki Okalıptus Ormanı

dahil edildiğinde toplam yeşil alan 13.38 ha. olmakta ve kişi başına 2 m² düşmektedir.(Tablo 41)

Eğitim: Ceyhan'da ki eğitim tesislerinin çeşitliliğinden anlaşılabacağı gibi Bölgesel Alt Merkez fonksiyonlarının bir çoğu kentte mevcuttur.

Kentte 16 İlkokul (birisi 8 yıllık), 2 Ortaokul (birisi yatılı), 7 Lise (Anadolu Lisesi, Ceyhan Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Ticaret Lisesi, İmam Hatip Lisesi ve Turizm Meslek Lisesi) ve iki yıllık eğitim veren Yüksek Okul bulunmaktadır. (Yüksek Okul Çukurova Üniversitesine bağlı olup inşaat, makina, elektrik bölümleri vardır.)

Ayrıca bunlara ek olarak Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan bilgiye göre Sağlık Meslek Lisesi, normal lise iki ortaokul ve iki ilkokulun inşaatları devam etmektedir. Toplam 15 hektarlık eğitim alanının %40'nı ilkokullar, %22'sini ortaokullar, %35'ini liseler ve %3'ünü ise Yüksek Okul oluşturmaktadır. Ceyhan eğitim donatıları yönünden standartlara uygundur.(Tablo 42)

Tablo 42. Ceyhan'da ki Eğitim Tesisleri Toplam Kapasitesi.(Analitik Çalışma)

İLKOKUL	ORTAOKUL	LİSE
Erkek Öğrenci Sayısı :5234 kişi(%54)	1991 kişi(%56)	2143 kişi(%60)
Kız Öğrenci Sayısı :4522 kişi(%46)	1557 kişi(%44)	1452 kişi(%40)
Toplam Öğrenci Sayısı :9756 kişi	3548 kişi	3595 kişi
Öğretmen sayısı : 314 kişi	109 kişi	172 kişi
Personel Sayısı : 36 kişi	25 kişi	39 kişi
Toplam Alan :59513 m ²	33105 m ²	51024 m ²
Yapı Alanı : 9192 m ²	3018 m ²	11883 m ²
Derslik Sayısı : 129	30	87
Dersliğe Düşen Öğr.Say: 76.9 kişi	116.26 kişi	51.03 kişi
Öğretmen Başına Düşen Alan : 6.1 m ²	9.3 m ²	14.2 m ²

Sağlık: Ceyhan'da bir adet devlet hastanesi, bir adet SSK dispanseri ve iki sağlık ocağı hizmet vermektedir. Sağlık tesislerinin toplam alanı 1.78 ha'dır. Toplam 77 yatak kapasite-

tesisi olan bu tesislerde 135 sağlık personeli ve 48 hizmetli bulunmaktadır. 100 yataklı yeni bir hastane bir yıl içinde hizmete açılacak durumdadır.

Dini Tesisler: Toplam 12 cami bulunup, halen iki caminin de inşaatı devam etmektedir. Toplam alanı 1.6 hektar olan dini tesisler her mahalleye yaklaşık bir cami düşmekte olup dağılım açısından talepe cevap verecek düzeydedir.

Kültürel Tesisler: Kültürel etkinlikler Ceyhan'da yok denecek kadar azdır. Adana ile bu konuda sıkı bağlantısı vardır. Kentte kültür hizmeti veren bir kütüphane ve bir de Halk Eğitim Merkezi vardır. Kışlık sinema sayısı 2 tane olup, niteliksizdir. Yaz aylarında 6 yazlık sinema açılır.

Ceyhan'da bir stadyum ve kapalı spor salonu bulunmaktadır. Fakat bu tesisler yerleşmedeki spor etkinliklerine cevap verecek durumda değildir. Toplam spor alanı 4.41 ha'dır.

Adana ile sıkı ilişkisi bulunan Ceyhan'dan her on dakikada bir münübüs ve her yarım saatte bir otobüs kalkmaktadır. Aynı ilişki Adana için de geçerli olup çevre yerleşimlerle de bağlantısı sıkıdır.

Kentte ve yakın çevresinde askerlik şubesi ve jandarma dışında askeri alan yoktur. Kentte şu anda iki tane mezarlık vardır. Kentsel alanın %1.14'ünü (11.4 ha) oluşturmaktadır.

Ayrıca kentsel alan içinde 36 ha'lık tarım alanı mevcuttur.

Ceyhan'da kentsel alanın %7.57'si (73.35 ha) kamu mülkiyetindedir. Kentteki kamu arazileri içinde kuzeydeki belediye ye ait alanlar dışında boş alanı yoktur.

Kamu Mülkiyetinin Dağılımı İse Şöyledir.

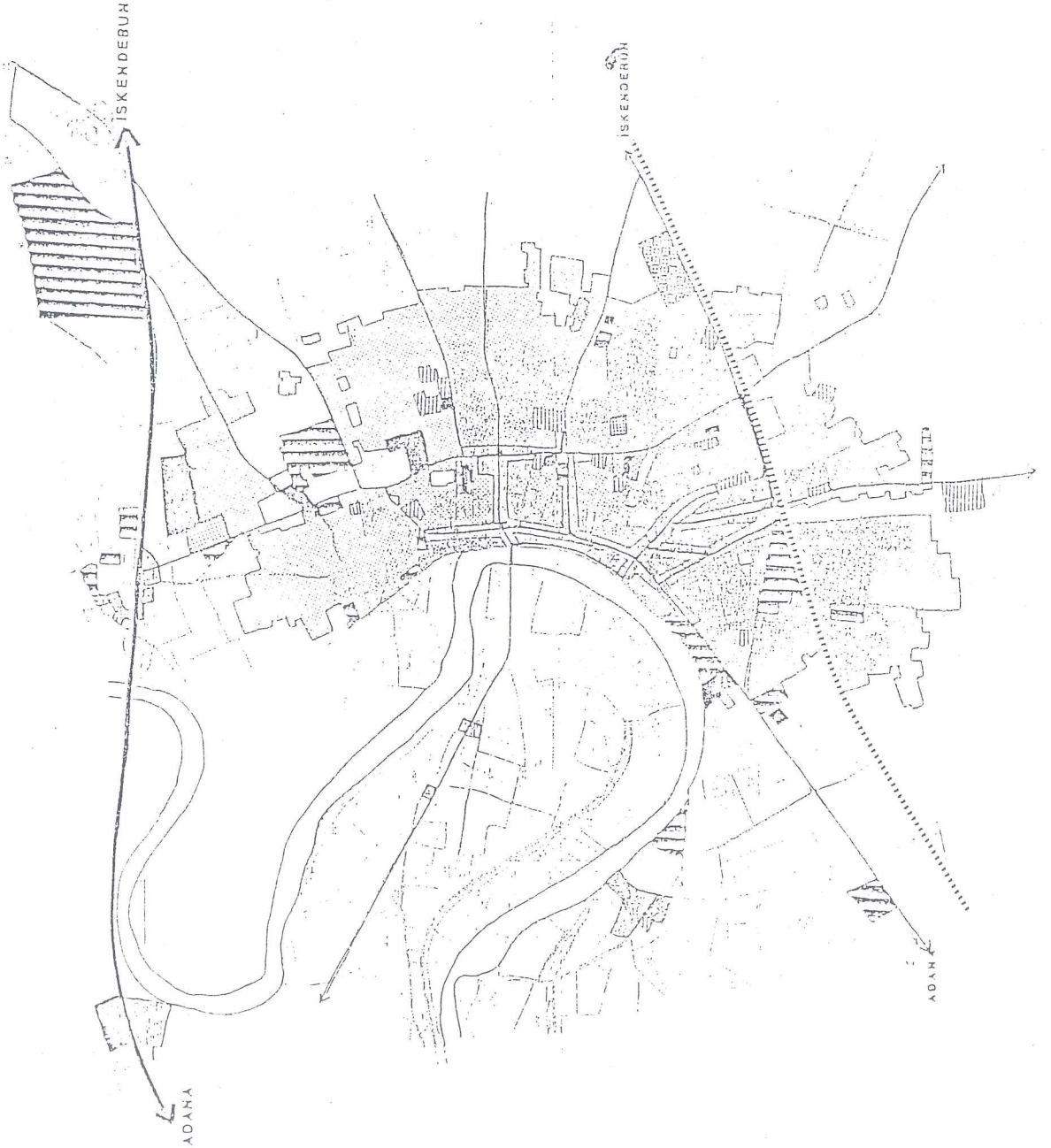
Hazine	29.78 ha	(%39.52)
Belediye	29.16 ha.	(%38.7)
Milli Eğitim	14.83 ha.	(%19.68)
Vakıflar Genel Müd.-	1.58ha.	(% 2.10)

Harita 18. Ceyhan Arazi Kullanışı. (Ç.K.G.P.,1985)

CEYHAN

ARAZİ KULLANIŞI

	RESİDENCEL
	HÜKÜMET YERLERİ
	İŞTİHAK
	SANAYİ VE DEPOLAMA
	EĞİTİM
	SAGLIK
	AÇIK ALANLAR
	ORMANLIK
	YEREL SU YOLU
	BAŞKA KULLANIM

N

3.4.3. ULAŞIM VE ALTYAPI

3.4.3.1. ULAŞIM

Karayolu ulaşımı yönünden Ceyhan, ülke ve uluslararası nitelikte bir aks olan E-5 karayolu üzerindedir. Ayrıca, İzmir, Aydın-Mersin-Adana bağlantısı sağlayan E-24 karayolu da Tarsus'ta E-5'e katılmakta ve bölgeyi Doğu Anadolu'ya bağlamaktadır. E-5 karayolu son yedi senedir çift şeritten gidiş-geliş olarak ayrılmıştır. Bu fiziki yenileme Ceyhan'ı Adana'ya daha da bağımlı kılmıştır.

Bu önemli aksın güneyinde yer alan Ceyhan iki ana noktadan E-5'e bağlanmaktadır. Bunlar kuzeybatı ve kuzeydeki kavşaklardır. Bunlardan kuzeybatıdaki kavşak 1.derecede, kuzeydeki kavşak ise 2.derecede kullanılmaktadır. Kuzeybatıdaki kavşağın 1. derecede kullanılmasının temel nedeni Adana ile olan ilişkileridir. Bu iki noktada aslında yol geometrisi bakımından tam kavşak çözümlemesi yapılmamıştır. Sinyalizasyon da bulunmamaktadır.

Kentin ana akslarından biri kuzeydeki E-5 kavşağından başlayıp güneye inen (demiryolunu da geçerek) 24.50 m.lik yoldur. Değişik mahallerde farklı isimler alan bu ana aksın demiryolunun kuzeyindeki kesimde gidiş-geliş şeritleri ayrılmış durumdadır. Doğu-Batı doğrultusundaki önemli aks ise Ceyhan köprüsü ve Hürriyet mahallesi'nin doğusu arasındaki Fevzi Çakmak Caddesidir. Diğer önemli akslar ise; güneyden gelip merkeze saplanan Yumurtalık Yolu, güneybatıdan gelip Fevzi Çakmak Caddesi'ne saplanan Eski Adana Yolu, Eski Adana Yolu'nun güneybatıda kent girişinde doğuya ayrılan kolu Eski Iskenderun Yoludur.

Kentin yol ağının büyük bir bölümü asfalt ve betondur. Ancak yeni gelişme alanlarında açılan yollar henüz stablize ve topraktır.

Ceyhan'da kent merkezinin ve çalışma alanlarının yürüme mesafesinde olması nedeniyle herhangi bir toplu taşıma sistemi gelişmemiştir. İlçeye bağlı köy ve kasabalardan 51 adedinin yolu asfalttır.(215 km) 32 adedinin yolu ise stablizedir.(466 km.) 20 tanesinin ise yolu T.C.Karayolu statüsündedir.(165 km.) (Brifing Raporu).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinden Mersin rafinerisine yapılan ham petrol taşımacılığının büyük bir bölümü demiryolu ile olmaktadır. Mersin-İskenderun bölgesel hattında günde 2500 civarında yolcu taşınmaktadır. Yolcu taşımacılığında, Ceyhan demiryolu sınırlı düzeyde kullanılmaktadır. Bunun da sebebi konum itibariyle her iki yöne de karayolu ile daha çabuk ve her saat ulaşma imkanı bulunmaktadır. Gelecekte Misis ve Yumurtalık'taki yoğun iş olanakları demiryolunun aktif olarak gündeme getirecektir.

3.4.3.2. ALTYAPI

Son yıllarda bölgede bulunan beş kent (Adana-Mersin-Tarsus-İskenderun ve Ceyhan) hızlı ve çarpık bir biçimde büyümüştür. Kentsel alanlar hızlı gelişmiş ve ilgili kamu idarelerinin yeterli hizmet üretmemesi sonucu, özellikle altyapı konusunda standartları karşılamaktan uzak kalmıştır. Ceyhan'ın alt yapı özellikleri kısaca aşağıda verilmiştir. Buna bağlı olarak açılacak yeni kentsel alanların altyapısı öncelik kazanmaktadır. Ayrıca İller Bankası'nca finanse edilen 6 milyar TL. keşif bedelli kanalizasyon inşaatının fiziki gerçekleşme oranı %35, 1.2 milyar tl. keşif bedelli içme suyu inşaatının fiziki gerçekleşme oranı ise %48 olduğu belediyece verilen Brifinğ Raporlarından öğrenilmektedir. Her iki projeye devam edilmekte olup, işin bitim tarihi 1991 yıl sonu olarak belirtilmiştir.

a) SU: Ceyhan'da evsel ve ticari su gereksinimini karşılayan ve derinlikleri 13-25 m. arasında değişen halen 18 adet kuyu bulunmaktadır. Kuyu pompa çıkışlarına yerleştirilmiş, yeterli sayıda veya düzgün olarak çalışan sayaçların bulunmaması nedeniyle kente günde ne kadar su verdiğini gösteren doğru kayıtlar yoktur. Belediye yetkililerinden alınan bilgiye göre kente verilen mevcut maksimum su miktarının $15.552 \text{ m}^3/\text{gün}$ 'dür.

Belediye kuyularına ek olarak, evsel, endüstriyel ve sulama suyu gereksinimini karşılamada kullanılan belirlenemeyen sayıda özel kuyular bulunmaktadır.

Kuyulardan alınan su mevcut iki isale hattı ile Ceyhan'ın içinde bulunan 3000 m³'lük beton gömme depoya taşınmakta, daha sonra gömme deponun çıkışında bulunan üç pompa yardımıyla deniz seviyesinden yüksekliği 53.5 m. olan ve 450 m³ kapasiteli ayaklı su deposuna basılmaktadır. Mevcut ayaklı depo çok eski ve yıpranmış olup, görevini tam yapamamaktadır.

Ceyhan'ın mevcut şebekesi 1952 yılında yapılan eski bir şebeke ile, 1968 yılında yapılan ve eski şebekeye bağlanan bir başka şebekeden oluşmaktadır.

İlçe alanının yaklaşık olarak %90'ında şebeke bulunmakta olup, evlerin %95'i mevcut şebekeye bağlantılarını yapmıştır. Kentte 12436 abone bulunmaktadır.

b) KANALİZASYON, DRENAJ VE PİS SU BOŞALTIMI: Ceyhan'da ilk kanalizasyon inşaatı 1952 yılında yapılmış olup bu tarihte gerçekleştirilen kısımlar şu anda ilçenin eski bölümlerinde bulunmaktadır. Bu tarihten itibaren, kanalizasyon şebekesi hiçbir projeye dayandırılmaksızın kentin gelişmesine göre sürekli olarak genişletilmiştir.

Mevcut kanalizasyon sistemi birleşik sistemdir. Tali şebeke boruları, tali kollektörler ve ara kollektörlerden oluşmaktadır. Toplanan pis ve yağmur suyu hiçbir arıtma işlemine tabii tutulmadan Ceyhan nehirine verilmektedir.

Şebekenin toplam uzunluğu 84 km. olup yaklaşık %50'si çalışmaz durumdadır. Kentin tüm alanlarının %70'şinde şebeke vardır. Fakat nüfusun %50'si bu şebekeden faydalanmaktadır. Geriye kalanlarının çoğu foseptik kullanmaktadır.

Kanalizasyon şebekesi bulunmayan alanlar, yeni gelişen konut alanlarıdır. Ceyhan'da yeraltısuyu seviyesi çok yüksektir. Yağmurlu mevsimler de bu seviye dahada yükselmektedir. Bu durum foseptik çukurlarının çok çabuk dolmasına neden olmakta ve taşarak sağlık açısından istenmeyen durum yaratmaktadır. Bunu önlemek için çok sık boşaltılması şarttır. (Harita 19)

c) KATI ATIK YÖNETİMİ: Temizlik işleri Müdürlüğünde 66 görevli ve işçi çalışmakta olup nüfusun her 10.000 kişisine 10.3 çalışan düşmektedir. Müdürlüğün 7 tane katı atık toplama aracı vardır.

Ceyhan'da katı atıklar aşağıda belirtilen oranlarda ve kaynaklardan toplanmaktadır.

- Evsel kaynaklar %55.
- Ticari kaynaklar %35.
- Küçük endüstri kaynakları %10.

Katı atık toplama araçlarının dolu tartımlarından elde edilen sonuçlara göre Ceyhan'da günde 1000 nüfus başına 0.73 ton katı atık üretilmektedir. Katı atıklar merkezden 5 km.uzaklıktaki Ceyhan nehri kenarına yapılmış olan taşkın önleme seti boyunca düzensiz olarak boşaltılmaktadır. Üzeri toprakla kapatılmaktadır. Katı atık için Adana yakınında kompost gübre tesisi kurulup orada imha edilmesi için nakil çalışmaları sürdürülmektedir.

Çukurova Kentsel Gelişim Projesi kapsamında alt yapı için düşünülen alternatif alanlar harita .. 19'da gösterilmiştir. Yer seçiminde arazi fiyatları ve tesisin kente zararını minimuma indirmek için gerekli mesafe kriter olarak alınmıştır. Alt yapı için yapılan ayrıntılı çalışmayı çalışmamız için gerekli görmediğimiz için mevcut duruma, sorunlara ve yapılan çalışmalar ana başlıklar altında verilmiştir.

d) ELEKTRİK VE TELEKOMÜNİKASYON

Ceyhan'a elektrik, kurulu kapasitesi enüst düzeydeki gereksinimleri bile karşılayabilecek bir ana trofo merkezinden sağlanmaktadır.(30.MVA) 15.000 elektrik abonesi olan Ceyhan'da elektrik sıkıntısı çekilmemektedir.

Ceyhan'da 8000 hatlı bir elektronik telefon santrali bulunmakta ve kente yeterli gelmemektedir.

Günlük gelen-giden mektup sayısı yaklaşık 2500-3000 civarında olup şehirlerarası telefon konuşması ortalama günde 600'dür.

T.E.K tarafından yaptırılmakta olan şehir şebekesi yenileme çalışmaları 1986 yılında başlamış olup %85'i bitirilmiş durumdadır.

3.4.4. BÖLGE ÖLÇEĞİNDE BÜTÜNCÜL PLANLAMALAR VE CEYHAN NAZIM İMAR PLANI

Kentin gelişmesini doğrudan ve güçlü bir biçimde etkileyecek üst düzeyde herhangi bir planlama çalışması ve kararı yoktur. Fakat planlama terminolojisinde ve kademesinde henüz yerini ve tanımını bulamadığımız bir planlama çalışması son yıllarda sürdürülmektedir.

Dünya Bankasının mali desteği, Devlet Planlama Teşkilatının bilgisi dahilinde yabancı bir firma (DAR-EL HANDAŞAH) Çukurova Metropoliten Bölgesi Kentsel Gelişim Projesi adı altında Adana-İçel-Tarsus-İskenderun ve Ceyhan kentlerine altyapı- yeni kentsel alan-ulaşım vs. gibi tüm proje hizmetleri sunmaktadır. 26 Mart 1989 Yerel seçimine kadar bu hizmetler aralıksız sürmüştür. Yerel seçimde halkın siyasi tercihlerinin değişmesi ile Yerel yönetim değişmiş ve Ceyhan Kenti yeni yerel yönetim isteği ile proje kapsamından çıkmıştır. (Dar-Al-Handasah Merkez Büro-Adana-YAŞAR VAROL ile mülakat).

Bu yabancı proje bürosu Ceyhan'ın kuzeyindeki 40-50 hektarlık boş bir alan için (kamulaştırılması tamamen yapılmamıştır.) toplu konut alanı planlama çalışması yapılmıştır. Fakat proje grubundan Ceyhan Kentinin ayrılması ve Ceyhan'ın bu projeyi kendi yerel kaynakları ile çözme çabası sonuçsuz kalmasından dolayı şimdilik bu planlama dondurulmuştur.

Son on-beş yıl içinde Ceyhan için yapılan imar planı çalışmaları şu şekilde gelişmiştir.

1979'da halihazır haritaların revizyonunun bulunmamasından dolayı bu planlama İller Bankası tarafından 1/5000 Nazım İmar Planı aşamasında durdurulmuştur. Çalışmanın tamamlanamamış olması Belediyeyi imar uygulamaları yönünden çok güç duruma sokmuştur. Ve imar yönetmeliğindeki yol genişliklerine göre kat adedi yöntemi ile 8 katlı binalar yoğunluğu artırmıştır.

Şu anda 1988 yılı onaylı Nazım Plan yürürlüktedir. 1/1000 planın 1988'den önce en son yapılış tarihi 1953'dür. Bu dönem içerisindeki planlama çalışmaları yetersiz kalmış ve hızlı çarpık kentleşmeye yol açmıştır.

Belediyenin temel gelir kaynakları, gayri menkul kiraları, İller Bankasından alınan belediye hissesi, Belediye gelirler yasası gereğince elde edilen gelirlerden oluşmaktadır. Ceyhan kentinin geliri 1990 yılı itibarıyla 20 milyar civarında olup Tablo 43'de ilçeye bağlı belediyelerin bütçeleride verilmektedir.

Tablo 43. Merkez ve Kasaba Belediyeleri ile Köylerin 1990 Yılı Gelir ve Gider Bütçeleri.

1- Ceyhan Belediyesi	19.867.200.007.-	19.867.200.007.-
2- Doruk Belediyesi	838.900.000.-	838.900.000.-
3- Kurtkulağı Belediyesi	540.208.951.-	540.208.951.-
4- Mercimek Belediyesi	584.000.000.-	584.000.000.-
5- Mustafabeyli Belediyesi	736.775.005.-	736.775.005.-
6- Sağkaya Belediyesi	680.456.945.-	680.456.945.-
7- Sarımazı Belediyesi	545.000.000.-	545.000.000.-
Köyler	821.890.460.-	821.890.460.-

12 Aralık 1988 Onaylı İmar Planı Açıklama Raporunda Ceyhan'la ilgili şu noktalara dikkat çekilmiş ve plan kararları verilmiştir.(Harita 21)

. Batıdaki nehir dışında topografik eşiğin bulunmaması fakat 1. derecede tarımsal alanın yok oluşuna dikkat çekilmiş ve D.S.İ'nin inşa etmiş olduğu kent çevresindeki sulama kanallarının artık eşik oluşturmadiğı belirtilmiştir.

. E-5'in kuzeyine gelişme önerilmemiştir. Ancak, mevcut konut alanı ve sanayi korunmuş, yeni oluşturulacak sanayi-depolama parselleri için 30.000 m²'lik minumum bölünme koşulu getirilmiştir. Diğer sanayi-depolama alanları ise güneydoğuda, eski Adana-İskenderun yolu üzerinde sağlanmıştır. Kentin bu kısmı sanayi için gerekli enerjinin görece olarak daha kolay sağlanabileceği bir yerdir. Kentin enerji giriş ve dağıtım merkezi buradadır. Ayrıca ulaşım açısından da (demiryolu ve yeni otoyol bağlantısı) dış ilişkiler yönünden oldukça avantajlı bir bölgedir.

. Kent ekonomisinin temeli olan tarıma dayalı sanayi için 10000 m²'lik konumun bölünme şartı getirilmiştir. Ayrıca kent

içindeki sanayiler zaman içinde kaldırılacak ve yeni alana taşınacaktır. Bunlardan boşalan yerler ise bulundukları kesimin özelliğine uygun olarak yeni arazi kullanışlarına dönüşecektir.

. Merkezdeki ticaret alanları uygulanabilirlik ölçeğinde yeniden ele alınmış ve gelecek gereksinimlere dönük olarak planlanmıştır. Fakat gelecekteki gereksinim için tahmin yapılmamıştır.

. Ceyhan nehirinin kent ile birlikte yaşamasına dikkat çekilmiş ve çevresinde yeni rekreasyonel alanlar önerilmiştir.

. Konut alanlarının dağılımına bağlı olarak sosyal donatım alanları da yeniden dağıtılmış ve 2000 yılı için projeksiyon yapılmıştır. (Tablo 43 A.)

. Kentin güneyinde bir alt merkez oluşturulmuş ve gerekli yerlere pazar alanları önerilmiştir. Kent içinde dağılmış olan küçük sanatlar belirli alanlarda toplanmıştır. Bu alanlara bağlı olarak kamyon garajı ve toptan ticaret alanları sağlanmıştır.

. Güneyden gelen Yumurtalık Yolu, güneybatıdan gelen eski Adana Yolu ve E-5 arasındaki bağlantı sadece kent içinden sağlanabilecek durumdaydı. Yani TCK bu yönlerden olan transit geçişlerin kent merkezinden geçeceği kabulüne göre geçiş tasarımı yapmıştır. Kentin gelecekteki gelişmesi ve Yumurtalık Yolunun serbest bölge gelişmesi nedeniyle öneminin artacağı düşünülerek; anılan aksları ilişkilendirici bir çevre yolu önerilmiştir. 40m'lik en kesite oturan bu yol kenti güneybatı-güney-güneydoğu-doğu ve kuzey yönünde katederek geçmekte ve kentin makro-formunu da belirlemektedir. Bu yol kentin gelecekteki son sınırı olacaktır. Zira ana sulama ve kanaletlerine yaklaşılmış durumdadır ve bu sulama sisteminin bozulması mümkün değildir. Bu yol ve kullanım alanları arasında 50 m'lik (minimum) yeşil kuşaklama yapılmıştır.

. Çevre yolundan kente 5 kavşaktan (değişik yönlerdeki) girilmektedir. Kent içi ana arterler 24.50 m'lik yollarla sağlanmıştır. Oluşmuş mevcutların yanı sıra yeni akslar da önerilmiştir. Kentin E-5'e olan bağlantısı çevre yolunun dışında kuzey ve kuzeybatı'dan (planı sınırı dışında) olmaktadır. Kuzey-güney doğrultusundaki ana aks doğrudan E-5'e saplanmaktadır. 24.50 m'lik ana akslar dışında 15 ve 12 m'lik toplayıcı yollarla da trafik sistemi çözülmeye çalışılmıştır.

. Ulaşım çözümlemesine ilişkin olarak, kent içinde dağınık bir biçimde yer alan otobüs ve minübüs terminallari için kuzeyde kentin ana-aksı üzerinde E-5 ve çevre yolu bağlantıları da düşünülerek otobüs ve minübüs terminallari planlanmıştır.

. Gelişme konut alanları kentin doğu, güneydoğu, güney ve güneybatı kesimlerine önerilmiştir. Kuzeybatıdaki gelişme konut alanının planlaması D.P.T ve Yabancı Şirketlerin Adana' da kurduğu bir planlama bürosu tarafından yapılmış ve onaylanmıştır. Dolayısıyla bu alan İmar Planında da aynen kabul edilmiştir.

Genelde kentteki konut alanlarında özelliklerine, mevcut yapılaşmalara ve dokuya uygun olarak kat yükseklikleri saptanmıştır.

Yapılan projeksiyonlara göre kentin 2001 yılı nüfusu 130.000 kişi olacaktır. Ancak, yapılan planlama sonunda alanların tam doygunluğa ulaşması halinde, kent planda belirlenmiş mekansal yapısı ve sosyal donatımları ile 200.000 kişilik bir nüfusa hizmet edebilecektir.

Sektörel projeksiyonlar ise şu şekilde hesaplanmıştır. (Kaynak: Analitik Çalışma). (Tablo 43.B)

Kentte gelecekte faal nüfus oranının %50 civarında olacağı varsayılarak işgücü toplam 22750 olarak hesaplanmıştır. Bu değer faal nüfusun %35'inin çalışacağı düşünülerek bulunmuştur. Halen %26 olan bu oran, kentteki işsizlik oranının (%18.83) düşeceği varsayımıyla %35'e çıkarılmıştır.

Ekonomik yapı bölümünde incelenecek sektörlerle, yerinde yapılan araştırmalara ve genel ülkesel gelişmeye göre Ceyhan'ın gelişme eğilimleri belirlenmiştir. Buna göre bazı faaliyet kollarında çalışanların sayıları ve oranları artarken, bazı faaliyet kollarında oranların düşmesine karşın gelişmeye bağlı olarak sayıları artacaktır. Ceyhan'daki bu oransal artış ve azalışlar herhangi bir sektörü ileriye çıkartacak veya mevcut durumundan daha geriye götürecek değildir. Kentteki mevcut eğilimler gelecekte de devam edecektir.

TABLO: 2001 KENTSEL ALAN KULLANIMI DAĞILIMI

Kullanım	1986		2001	
	Alan (Ha)	%	Alan (Ha)	%
KONUT	360.23	36.20	650.00	41.43
TİCARET	11.15	1.12	19.5	1.24
KÜÇÜK SANATLAR	11.70	1.18	13.95	0.89
SANAYİ	99.94	10.04	148.94	9.49
EĞİTİM	14.83	1.49	84.5	5.39
SAĞLIK	1.78	0.18	19.5	1.24
RESMİ-İDARE KURUM	28.00	2.81	59.80	3.81
DİNİ TESİS	1.58	0.16	-	-
SOSYAL VE KÜLTÜ- REL TESİSLER	-	-	39.00	2.49
YEŞİL ALAN	3.03	0.31	91.00	5.80
SPOR ALANI	4.41	0.44	8.85	0.56
DEPOLAMA	1.83	0.18	17.625	1.12
TARIM ALANI	35.80	3.60	-	-
NEHİR	49.36	4.96	49.36	3.15
MEZARLIK	11.37	1.14	-	-
AĞAÇLANDIRILACAK ALAN	-	-	11.37	0.73
DEMİRYOLU	15.31	1.54	15.31	0.98
DEVLET YOLU	16.00	1.61	16.00	1.02
KENT İÇİ YOLLAR	110.71	11.12	313.76	20.00
ORMAN ALANI	10.35	1.04	10.35	0.66
BOŞ ALANLAR	207.83	20.88	-	-
T O P L A M	995.21	100.00	1568.815	100.00

Dini tesisler sosyal ve kültürel tesislere dahil edilmiştir.

Gelecekte, çalışanların oran olarak artacağı öngörülen sektörler, inşaat ve ulaştırma sektörleridir. Fakat bu gelişim-
de çok önemli bir artış göstermemektedir.

TABLO: 2001 İŞGÜCÜNÜN FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIMI
43.B (1986 KARŞILAŞTIRMALI)

Faaliyet Kolu	1986	%	2001	%
Tarım	1640	15.86	3640	16
Sanayi	1503	14.54	2957	13
Küçük Sanatlar	922	8.92	1820	8
İnşaat	1280	12.38	3185	14
Ticaret	1657	16.03	3413	15
Ulaştırma	800	7.74	2275	10
Resmi-İdare Kurum	1434	13.87	2957	13
Banka-Kredi	199	1.93	455	2
Eğitim	717	6.94	1593	7
Sağlık	185	1.79	455	2
T O P L A M	10337	100.00	22750	100.00.

BÖLÜM 4

ÜLKE ÖLÇEĞİNDEKİ BÖLGESEL YATIRIMLAR

4. ÜLKE ÖLÇEĞİNDEKİ BÖLGESEL YATIRIMLAR

Çukurova Bölgesi'nin Türkiye genelindeki coğrafi, stratejik ve ekonomik değeri bundan önceki bölümlerde ayrıntısıyla açıklanmıştır.

Çukurova Bölgesi artık plan bölge konumuna girmiş olup, yatırımların yerleşmelere etkileri ve dengenin sağlanması için bütüncül bir plan kararları alınmak zorunluluğu olan bir bölgedir. Bugüne kadar alınan kararlar son on yılın devlet politikası ile paralel olarak spontane olarak alınan kararlardır.

- Bu bölümde bölge içindeki yatırımlar açıklanacak, Ceyhan'ı etkileyebilecek olanlara ağırlık verilecektir. Yatırımların etkileri bu bölümde alt başlıklar altında sunulup, sonuç bölümünde ise hepsi birlikte ele alınacaktır.

Çukurova Bölgesi'nin Iskenderun Körfezi Alt Bölgesindeki yatırımlar şunlardır.

- Yumurtalık Serbest Bölgesi.
- Misis Organize Sanayi Bölgesi.
- E-5 paralel ikinci otoyol.
- BOTAŞ (Petrol Dolum Tesisleri)
- Iskenderun Demir Çelik Fabrikasının yenilenmesi.
- Dolaylı olarak G.A.P'in etkileri

4.1. SERBEST BÖLGELER VE YUMURTALIK SERBEST BÖLGESİ

Dünyada mevcut olan ekonomik sistemler, 1960'dan bu yana bir kriz içindedir. Üç-dört yıl öncesine kadar kapalı kutu olan Sosyalist sistemin, bugün yavaş yavaş batıya açılma çabaları vardır. Dünya kapitalizmi II.Dünya Savaşından sonra, yeni gelir sahaları aramış, 1960'a kadar bu arayışı her ülke kısmen kendi toprağında ve yakın çevresinde bulmuştur. Gelişmiş ülkelerdeki toprak rantının yükselmesi, işgücünün pahalılaşması ve örgütlenerek bir takım sendikal haklarını istemeleri, ister istemez maliyetin yükselmesine sebep olmuştur.

Sanayileşmiş ülkelerin 1960'a kadarki hızlı gelişimi ve bir noktada tıkanma korkusu, kendisini toplumsal bütünlüğün her

kesiminde hissettirmiştir. Dünyadaki bir takım bölgeleri uluslararası düzeyde "serbest bölge" ilan ederek; o bölgelere yeni fonksiyonlar yüklenmiştir. Genellikle bu bölgelerin yer seçiminde, az gelişmiş ülkeler hedef alınmıştır. Kaba hatlarıyla bu seçime etki eden faktörler şunlardır. (Fröbel .1982,sf.5)

- Az gelişmiş ülkelerde işgücünün bolluğu, ucuzluğu.
- Teknolojik gelişimin üretimi kontrol etmede coğrafi uzaklıklara olan bağımlılığı azaltması.
- Teknolojinin girift üretim yöntemlerini vasıfsız işgücünün başarabileceği basit işlemlere indirgiyebilmesi.

Bu faktörlere emeğin örgütlenememesinden dolayı, sendikal haklarını istiyememeleri ve işsizliğin yoğun, işgücünün istekli ve verilene razı olmasına eklenebilir.

Türk ekonomisinde 24 Ocak 1980'de alınan ekonomik kararlar doğrultusunda, ihracata önem verilmesi, ödemeler dengesinin kurulması, sanayinin gerçekçi yaklaşımlarla ele alınması serbest bölge fikrini tekrar gündeme çıkarmıştır. Fakat ülkenin siyasi gelişimi içerisinde bu konu pek gelişmemiş ve en önemlisi yanlış yorumlara sebep olmuştur. Hala serbest bölgelerin temel kuramı hakkında kamuoyunun ve pek çok yöneticimiz bilgilendirilmemiştir. Serbest bölgelere; ekonominin kuruluşu gibi bakılmış, fiziki mekanda, 'devlet içinde devlet olamaz' gibi tutucu çevrelerle iki görüş karşılaşmıştır.

Serbest bölge ekonomisi, ülkenin genelinde uygulanan ekonomik planın bir parçasıdır. Bu bölüm iyi kullanıldığı takdirde, ekonomiye girdi sağlar. Bunun yanı sıra, gelişmiş ülkelerin kalkınmakta olan ülkelere faydalandığını unutmamak ve faydalanmayı minimum ölçülere indirgemeye çalışmak için önlemler alınmalıdır.

Serbest bölge etki alanı diye bir sınır tayin etmek çok zordur. Çünkü kapıları ekonomi ve finansman olarak tüm dünyaya açıktır. Fakat yoğun bir şekilde etkilediği yakın çevresi ve bağlı bulunduğu ülkenin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel seviyesini direkt etkiler.

Serbest bölgenin temelinde de bir takım ayrıcalık ve

teşvik edici unsurlar yatar. Ahmet İncekara 'Serbest Bölgeler' isimli kitabında (1986,sf 19), ülkelerin dış ticaretlerini geliştirecek, daha çok pay alma isteklerinden doğan serbest bölgeyi şu şekilde tanımlamıştır. "Bir ülkenin milli sınırları içinde yer almakla birlikte, o ülkenin gümrük sınırları dışında tutulması kabul edilen, her türlü gümrük ve diğer dış ticaret mevzuatına ya kısmen veya tamamen tabii olmayan kendi kuruluş ve işleyiş kanunları ile sınırları kesin olarak tesbit edilmiş sahalardır."

Selim İlkin ile İlhan Tekeli'nin birlikte yaptıkları bir çalışmada ise (1987,sf.11.),serbest ekonomik bölge; bir ülkede coğrafik olarak tanımlanmış sınırlı bir alan içinde ve belli bir ekonomik faaliyetlerin yer alabilmesi için, o ülkenin diğer yörelerinden geçerli olan bazı kuralların geçersiz kılınmasıyla oluşur" diye açıklanmıştır.

4.1.1. SERBEST BÖLGELERİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE TÜRLERİ

Yapılan tanımlamalar ve türleri doğrultusunda, serbest bölgelerin bazı ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir.(Ak-yürek,1983.sf.10-11)

a) Serbest bölgeler genelde, ülkenin dış ticaretini geliştirmek, döviz gelirini artırmak, ülkedeki sanayiye canlandırmak, ithalat ve ihracatı kolaylaştırmak amacıyla kurulurlar.

b) Sınırları kesin olarak belirlenmiştir. Bu alan ya bir limanın tamamını veya bir kısmını kapsar, yada transit yolların yakınlarında oluşturulur. Bir şehrin bütünüyle serbest bölge olarak ilan edilmeside mümkündür.

c) Bulundukları ülkenin gümrük sınırları dışında sayılırlar. Bürokrasi en aza indirilmiştir.

d) Bölge de ikamet; hizmet ve güvenlik birimleri dışında yasaktır.

e) Bütün işlemler yabancı para birimleri ile yapılmaktadır.

f) Bölgede yapılmasına müsaade edilen faaliyetler; depolama-yükleme-boşaltma-ambalajlama, çeşitli biçimlerde işleme ve pazarın ihtiyacına göre hazırlama, karıştırma, temizleme, imha

etme, montaj, bankacılık, sigortacılık, çeşitli araçların bakım ve onarımları, çeşitli endüstriyel faaliyetler ve hizmetlerdir.

g) Serbest bölgeleri genellikle hükümet, yerel idare, kanunla kurulmuş tüzel kişilikler, kurumlar veya özel şirketler yönetirler.

h) Yabancı şirketler ve bankalar şube açabilir, çeşitli yatırımlarda bulunabilirler. Bunların bir kısmı özel izine tabii olabilirler.

1) Serbest bölgelere malların giriş-çıkışlarında ortak özellikler gösterirler. Genelde serbest bölgeye girecek olan mallar miktar olarak, malın menşei olarak veya bölgede kalma süresi olarak kısıtlanamaz. Serbest bölgeler malların giriş ve çıkışlarında yabancı topraklar gibi işlem görürler. Dış ülkelerden serbest bölgeye giren mallar her türlü ithalat vergisi ve formaliteden muaftır.

Serbest bölgenin bulunduğu ülkeden serbest bölgeye gönderilen mallar ihraç edilmiş sayılır ve ihracat presedürüne tabii tutulur. Bunun terside ithalat sayılır ve vergiye tabidir.

Serbest Bölge Türleri ise şunlardır; Serbest Ticaret Bölgesi, Serbest Üretim Bölgesi, Maquiladora (İkiz Fabrikalar) Serbest Limanlar, Serbest Yatırım Bölgeleri, Serbest Bankacılık veya Kıyı Bankacılığı.

4.1.2. TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELERİN GELİŞİM SÜRECİ

1856 Yılında Osmanlı döneminde bugünkü Romanya'da Tuna nehirinin Karadenize döküldüğü yer olan Sulina'da düşünülmüştür. Serbest bölge kavramı Türk toplumunda bu şekilde başlamıştır, fakat uygulanamamıştır. 1978'de Romen Hükümetinin aynı yerde serbest bölge kurması 1856'daki kararın doğru olduğunu kanıtlamaktadır.

Cumhuriyet Dönemindeki gelişmeler ise kısaca şu şekildedir.

- 1927 yılında çıkartılan 1132 sayılı "Serbest Mıntıka,, konusu ile Ford Motor Company şirketi İstanbul Tophane Limanında otomotiv sanayi ürünleri montajını gündeme getirmiş olup

çok kısa bir süre uygulamada kalmıştır. (Y.Özgüner, 1988. syf. 263)

- 1930 dünya ekonomik bunalımı döneminde, İktisat Bankası tarafından konu ele alınmıştır. (A. İncekara, 1986, syf. 50).

- Serbest bölge konusu, 1950'den sonra yeniden ele alınmış ve bugünde yürürlükte olan 21 Aralık 1953 tarihli ve 6209 Sayılı Kanun kabul edilmiştir. (İ. Şengezer, 1983, syf. 56)

- Fakat bu kanunun uygulanabilmesi için çıkarılması gereken tüzüğün tamamlanıp yürürlüğe girmesi üç yıl geciktirilmiştir. Bu tüzüğün 16 Ağustos 1956 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmasından sonra, 1957'de İskenderun'da, 1958'de İstanbul civarında Tuzla'da iki serbest bölge kurulmuştur. Her iki uygulamada aslında serbest bölge için gerekli şartlara haiz olmadığından işlenememiştir. (İ. Şengezer, 1983, sf. 6)

- 24 Ocak 1980 ekonomik kararların dışa açılım, sanayileşme, ihracatı geliştirme hedefleri doğrultusunda 1982'de yeniden ele alınmıştır. İkinci İktisat Kongresinin gündemine giren bu konu, daha sonra İktisadi Araştırmalar Vakfının Mersin Seminerinde (18.10.1982) tartışılmış ve kamuoyuna yansıtılmıştır.

Şu anda Mersin ve Antalya Serbest Bölgesi haricinde D.P.T'nin Temmuz 1990'da bildirdiği rapora göre Türkiye'de beş serbest bölge vardır. Bunlar; Yumurtalık, Ege, İstanbul, İzmir -Aliga ve Trabzon serbest bölgeleridir.

Serbest bölgenin yaşama süreci dört aşamadan oluşur: (İ. Tekeli, S. İlkin, 1987, syf. 28)

a) Altyapı ve örgütlenmenin olduğu kuruluş aşaması başarlarsa yabancı sermaye akımı başlar.

b) Yabancı sermaye akımı sürer, başvurun yabancı firma sayısı artar. Artış hızında ise yavaşlama görülür.

c) Ergenlik aşamasıdır. Yabancı sermaye akımı yavaşlamıştır. Bazı ufak firmaların yerini daha büyük girişimciler alır. Bölgenin ihracatındaki artış yavaş seyreder. Ülke ekonomisiyle bağlantısı yükselir.

d) Yerleşme aşamasıdır. Yabancı sermaye yatırımlarını devretmeye başlar, kuruluşlar zaman içinde yerli sermayenin eline geçer.

4.1.3. SERBEST BÖLGE YERSEÇİMİ KRİTERLERİ

Serbest bölge olarak düşünülen bölgenin, ülkenin ve çevresinin coğrafi-ekonomik koşullarının yanı sıra, hangi amaçla (veya amaçlarla) kurulacağı yer seçiminde gözönünde bulundurulmalıdır.

Engin Akyürek 'Serbest Bölgeler' adlı kitabında (1983, syf.17) bölgenin varlık gösterebilmesi için, şu noktalara dikkat çekmiştir:

a) Serbest bölge ulusal ve uluslararası ticaretin yoğunlaştığı ve odaklaştığı yerlerde kurulmalıdır.

b) Ulusal ve uluslararası ana ulaşım ve transit yollar üzerinde olmalıdır.

c) Serbest bölgenin kurulacağı limanın geniş bir hinterlandı olmalı, iç bölgelerdeki ticaret ve sanayi merkezlerini besleme ve bu bölgelerden beslenme olanaklarına sahip bulunmalıdır.

d) Serbest bölge önemli ihrac pazarlarına yakın olmalı, bölgenin önemli ithalat ve ihracat merkezleri ile kolayca ilişki kurabilecek bir coğrafi konumu olmalıdır.

e) Serbest bölgenin kurulacağı limanın gerekli alt-yapı tesisleri bulunmalıdır.

- Gelişmiş kara,deniz,hava veya deniz yolu bağlantısı ve ulaşım şebekesinin bulunması.
- Gelişmiş elektrik ve su teşkilatının bulunması.
- Yeterli mendirek,rıhtım,yükleme ve boşaltma tesislerine sahip olan modern bir limanın bulunması.
- Dünyanın önemli ticaret merkezleriyle bağlantısı olan gelişmiş bir telekomünikasyon şebekesinin(teleks,tele fax,telefon vs.)bulunması.
- Yeterli sayıda depo, ambar ve soğuk hava tesislerinin bulunması.
- Otel ve konaklama yerlerinin yakın olması.

f) Ülkenin önemli endüstri merkezleriyle güçlü bağlantının sağlanması.

g) Bölgede bankacılık, sigortacılık, reklamcılık gibi faaliyetlerin yeter derecede gelişmiş olması gerekir.

Ayrıca yerseçimi kararlarında önemli bir etkende siyasi kulis ve spekülasyonlardır. Siyasi spekülasyonlara kapılmadan, bölge-şehir çekişmesine girmeden, objektif ve gerçekçi değerlendirme sonucu karara varılmalıdır. Nitekim, Mersin Serbest Bölge bakımından çok uygunken, 1982'de seçilen yerler ilk kez açıklandığı zaman Mersin aralarında yer almamıştır. Haklı olarak itirazlar olmuş, yoğun bir kulisten sonra Mersin baş sıralarda yer almıştır.

Serbest bölgelerin bir ülkeye teknoloji girişini hızlandırması beklentisinin gerçekçi olmadığı uygulamada açıktır. Çünkü bölgeye yabancı sermaye gelse bile, bu yabancı sermaye beraberinde kendi teknolojisini getirir, fakat emek-yoğun üretim alanlarında kendi kullanır.

Kapitalist sistemde zorlama yoktur, teşvik vardır. Serbest bölge kurulur, beklenir. Bir takım teşvikler-ödünler resmi olarak yayınlanır. Türkiye'nin doğrudan yabancı sermayeyi çekiçi üç özelliği vardır. (Tekeli, İ. - İlkin, S., 1987, syf. 155)

- a) Emeğin çok ucuz olması. Yarı hünerli emeğin aylık ücretleri Singapur'da 500, Hongkong'da 350, Malezya'da 200, Güney Kore'de 200, Yunanistan'da 300, Portekiz'de 140, Mısır'da 80 dolar iken Türkiye'de 90 ABD. dolarıdır.
- b) AET pazarlarına kolay ulaşılabilirliği.
- c) İç pazarının büyüklüğü.

Tüm bu teşvik edici unsurlara rağmen serbest bölgeye başvuran yerli firmalardır. Üretim için başvuran yabancı firma sayısı ise oldukça azdır.

Dünyada ve Türkiye'de bir 'SERBEST BÖLGE' olayı vardır. Bu olaya direkt karşı çıkmak yerine mevcutta ne yapılabilir, o konu tartışılmalıdır. Faliyete geçmiş olan bölgelerin işletmecisi dış pazar ilişkisi doğru kurulabilirse, konunun kuramı gerçekten tam anlaşılabilirse, gelişmiş ülkelerin bölge ve ülkeden yararlanma seviyesi ninimum, ülkenin ulusal çıkarları maksimum seviyede tutulabilirse olumlu sonuçlar alınır.

Ayrıca kapitalist sistemin sürecinde var olan bir olguya ne kadar erken atılırsak gelişmemiz o kadar hızlanır. Ülkemizin

stratejik ve coğrafi yapısını koz olarak iyi kullanmamız gerekir. Akdenizdeki pazarlardan geçte olsa payımızı almamız kaçınılmazdır.

4.2. MERSİN VE YUMURTALIK SERBEST BÖLGELERİ

Türkiye'nin potansiyel ekonomik bölgesi olarak görülen Çukurova Bölgesi, serbest bölgeler modeli ile dış sermayelere de açılmaktadır. Daha önce saydığımız çekici etkenler dolayısıyla son on yılda büyük yatırımlar yapılmıştır. 28 Eylül 1990 tarihinde D.P.T Serbest Bölgeler Müdürlüğünce yapılan görüşmede serbest bölgelere ait en son gelişmeler önerilmiştir. Bu bilgileri içeren bir yayın henüz yayınlanmamıştır.

4.2.1. MERSİN SERBEST BÖLGESİ

Mersin Çukurova Bölgesi'nin hizmet ağırlıklı görevini üstlenen bir kenttir. Son on yılda büyük bir nüfus artışı göstermiş, ithalat, ihracat, bankacılık, sigortacılık ve depolama konularında ülke genelinde etkili olmuştur.

Eylül 1984'de D.P.T bünyesinde Ser.Böl.Başkanlığının kurulmasından sonra, konu ile ilgili bir özel ihtisas komisyonu oluşturulmuştur. 15.6.1985 tarihinde Serbest Bölgeler Kanunu, 12.10.1985'de Mersin ve Antalya Serbest Bölge Yönetmelikleri Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Ve kamuoyu oluşturmaya yönelik tanıtıcı kampanya yürütülmüştür.

14.3.1985 tarihinde Antalya ve Mersin Serbest Bölgelerinin sınırları Bakanlar Kurulunca belirlenmiş ve gerekli projeler hazırlanarak 1986 yılında altyapı inşaatları ihale edilmiştir.

Temmuz 1990 sonu itibariyle Mersin'de 93 firma işyerini inşa etmekte olup, işyeri kiralayan kullanıcı sayısı 43'dür. Faaliyete geçen firmaların gerçekleştirdikleri ticaret hacmi, Mersin'de 280 milyon dolara ulaşmıştır.

Resmi Başvuruda bulunan firma sayısı.

602 (Yerli) ± 90 (Yabancı) - 692 (Toplam).

Seçilen firma sayısı.

380 (Yerli) ± 60 (Yabancı) - 440 (Toplam).

Seçilen Firmaların Yatırımcı ve Kiracı olarak dağılımı.

334 (yatırımcı) + 105 (Kiracı) - 440 (Toplam).

Seçilen Firmalar İtibariyle Faaliyet hacmi.

Firma Sayısı : 440.

Toplam Yatırım : 184.660.000 ABD,Doları.

İstihdam : 14.224 kişi

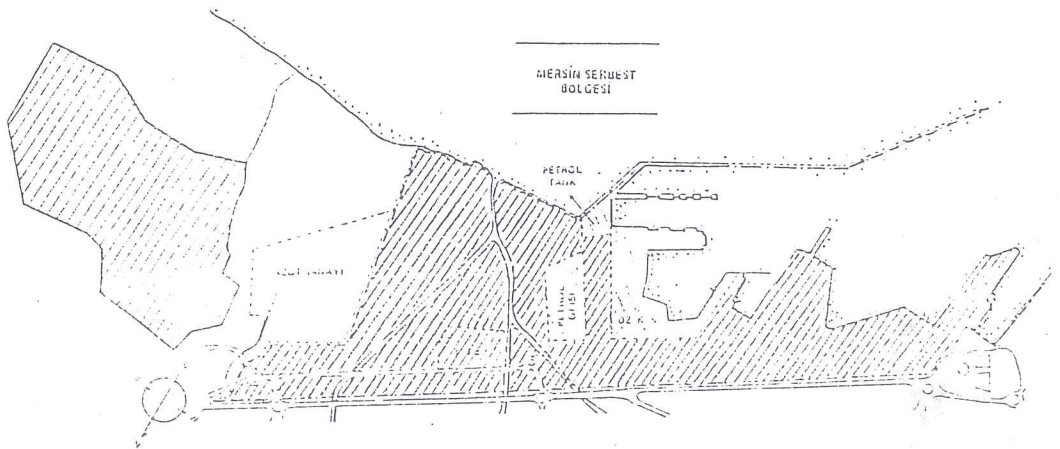
Katma Değer : 690.000.000 ABD,Doları.

Mersin Serbest Bölgesinde, ithalat-ihracat, depolama,bankacılık, küçük ölçekli üretim, sigortacılık gibi aktiviteler yer almaktadır. Bununla beraber bu sektörlerle bağlı yan sektörlerde gelişmesi beklenmektedir. Mersin Serbest Bölgenin sağlayacağı işgücü 15.000 kişi civarında olmasına karşın bu işgücünün kalifiye olması dikkat çekicidir.(Harita22)

Orta Doğuda başlayacak olan inşaat sektörü ile ilgili aktiviteler için, önemli bir mühendislik ve müteahhitlik hizmetlerinin merkezi olması beklenmektedir.(Kaynak:Ç.M.B.K.G. Projesi-Sub-Regional Planning Perspektive-1986-Der El Hıandasah Syf.86) Mersin Serbest Bölgesinin Ceyhan'a direkt etkisi olmayacaktır. Yumurtalık Serbest Bölgesi ile ilişkili olarak etkilenecektir.

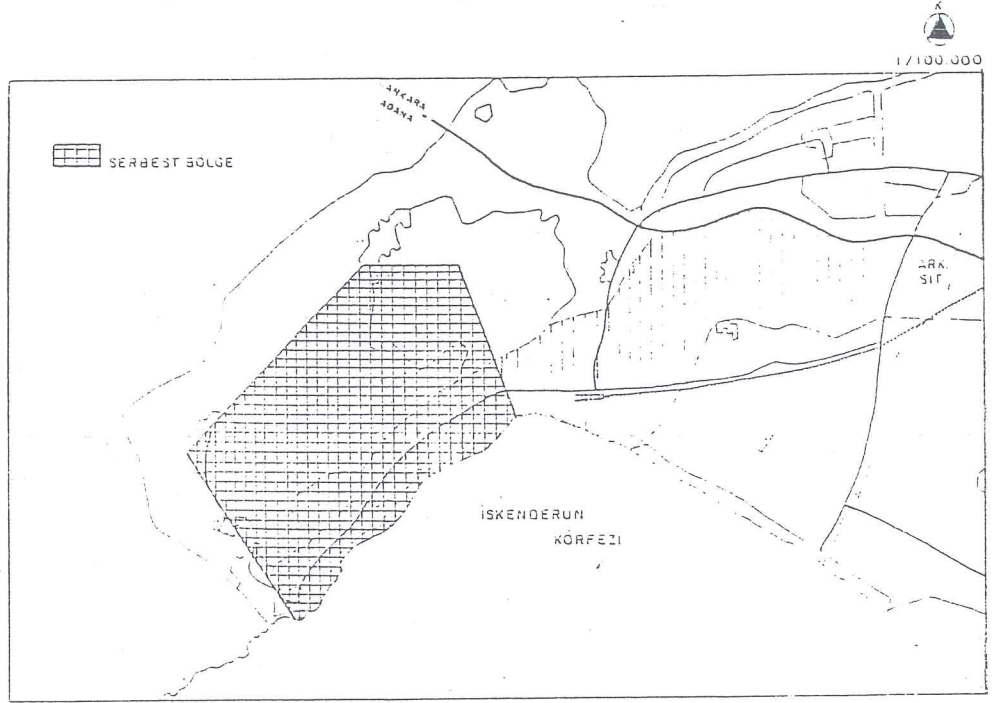
Harita 22. Mersin Serbest Bölge Alanı

(S.B.Hakkında Rapor 1, D,P,T, 1985)

Harita 23. Yumurtalık Serbest Bölge Alanı.

(S.B.Hakkında Rapor 1,D.P.T.,1985)

4.2.2. YUMURTALIK SERBEST BÖLGESİ

İskenderun Körfezinin doğusu bugün sanayi alanına dönüşmüştür. Körfezin kuzeyinde kalan Yumurtalık ise büyük sanayi tesisleri için ulaşım, topografya, deniz derinliği vs. gibi bakımlardan çok uygun bir alandır. Bu faktörlere alanın rantının düşük olması daha cazip kılmaktadır.

Yumurtalık Serbest Bölgesi Fizibilite raporunun tamamlanmasından sonra 52 km²'lik serbest bölge alanı kamulaştırılmış ve bölgenin yap-işlet-devret modeline göre kurulması için yabancı bir firma ile anlaşmaya varılmış ancak daha sonra firmanın getireceği dış krediler için devlet garantisi istemesi üzerine müzakereler sona erdirilmiştir. Daha sonra TEKFEN firması ile bir ön protokol yapılmıştır. Söz konusu olan şirket (TAYSEB-Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve işleticisi A.Ş.) 17 Mayıs 1990'da kuruluşunu tamamlamıştır. (D.P.T. Ser.Böl.Müdürü ile 28 Eylül 1990'da yapılan görüşme).

Bu alan serbest bölge için Türkiye'de üstünde durulan beş bölgeden birisidir.

Diger bölgelere göre avantajları şu şekilde açıklanabilir.

- Toprağın aktarma ve imalat işlemlerine uygun büyüklükte olması.
- Orta Doğu transit rotalarına çok yakın olması.(İran, Irak,Suriye)
- Çukurovanın zengin tarımsal olanaklara sahip bir iç bölgesi olmak.

Bölgenin yükleneceği işlevlerde şu alt başlıklarda toplanabilir.

a) Toplam Mal Aktarımı : Mevcutta bu bölgeden İran, Irak ve Orta Dogu'ya giden bir çok mal aktarımı vardır. Bu bölgede toptan mal aktarımına ek olarak, yeniden paketleme, ambalajlama tesisleride kurulabilir.

Türkiye'de tohum hububat endüstrisi ve diğer hububat işlem operasyonları bugün liman olanaklarının yetersizliğinden zaman zaman etkilenmektedir. Serbest Bölge içindeki işlemler için bunlar depo terminallerinden fabrikalarına, Türkiye ve diğer yabancı ülkelere kara ve deniz rotaları ile kontrolleri altında direkt bir hatta sahip olmanın avantajını elde edeceklerdir.(Harita 23)

b) Ağır Sanayinin Planlanması: Yumurtalık Bölgesi ağır sanayinin gerektirdiği büyük ve geniş topraklara sahiptir. Ağır sanayi aynı zamanda önemli derecede elektrik ve su ister. Yumurtalık bu bakımdan iskenderun ve Mersin ile karşılaştırılınca bir çok avantajlara sahiptir.

Mersin'de bu tip ağır işlem tesisleri (örnek olarak Mersin Serbest Bölgesinin ortasında yapılması planlanan gübre fab) bir çok uygun fonksiyonları biraraya getirebilecektir. Bu gibi diğer fonksiyonlar için yeni, değişken fikirler yaratabilecektir.(Nispeten hafif sanayi ağır hava kirliliği olan bir bölgede yerleşmek istemez.) Iskenderun'da da kıyı seviyesine olan yakınlıktan dolayı toprağın geniş olduğu yerlerde ağır sanayi tesisleri için yer bulmak çok zordur.

Gelecekte Yumurtalık Serbest Bölgesinde ihracata dönük ağır sanayi gelişecektir. Bu sanayiye bağlı alt sektörler

oluşacak ve birbirlerine girdi sağlayacaklardır.

c) Tarımsal sanayinin gelişmesi: Yumurtalık serbest bölgesi, hububat gibi bölge de yetişen ürünlerin işlenmesi için önemli bir alandır. Bu tip tarımsal mamüller veya yarımamüllerin işlenmesi için avantajlıdır. Bu işletmeleri şunlardır: Soya Fasulyesi ezme fabrikası, hayvan besileri imalatı, kümes hayvanları üretimi, çiftlik hayvanlarının besin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapılan yatırımlar.

Bu tip yatırım şekli bölgenin tarımsal karakterine daha uygun düşmektedir. Türkiye'nin A.E.T.'ye tam üyeliğinin gündemde olması ve uygulamanın yakın gelecekte başlaması ihtimaliyle serbest Bölgenin dış-pazar kapasitesi genişliyecektir.

Serbest Bölgeler hakkında yayınlanan bir yazıda (D.P.T. Serbest Bölgeler, 1986) Serbest Bölgede Akdeniz'in en derin limanını inşa edilecek ve büyük gemileri bu limana çekebilecektir. Yakın çevresinde ayrıca kömüre dayalı Termik Santral kurulacak ve elektrik üretilecektir. Demiryolu ve karayolu ile ulusal ulaşım ağına bağlanacak, G.A.P ile ilişkisi kurularak, G.A.P'in denize açılma yolu olacaktır.

Yumurtalık limanı Akdeniz'deki mevcut olan Mersin ve Iskenderun limanlarının yükünü paylaşacak, G.A.P'in devreye girmesiyle yükü daha da artacaktır. (Harita 25)

Serbest Bölgeye en yakın yerleşim alanı Erzindir. (19km) Yakınlık bakımından daha sonra Ceyhan, Dört Yol, Osmaniye ve Yumurtalık kentleri gelmektedir. Serbest Bölgenin "Yumurtalık,, diye anılmasına karşın bölge Yumurtalık kent merkezine uzaktır. Kurtpınar köyü ve biraz daha küçük olan Sarımazı köyü gelecekteki kentsel büyüme için elverişli yerleşim alanlarıdır.

4.2. MİSİS ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

Organize Sanayi Bölgeleri ağır sanayi kompleksler ve çok küçük ölçekli işletmeler dışındaki her tip ve büyüklükteki imalat sanayi işletmelerinin belirli bir plan çerçevesinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmeleri için, sınırları önceden onaylan-

miş çıplak arazi parçalarıdır. İlk etapta parselasyon, yollar, kanalizasyon, drenaj, su ve elektrik gibi altyapı hizmetleri ve sonradan ihtiyaçlara göre geliştirilebilen haberleşme, itfaye, sağlık tesisleri, güvenlik hizmetleri gibi sosyal kurumlarla donatıldıktan sonra sanayi için tahsis edilebilir. (E.Dülgeroğlu, 1985, İST) Buradaki organize sıfatı, alan için geçerlidir. Sanayinin organizasyonu bu kavramın dışında kalmaktadır.

İlk olarak sanayileşmiş ülkelerde beliren ve başarılı sonuçlara ulaşan organize sanayi bölgeleri, II.Dünya Savaşından sonra az gelişmiş ülkelere de ele alınmıştır. Türkiye'de ise organize toplu yerleşim olgusunun 25 yıllık bir geçmişi vardır.

Çağımızda sanayileşme-kentleşme ilişkisi tartışmasız kabul edilmektedir. Bu olgulardan tek bir tanesi beraberinde diğerinde getirmektedir. Organize Sanayi Bölgelerinin kentleşmeye katkıları kısaca şu şekilde özetlenebilir. (P.Dinçer, 1985,)

- a) Kentlerde aşırı yoğunlaşma ve büyümeleri önlemede araç olarak kullanılması,
- b) Sanayinin belirli merkezlerde birikimi yerine yayılmasını sağlamak ve dolayısıyla metropoliten alanların oluşumunu hızlandırmak,
- c) Kırsal kesimlerde üretim ve istihdama taban yaratmak,
- d) Sanayi kuruluşlarına elverişli yerleri saptayıp bunları saklı tutmak,
- e) Daha sağlıklı ve çekici kentleşmeyi sağlamakta yardımcı olmak,
- f) İşyerine ulaşım uzaklıklarını en aza indirgiyerek ekonomik ve kolay ulaşımını sağlamak,
- g) Arazilerin amaçlarına göre ve verimli olarak kullanılmasını sağlamak,
- h) Çevrelerindeki atıl nüfusu bir sanayi sistemi içinde derleyip üretken kılmak,
- ı) Kent yerleşim planlarının revizyonunun zorunluluğu karşısında sanayi kuruluşlarına, gelecekteki yerlerini belirlemek,
- i) Kentlerdeki kamu hizmetlerini ucuza kılmak,

Organize Sanayi Bölgeleri bölgelerarası dengesizliği önlemeye yöneliktir. Organize olmayan sanayi tesisleri daha çok

gelişmiş bölgeleri, kendi kriterlerine göre daha uygun buldukları için tercih etmektedirler. Böylece bölgelerarası dengesizlik iyice artmaktadır. Organize olmayan sanayi bölgelerinde kentsel kontrol yoktur. Sağlıksız yaşama koşullarını da beraberinde getirir. Altyapı ya hiç yoktur veya yetersizdir. Organize sanayi bölgelerinde altyapı tam ve kontrollu bir büyüme gösterirler.

Misis Organize Sanayi Bölgesi Adana'nın 18 km, doğusunda, Ceyhan'a 20 km, uzaklıkta, 1100 Ha'lık bir alan üzerine yaklaşık 50.000 işçinin (10.000'ni yan hizmetlerde olmak üzere) istihdam edilebileceği Türkiye'nin en büyük Org.San.Bölgesidir. (Harita 24)

Proje gündeme 1982 yılında gelmiştir. Organize Sanayi Bölgesinin şu andaki durumu ise şu şekildedir. İlk etapta 500-550 ha'lık kısmın alt ve üst yapısı tamamlanarak parseller satışa sunulmuştur. Yerinde yapılan araştırma ve gözlemlerime göre ikinci bölüm içinde hazırlıklar sürdürülmektedir. (Harita24)

Misis Org.San.Bölgesi için özet bilgileri verdikten sonra, Organize San.Bölgelerinde bölge içinde yer seçimine etki eden faktörler şöyle özetlenebilir.

- a) Sosyal Konular: Emek sunu ve istemin karşılaştırılması, nüfus kestirimi, çalışmaların barınmaları, sosyal çevre,
- b) Ekonomik Konular: İşçilik ve enerji maliyetleri, yakın ve uzak pazarlar.
- c) Teknik Konular: Yerleşme kolaylıkları, karayolu ve demiryolu bağlantıları, zemin durumu, vs.

Bu unsurların yoğunlaştığı bölgelerde daha alt ölçekte yerleşimi ilkeleride şu şekildedir.

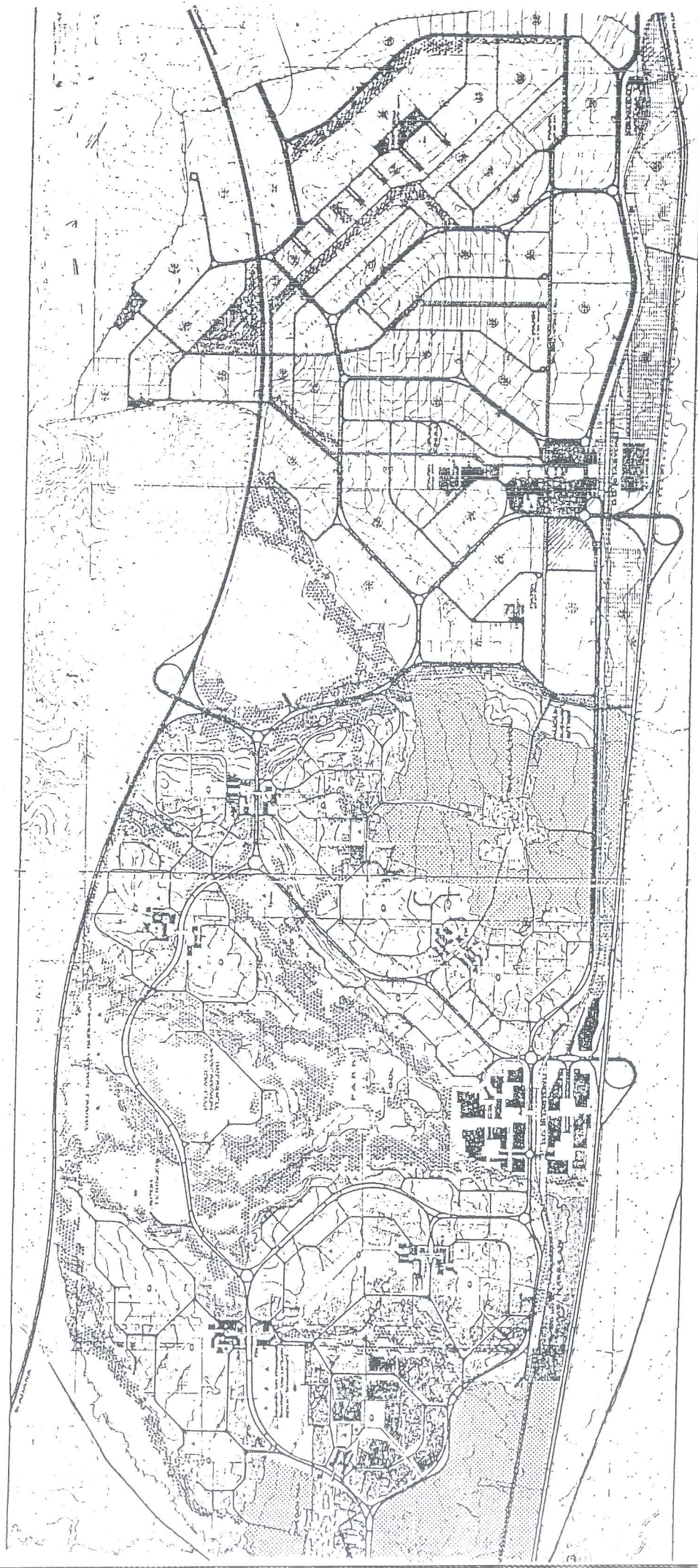
- a) Arazinin topoğrafik durumunun elverişli olması. (%5 eğimden fazla olan yerler dezavantajdır.)
- b) Arazi, jeolojik yönden sakıncalı olmamalıdır. (Deprem, toprak kayması v.b. gibi teknik sorunlar.)
- c) Arazi fiyatlarının yüksek olmaması gerekir.
- d) Bölge altyapı sisteminin araziye uygun olması.
- e) Gelecek sanayi türünün piyasaya ve hammaddeye yakınlığı. kalifiye işçi temini.

Harita 24.

-Misis Organize

Sanayi Alanı.

(Limak A.Ş.,1986)

- f) Çevre kirliliği arazi seçiminde önemli bir rol oynamalıdır.
- g) Stratejik sakıncalardan dolayı, sanayi alanları askeri alanlara yakın olmamalıdır.

Proje gündeme geldiği zaman, Adana-Ceyhan karayolu üzerinde iki alternatif alan üzerinde çalışılmış ve teknik kriterler gözönüne alınarak bugünkü alan seçilmiştir.

E-5 Karayoluna cephesi olması, yeni otoyolun sanayi bölgesinin içinden geçmesi, demiryolunun bölgenin kenarından geçmesi ve mevcut istasyonun bölgeiçinde olması ulaşım açısından avantaj sağlamıştır.

Arazinin büyük kısmının hazine adına tapulu olması, arazi maliyeti yönünden bölgeyi çok cazip kılmış ve kamulaştırma büyük bir sorun yaratmamıştır. (%18'lik kısmı kamulaştırılmıştır)

Ayrıca arazinin tarımsal arazi olmayışı, kaya ve taşlık oluşu, çevre kirliliği bakımından kısmen önlem alınabilir olması bir başka avantajlı yönleridir. Bu bilgi D.S.İ. Bölge Müdürlüğünce de onaylanmış "Sahanın toprak derinliği sığ olup, taşlıktır. Yapılan araştırmalar ile sahanın beşinci sınıf arazi olduğu tespit edilmiştir. Eğim %2-10 arasındadır,, açıklaması yapılmıştır. (Kaynak: Adana Or.San.Böl. Yol Alt zemin ve Ocak Etütleri Raporu.)

Misis Organize Sanayi Bölgesi, Adana Valisinin başkanlığında, ilgili vali yardımcısı, İl Özel İdare Müdürü, Adana Sanayi Odasından 3 ve Ticaret Odasından 3 temsilci olmak üzere 9 üye tarafından "Mütesebbis Teşekkül,, adı altında bir organ tarafından yönetilmektedir.

Hazırlanan şartnameye göre bölge tesis kurma sınırları şu şekilde belirlenmiştir. "Fabrika niteliği arz etmeyen ve küçük sanayi siteleri kapsamına giren küçük sanayi kesimi ile belli bir imalat programı bulunmayan tamirhane, depo ve atölyeler ile bölgede yer almasında sakınca görülen iş kollarına ve ticari teşebbüslere Org.San.Bölgesinde yer verilmez,, Fakat sakınca görülen iş kolları hakkında bir açıklama yapılmamıştır.

Sanayi alanında yeralacak özel bir sanayi türü seçimi

yoktur. Satılan parsellere göre tekstil (%69), gıda (%15) İnşaat-elektrik (%11), suni sentetik (%12) başta olmak üzere dö-küm, mobilya, yayıncılık, tamir ilaçları gibi sektörler yer almaktadır.

Çukurova Bölgesi'nde özellikle E-5 Karayolu boyunca da-ğılmış sanayi tesisleri bu alanda toplanacaktır. Tarımsal ürün-lerin ağırlıkta işleneceği bir sanayi alanı olacağı tahmin e-dilmektedir.

Yaratılacak istihdamın barınma sorununu çözmek için sa-nayi alanının batısında "GÜNEY KENT,, adı altında bir yerleşim alanı projelendirilmiştir. Fakat bu proje, sebebi açıklanmayan nedenlerden dolayı dondurulmuştur. (Harita 24)

4.3. E-5'e PARALEL İKİNCİ OTOYOL: E-6

ÇUKUROVA, yurdumuzun en önde gelen zengin tarım bölgele-rinden biri olmasının yanında, hızla gelişmekte olan bir sana-yi bölgesidir. Bölgede ekonomik gelişmeye paralel olarak kara-yolu talebi de hızla artmaktadır. Mevcut yol ağı, gerek bölge için gerekse bölge dışına yönelik trafiği karşılayacak kapas-i-te de değildir. Özellikle son yıllarda doğu ve güney komşu ül-kelerle olan ticari ve transit ilişkilerimizin hızla artması ve gerçekleşmesi büyük bir hızla ilerleyen Güney Doğu Anadolu pro-jesinin ortaya çıkaracağı yeni ulaşım talebi, çeşitli yönle-re giden yolların ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ve Altıncı Beş Yıl-lık Kalkınma Planında ülke yatırımlarının büyük bir bölümü ka-rayoluna, bir başka deyişle otoyollara ayrılmıştır. Geçmişten bugüne izlenen politikalar gereği karayolu taşımacılığına ağır-lık verilmiş, kısa vadede olumlu gözükken bu tercih uzun vadede maliyeti artırmakla birlikte kapasitesi düşmüştür. (Ulaşım a-ç-kan araç sayısının artması ve bunu izleyen yan sektörlerin ma-liyetinin fazlalığı gibi..)

Otoyol yapımının hızlanması 1983 yılı hükümetiyle başla-mıştır. Daha önce D.P.T'nin hazırladığı "Ulaştırma Ana Planı" na göre 1993 yılına kadar 226 km. otoyol yapımı önerilmesine karşı 1983'den sonra izlenen politikalar gereği ilk etapta 1325 km. ve hemen ardından uzun vadede 11.000 km. otoyolun yapımı

planlanmıştır. İlk etapta yapılması planlanan ve yapımı süren güzergahlar şunlardır: (Tablo 44.)

Tablo 44: Türkiye Otoyol Güzergahları. (Milliyet, Ocak 1990)

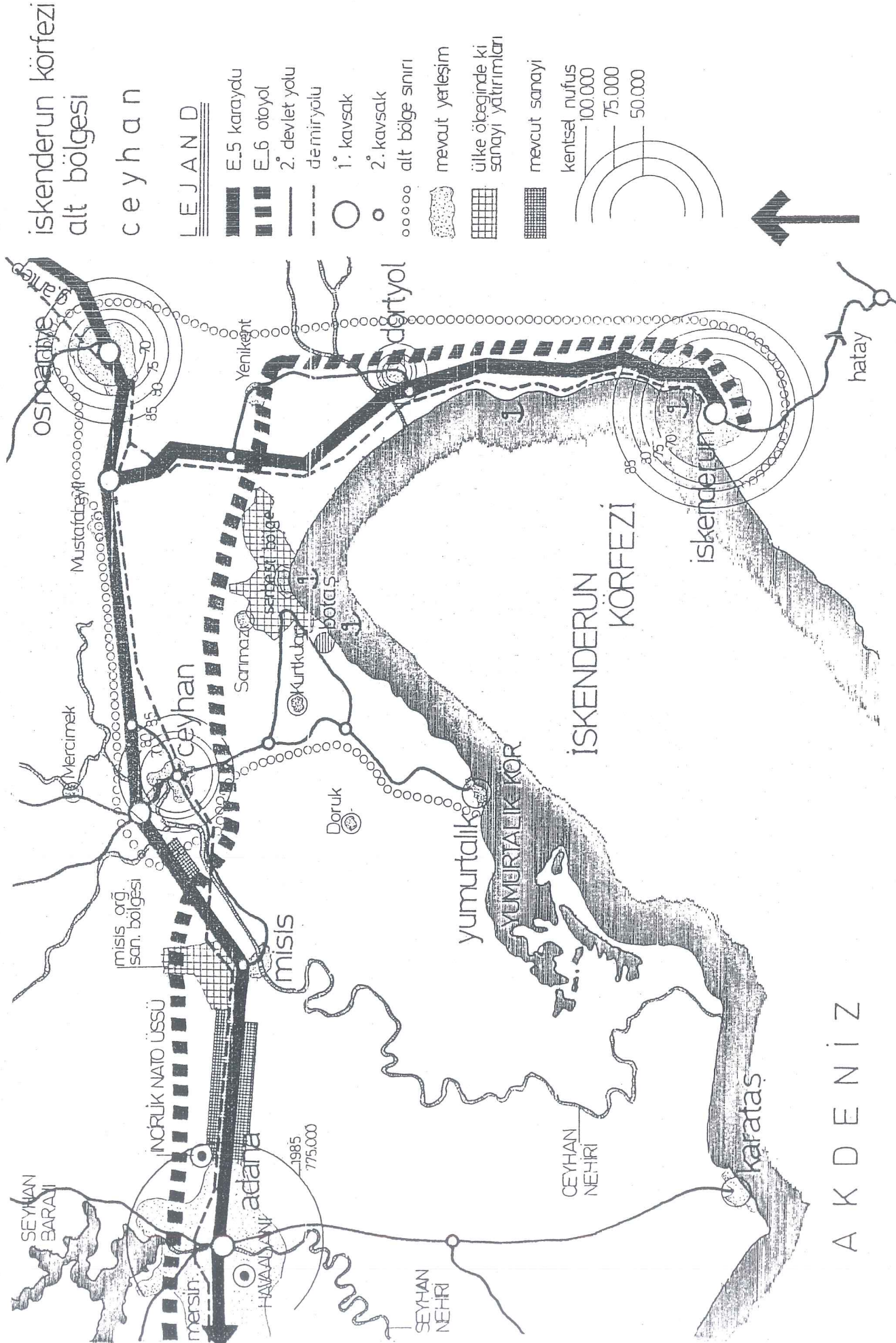
GÜZERGAH	UZUNLUK (km)	İHALE BEDELİ (Mil.dol)
Edirne - Kınalı	150 km.	287
Kınalı - Sakarya	217 km.	887
Kazancı - G.Ova	37 km.	68
G.Ova - Gerede	116 km.	189
Gerede - Ankara	221 km.	480
Tarsus - G.Antep	250 km.	360
İzmir - Aydın	142 km.	296
Pozantı - Tarsus	46 km.	120
Tarsus - Mersin	58 km.	220
İzmir - Urla	28 km.	70
Toprakkale - İskenderun	60 km.	238
T O P L A M	1325 km.	3215 milyon dol.

Tarsus-Pozantı Otoyolu ayrimından başlayarak mevcut devlet yolunun kuzeyinden; Adana Toprakkale ve Osmaniye yerleşim yerlerini güney de bırakarak NUR Dağlarına varacak bir tünelle kömürler düzlüğüne inecek ve buradan doğuya yönelerek Gaziantep'in doğusundan Şanlıurfa Karayoluna ulaşacaktır. Yol, genelde 2x2 şeritli olarak, büyük yerleşimler civarında şerit sayısı 2x3 yani 6'ya yükselecektir. Şerit genişliği 3.75 m.'dir. Eğim en çok %4 olarak, proje hızı dağlık bölgelerde 100 km./Saat olacaktır. (Önemli Projeler Raporu, D.P.T., 1990, syf.316)

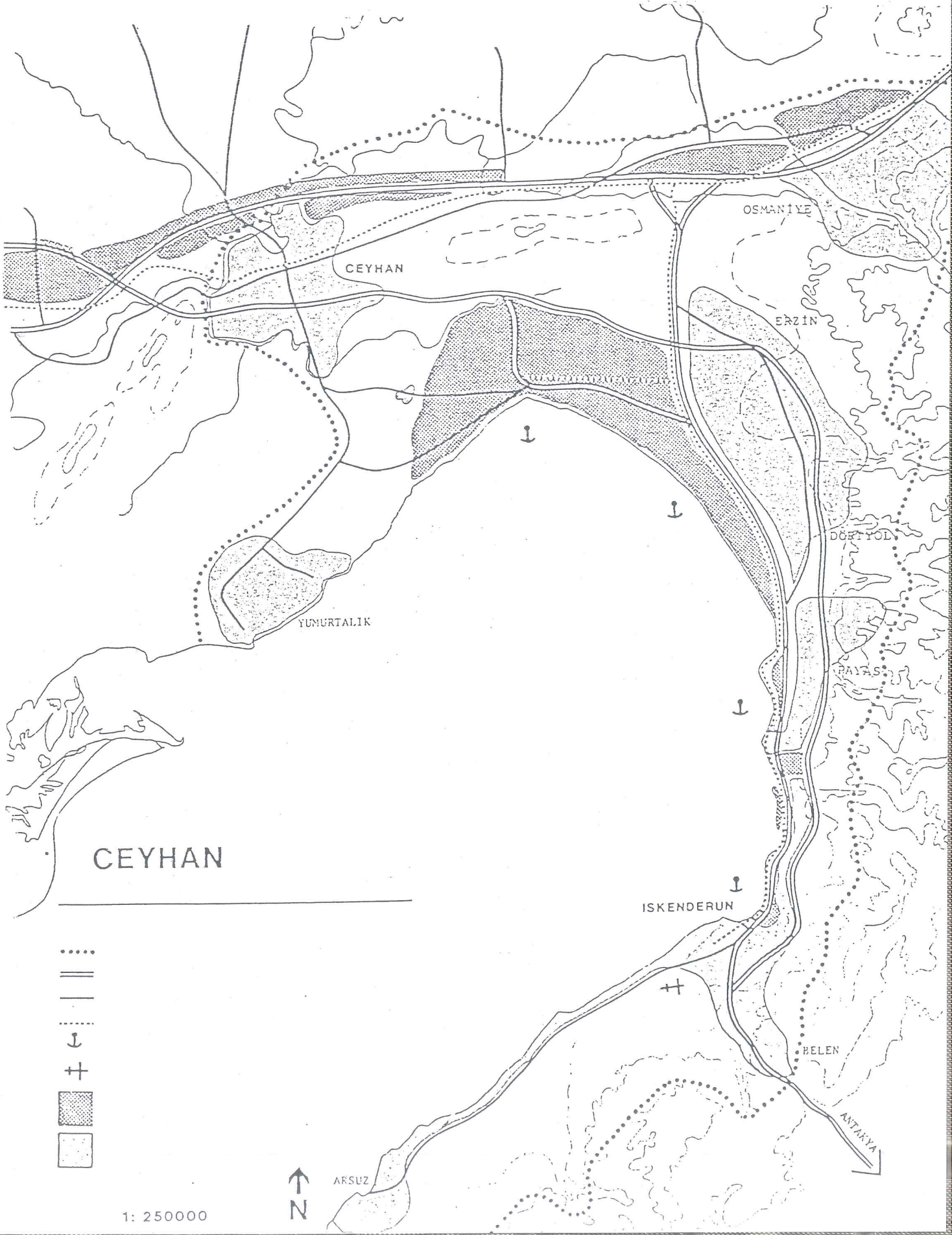
Türkiye bütününde otoyol yatırımlarının yaklaşık %30'u Çukurova bölgesi'ne yapılmaktadır. Tarsus - G.Antep bölümü tamamıyla dış kredi ile finanse edilmekte olup, yapımı hızla sürmektedir. Şubat 1987'de TEKFEN-İMPRESİT Ortak girişimine ihale edilmiş olup Haziran 1987'de inşaatla başlamıştır.

Bağlantı noktaları arasındaki uzun mesafe ile hız yolu olarak planlanmış olan otoyolda, transit taşımacılık ve geçişlere öncelik verilmiştir.

Harita 25. İskenderun Körfezi Alt Bölgesi ve Ceyhan.

Harita 26. Iskenderun Körfezi Alt Bölgesi'nin 2010 yılı Durumu (Ç.K.G.P.19)

Tablo 45: Çukurova Bölgesi'ndeki Otoyol Güzergahları.
(Milliyet, 1990)

GÜZERGAH	UZUNLUK (km)	İHALE BEDELİ (milyon, dolar)
Tarsus -G.Antep	250 km.	360 m.dolar
Pozantı -Tarsus	46 km.	120 m.dolar
Tarsus -Mersin	58 km.	220 m.dolar
Toprakkale-İskenderun	60 km.	238 m.dolar
Çukurova Toplamı	414 km.	938 m.dolar
Türkiye Toplamı	1325 km.	3215 milyon dolar.

Türkiye bütünündeki otoyol uzunluğuna göre Çukurova'nın payı %31.24 Türkiye bütünündeki otoyol maliyetine göre Çukurova'nın payı %29.17.

Otoyol boyunca çeşitli yerleşim yerleri ve yollarla bağlantı sağlamak amacıyla 9 adet kavşak yer alacaktır. Sanat yapısı olarak toplam yaklaşık 2 km. uzunluğundan 4 adet viyadük, 4.300 m. uzunluğunda 2 adet tünel, 90 adet köprü ve 62 adet menfez yapılacaktır. (Önemli Projeler Raporu., D.P.T., 1990, sy.316) Çukurova Bölgesinin bütün içinde bu derece önemli bir yapı olmasının sebeplerini şu şekilde açıklayabiliriz.

. Diğer yatırımların büyüklüğü ve kapasitesine (Serbest Bölgeler, Organize San. Bölgesi, G.A.P vs.) bağlı olarak karayolu ulaşımı ile o yatırımların desteklenmesi.

. Güneydoğu Anadolu Projesi çerçevesinde üretilen malların ve gerekli hammaddenin bölgeye girmesi konusunda Akdeniz'e açılan bir kapı olarak düşünülmesi.

. Tekirdağ-İstanbul-İzmit Gelişme Aksından sonra Türkiye' de bu tür kentleşmeye aday olan Mersin-Tarsus-Adana-Misis-Ceyhan-İskenderun aksının sağlıklı kentleşmesini sağlamak.

Yeni Otoyol çalışma bölgemizden şu şekilde geçmektedir; Misis Organize San. Bölgesinin kuzeyinden geçerek E-5'i keser ve Ceyhan'ın güneyinden Yumurtalık Serbest Bölgesi ile bağlantı kurar. Daha sonra İskenderun'a bağlanır. (Harita 25)

Ceyhan kenti E-5 ve yeni otoyol arasında lineer gelişen

bir kent görüntüsünü alaçaktır. Yeni Otoyolun ve Serbest Bölgenin güneyde olması eski Yumurtalık yolu aksı boyunca yeni otoyola kadar olan bölüm sanayiye çekecektir. Doğru orantılı olarak konut gelişimide bu yönde olacaktır. (Harita 25-26) Ayrıca bölgede belirli bir derecede kentleşmeyi sağlayan yerleşimlerin kırsal alanlarındaki nüfus kaybını da önleyecektir. Böylece kırdan-merkeze göç olayı bir derecede olsa yavaşlıyacaktır.

4.4. BOTAŞ, (HAM Petrol Hattı)

Irak'ın Kerkük Bölgesinde üretilen ham petrolün bir kısmını Türkiye üzerinden Akdeniz'e ulaştırmak için kurulmuş Dünyanın en uzun boru hattıdır. Güzergahı Kerkük'ten başlayıp Mar-din, Urfa, G. Antep'in kuzeyinden geçerek İskenderun körfezinde Yumurtalık civarı Gölovası mevkinde son bulmaktadır. (Harita 25)

Toplam uzunluğu 981 km. olan boru hattının 340 km'lik bölümü Irak'tan, 641 km'lik bölümü ise Türkiye topraklarından geçmektedir. (Ticaret Odası, Ceyhan 1985, syf.34-35 Kamel Mat.)

27 Ağustos 1973'de iki ülkenin kararı ile anlaşma imzalanmış, 15 Ağustos 1974'de inşaata başlanmış ve ilk petrol 1977'de pompalanmıştır. Kuruluş kapasitesi yıllık 35 milyon-ton olarak gerçekleşmiştir. 30 Ağustos 1985'de yapılan bir anlaşmayla ikinci bir hat eklenmiştir. Buna göre yıllık taşıma kapasitesi 70.9 milyon-tona çıkmıştır. (7. Ağustos 1990, Dış Haberler, Cumhuriyet)

Yaklaşık 500 ha'lık bir alana sahiptir. Sosyal, kültürel ve idari tesisleri ile kendi içinde nitelikli bir yerleşim özelliği gösterir.

Türkiye topraklarını kullandırması karşılığında taşınan her petrol varili başına kademeli tarifeye sevkiyat ücreti almaktadır.

Boru hattı Yumurtalık'ta 4 yükleme platformuna açılmaktadır. İki kilometre uzunluğunda olan platformlarda herbiri 130 bin m³'lük kapasitesi olan 12 adet depolama tankı bulunmaktadır. Türkiye ve Irak'taki her iki ucunda kapatmada dahil olmak üzere elektronik 10 adet pompalama istasyonu vardır.

Dünya içindeki önemi son Kuveyt krizi ile dahada belirginleşmiştir. Botaş'ın Ceyhan ilçe sınırları içinde olması stratejik açıdan kenti ön plana çıkarmıştır.

Sıkı güvenlik ve gizlilik içinde işletilen tesisin istihdam ve teknik bilgileri konusunda fazla bir bilgi edinilememiştir. Fakat tüm istihdamını Ceyhan ve kırsal yerleşmelerinden temin etmektedir.

4.5. G.A.P. BÖLGESİNİN ÇUKUROVA'YA VE CEYHAN'A ETKİLERİ

Türkiye'deki uygulamaya geçmiş bölgesel kalkınma planlarından olan Güneydoğu Anadolu Projesi ülke ekonomisini de yakından etkilemektedir. G.A.P Bölgesi, toplam ülke yüzölçümünün %9.5'ne denktir. 1985 nüfus sayımına göre G.A.P bölgesi ülke nüfusundan %8.5'lik bir pay almaktadır. (Tablo 46) Bölgedeki altı ilden diğer bölgelere sürekli net dış-göç söz konusudur. Buna karşın son yirmi yılda Bölgede %2.9 olan yıllık nüfus artışı ortalaması, %2.4'lük ülke ortalamasının hayli üzerindedir.

G.A.P bölgesi, Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden birisidir. Bölge; buğday, et ve süt dahil temel gıda maddeleri açısından kendi kendine yeterlilik düzeyine ulaşmış olup, ulusal üretimde yüksek payı olan bazı tarımsal ürünlerin önde gelen üretim alanlarından biridir.

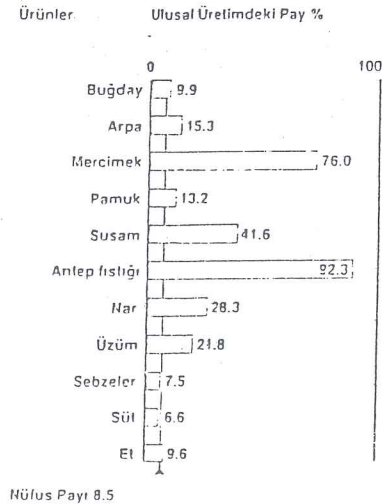
Tablo 46. GAP Bölgesi ve Türkiye'nin Seçilmiş Göstergelerle Karşılaştırılması, 1985. (Yüksel-Niggon A.Ş., 1990)

Gösterge	Birim	Türkiye	GAP Bölgesi	GAP'ın Payı (%)
Yüzölçümü	km ²	779,459	73,863	9.5
Toplam Nüfus		50,664,458	4,303,567	8.5
Nüfus Artışı (1965-85)	Yılda	2.4	2.9	-
Nüfus Yoğunluğu	km ² başına	65	58	-
Kentsel Nüfus	Toplamın (%)	53.0	49.9	-
Ekonomik Yapı	GSYH/GSBH içindeki payı (%)			
Tarım		17.7	39.6	(9.0)
İmalat		25.2	11.7	(1.9)

İlk olarak Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından GAP projesi, öncelikle sulama ve hidroelektrik üretimine yönelik 13 büyük projenin toplamından oluşmaktadır. GAP projesi Dicle ve Fırat nehirleri ile kolları üzerinde 21 baraj ve 17 hidroelektrik santralının inşaatını öngörmektedir. Proje tamamlandığında 1.6 milyon hektarın üzerinde arazinin ve 7.500 megavatın üzerinde bir kurulu kapasiteyle yılda 26 milyon kilovatsaatlık elektrik enerjisi üretilmesi planlanmaktadır. Planlanan toplam sulama alanı, Türkiye'deki ekonomik olarak sulanabilir toplam alanın %19'una (8.5 milyon hektar): ve toplam yıllık elektrik üretimi, Türkiye'nin ekonomik olarak gerçekleştirilebilir elektrik enerjisi potansiyelinin %22'sine (118 milyar kilovatt/saat) tekabül etmektedir.

GAP projesi, dünyada bugüne kadar denenmiş bölgesel kalkınma projelerinin en iddialarından biridir. GAP projesi, orijinal sulama ve elektrik enerjisi projelerine ek olarak, sanayi ulaşım ve sosyal sektörler de dahil tüm ilgili sektörleri kapsamaktadır.

Grafik 13. Seçilmiş Ürünlerin Üretiminde GAP Bölgesinin Payı, 1985.

GAP'ın kalkınma hedefleri ve stratejileri bölüm 1.7.2'de incelendiğinden burada sadece Çukurova'ya etkisi tartışılacaktır.

Türkiye'nin ekonomik ve bölge insanının sosyal yapısını etkileyecek G.A.P'in Çukurova Bölgesini etkilememesi düşünülemez. Gerek Güneydoğu Anadolu ve gerekse Çukurova Bölgesinin tarıma dayalı ekonomik yapısında değişiklikler olacaktır.

Bu görüşü destekleyen en güzel örnek şudur. Çukurova'nın en büyük sulama projesi Aşağı Seyhan Ovasında bugün sulanan alan 135.000 hektardır. 2000'li yıllarda bu sahanın sekiz katı bir alan, Güneydoğu'da sulamaya açılmış olacaktır. (O Tekinel, 1990)

Ayrıca hasat mevsiminde Güneydoğu'dan Çukurova'ya her yıl 200.000 kişilik tarım işçisi geçici olarak gelmektedir. G.A.P'in devreye girmesiyle Güneydoğu'dan Çukurova'ya göç eden 200.000 kişilik tarım ordusunun 8 katı olan 1.6 milyon insana istihdam imkanı sağlanmış olacaktır.

Tüm bu gelişmelerden çıkarılan sonuçlar ise ileriki senelerde Çukurova'da tarım işçisi açığının çok büyük boyutlara ulaşacağıdır. Bu durum Çukurova çiftçisini makinalı pamuk tarımı hasadına zorlayacaktır. Bir başka alternatif ise bu işçi açığının Doğu Anadolu'dan ve Orta Anadolu'dan sağlanması beklenbilir. Fakat bu alternatifte kendi içinde yorumlanırsa Güneydoğu'nun yakınlığı ve çekici olması Doğu Anadolu'dan gelmesi beklenen tarım işçisi göçünü engelleyebilir.

Bölgede halen yüksek nispi rutubet, ve pamuk hastalığı mevcut olduğundan, pahalı zirai mücadele tedbirleri alınması gerekmektedir. Bundan dolayı Çukurova çiftçisinin pamuk tarımından kısmen vazgeçerek narenciye ve sebze üretimine dönmeye başlaması söz konusu olabilir. Bunun sonucunda da Çukurova'da halen büyük ölçüde istihdam yaratan mevcut tekstil sanayinin Güneydoğuya kayması düşünülebilir. Fakat gözden kaçırılmaması gereken nokta, (ki benimde görüşüm bu yöndedir.) Güneydoğu üretiminin (ihracatının) dünyaya açılacağı kapılar Yumurtalık ve Iskenderun limanları olacaktır. Bu sebepten dolayı tekstil sanayi Iskenderun körfezi alt bölgesinde gelişecek, hammadde Güneydoğu'dan ve kısmen Çukurova Bölgesinden sağlanacak ve mamül hale dönüştürülerek, dünyaya bu limanlardan açılacaktır. Mersin limanının mevcut yoğunluğu ve uzaklıktan dolayı G.A.P'tan etkilenmesi çok zayıf olacaktır.

Yumurtalık Serbest Bölgesinin aktif hale gelmesi, yeni otoyolun açılması, limanların kapasitelerini artırımı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Çukurova'ya bağımlılığını gelecek te- de belirli bir çizgiye kadar sürdürecektir. Daha sonra karşı- lıklı ekonomik girdiler ile birbirini tamamlayan ve birbirine bağımlı iki bölge haline gelecektir. Projenin büyüklüğü ve gir- dilerin fazlalığı gözönüne alınırsa, bölgenin bu karakterdeki gelişimi için yapılan yorumlar yüzeyde kalmaktadır.

4.6. İSKENDERUN DEMİR ÇELİK SANAYİ

İskenderun Demir ve Çelik Fabrikaları, Türkiye'nin üç- çüncü ve en büyük entegre demir ve çelik tesisleridir. Tesis- ler, İskenderun körfezi kıyısında Payas yöresinde, İskenderun- un 15 km. kuzeyinde 1.750 hektar alanı kaplayacak şekilde yer- leştirilmiştir. Fabrika tesisleri 400 hektarlık bir alanı kap- lamaktadır.

II.Beş Yıllık Plan döneminde, var olan demir-çelik te- sislerinin gereksinmeyi karşılayacak kapasiteye sahip olmaması nedeniyle üçüncü bir tesisin kurulması düşüncesi oluşmuştur. Aynı dönemde SSCB'den satın alınması düşünülen yedi sanayi pro- jesi arasında demir-çelik tesisleri de yer almaktadır. 1967'de imzalanan bir anlaşmayla karşılığını ürünle ödemek koşuluyla S.S.C.B yapımı üretilmiştir. 1970'de temeli atılmış, 1975'de ilk yüksek fırın, 1979'da ikincisi ve 1985'de ise üçüncü yük- sek fırın devreye girmiştir. 1986 verilerine göre Türkiye'deki toplam kok kömürü üretiminin yaklaşık %53'ünü, sıvı ham demir üretiminin yüzde %53'ünü, sıvı ham demir üretiminin yüzde %43' ünü, pik demir üretiminin %50'sini, sıvı çelik üretiminin ise %40'ını sağlamaktadır.

Hammaddenin %85'i yurtiçinden (daha çok Sivas ve Kayse- ri'den) sağlanmaktadır. %15 ise ithal cevherdir. (G.Amerika'dan) Kömür büyük ölçüde yurt içinde üretilmesine karşın bir miktar- da ithal edilmektedir.

Tesislerde 12.500 işçi, 650 mühendis, 850 diğer perso- nel de olmak üzere 14.000 kişi çalışmaktadır. Tesisin 2500 ko- nutu mevcuttur.

Tesisin çeşitli boy ve derinlikte 6 adet rıhtımı vardır. En küçüğü 220 m. uzunlukta ve 8 m. derinliktedir. En büyüğü ise 720 m. uzunlukta ve 14 m derinliktedir. Buraya 72.000 tonluk gemiler yanaşabilmektedir. Tarama yapılarak derinliğin 18 metreye indirilmesine ve böylece daha büyük tonajlı gemilerin yanaştırılmasına çalışılmaktadır. Limana aynı anda 9 gemi birden yanaşabilmektedir. Limanın tahmil-tahliye kapasitesi 1.000 ton/gün-karışık yük, 5.000 ton/gün-kömür, 7.000 ton/gün-madenler 3.000 ton/gün akaryakıttır. Limanın ve fabrikanın kapasitesinin artırılması planlanmıştır.

İskenderun Demir Çelik Tesislerinin Ceyhan'a direkt etkisi yoktur. Sadece kentteki liman hizmetlerinden Ceyhan sanayicisi yararlanmaktadır. Gelecekte ise Yumurtalık limanı bu işlevi yüklenecektir.

BÖLÜM 5

S O N U Ç

5. SONUÇ

HİPOTEZ A: Çukurova Bölgesi'nin gelecekte kentsel gelişimi Gelişmiş Aksı Modeli çerçevesinde olacaktır. Ve Bölgede bu model için altyapı ve potansiyel vardır.

Çukurova Bölgesi'ndeki yerleşim merkezlerinin lineer gelişmeye olanak sağlayan bir yapıda olduğu çalışma süresince anlatılmıştır. E-5 karayolu güzergahında; demiryolu, içme ve kullanma suyu şebekesi, elektrik donatımı ve bunlara ek olarak da yeni otoyolun yakın zamanda devreye girmesiyle bu lineer gelişme desteklenecektir.

Bu bölgede kentsel gelişme aksı modeli, Mersin-Adana ve Dörtöyl-İskenderun arasında gerek kentsel alan kullanımı açısından ve gerekse sanayi alanı kullanımı açısından gözle görülmektedir. Gelişme aksı modeli, mevcut yapılaşma açısından, Çukurova Bölgesi için ideal bir modeldir. Çünkü kentsel gelişmeyi belirli bir güzergahta toplayarak ve kontrol ederek verimli tarım topraklarının yok olması engellenebilir. Fakat bu gelişme aksı modelinin işlerlik kazanabilmesi için zamana ihtiyaç vardır. Her ne kadar bu güzergah üstündeki otonom devlet yatırım kararları etkili olsada, sağlıksız kentsel alanların yaratılmasını engellemek gerekir.

Çukurova Bölgesi bugün Türkiye tahıl ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamaktadır. Adana pamuk, buğday, mısır, soya gibi tarla tarım ürünlerinde, Mersin narenciye ve baklağil ürünlerinde, Hatay ise yumru bitkilerde önde gelmektedirler.

Pamuk üretiminde Adana ülkenin %21'lik ekim alanına, Ceyhan ise %7'lik ekim alanına sahiptir. Üretim değerleri de yaklaşık olarak bu rakamların biraz üstündedir. Soya üretiminde Adana ülkede %83'lük bir pay ile söz sahibi iken, Ceyhan ülke içinde %15'lik bir paya sahiptir.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta Çukurova'daki topraktan bir yıl süresince bir kaç ürün alınabilmesidir. Ayrıca sulu tarımın yaygınlaşması, tarım teknolojisinin gelişmesi ve maliyetin düşmesi gözönüne alınırsa bu bölgenin büyük bir potansiyele sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Projesi ile ülkenin orta ve doğu bölgelerinde önemli yapısal değişiklikler beklenmektedir. Özellikle Güneydoğu'daki tarımsal işgücü potansiyelinin o bölgede istihdam edilmesi ile göç olayının duracağı tahmin edilmektedir. Ayrıca Çukurova'nın ürün desenini de değiştireceği, iki bölge arasında bu hususta bir işbölümü gerçekleşeceği söylenebilir. Güneydoğudaki tarım üretimi İskenderun Körfezi Alt Bölgesinde mamul halle dönüştürülerek ihraç edilecektir.

Çukurova Bölgesi bu çalışmada üç alt bölgede incelenmiştir.

a) Mersin Alt Bölgesi: Mersin son yıllarda bir çok etkenden dolayı hizmetler sektöründe uzmanlaşmış bir kenttir. Özellikle limanın bulunması ithalat ve ihracatı artırmış, sigortacılık, bankacılık, depolama gelişmiştir. Serbest bölgenin aktif şekilde işlemesiyle birlikte çok sayıda tüketime dönük işyeri açılması bu gelişimi hızlandırmıştır. Aslında Mersin tüm bu gelişme potansiyeli olan bir kenttir; Fakat talep henüz yetersizdir. Ayrıca kıyı kenti olmasının verdiği bir avantajla turizm potansiyeline de sahiptir. Kentin batısındaki küçük yerleşmelerdeki gelişim bunu ispatlamıştır.

b) Adana Alt Bölgesi: Adana kenti bugün tüm sektörlerde tam bir merkez konumundadır. Fakat 70 km. batısındaki Mersin'in son on yılda hizmetler sektöründeki gelişimi, gelecekte bölgede bir işbölümü olacağına işaret sayılabilir.

Adana'nın coğrafi konumu itibariyle gelecekte de bölgesel merkez, hatta ülke içindeki ilk beş merkez arasındaki görevini sürdürmesi beklenmektedir. Özellikle yöre sermayesinin ülke düzeyinde etkili olması, geçmişte olduğu gibi gelecekte de bu kentin gelişimini etkileyeceği söylenebilir.

c) İskenderun Körfezi Alt Bölgesi: Bu bölgenin merkezi İskenderun'dur. Aslında idari bakımdan Hatay'ın bir ilçesi olmasına rağmen bir çok konuda Hatay'la yarışabilir konumdadır. Hatay bu alt bölge sınırları dışındadır. Kırsal merkez konumunda olan Hatay idari statünün verdiği avantajlarla hizmetler sektöründe etkilidir.

Ceyhan'da bu alt bölge de incelenmiştir. İskenderun körfezinde dev bir otonom karar alan Yumurtalık Serbest Bölgesi

ve Yumurtalık limanı, zaman içinde körfezin doğusunda başlayan sanayileşmeyi batıya doğru çekecektir. II.Otoyol ve E-5 karayolunun etkisi ile Misis Organize Sanayi Bölgesi ve Yumurtalık Serbest Bölgesinin arasında kalan Ceyhan kenti bu iki sanayi alanını birbirine bağlayan bir köprü görevi görecektir. (Harita 25)

Alt Bölgede gelecekte yaşanabilecek gelişimlerden birisi de şu şekilde özetlenebilir: E-5 karayolu Adana-G.Antep ve Hatay illerini birbirine bağlayan bir yoldur. (Harita 25) Osmaniye bu üç il yolunun kesiştiği bir noktadadır. Ve son yirmi yıldır hızlı gelişiminin bir etkenide bu odak kent olma özelliğidir. G.Antep yolu ile Güneydoğu'dan Adana'ya gelen göç dalgası bu kentte kısmen istihdam edilerek sağlanmıştır. Fakat II.otoyolun açılması ile bu odak kent görevi Ceyhan'a kayacaktır. Çünkü alt yapısı mevcut olan bir merkez konumundadır. Bir başka deyişle, doğudan Adana'ya gelen göç dalgası, ki GAP ile göreceli olarak azalsa bile Osmaniye kentinin gelişimi belirli bir çizgiye ulaştıktan sonra Ceyhan'da engellenebilir.

Ceyhan Çukurova Bölgesi içinde etkinliği olan ikinci derecede bir merkez konumuna gelecektir. Bugün de bu görevi kısmen üstlenmesine karşın bir çok yönden gelişmemiştir. Burada "merkez,, sözcüğü selül şehir anlamında değil Gelişme Aksı Modeli içindeki kademe anlamında kullanılmıştır.

Çukurova Bölgesinde bulunan E-5 karayolu güzergahındaki yerleşmeler, Türkiye'nin ikinci Gelişme Aksı modeli iskeletini oluşturmaktadır. İlave yatırımlarla bu strüktür geliştirilebilir. Bu bağlamda, her gelişme bu model içinde ele alınmalı, sorunlara bütüncül yaklaşılmalıdır.

HİPOTEZ B: Ceyhan kentsel donatı ve hizmetler sektöründe bulunduğu alt bölgedeki yerleşmelerle yarışabilir seviyeye geldiği takdirde gelecekte gelişme aksı içinde ikinci merkez görevini üstlenebilir.

Ceyhan bugün kentsel nüfusu istikrara kavuşmamış, zaman zaman nüfus kaybeden, fakat zaman zaman da ülke kentsel nüfus artış oranının üzerine çıkan, orta büyüklükte bir kenttir. Geniş tarım topraklarına sahip bir ovada, bir çok tarım yerleşme-

sini kendisine bağımlı kılan bir kırsal merkez görevini üstlenmiştir.

2010 yılı kent nüfusu için, nazım plan çalışması 130.000 kişi, Çukurova Kentsel Gelişim Projesi kapsamında hazırlanan planda ise kent nüfusu 170.000 kişi olarak öngörülmüştür. Kaba bir tahminle 2010 yılı nüfusunun 170.000'nin üzerinde olacağı şu şekilde açıklanabilir. Ceyhan'ın yakın çevresinde kurulması planlanan ve bir kaç yıla kadar faaliyete geçmesi beklenen Misis Organize Sanayi Bölgesinde 10.000'ni hizmetler sektörü olmak üzere toplam 50.000 işçi istihdamının gerçekleşeceği fizibilite raporlarında belirtilmiştir. Yumurtalık Serbest Bölgesi için böyle bir fizibilite raporu henüz oluşturulmamıştır. Alan büyüklüğünü esas alarak yapılan bir tahminde ise 250.000 gibi bir rakam çıkmaktadır. (Aralarındaki oran 1/5'dir.) Fakat bu yatırımda minimum 100.000 işçinin iş bulacağı düşünülürse iki kalemde toplam 150.000 işçi, ailesiyle birlikte 600.000 kişilik bir nüfus doğacaktır. Bu büyük kitle sanayi tesislerine en yakın mevcut yerleşimleri "barınma,, ihtiyaçlarını karşılamak üzere seçeceklerdir. Bu nüfustan Ceyhan'ın alacağı pay hesaplanamaz. Fakat yine de bölgede ki üç büyük yerleşme olan Ceyhan, Osmaniye ve Dört Yolun (Dört Yol+Payas+Yeşilkent beraber) bu nüfustan en büyük payı alacağı düşünülürse kaba bir tahminle 150-200 bin kişilik bir nüfus Ceyhan ve çevre köylerini seçeceklerdir.

Bölüm 2'deki hipotezlerin sunuluşunda yeni sanayi alanlarının yanında kurulması beklenen "yeni kent,, düşüncesinin geçersizliği, geçersiz olmasa bile çok uzun zamana ihtiyacı olduğu tartışılmıştır. Ceyhan'ın bu yatırımlar ve otoyol ile ilişkisi kurularak gelecekteki gelişimi konusunda şu sonuca varılmıştır:

a) Ceyhan, ulaşılabilirliği fazla, gelişme aksı boyunca otonatı yönünden yoğun olan Adana'ya (metropolitan ölçeğinde bakılırsa) çok yakın konumdadır. Bu yakınlıktan dolayı Ceyhan sadece "uydu-kent,, olarak kalacak, kendi nüfus ölçüsünde, kendi kırsalına hitap eden ticari ve kültürel merkez konumunda olacaktır.

Ceyhan'ın bugüne kadar göstermiş olduğu gelişme eğilimi bu görüşü desteklemektedir. Özellikle II.otoyolun Adana'ya bağ-

lantısının güçlü olması, bilhassa hizmetler sektörünün Ceyhan'da gelişmesini engelleyen en önemli faktördür.

Gerek Misis'te, gerekse Yumurtalık'ta olsun, birinci ve ikinci derece üst memur ve yöneticiler kentsel donatısı daha fazla ve kaliteli olan Adana ve İskenderun'u seçeceklerdir. Fakat çoğunlukta olan düşük gelirli işçi ve memurlar için uygun olan yerleşimler Osmaniye, Dört Yol, Erzin ve Ceyhan kentleri olacaktır. Bu düşünceye göre Ceyhan'da hızlı bir geçekondulaşma başlayacaktır. Nüfusun artması kentin gelişimini her zaman doğrulayan bir faktör değildir. Bu sebeple Ceyhan yerel yönetiminin hazırlıklı olması, potansiyel kentsel alanlar sağlanması gerekmektedir. (Harita 27-28)

Bu görüşe göre Ceyhan, nüfusu artan fakat nitelik bakımından bir varlık gösteremeyen bir kent olacaktır. Oysa yerel yönetim şimdiden örgütlenir ve stratejilerini tayin ederse, kent nüfusla doğru orantılı olarak olumlu yönde gelişebilir.

b) Zamanla kentsel donatıların çoğalması, potansiyel alanların depo edilmesi, verilen kentsel hizmetlerin (gerek kamu, gerekse özel sektör) kalitesinin çevre yerleşimlere nazaran artmasıyla üst-gelir grubunun ilgisini çekecektir. Kısaca kentin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısındaki değişiklik mekana yansıtacak, yeni kentsel donatıların gelişimine olanak verecektir. (tiyatro salonları, sinema, sergi salonları, vs.)

Aslında bir önceki görüşün devamı niteliğindeki bu görüşün geçerliliği için hizmetler sektörünün veriminin en azından Osmaniye, İskenderun ve zaman zaman Adana ile yarışabilir seviyeye gelmesi gerekir. Bu görüşte Ceyhan kentinin otoyol ve E-5 karayolundan maksimum derecede yararlanması şarttır. Bu ekonomik ve sosyal faydanın gelişimi zaman içinde belirlenecek, Adana ile Hatay ve G. Antep illeri arasında bir durak yeri olarak gerçekleşebilir.

Ceyhan alt bölge içinde hizmetler sektörü açısından önemli bir avantaja sahiptir. Ceyhan'da bulunan yönetsel tesislerin hinderlantı çok geniştir. Ayrıca ilçede bir yüksek okulun bulunması kayda değer bir özelliktir. Yukarıda (a) ve (b) maddelerinde belirtilen gelişme seçeneklerinin yanısıra, yumurtalık

Serbest Bölgesi'nin etkileri üzerinde de ayrıca durmak gerekir.

Yumurtalık Serbest Bölgesi'nin Ceyhan'a etkisi iki aşamalı gerçekleşecektir. Bunlardan biri kurulma aşaması, diğeri ise kurulduktan sonra ki aşama. Her ikisinde de kent insanı için iş olanağı sağlanırken kurulma aşamasında inşaat sektörü gelişecektir. Kurulduktan sonraki etkisi ise sigortacılık, bankacılık gibi hizmetlerin merkezi Adana'da olmasına karşın Ceyhan'da da şubesi bulunabilir. Depolama ve taşımacılık sektörünün durak ve bakım istasyonları bu kentte gelişecektir.

Ceyhan, yakın çevresinde gelişen bu olaylara duyarsız kalmamalı, uzun vadeye yönelik önlemler alınmalıdır. Aksi takdirde yoğun nüfus baskısı altında sağlıklı kentsel alanlar oluşacaktır.

HİPOTEZ C: Ceyhan kentinin gelişimi uzun vadede saptadığı stratejik ilke ve politikalara bağlıdır. Bu stratejik ilke ve politikaların kentsel mekana yansımaları ise 1/25.000 Çevre Düzeni Planı ile 1/5000 Nazım Plan arasında, bir planlama kademesi olan KENT GELİŞİMİ STRATEJİK PLANI ile gerçekleşecektir.

Kentlerin gelişimi, bölgesel geniş bakış açısı ile mümkün olmaktadır. Bölge ölçeğinde saptanan ilkelerin, stratejilerin kent ölçeğine inmesi, günümüz nazım plan anlayışı ile mümkün olamamakta, yapılan plan kısa bir zaman süreci sonunda hükümünü yitirmektedir. Dinamik, eylemci plan anlayışı içerisinde yapılan plan, projeksiyon yılına dek sürmeli, değişen ülke ve bölge koşullarının yarattığı kent sorunlarına çözüm olanakları sağlamalıdır.

Olaya kuramsal açıdan bakarsak, ülke planlama kararları çerçevesinde bölgesel planlar yapılmalı, politikalar saptanmalı ve hedeflere yönelmek için kaynak ve araçlar yaratılmalıdır. Bu bağlamda kendi, kendine yetebilen, kendi kırsalına hizmet veren her yerleşim merkezi de bu politikalar ışığında kent gelişim strateji planını çizebilmeli, kendi içinde örgütlenmeli ve akılcı projeler ile olaya bütüncül bakmalıdır.

Ne var ki, ülkemizde 1960'lı yıllarla başlayan ve bütüncül yaklaşıma dayalı bölge planlama çalışmaları, 1970'li yıllar-

da sona erdirilmiştir. 1980'e kadar bu tablo süregelmiş IV.B. Y.K.Planı ile başlayarak bölge teriminin yerini "yöre,, terimi almıştır. Yöre kavramı kapsamında etkin olmayan planlamalar yapılmıştır. Ülke 1980-83 arası askeri otoritelerle idare edildikten sonra 83'ten bugüne yeni bir anlayış olan dışa açılım ve serbest piyasa modeli kent faaliyetlerini etkilemiş, fiziki mekana yansımıştır. Beş yıllık kalkınma plan kararları etkisini kaybederken, yıllık planlarla ülkenin yatırım ve yönetimi belirlenmiştir.

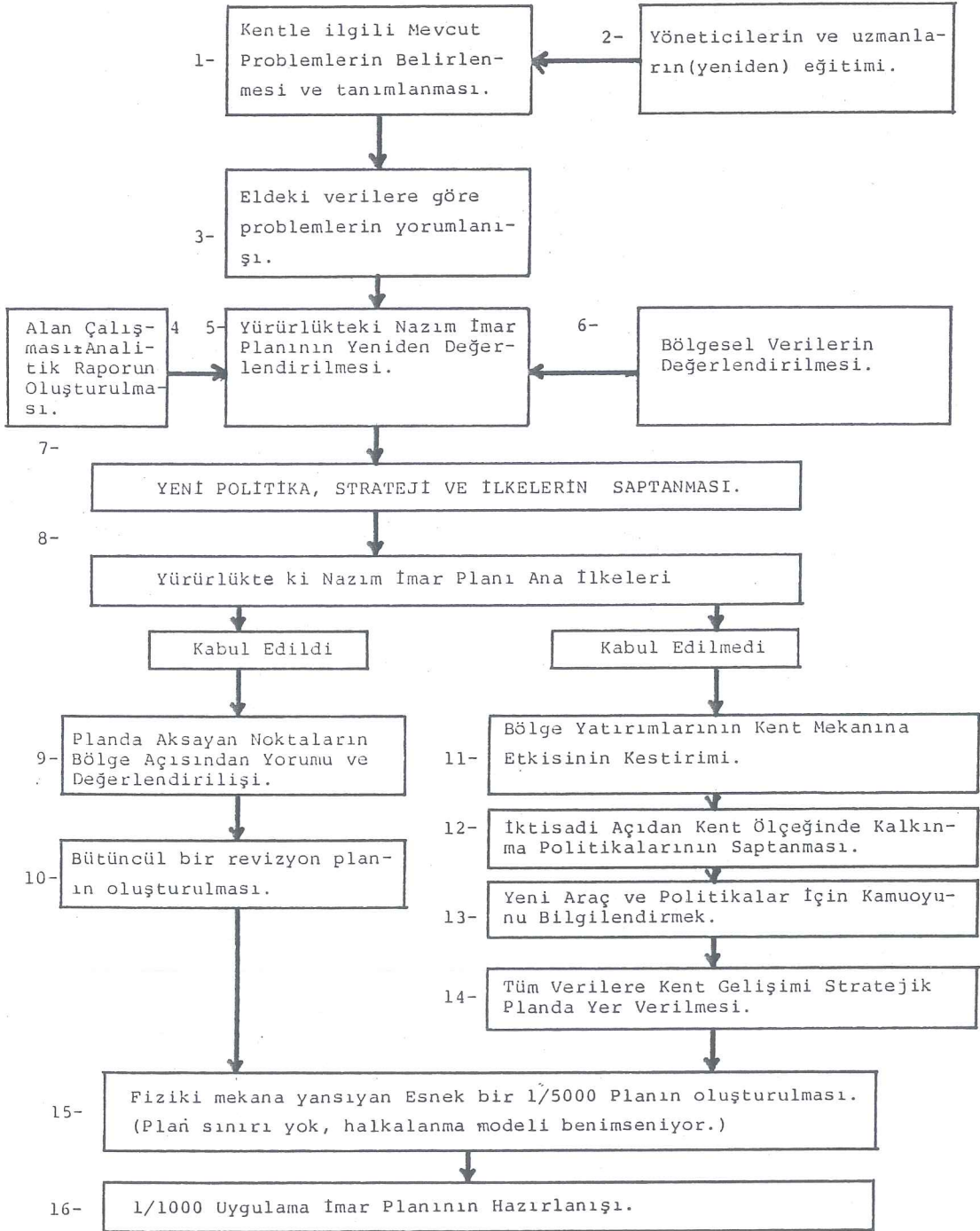
1983 siyasi değişikliği ile yerel yönetimin mali kaynakları ve yönetim sınırları genişletilmiştir. Özellikle mali kaynakların genişletilmesi ile klasik kent planlaması düşüncesi çağdaş bir çizgiye, eylemci planlamaya ulaşması gerekmektedir. Yerel yönetimlere geniş yetkiler ve mali kaynaklar sağlayan bu kanun, bir bakıma her kent merkezine "kendi yağınızla kavrulun,, savını yürütmüştür. Yerel yönetimler ise topluma hizmetini bir şirket faaliyeti olarak görmüş ve "her hizmetin bir karşılığı vardır,, felsefesiyle yerel yönetim anlayışında yeni bir sayfa açılmıştır.

Bu anlayışa göre belirli bir nüfus büyüklüğünü aşmış, (50.000) her yerleşim merkezi mutlak surette "kent gelişimi stratejik planı,,nı hazırlamalıdır. Fakat günümüz Türkiye'sinde bölgesel plan kararları olmadığı için alınacak kararların geçerliliği tartışma konusudur. Bunun için kentin etkilediği ve etkilendiği bölgeyi içeren bir alanda detaylı bir çalışmanın yapılması gerekir.

Bu çalışmanın sonuçlarından birisi de alt bölge içindeki yerleşimlerin yerel yönetimleri ile ortak politikalar izliyerek ortak yatırımlara zemin hazırlanmasıdır. Ortak veya tekil yatırım projeleri akılcı olduğu müddetçe ülkenin ilgili kamu kuruluşlarından mali destek göreceklidir.

Aşağıda, Kent Gelişimi Stratejik Planın temel aşamaları gösterilmiştir. (Grafik 13) Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, bu planlama anlayışının eylemci, dinamik planlamayla aynı doğrultuda ve uzun vade de kaçınılmaz bir planlama kademesi oluşudur.

Grafik 14. KENT GELİŞİMİ STRATEJİK PLANI

1- Kentle İlgili Mevcut Problemlerin Belirlenmesi ve Tanımlanması: Bu aşama da önce kentle ilgili, geçmişten buyana süregelen kronikleşmiş sorunlara gerçekçi bakmak ve günün şartlarından doğan problemlerle birlikte tanımlamasını yapmak gerekir. Bu problemlerin sınırlarının iyi çizilmesi çözümü kolaylaştırıcı bir etkidir. Ceyhan kentinden örnek vermek gerekirse, kentsel büyümenin tarım topraklarını yok etmesi ele alınabilir. Ayrıca çevredeki sanayi alanlarının yoğun baskısı bir problem olarak önümüze çıkmaktadır. Bu problem de sanayinin türüne göre önlemler alınabilir, çevre yerleşimlerle birlikte ortak bir alan tahsis edilebilir.

2- Yöneticilerin ve Uzmanların (yeniden) Eğitimi; Aslında bu aşamanın öncelik sırası tartışma konusudur. İnsan psikolojisi olarak sorun çıkmadan önlem almak ilk anda akla gelmez. Bu yaklaşımla önce sorunların ortaya çıkması gerekmektedir.

Yerel yönetimin her zaman sıkıntı çektiği husus personelin eğitimsizliği ve mali kaynakların kıtlığıdır. Önce ülke genelinde ki uzmanların eğitimi, geniş bakış açısı ile olayları görmeleri sağlanmalıdır. Fakat gerçekçi bir yaklaşımla bir an için bunu gözardı edip, kent ölçeğindeki eğitime inmek daha doğru olacaktır.

Belediye başkanı ve meclis üyelerinin ortak görüşüyle belediye de planlama birimi oluşturulmalı ve konu ile ilgili uzmanların görevlendirilmesi sağlanmalıdır. Kısacası en alt kadrodakinden en üst yetkiliye kadar bu planlama anlayışı verilmeli ve özümlemelidir. Böylece planlama kademeleri daha doğru ve kolay aşılabılır.

3- Eldeki Verilere Göre Problemlerin Yorumlanması: Problemlerin tanımlaması yapıp, sınırlarının iyi çizilmesinden sonra o günün koşuluna göre nedenler araştırılır ve "ne yapılabilir,, sorusuna cevap bulunmaya çalışılır. Ve problemler zorluk ve çözülebilirlik derecesine göre sıralanabilir.

4- Alan Çalışması ± Analitik Raporun Oluşturulması.

5- Yürürlükteki Nazım İmar Planının Yeniden Değerlendirilmesi.

6- Bölgesel Verilerin Değerlendirilmesi.

Planlama çalışmaları bir çok verilerin ışığı altında konu ile ilgili ilkelerin konmasıdır. Buna göre yürürlükteki Nazım İmar Planı değerlendirilirken alan çalışması ve analitik raporun oluşturulması ile mevcut planın geçerliliği yorumlanabilir. Burada altı çizilmesi gereken nokta bölge verilerinin mevcut plana ne şekilde ve ne kadar yansıdığıdır. Bölgede yaşayan göç olayının kapasitesi.? Bölge yatırımları konusunda bölge ne durumdadır.? Bölge işgücüne istihdam sağlayacak mıdır, kentlere ne kadar ekonomik ve sosyo-kültürel girdi sağlayacaktır.? Bölge içindeki kentler arasında ki ilişkiler modeli nedir.? Kırsal alandan bir kalıba sokulabilir mi.?.... gibi bir çok sorunun cevabı için gerek bölge kentleri ile ortaklaşa, gerekse tekil olarak bir bölge planı çalışması yapılmalı veya en azından bu bakış açısı ile bölge gözden geçirilmelidir.

7- Yeni Politika, strateji ve ilkelerin Saptanması.

8- Yürürlükteki Nazım İmar Planı İlkelerinin kabul edilişi veya edilmeyişi; Kentiçi alan çalışması ve bölge verileri ile mevcut plan yorumlanarak yeni politika, strateji ve ilkeler saptanmalıdır. Bu yeni strateji mevcut planda da varsa plan revüze edilmek koşuluyla kabul edilir veya yeni plan çalışmasına başlanır. Burada önemli olan nokta yeni stratejinin geniş bir yelpazeyi içermesi ve sürekliliğidir. Bu süreklilikte, klasik plan anlayışı içerisinde, yapıldığı dönemden kesit alarak, projeksiyon yılına dek hiçbir aşama geçirmemesi değil, yerel yönetimde planlama birimi oluşturularak, günün değişik koşullarına da plana müdahale edilerek sağlanacaktır. Bu görüş planın dinamikliğinin bir parçasıdır.

9- Planda Aksayan Noktaların Bölge Açısından Yorumu ve Değerlendirilmesi.

10- Bütüncül Bir Revizyon Planının Oluşturulması; Mevcut planda aksayan noktalar ve yapılan yorumlarda saptanan ilkelere göre mevcut plan gözden geçirilir. Aslında 11,12,13 ve 14'üncü maddeler burada da aynen uygulanmalıdır. Fakat eldeki veriler doğruya yakın olduğu için proje süresi kısalmaktadır.

11- Bölge Yatırımlarının Kent Mekanına Etkisinin Kestirimi; (Yürürlükteki plan tamamen reddedildiği zamanki aşamalar.) Burada önemli olan nokta, yatırımların kentte hangi yan sektörleri

harekete geçirebileceğini kestirmektir. Ayrıca yatırımlarda ki işgücü potansiyeli kentten sağlanabilir.

12- İktisadi Olarak Kent Ölçeğinde Kalkınma Politikaları Saptamak; Yerel yönetimin halkına hizmet verebilmesi ekonomiy-le doğru orantılı olarak gelişmektedir. Özellikle Çukurova gi-bi zengin bir potansiyele sahip bir kentin ekonomik güçlükleri çok kolay yenmesi gerekir. Bu ise yeni kaynak ve politik uygu-lama araçlarının yaratılması ile olur. O nedenle, her kent ik-tisadi açıdan bir kalkınma planı hazırlamalı ve yöntemini orta-ya koymalıdır. Bu yapıldığı zaman kentin mali kaynakları daha iyi kullanılmış olacaktır.

13- Yeni Araç ve Politikalar İçin Kamuoyunu Bilgilendir-mek; Bu aşama planın işlerliliği için çok önemlidir. Zira daha ileriki parsel uygulamasında halkın katılımını sağlamak için bu yeni plan anlayışı halka anlatılmalı, kente getirdikleri, götördükleri gerçekçi bir yaklaşımla tanıtılmalıdır.

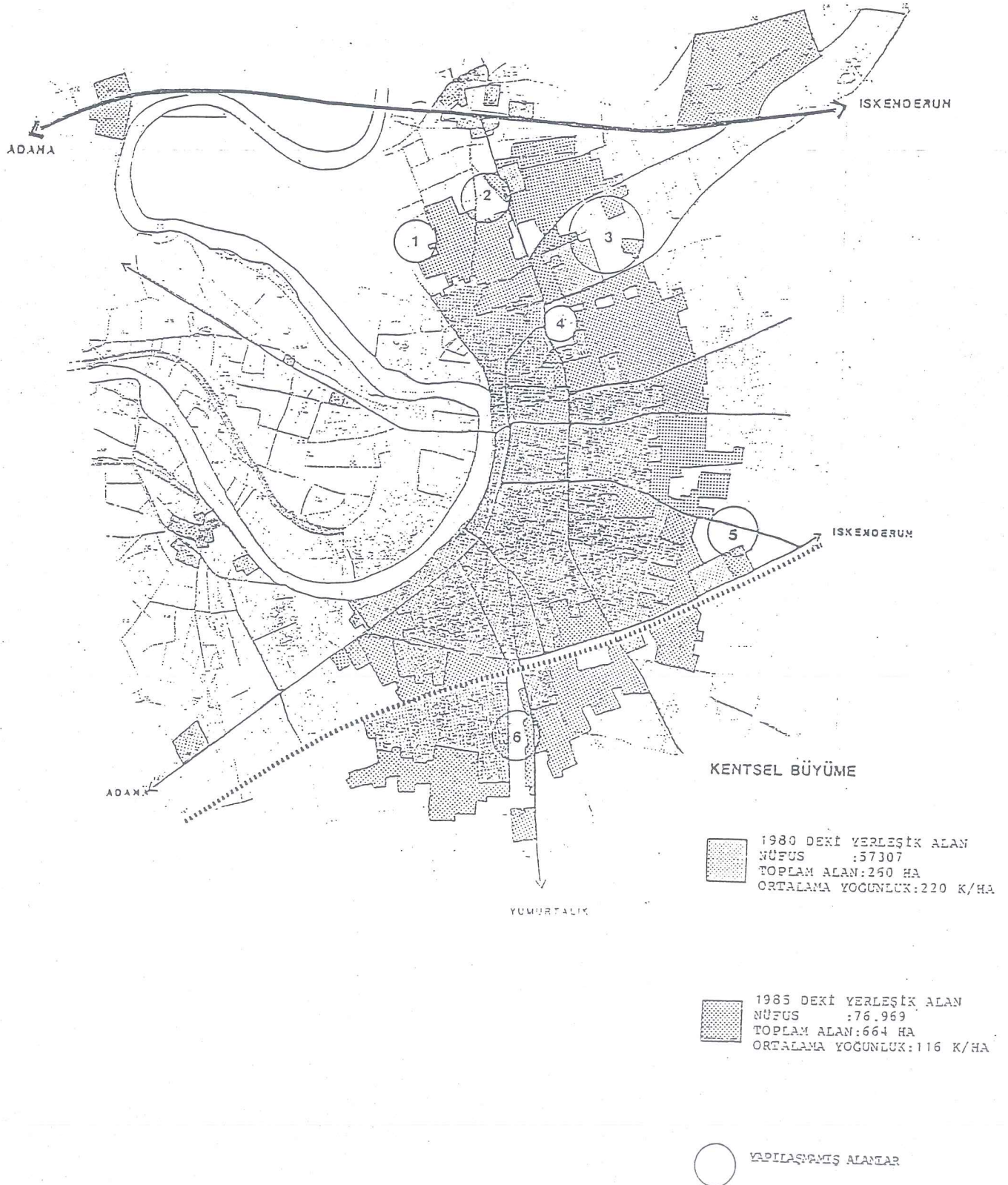
14- Tüm Verilere Kent Gelişimi Stratejik Planda Yer Ve-rilmesi; Bu aşamada bütün çalışma bir rapor haline getirilerek fiziki planlamaya zemin hazırlar. Bölgenin değişen koşullarına göre yenilenmesi gerekir fakat yerel yönetimlerin değişmesi bu yenilenme kapsamının dışında kalmalıdır.

15- Fiziki Mekana Yansıyan Esnek Bir 1/5000 Planın Oluş-turulması; 1/5000 Fiziki Planlamada yer alan esneklik kavramı ile, plan sınırının olmayışı ve kent merkezinden başlayarak halkalanma modeli anlatılmak istenmiştir. Çünkü klasik planla-mada o zaman kesitine göre bir plan sınırı oluşturulur ve alt-yapısı olmayan, kentsel alandan çok tarla niteliğindeki arazi-ye, plan sınırı içinde kalmanın verdiği yasal hakla konut yapı-bilir. Bu planlama anlayışında bu eksiklik halkalarına modeli ile giderilmeye çalışılmış, doaygunluğa erişme bir halkadan di-ğer halkaya geçiş süreci için kriter kabul edilmiştir. Altyapı çalışmaları kentin gelişme eğilimi olan yönlelere doğru daima meskun yerleşim alanlarından bir adım önde olmalı ve modüler sistem seçilmelidir.

Orta büyüklükteki bir kentin olumlu şekilde gelişmesi için bu şekilde kapsamlı bir planlamanın yapılması şarttır.

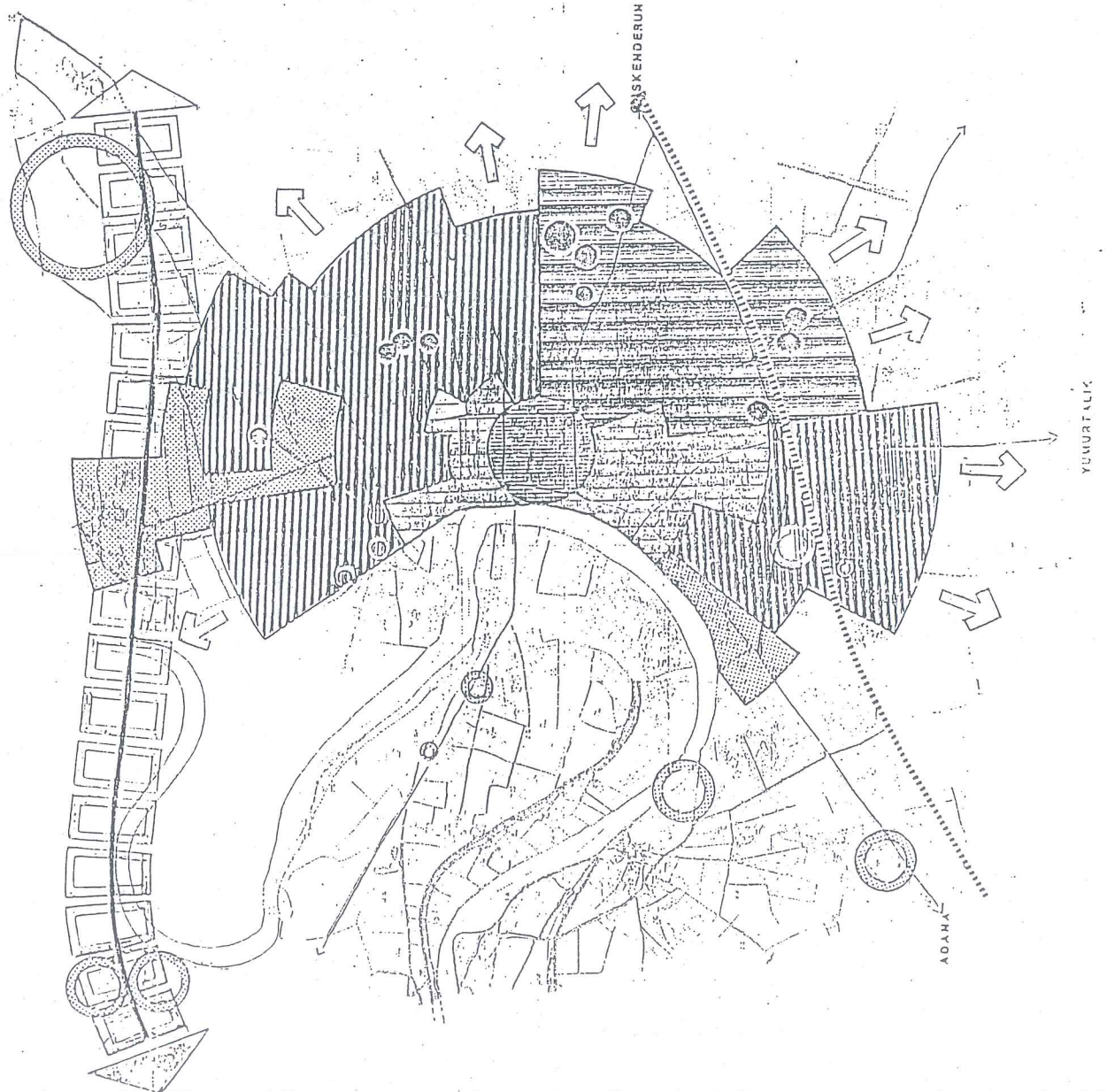
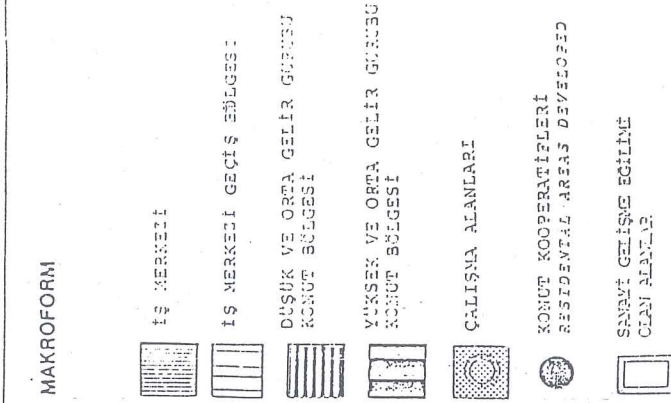
Çeyhan'daki mevcut nazım plan, bu plan anlayışının dışındadır. Kentin bir çok mali kaynağı aktif hale dönüştürülemedi. Oysa, planlama olayı yalnız fiziki bir sorun olarak görülmeme- li iktisadi plan ile birlikte, eşgüdüm sağlanarak yürütülmeli- dir.

Harita 27. Çeyhan Kentsel Büyümesi. (Ç.K.G.P., 1985)

Harita 28.Ceyhan Kenti Makroformu. (Ç.K.G.P.,1985)

CEYHAN

← N

1:50.000
10000
KENTİN GENEL PLANI

EK-1 ÇUKUROVA KENTLERİNDEKİ GÖÇSEL VE YEREL NÜFUS PAYLAŞIMI-(GEÇMİŞ ve PROJEKSİYON) (Ç.K.G.Proj. 1985)

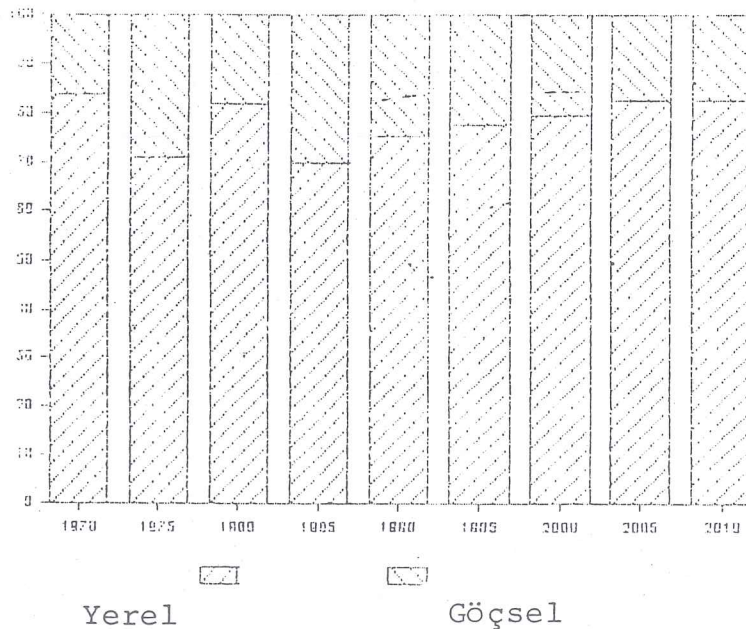
N U F U S

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
GÖÇSEL	97738	215953	182876	376622	423570	496927	588320	623110	751171
YEREL	511163	529603	814913	865758	1281266	2263520	2961503	2961503	3620244
TOPLAM	608901	745556	1007789	1242390	1704836	2230208	2851822	3584613	4371415

O R A N L A R

GÖÇSEL	16.05	28.97	18.15	30.31	24.85	22.28	20.63	17.38	17.18
YEREL	83.93	71.03	81.85	69.69	75.15	77.72	79.37	92.62	82.82
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Yerel ve Göçsel Nüfus Paylaşımı.

EK-2 ADANA İLİ YILLARA GÖRE İLÇE GLOBAL YOĞUNLUKLARI

	YILLAR	YÖZÖLÇÜMÜ km ²	NÜFUS (k)	YOĞUNLUK k/ha
ADANA İLİ	1970	17253	1035377	60
	1975		1240475	72
	1980		1485743	86
	1985		1725940	100
İLÇE MERKEZİ	1970	1582	413368	261
	1975		541551	342
	1980		665732	420
	1985		858840	543
BAHÇE	1970	752	57730	76
	1975		74085	99
	1980		89036	118
	1985		28199	117
CEYHAN	1970	1427	115673	81
	1975		131086	92
	1980		145194	101
	1985		147497	103
FEKE	1970	1335	19557	14
	1975		22247	17
	1980		24487	18
	1985		24214	18
KADIRLI	1970	1497	85139	56
	1975		93033	62
	1980		99517	66
	1985		106938	71
KARAIŞALI	1970	2903	48642	30
	1975		52592	18
	1980		54694	19
	1985		60601	21
KARATAŞ	1970	1292	39746	31
	1975		37164	29
	1980		66640	52
	1985		48846	38

	YILLAR	YÜZÖLÇÜMÜ km ²	NÜFUS (k)	YOĞUNLUK k/ha
KOZAN	1970	2113	104569	49
	1975		115679	55
	1980		130800	62
	1985		143373	68
OSMANİYE	1970	974	82688	84
	1975		100320	103
	1980		127958	131
	1985		154629	159
POZANTI	1970	772	13554	17
	1975		15541	20
	1980		17716	23
	1985		17383	23
SAYIMBEYLİ	1970	1132	13921	23
	1975		15933	14
	1980		20406	18
	1985		20528	18
TUFANBEYLİ	1970	973	22917	23
	1975		23050	24
	1980		23862	25
	1985		25611	26
YUMURTALIK	1970	501	17874	35
	1975		18194	36
	1980		19701	39
	1985		20345	41
DÜZİÇİ	1985	511	68936	135

B. İNŞAATI DEVAM EDEN BARAJLAR

No	BARAJIN ADI	İNŞAATIN		YERİ		BARAJIN TİPİ	DOLGU HACMI (bm ³)	BARAJ KRET KOTU (m)	TALVEEDEN YÜKSEKLİK (m)	NORMAL SU SEVİYESİ (m)	NORMAL SU SEVİYESİNİ		AMACI (*)	FAYDALAR			
		BASLANGIÇ TARİHİ	BİTİŞ TARİHİ	NEHİR	İLİ						TOPLAM DEPOLAMA (bm ³)	REZERVUAR ALANI (m ²)		SULAMA SAHASI ha	KURULU GÜÇ (MW)	TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (GWh)	İÇMESUYU İHTİYACI (m ³)
1	ÇATALAN	1983	-	SEYHAN	ADANA	Toprak Dol.	16,000	130,00	70,00	118,60	1629	69,25	S+E+T	65000	169	550	-
2	NERGİZLİK	1986	-	ÇÜÇÜRGE	ADANA	Toprak Dol.	1,475	331,25	50,25	129,25	22	1,06	S	2326	-	-	-

C. İSTİKSAFİ VEYA PLANLAMASI TAMAMLANMIŞ BARAJLAR

No	BARAJIN ADI	İNŞAATIN		YERİ		BARAJIN TİPİ	DOLGU HACMI (bm ³)	BARAJ KRET KOTU (m)	TALVEEDEN YÜKSEKLİK (m)	NORMAL SU SEVİYESİ (m)	NORMAL SU SEVİYESİNİ		AMACI (*)	FAYDALAR			
		BASLANGIÇ TARİHİ	BİTİŞ TARİHİ	NEHİR	İLİ						TOPLAM DEPOLAMA (bm ³)	REZERVUAR ALANI (m ²)		SULAMA SAHASI ha	KURULU GÜÇ (MW)	TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (GWh)	İÇMESUYU İHTİYACI (m ³)
1	YEDİGÖZE	-	-	SEYHAN	ADANA	Kaya Dolgu	8,000	240	105	235	662	15,67	E	-	300	969	-
2	KAYŞAK	-	-	SEYHAN	ADANA	Beton Ağ.	0,030	326	36	318	7,14	0,25	E	-	120	564	-
3	KÖPRÜ	-	-	GÖKSU (Seyhan)	ADANA	Kaya Dolgu	8,000	450	141	445	260	5,9	E	-	189	461	-
4	KEMİGE	-	-	GÖKSU (Seyhan)	ADANA	Beton Ağ.	0,197	483	41,5	480	61,32	1,7	E	-	33	113	-
5	FEKE	-	-	GÖKSU (Seyhan)	ADANA	Kaya Dolgu	6,105	615	133	610	07,9	115	E	-	170	426	-
6	GÖKTAŞ	-	-	ZAMANTI (Seyhan)	ADANA	Beton Ağ.	1,950	655	139	650	133	2,35	E	-	264	1 186	-
7	KARİŞLİ	-	-	KÖRKÜN (Seyhan)	ADANA	Kaya Dolgu	1,090	1161	75	1150	145	6,55	E	-	14,5	116	-
8	AŞ. KÖRKÜN	-	-	KÖRKÜN	ADANA	Kaya Dolgu	1,300	324	79	322	151		S+İ+E	5 000	15	40	236
9	KÖRKÜN	-	-	KÖRKÜN (Seyhan)	ADANA	Toprak Dol.	1,200	860	65	850	18,2	1,03	E	-	36	300	-
10	BÖLENCE	-	-	BÖLENCE	ADANA	Kaya Dolgu	4,800	324	124	322	520		E	-	32	114	-
11	PEKE-PAŞALI	-	-	KURUÇAY	ADANA	Kaya Dolgu	0,280	963	25	960	4,7	0,51	S	511	-	-	-

(*) S-SULAMA

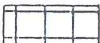
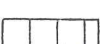
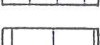
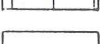
E-ENERJİ

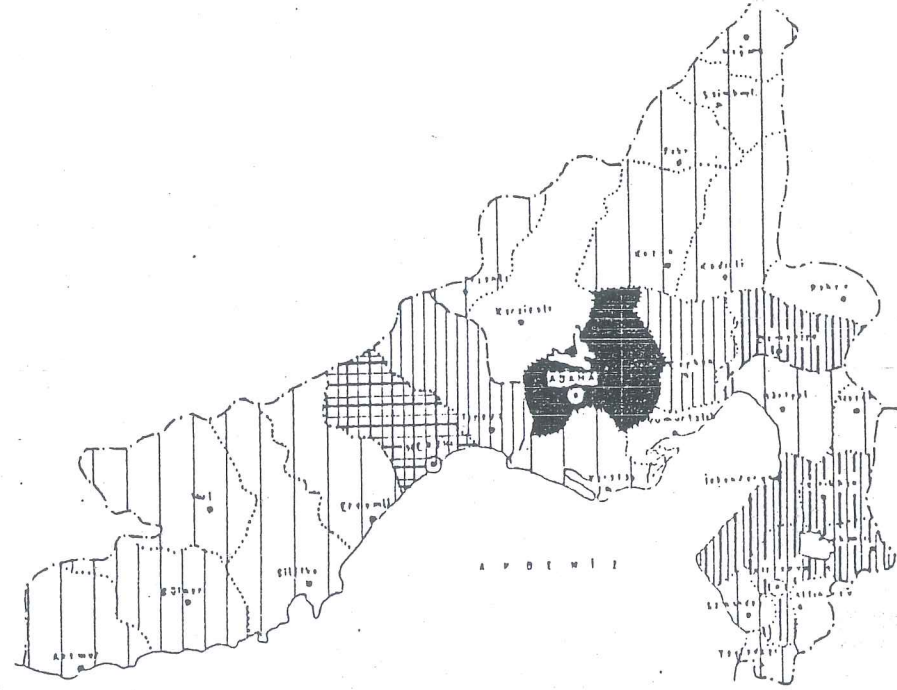
T-TAŞKIN KONTROL

İ-İÇMESUYU

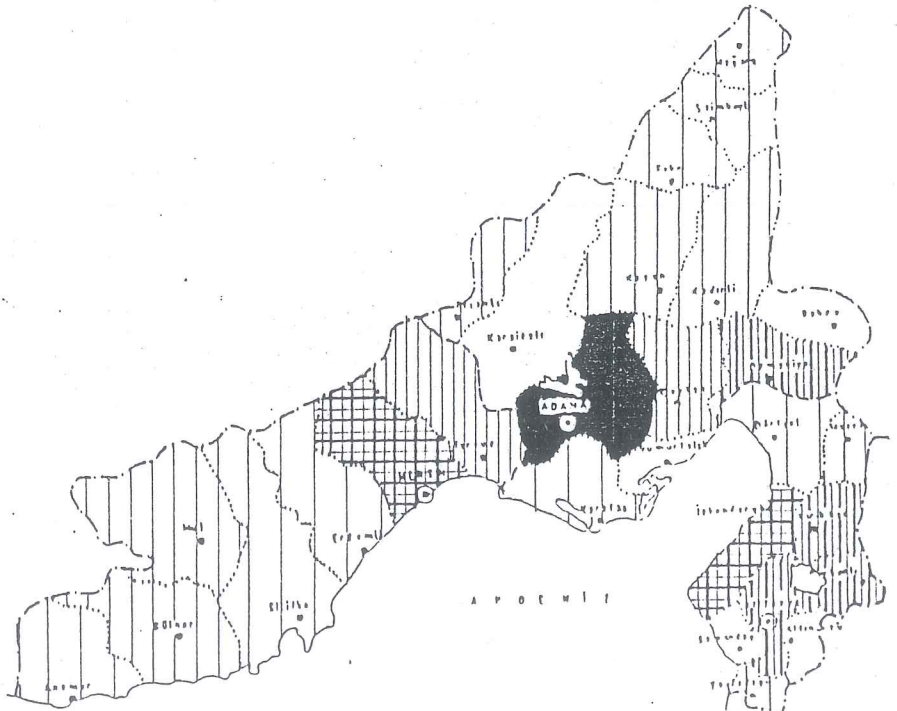
EK-4 ÇUKUROVA İLÇELERİ KENTLEŞME ORANLARI
(1960-65-70-75-80-85 YILLARI İTİBARIYLA)

LEJAND

	081_090
	061_080
	051_060
	041_050
	031_040
	021_030
	011_020
	0.10 dan az

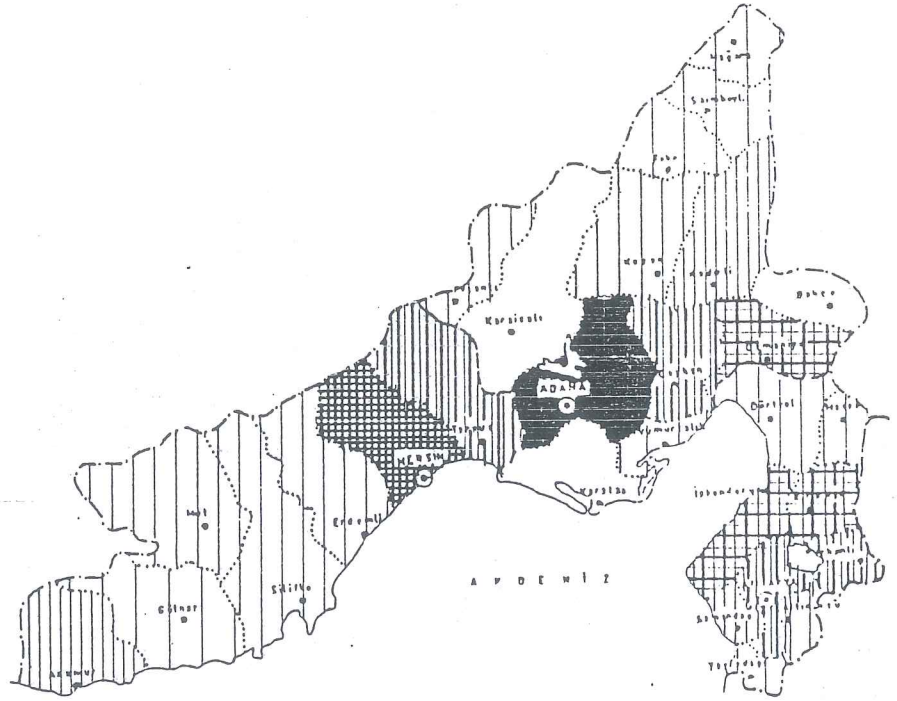
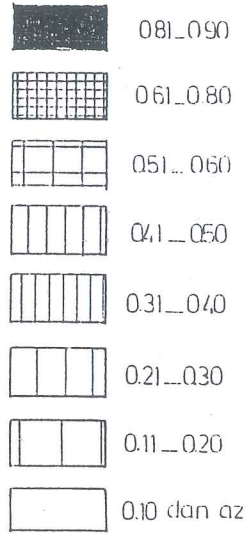

1960

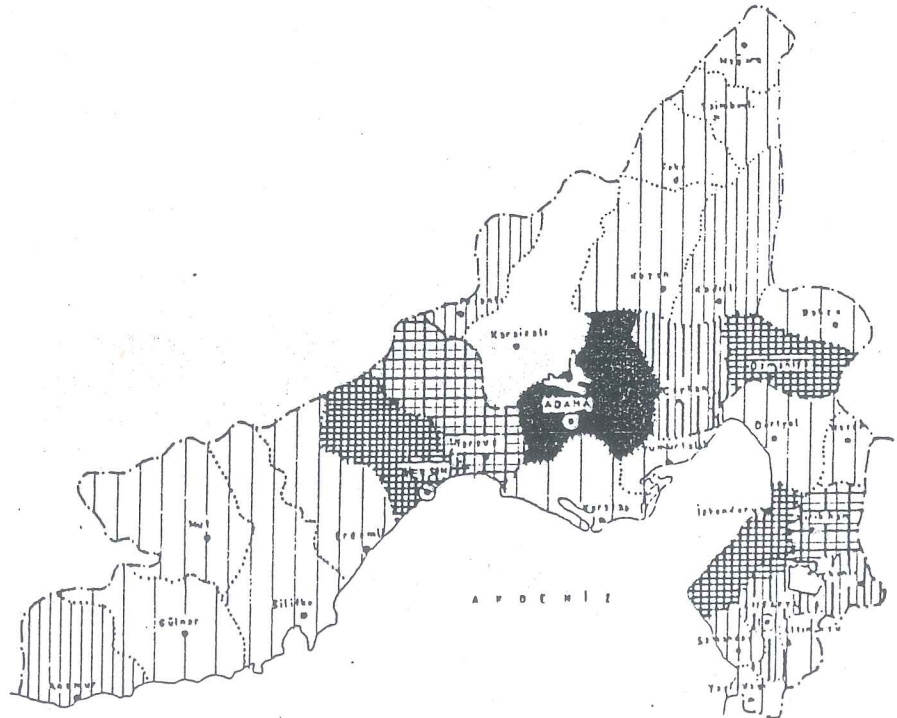

1965

LEJAND

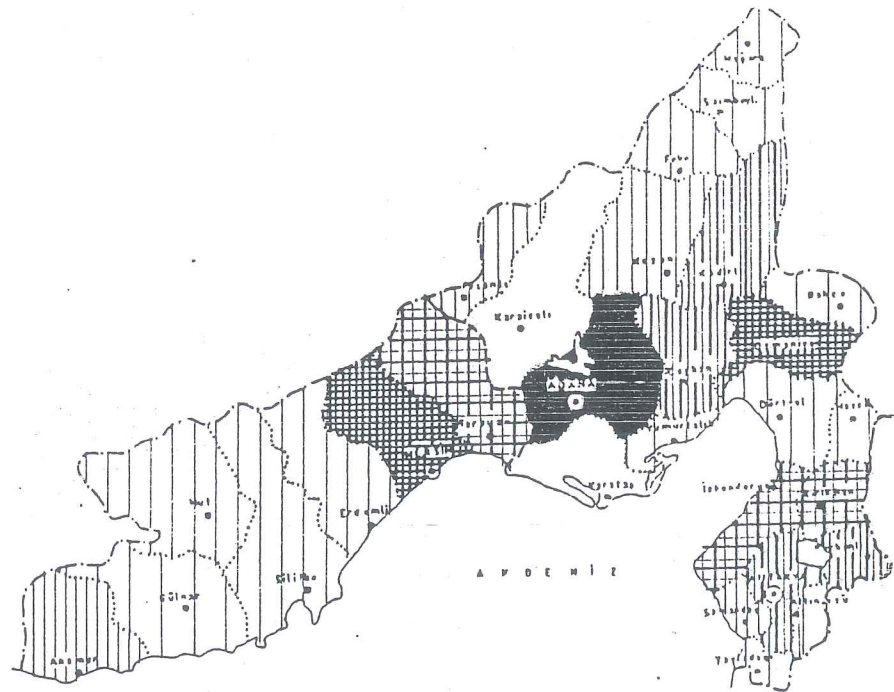
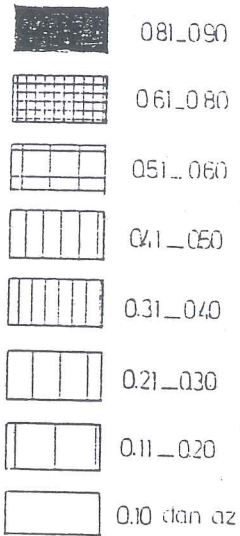

1970

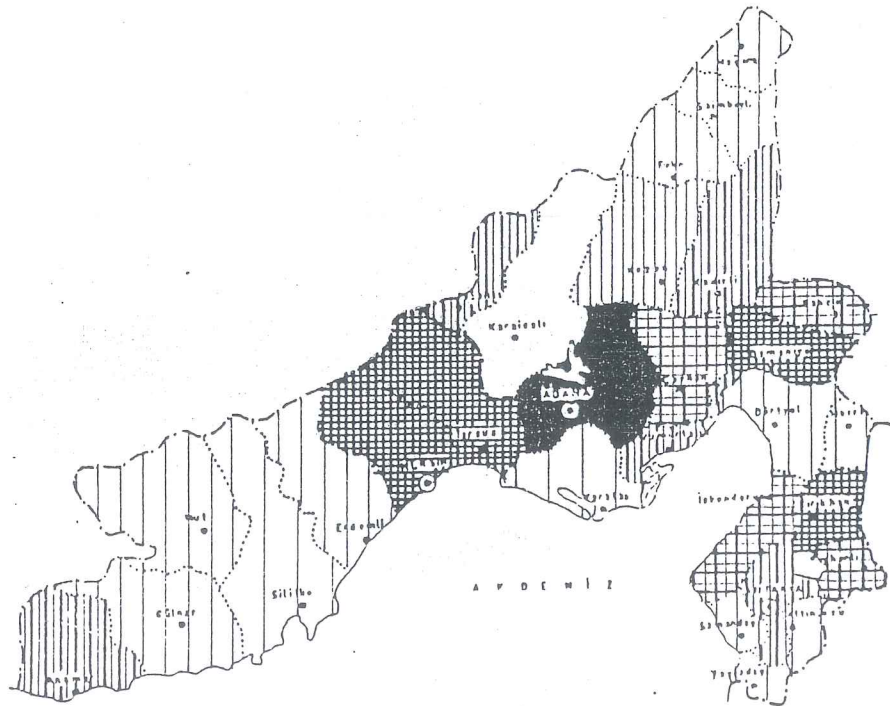

1975

LEJAND

1980

1985

- K A Y N A K Ç A -

- Adana İli : Bayındırlık Bakanlığı, ANK, 1972
- Akyürek, Engin : Serbest Bölgeler, İ.T.Ü., İST., 1983
- Alaybeyoğlu, Yalçın : Serbest Bölge Çalışmaları, Ekonomide Ank. Der., A.T.Ü., sayı. 20, ANK., 1988
- Alpar, Cem : Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölgeler, Dost yay., ANK., 1985
- Altan, Türker : Çukurova'da Endüstrileşme ve Yarattığı Çevre Sorunları, Mimarlık 81/2, İST, 1981
- Arkan, Cemal : Şehir Planlamada Niceliksel Teknikler, Dokuz Eylül Ün., İzmir, 1989
- Baytul, T. : Çukurova Bölge Planı, 8. İ.Ş. ve Şeh. Haf. Konf. Bildiri, Ank, 1966.
- Baykal, Teoman : 10. İskan ve Şehircilik Haf. Konf., Bil, Ank., 1966
- Bektaş, Cengiz : Yerleşme İlkeleri Alan Seçimi Yönünden Ülkemizde Endüstriyel Yerleşim Sorunları, Peyzaj Mim. Dergisi, 1975.
- Borçak, Zekai : Çukurova'da Tarım, Endüstri Sorunu, İ.T.Ü., tez, İST, 1981.
- Cephanecigil, Metin : Çukurova Bölgesi Sanayi Dağılımı, İ.T.Ü., tez, İST. 1981.
- Çetiner, Ayten : Donatı İlkeleri, İ.T.Ü. İST., 1972.
- Çetiner, Ayten : Çukurova - Güneydoğu Bölgelerinde Aru , Ahmet Gezi Gözlemleri, Şeh. Ens. Dergisi, Keskin , Ahmet İ.T.Ü. Sayı. 12, İST., 1976
- Çiller, Tansu : Serbest Bölgeler ve Dünyadaki Uygulama İktisadi Araş. Vakfı, İST., 1982.
- Çukurova Bölgesi : Gelişme ve Yerleşme Düzeni, İmar ve İskan Bakanlığı, Ank, 1970.
- Çukurova'da Sanayi : Adana Sanayi Odası, Adana, 1978
- : Çukurova Bölgesel Gelişim Planı, 1966.
- Dallı, Ö. : Türkiye'de Bölgesel Planlama Denemeleri, Ank., 1973.

- Dülgeroğlu, Ercan : Kentleşme-Sanayileşme Etkileşimi,
(9) 36.Dünya Şehircilik Günü,Eskişehir,M.S.Ü.,İST,1985.
- Erim, Aydan : Bölgesel Kalkınma ve Çevre Sorunları,
1989.Sanayi Kongresi,T.M.M.O.B,
Bursa,1990.
- Erdoğan, Engin : Serbest Bölgeler ve Türkiye'de Bir
model Denemesi,Anadolu Ünü.,Eskişehir,1985.
- Frobel, Folker.Heinrichs; (Çev.Yılmaz Öner)Uluslararası Yeni
Jürgen-KREYE,Otte İşbölümü ve Serbest Bölgeler,Bölge
Yay.İST.,1982.
- G.A.P. : Master Plan Raporu,Nippon-Yüksek A.Ş.
Ank,1990.
- Göçer, Orhan : Metropoliten Planlama,Yıldız Ünü.
İST.,1990
- Göçer, Orhan : Konut-işyeri ilişkisi,Şeh.Ens.Dergisi,
Sayı.8-9,1974.
- Göçer, Orhan : Şehirsel Yoğunluk Bölgeleri,İ.T.Ü,
İST.1972.
- Göçer, Orhan : Gelişme Aksları,İ.T.Ü.,İST,1977.
- Gürel, Sümer : Kent Planlama, Dokuz Eylül Ünü.
İZMİR,1984.
- Gürel, Talat : Çeşitli Ülkelerde Planlama,İmar ve
İskan Bakanlığı,Ankara,1969.
- Hauser, Philip : (Çev.Aydın Macarlıoğlu)Şehirsel Böl-
gelerde Sosyal Araştırma el kitabı.
İmar ve İskan Bakanlığı,Ankara,1968.
- İlter, İsmet : Planlamada Karayolları.... 31.Dünya
Şehircilik Günü.Ülke Planlaması...,
M.S.Ü,Bildiri,İST.,1984.
- İşbir, Eyüp G. : Şehirleşme ve Meseleleri,Ocak Yay.,
ANK.,1986.
- İncekara, Ahmet : Dünya'da ve Türkiye'de Serbest Böl-
geler Uygulaması,Temel yay.,İst.1986.
- Kara, Hamdi : Çukurova Bölgesi, Coğrafya Araştır-
maları,Ank.,1990.
- Kaptan, Hüseyin : İstanbul Metropoliten Alan İçinde
Planlama Deneyimleri,İ.Şehircilik
Kongresi,O.D.T.Ü.,ANK,1981.

- Kaptan, Hüseyin : Eylemsel Şehir Planlaması Üzerine Bir Deneme, İ.T.Ü Şehircilik Enst.Yay. İST.1980.
- Keleş, Ruşen : Kentleşme ve Konut Politikası, ANK. Üniversitesi 1984.
- Kılıç, Ömer : Serbest Bölgelerde Ulaştırma ve Haberleşme, Bildiri, Antalya, 1984.
- Kuşçulu Nuh : Türkiye'de Serbest Bölgeler, 1983.
- Küçük, Yalçın : Planlama-Kalkınma ve Türkiye, Tekin Yay., ANK, 1985.
- Lobesse, Jean : Fransa'da Kentsel Topraklar, 29. Dünya Şehircilik Günü, Türkiye'de Metropol., M.S.Ü., İST, 1985.
- : Milli Mücadelede Anılarla Ceyhan, Ceyhan Belediyesi Yay, 1986.
- Özdeş, Gündüz : Şehirciliğe Giriş ve Şehir Bölgeleri İ.T.Ü, İST, 1983.
- Özdoğan, Aktar : Akdeniz Eylem Planı, Şehircilik Ens. Der., İ.T.Ü., sayı.18., İST, 1981.
- Öztan, Yüksel : Ülkemizde Endüstriyel Yerleşmelerin Yarattığı Tarımsal Alan Kaybı, Peyzaj Mim.Der., İST., 1975.
- Özgüner, Yalman : Serbest Bölgeler ve Beklenen Yararları İ.S.O.Dergisi, sayı.263, 1988.
- Polatkan, Tanju : Bölgesel Gelişme ve Politikası, D.P.T. ANK, 1968.
- : Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Ceyhan (1985), Kamel Mat.Ceyhan Tic.Oda., 1985.
- Stilwel F.J.B : Bölgesel İktisat Politikası, İST, 1980.
- Şeker, Murat : Güneydoğu Anadolu Projesi, V yay. ANK, 1987.
- Taneri, Ergun : Bölge Planlama, Yıldız Ünu, İST., 1986.
- Tekin, Aydın : Ülke Düzenleme İlkeleri, İ.T.Ü, İST, 1972
- Tekinel, Osman : G.A.P'ın Türkiye'ye ve Çukurova'ya Etkisi...., Mersin Sanayi Odası, Mersin, 1990.
- Tekeli, İlhan : Dünyada ve Türkiye'de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuş ve Dönüşümü, Yurt yay. ANK. 1987.
- İlkin, Selim

- Tekeli, İlhan : Ülke Planlaması, ANK,1971.
- Tekeli, İlhan : Bölge Planlaması üzerine,İ.T.Ü,İST,1972
- Tekeli, İlhan : Mekan Organizasyonlarına Makro Yaklaşım O.D.T.Ü.,Ankara,1979.
- Tekeli, İlhan : Kırdan ve Kentte Dönüşüm Süreci,Mim.Od. Yay,İST,1975.
- Turan, Hamdi : 2000'den Sonra Ceyhan,Ceyhan Dergisi, İ.S.T,1990.
- Tümertekin, Erol : Kır-Kent Dengesi ve Göç, 30.Dünya Şehircilik Günü,Kentleşme Süreci....., M.S.Ü,1985.
- Ünal, Yalçın : Bölge Planlama Üzerine Söyleşi.
- Yavuz,Fehmi,Keleş,R. Geray, C. : Şehircilik,Ankara Ün.v.,1973.
- Yavuz, Fehmi : Kentsel Topraklar,Ankara Ün.v.,1980
- Vidinlioğlu,Necdet : Fransa'da Bölge Planı Üzerine Söyleşi.
- Vidinlioğlu, Necdet : Çukurova Bölge Planı,8.Dünya Şehircilik Günü,Adana,1984.

R A P O R L A R

Adana Tarım ve Köy Hizmetleri, Köy Envanter Etüd Raporu D.İ.E. Ankara,1984.

Adana Organize San.Böl.Yol Alt Zemin ve Ocak Etütleri Raporu, Adana,1984.

D.S.İ.Adana Faaliyet Raporu, Adana,1989

Ceyhan Nazım İmar Planı Açıklama Raporu 1988.

Ceyhan Nazım İmar Planı Analitik Rapor 1988.

Ceyhan Jeolojik Durum Raporu, İller Bankası,1982.

Ceyhan Brifing Raporu, 1990.

Çukurova Metropoliten Bölgesi Kentsel Gelişme Proje Raporları.
Dar El Handasah Tek Ser.1984,1985,1986 Adana.

Çurova Bölgesel Perspektif Ara Çalışma Raporu,1985.

Çukurova Bölgesi Rapor 1, Sayı:4 Ceyhan,1985.

Çukurova Bölgesi Rapor 1, Sayı: 2, Ana Rapor,1985.

Çukurova Bölgesi Kentsel Planlama ve Denetim El Kitabı No:7.

Ceyhan Urban Development,1986.

Ceyhan Housing Dvelopment Management Feasibilig Study,1986.

Ceyhan Sanitation,1986.

Ceyhan Belediyesi Örgütsel Gelişme Çalışmaları Ana Plan,1986.

ANSİKLOPEDİLER

Ana-Britannica Ans. : Ana Yayıncılık, İST,1989.

Görsel Türkiye Ans. : Görsel Yay.,1982.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Hamdi TURAN

1966 yılında Adana'nın Ceyhan İlçesinde doğdum. İlk ve Orta öğrenimimi burada tamamladıktan sonra Lise eğitimini Adana Seyhan Işık Lisesi'nde yaptım. 1988 yılında Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünden mezun oldum.

1988 yılı içinde aynı Üniversitenin Şehir ve Planlama Bölümünde Yüksek Lisans eğitimine başladım. Eğitim hayatım boyunca çeşitli mesleki bürolarda çalışmış olup, Ankara Kent Girişleri Proje yarışmasında katıldığım ekiple birlikte üçüncülük ödülünü aldım.

